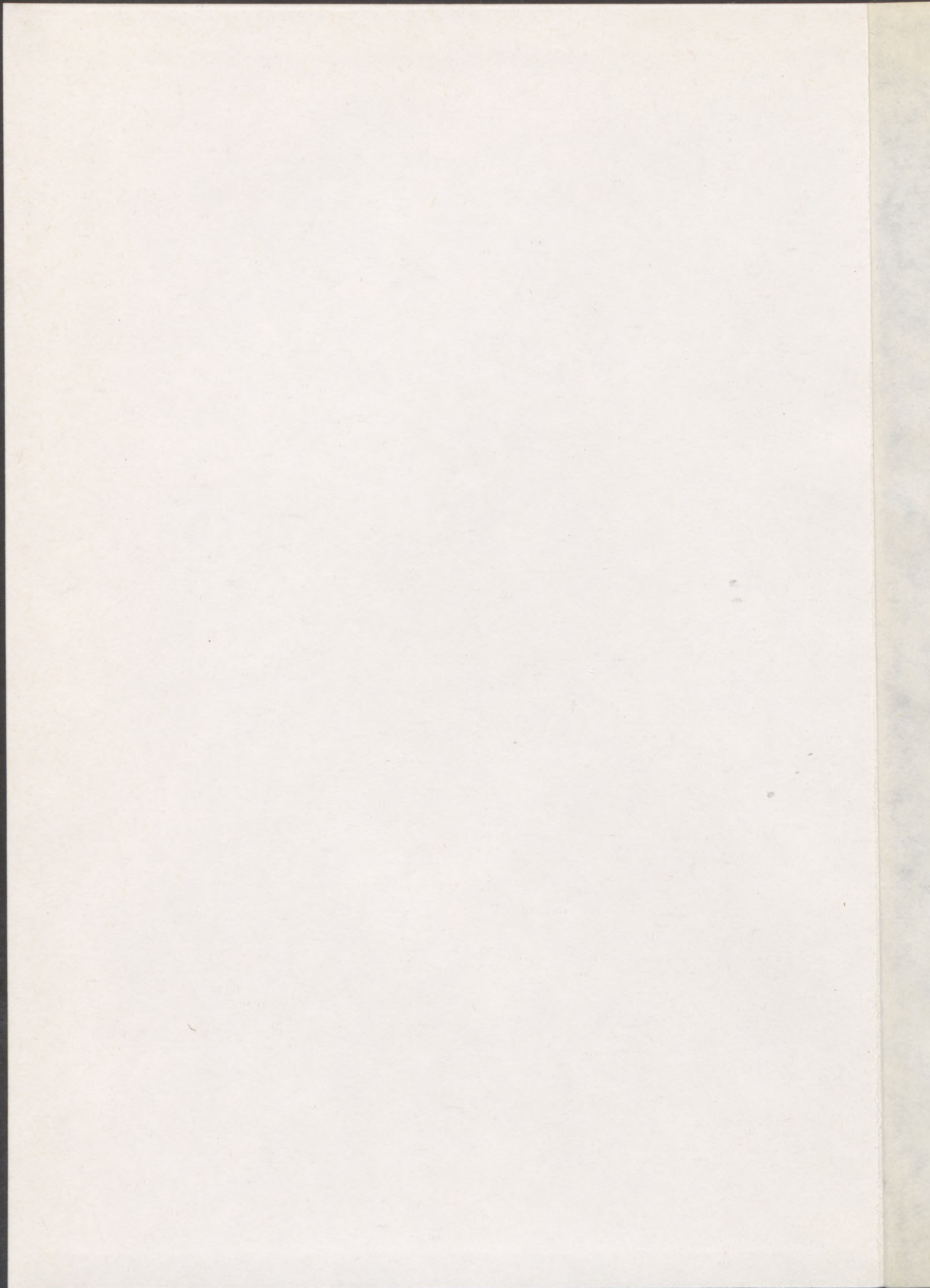

MC
110.996/1

MAGYARORSZÁG NAGYASSZONYAI

első kötet

MAGYARORSZÁG
NAGYASSZONYAI

Első kötet.

KO^{JUNIOR}
NTINENS[®]
KLADO

MAGYARORSZÁG NAGYASSZONYAI

I. kötet

Írta: Farkas Emőd

Illusztrálta: Nemes Mihály

A mű, a „Wodianer F. és Fiai” Kiadó
1911. évi kiadásának változatlan
szövegével jelenik meg.

MC 110.996/1

1990

JUNIOR KONTINENS KIADÓ®

Budapest, 1990.

Sarolta fejedelemasszony.

Eleink, akiket a krónikák turkoknak neveztek, Lebediából kijövet magukkal hozták ősi vallásukat. Táltosnak hívták a papjukat, aki patakok és folyók partjain susogó berkekben fehér lovat áldozott Hadurnak, a magyarok hatalmas istenének. Nem voltak pogányok, csak többnejűek. Egy istent imádtak s Hadur nevében ültek lóra, hogy harcba szálljanak. Lovas nép volt a magyar, a bort kupából itta, kanca-tejjel csak a nők s gyermekek éltek. Fegyverük a tegez, a gerely és kopja, amikkel mesterien tudtak bánni. A földet, amelyet vitézségükkel birtokba vettek, maga a természet jelölte ki egységes országgá. De a nemzet harcvágyó ifjúsága látva a nyugati népek rettegését, amit szokatlan harcmódoikkal, mesés gyorsaságukkal s győzelmes fellépésükkel keltettek, évtizedeken át kalandos hadjáratokat folytattak, a nyugati népeket kegyetlenül megsarcolták és gazdag zsákmánnyal megakodva tértek vissza Pannóniába.

Lassankint azonban kitanulták hadi fortélyukat s az augsburgi csatában a nehéz germán lovasság végiggázolt a könnyű lovasokból álló magyar hadsorokon, két leghíresebb vezérük, Lehel és Bulcsu foglyul esett (954 augusztus 10-én) s ezeket Henrik bajor herceg több előkelő magyar fogollyal együtt Regensburgban, egy német krónika szerint

a magyarok győzhetetlenségének nimbusza. A nyugati téves felfogást, hogy a magyarok vadállatok, nyers húst esznek és ellenségük vérért isszák, gyökeresen el kellett oszlatni, ha őseink azt akarták, hogy a bizánci császárok birodalma és a nyugati keresztény népek közé ékelt országukat megtarthassák. Az augsburgi csatavesztés megrendítette a hódító magyar nemzet tekintélyét s belső válságot idézett fel. Árpád fejedelmi dinasztiájának meg kellett zaboláznia a kifelé törekvés kalandos vágyát, el kellett oltania a bosszú és megtorlás lappangó lángját, hogy a nemzet a fejlődés biztos útjára térhessen. Ősi szervezetének át kellett alakulnia, hogy életrevalósága kitűnjék s államalkotó erejét bebizonyíthassa. És az isten, aki nagyobb csapások után sem engedte elbukni ezt a nemzetet, e válságos időkben olyan férfiakat állított az élére, akikben megvoltak mindazon tulajdonságok, amik a szilajvérű és nyers erejében bízó nemzetet lassanként bekapcsolhatták a nyugat-európai szellem kultúrájába.

Taksony fejedelmet 972-ben Géza fia követte. Ő azt a megrettenést, amit az augsburgi csatavesztés okozott, ügyesen tudta kihasználni az Árpád-ház tekintélyének és hatalmának növelésére. A törzsfők eddig szinte korlátlanul uralkodtak a maguk területén s fejedelmi jogokat gyakoroltak. A kegyelet és tisztelet kettős kapcsa azonban oly mélyen gyökerezett a honalapító Árpád családja iránt a nemzet szívében, hogy Géza fejedelemnek csak eréllyel párosult tapintatra volt szüksége, hogy monarchikus hatalmát megalapítsa s a kereszténység terjesztését megkezdhesse. A külföldi krónikások, akik csak Géza Fejedelem idejétől kezdenek beszélni egységes magyar nemzetről, első apostoli királyunk atyját erőskezű és kegyetlen uralkodónak festik, aki haragos fellobbanásában több embert megölt. De csak szigorúsággal és vaskézzel lehetett megtörnie a törzsfőnökök hatalmi vágyát. A legnagyobb veszedelem a német birodalom felől fenyegette. A magyarok többször pusztítva száguldoztak végig rajta s ezért határtalan gyűlöletet keltettek maguk iránt. Ezt pedig csak az engedékenység simulékony politikájával és a kereszténység felvételével ellensúlyozhatta Géza fejedelem. Ez utóbbit követelte tőle a családi érdek is, mert nemcsak békére volt szüksége,

hogy az egységes magyar államot megteremthesse, hanem a műveltebb nyugat és elsősorban Németország jóindulatára is. Ő tehát családi összekötést is keresett nyugaton, hogy népe új hazájában annál jobban megvetesse a lábát. Igen valószínű, hogy ekkor már néhány német hittérítő is megtelepedett udvarában, akik szintén azt tanácsolták, hogy igyekezzék békés szándékait kimutatni a dicsősége tetőpontján álló I. Ottó német császár iránt.

És Géza fejedelem már 973-ban tizenkét előkelő magyart küldött a német császár quedinburgi udvarába, hogy a nyugati kereszténység világi fejét rettegett híru nemzetünk békés és barátságos szándékáról biztosítsák. A császár örömmel fogadta a magyar küldöttséget s az udvariasság viszonzásául még ez évben Bruno verdeni püspököt küldte Magyarországra. Vele több hittérítő is jött, hogy a szeretet krisztusi vallását terjesszék hazánkban.

A kereszténység hitelvei már nem voltak ismeretlenek a nemzet előtt. Az itt talált szláv népek és behurcolt rabok közt már sok követője volt a keresztény vallásnak és a bizanci udvar is számos kísérletet tett már a magyar nemzet megtérítésére.

Skylitzes görög író szerint Bulcsu és Gyula vezérek 950 táján Konstantinápolyban járván, megkeresztelkedtek, sőt az előbbinek bíborban született Konstantin császár (azért nevezték így, mert anyja bíborral bevont szobában várta be születését) volt a keresztapja, aki a patrícus méltósággal tüntette ki.

Bulcsu azonban visszatérése után ismét az ősi vallás híve lett, míg Gyula vezér egy Hierotheus nevű szerzetest hozott be, akit Theophilaktos patriarka az ország püspökévé szentelt föl s ez sok magyart megkeresztelt. Gyula vezér leánya: Sarolta, ez a férfias jellemű amazon, szintén fölvette a keresztény vallást és annak magasztos, léleknemesítő szellemétől áthatva, keletről papokat hívott be, akik aztán serény buzgósággal folytatták a térítés munkáját. Midőn Géza fejedelem hitvese lett, még nagyobb tér nyílt előtte, ekkor azonban már sokkal több érdekszál fűzte a nemzetet a jóval műveltebb nyugathoz és ő is onnan hozatott hittérítőket.

Sarolta fejedelemasszonyról azt írják a külföldi krónikák, hogy nagyszerűen lovagolt, ivott s egyszer harágjában egy embert meg is ölt.

Ez az utóbbi bizonyára túlzás, de hogy erélyes, okos és politikus asszony s férjének leghűbb tanácsadója és lelki vezére volt, az kétségtelen, mert Géza fejedelem mindig meghallgatta őt, ha fontos ügyről volt szó. Az asszony akkor tölti be teljesen női hivatását, ha férje lelkébe tudja önteni azokat az erényeket, amik őt a jó és hű asszony mintaképévé teszik.

Ilyen tökéletes nő volt Sarolta fejedelemasszony. A keresztény felfogás és gondolkozás átment a lelkébe s ha Géza fejedelmet nem is tudta teljesen meggyőzni arról, hogy az ősi magyar vallást csak egy lépés választja el a pogányság barbár hitétől, az ő érdeme marad, hogy ezt a szigorú, kemény és hajthatatlan uralkodót hajlandóvá tette a kereszténység befogadására.

A magyarok már akkor is állhatatosan ragaszkodtak ősi hagyományaikhoz, a világverő Attila népének szokásaihoz, magukkal hozott vallásukhoz, és Sarolta szívós kitartását, csüggedetlen buzgalmát, férfias erélyét bizonyítja, hogy az előítéleteket diadalmasan leküzdve, oly nagy és fényes eredményeket ért el térítéseivel.

Nála már benső meggyőződéssé vált a szeretet, a megbocsátás, az önmegtagadás szentséges hitelvein felépült krisztusi vallás, nem úgy, mint Géza fejedelemnél, aki inkább csak az ésszerűség s a magyar állam megerősödése érdekében fogadta el s gyakorta úgy nyilatkozott, hogy elég gazdag arra, hogy egyszerre több istennek is szolgáljon. E kijelentéséből is világos, hogy még nem volt áthatva a keresztény vallás szellemétől s azt tisztán hatalmi érdekből fogadta el. Keresztények szép számmal voltak a magyarok közt Géza trónraléptekor is, de ezek a görög birodalom vallását vették fel s Othum vagy Ajtony, aki Viddinben keresztelkedett meg, székhelyén Marosvárt, amelyet később Csanádnak neveztek, görög kolostort is alapított. A görög térítés azonban nem vert mély gyökeret nálunk, amit nem is sajnálhatunk, mert ez csak mélyebb űrt hasított volna hazánk és a nyugat között.

Sarolta fejedelemasszonynak igen tudós és buzgó udvari papja lehetett. A neve ugyan nem maradt reánk, de kétségtelen, hogy döntő befolyása volt lelki világának gyökeres átalakulására. Nyugatról jöhetett e jámbor életű szerzetes. Neki tulajdonítható, hogy az első kolostorokat

Sarolta fejedelemasszony.

Sarolta alapította hazánkban. Ékesen szóló lehetett, aki ez erős női szívben is rezgésbe tudta hozni az érzések minden skáláját. A hit dicső vértanúi, a római császárok istentelen zsarnokságának szentté avatott áldozatai, a katakombákban szent zsolozsmákat éneklő és elevenen megégetett névtelen hősök s a Krisztus dicsőségéért máglyahalált szenvedett hittérítők megrázó történetének elbeszélései mélységes hatást gyakorolhattak rá és lelkét telehintették a részvét harmatával. És a könnyek termékenyítettek. Mint esti harmattól az ellankadt természet, úgy frissül fel tőle az emberi szellem. Saroltát megihlették Krisztus kínszenvedései, fájdalmas megdicsőülése és csodás feltámadásának legendája. Amint hallotta a barát ajkáról isteni küldetését, rövid életének fölséges jeleneteit, bölcs nyugalmat a gúny, a káröröm, az irigység, az emberi gonoszság és alatomosság ezerféle töviseivel és nyílzáporával szemben, mindinkább meggyőződött arról, hogy a keresztény vallás a lélek megtisztulásához és fölemelkedéséhez vezet, az Üdvözítő egész földi kálváriája tisztán az emberiség sorsának fönségesen megrázó szimbóluma, amelyet csak úgy viselhet el, ha hisz, ha a csapások fürgetege, az üldözések nyílvesszői ellen a hit malasztjával vértetzi föl magát.

A szegénynek drága kincs a hit:
Tűrni és remélni megtanít.

E költői bölcs igazság, mintegy túlvilági bűvös hang járta át már Sarolta szívét is s nem a férfiak, hanem a nők lelkében igyekezett annak minél tökéletesebb visszhangot kelteni. Országos tekintélyét és befolyását, a tiszteletet és nagyrabecsülést, amely az egész nemzet részéről körülvette, hittedjesztő buzgalmának szolgálatába állította. A nők finomabb és gyöngédebb lelkét, a külső hatások iránt fogékonyabb szívét hódította meg az új vallásnak, mert tudta, hogy amit a nők akarnak, azt isten akarja. És az ő előkelő rokonsága közt hódított legelőször az új vallás. Akik igazán szerették, azoknak a szíve egy-egy oltára lett Jézus szeretetének, aki jött, élt, szenvedett, meghalt és felmagasztaltatott, hogy hirdesse az egész világon, mire képes az emberiséget megváltó szeretet. A nők aztán a férfiak szívét nyerték meg. Hiszen itt is gyűjtottak

áldozati lángot, de nem berkekben, hanem az isten dicsőségére emelt oltárokon. Az első mécsek lángja, amely a Szűz Anyát körüllobogta, a szeplőtelen női tisztaság és szűzi erények koszorújaként fénylett ez oltárokon. A női becsület és erény örök eszményképe az Anya, aki a Megváltót hozta e világra. Hogyne lenne gyönyörű vallás az, melynek középpontjában az Anya áll a maga szent fájdmával és szent bánatával.

És terjedt hazánkban a Jézus tisztelete. Eleinte csak szerény házak szobáiban zendült ég felé az ének: Szent vagy uram, szent vagy, mindennél szentebb vagy! Majd itt is, ott is kezdték rakni a templomok falait, hogy az új vallást, amely nem ismer bosszút csak megbocsátást, nem gyűlöletet, hanem csak végtelen szeretetet, onnan hirdessék a kételkedőknek, az ősvallás fanatikus híveinek...

Az első nyugati hittérítő a szelíd lelkű Wolfgang szerzetes volt hazánkban. Talán éppen ez a jámbor férfiú s később regensburgi püspök, volt az első gyóntatója Saroltának. Piligrim passauai püspök azonban nem engedte meg, hogy sokáig tartózkodjék Magyarországon. Térítői működése a püspök nagyravágyó terveibe ütközött. Ez a német főpap akarta megtéríteni a nemzetet, hogy egyházi hatósága alá vonhassa és püspökségét önálló érsekséggé emelje. Wolfgang nem tartozott az ő egyházkerületébe s azért hívta vissza, hogy az ő egyházi fennhatósága alá tartozó püspököt és szerzeteseket küldjön az országba.

Aztán levelet írt a pápának, hogy az általa feltámasztott lorchi érsekséget s vele együtt a pannoniai egyház fölötti fennhatóságot ruházza reá. Dicsekedve említette 974-ben írt levelében, hogy hittérítői által fényes eredményeket ért el hazánkban s már eddig ötezernél több előkelő magyar lett keresztényé. Az ország hangulata annyira megváltozott, hogy a világ minden részéből Pannóniába hurcolt keresztény foglyok most már szabadon gyakorolhatják vallásukat, mert a magyarok, akik még pogányok is, többé nem tiltják a keresztelést s megengedik a papoknak, hogy köztük tetszés szerint járjanak, keljenek. »Szóval — mondja dicsekedve — csaknem az egész nemzet kész a szent hit elfogadására«. Csodálatos módon azonban arról nem volt tudomása, hogy Géza fejedelem éppen ebben az

időben egész családjával megkeresztelkedett. Meglehet, hogy ez a levélírás után történt s azért nem említette.

A salzburgi érsek azonban, aki alá Piligrim püspök tartozott, erélyesen tiltakozott jogainak csorbítása ellen és így a püspök nagyratörő terve annál kevésbé sikerült, mert ekkor Németországban súlyos belső zavarok támadtak.

II. Ottó német császár atyjánál is erélyesebben fogott a német birodalom egységének megalapításához s teljesen meg akarta törni a hercegségek önállóságát. Unokatestvére, Henrik bajor herceg, a »civakodó«, fegyvert fogott ellene és szövetekezett a cseh és lengyel hercegekkel. A belháborúban Piligrim püspök a császár mellett harcolt és kevés gondot fordíthatott a magyarországi hittérítésre. Ez teljesen ki is siklott kezéből s német, cseh és olasz misszionáriusok folytatták nálunk a térítés munkáját, akiket Sarolta fejedelemasszony hívott be.

Amikor a magyar határ mentén lakó idegenek látták, hogy Magyarországon nem üldözik többé a keresztényeket, számos kereskedő és iparos telepedett le az országban. Eljött szent Adalbert prágai püspök is számos szerzetessel s a hagyomány szerint ő volt az, aki első apostoli királyunkat Vajkot, István néven keresztvízre tartotta. De nemcsak kalmárok jöttek hazánkba, hanem tekintélyes német lovagok is, akiket maga Sarolta fejedelemasszony hívott be, hogy a nyugati műveltség minél gyorsabban terjedhessen az országban. E német lovagok aztán nemcsak birtokokat és várispánságokat kaptak, hanem az udvarnál is előkelő állásokra emelkedtek s ők tanították meg a nemzetet a nyugati harcmódorra. Így jött be Adeodat, később István trónörökös nevelője, Tata város alapítója, amelyet az ő nevé-ről németül még ma is Totisnak hívnak. A Henneberg testvérek Wolfger és Hederich, ez utóbbi a Héderváry-család őse, a babenbergi Tibold, továbbá Vencelin, akitől a ma is virágzó gróf Sztáray-család származtatja magát, aztán Hunt és pázmán lovagok, akikből a Zsoldos, Hamvay, Kubinyi és Pázmán családok származtak le. Hunt és Pázmán magyar neve különben arra mutat, hogy elődeik vagy a hunoktól, vagy a Németországot bebarangoló ősmagyaroktól szakadtak el.

Sarolta ösztönzésére Géza fejedelem az országgyűlésen is felszólította a nemzetségfőket, hogy ne késsenek a kereszténység föl vételével, keresztény szolgálataikat pedig tegyék szabaddá és földet ajándékozzanak nekik.

Géza azonban senkit sem kényszerített az új vallás elfogadására s ha Sarolta nincs, a nemzet zöme tovább is az ősi vallást követi. Az ő hervadhatatlan, örök érdeme lesz, hogy őseink közt a keresztényhit világosságát terjesztette s az első templomok alapfalaival országunk szilárd alapját is lerakta. Magyar nő volt testben, lélekben és gondolkodásban, erős, okos, felvilágosult, aki a nyugati kultúra szellemétől áthatva fel tudta fogni, hogy nemzete csak úgy élhet és fejlődhetik, ha hozzá simul a nyugati műveltséghez és kereszténységhez.

Férje öt év múlva, 907-ben meghalt s amidőn István fia, akit a legenda még gyermeknek nevez, követte a fejedelmi trónon, az anyai szeretet és befolyás minden hatalmát felhasználta, hogy a térítés nagy művét diadalmasan bevégezhesse. A halál ugyan ebben megakadályozta, de olyan menyé volt, aki az ő nemes szándékát megértve és teljesen az ő nyomdokán haladva, királlyá lett fiával együtt befejezte a nagyszerű munkát. Kereszténnyé lett az egész magyar nemzet. Sarolta fejedelemasszony porai ismeretlen helyen nyugosznak. Rég elvegyültek már azok a haza földjével, de ezer év múlva is áldva emlegetjük e nagyasszonyunk nevét, mert többet tett a szeretet és béke olajágával kezében a haza jövő nagyságának megalapozására, mint a hét vezér fényes diadalokat arató kardjával.

Szent Erzsébet.

Arpádházi királyleány volt s a szenvedés, a megaláztatás, a krisztusi türelem és alázatosság keresztje alatt vérezve a szentek glóriáját fonta homloka köré, amelyből a legszebb és legfönségesebb női erények sugároznak az utókorra. II. Endrének és Gertrúdnak volt a leánya. Jámbor életű apának gyermeke, akit mély vallásossága és önző felesége vezetett. Az előbbi a Szentföldre, a másik az aranybulla kiadására indította őt. Az előbbiért kapta a jeruzsálemi melléknevet, az utóbbiért a nemzet hálás elismerését, mert ez a bulla az ősi magyar alkotmány-védő pajzsa lett.

Erzsébet 1207-ben született a pozsonyi várban. Némely magyar író azt állítja, hogy Sárospatakon, de az újabb történetírók mind Pozsonyt tartják szülővárosának. Nem a vár kápolnájában, hanem az óbudai Szent Péter templomban keresztelték meg, amelynek építését Szent István kezdte meg és Szent László fejezte be. Vidám és élénk eszű, amellet jámbor és rendkívül alázatos leányka volt, aki soha senkivel sem ellenkezett s már négy-öt éves korában olyan jóságosan érző szíve volt, hogy mindenét oda adta volna a szegényeknek.

Egész legendakört fontak boldog gyermekéke köré, amely tele van csodásan nemes vonásokkal, megindító gyöngédséggel, áldott jólelkűséggel és bámulatos csodatételekkel.

Bajosan lehetne megállapítani, hogy hol kezdődik a valóság és hol a rege, mert a kettő, az évszázadok távol ködében úgy egymásba olvadt, hogy mint egy ragyogó arany fátyol lebeg a szívében és lelkében nagy királyleány emlékéen s az utókor csak bámulni, de megérteni nem tudja azt az önfeláldozást, önsanyargatást és mérhetetlen szenvedést, amiket ő gyöngge vállára vett, hogy megmutassa a világnak, milyen legyen a büntől és földi salaktól megtisztult női lélek, ha a jóságban és az emberiség szeretetében olvad föl.

Még mielőtt megtudta volna érteni, hogy mi a szenvedés, igaz részvétet érzett a szerencsétlenek, a nyomorgók és szenvedők iránt és egyike volt ama gyermekeknek, akikről egy francia író ezt mondta: »Szeretik az Istent anélkül, hogy tudomásuk volna a szivükről s hozzá repülnek anélkül, hogy tudomásuk volna szárnyaikról«.

A cselédektől kért élelmiszert, nem maga, hanem a szegények részére. Egyszer köténykéjét tele szedte szép piros almával és ki akarta osztani a szegény gyermekek között.

Amint a kerten szaladt keresztül, a király észrevette és rákiáltott, hogy mit visz a kötényében? A kis Erzsébetnek nagyot dobbant a szíve, kipirult arccal állot meg és zavartan hebegte:

— Rózsát viszek, atyám.

A király meglepetve mondta:

— Rózsát? de hiszen azok már régen elhervadtak.

A leányka fülig pirult, lesütötte a szemét és nem mert szólani. Azt hitte, hogy apja meg fogja dorgálni, ha almát visz a királyi kertből a szegény gyerekeknek. Endre király erre hozzáment, félrelibbentette a köténye szélét, hogy bepillantson. Az ámulattól aztán alig tudott hova lenni, amikor leánykája kötényében csakugyan gyönyörű vérpiros rózsákat talált, amelyek felséges illatot leheltek.

Megindultan vonta keblére a kis Erzsébetet s egykorú jámbor krónikák szerint felsóhajtott:

— Óh tiszta, óh ártatlan leányom.

Ez volt az első csoda, amely életében történt s maga sem tudta elképzelni, hogy a hamvas piros almák miként változhattak át illatos ró-

zsákká. Az Isten nem engedte, hogy ártatlan füllentéséért pirulnia kelljen. A magyar krónikaírók azt állítják, hogy amikor ez a csoda történt, Erzsébet még csak három éves volt.

Négy éves korában fényes küldöttség érkezett Endre udvarába a thüringiai gróftól, aki fia számára kérte meg a kezét. Divat volt ez az egész középkoron át, hogy a fejedelmi családok gyermekei számára már hatnyolc éves korukban mátkát kerestek. Erzsébetnek külföldi életírói azt állítják, hogy e házassági tervben nagy része volt egy Klingsohr nevű erdélyi költőnek, aki a magyar királyleány születésekor Wartburgban tartózkodott és a csillagok állásából azt jósolta, hogy a leánya a gróf utódjával lép házasságra.

Klingsohrt azért hívták Wartburgba, hogy döntsön a költők vitájában. Thüringia grófja nagyon szerette a költőket és egész csomó trubadúr tartózkodott az udvarában. A hagyomány szerint 1206-ban is több dalnok volt nála s költői versenyt rendeztek. Egyikük: Ofterdinger Henrik, Lipót osztrák herceg dicséretét zengte és ezt legyőzöttnek nyilvánították, Walther von der Vogelweidet pedig, aki a hesszeni tartományi gróftól magasztalta, győztesnek jelentették ki. A legyőzöttnek meg kellett volna halnia s a hóhér már mellette állott kötéllel kezében, amikor a költő így szólott:

— Nem ismerem el legyőzetésemet, föllebbezek.

— Kihez? — kérdezte a tartományi gróf.

— Klingsohrhoz, akiről mindnyájan elismerjük, hogy nagyobb költő nálunk.

— Ha elhozod Klingsohrt, elhalasztom a kivégzést, de ha ő is úgy ítél, mint költőtársaid, akkor huszonnégy óra alatt meg kell halnod.

A költőn hideg futott végig. Néhány pillanatig gondolkozott, aztán így felelt:

— Három havi határidőt kérek.

A tartományi gróf beleegyezett, Ofterdinger elhozta Klingsohrt, ez feloldotta a végzetes ítéletet s a horoszkópból jövendőt mondott a gyermek gróf részére és ekkor jósolta meg, hogy annak magyar királyleány lesz a felesége.

A német küldöttség, mely Endre udvarába jött, nagy pompát fejtett ki, pedig a thüringiai gróf már ekkor nyakig úszott az adósságokban. Valószínű tehát, hogy a gazdag magyar királlyal azért kereste a rokoni összeköttetést, hogy a dús hozomány ismét talpra állítsa.

A követek olyan ragyogó színekkel festették Hermann gróf fejedelmi hatalmát, tekintélyét és mély vallásosságát, hogy a királyi pár végre is beleegyezett a házasság tervébe. Pedig akkor az volt a szokás, hogy a kis menyasszonyt a vőlegény udvarába vitték és ott nevelték tovább.

Mikor az udvari környezet meghallotta, hogy Endre király odaírgerte a leánykája kezét, mindenki könnyekre fakadt, mert a kis Erzsébetért mindnyájan rajongtak, ez volt az ő szemük fénye.

A leányka, a legenda szerint, ekkor már újabb csodatettel hirdette isteni küldetését. Egy vak öreg szerzetes a királyleánytól kapott almával dörzsölte meg a szemét s nyomban visszanyerte a szeme világát. Ez a meggyógyult szerzetes aztán elvitte a csoda hírét Németországba is.

A királyleánykát tömör ezüst bölcsőbe fektették és számos magyar főúr kíséretében úgy adták át a német küldöttségnek. Arany és ezüst edényeket, drágaköveket és gyöngyöket s pompás hímzett selyem szöveteket adtak vele kétezer márka értékben, míg hozományul ezer ezüst márkát kapott. A következő évben ismét sok drágakövet, ékszert, selymet, nyersaranyat és ezüstöt küldtek utána hétezer ezüst márka értékben.

A követség feje Varilla Gautier volt, aki lovagi szavát adta a királynak, hogy mindig vigyázni fog a leánykára és a rábízott kincsekre. Hermann gróf és neje Zsófia, a küldöttség elé mentek s annyira örültek, mintha fejöket vesztették volna, mondja egy régi krónikás. Amikor a kíséret megérkezett, térdre borultak és hálát adtak az istennek, hogy imájokat meghallgatta.

Hosszú kocsisor kísérte fel a komor, szürke falú Wartburg várába, amelyet meredeken kígyózó út kötött össze Eisenach községgel. A kietlen erőd látása nem kelthetett valami kellemes benyomást a királyleányka szívében, mert eddig a tágas pozsonyi várban nevelkedett, amelynek

a belseje valóságos tündéerkert volt s pompás kilátás nyílt róla a Dunára és a túlsó remek fekvésű partvidékre.

A tartomány előkelőbb nemességét meghívták a várba, hogy láthassák a királyi gyermeket, akit isten és a magyar király adtak Thüringiának.

Eljegyzését a gróf első szülött fiával, Hermannal, fényesen ülték meg, aztán a nemes családok gyermekei közül hat leánykát adtak melléje játszótársul, köztük volt az egy évvel idősebb Guta is, aki sohasem hagyta el többé a kis Erzsébetet. A leányka szelídsége és mély vallásossága már gyermekkorában megnyilatkozott. Vidám és eleven volt ugyan, de a magányt már ekkor is szerette s az anyai szív melegéért sóvárgó lelke idővel mélabússá lett. Megható jámborsága nem nagyon tetszett Zsófia hercegnőnek, aki a szerető anyai gondoskodást lett volna hivatva pótolni.

Pedig neki állott volna leginkább érdekében, hogy leendő menyének gyöngéd, nemes jellemét fejlessze és szívében ápolja azokat az erényeket, amiket a leányka magával hozott a fölséges szülői háztól. A fájdalom tövisei is korán beletörték a türelmes, anyagi lélekbe. Édesanyja, akiről ő nem tudta, hogy sok keserűséget és gyűlöletet szított maga ellen a magyar urak szívében, rettenetes halállal múlt ki a pilisi erdőben. Gyermeke megálmodta a királyné szomorú sorsát: Gertrúd megjelent álmában, sápadtan, véresen és nyöszörögve sóhajtotta.

— Édes gyermekem, meghaltam és nagy kinokat szenvedek. Imádkozzál értem, az Isten meg fogja hallgatni a te könyörgésedet.

A gyermek megrémült, felébredt és hangos sírásra fakadt. Kérdezték, miért sír, de ő nem árulta el, hogy milyen szomorú álma volt, hanem összekulcsolta a kezét és buzgón imádkozott. Aztán ismét elaludt. Gertrúd királyné megint megjelent előtte, az arca most már nyugodt volt, a halálos kín torzvonásai eltűntek róla s megköszönte gyermekének, hogy buzgó könyörgésével megszabadította őt kínjaitól. A kis Erzsébet valóban megálmodta azt a megrázó véget, amelyet a sors rendelt anyja: Gertrúd királyné számára. Önző asszony volt, aki németeket hozott a nemzet nyakára s azok dúskáltak az állam javaiban.

Jeruzsálemi Endre gyöngé király volt s nem ő kormányozott, hanem Gertrúd királyné. Ez az erélyes, pomerániai hercegasszony roppantul ki

tudta zsákmányolni a király gyöngeségét. Endre maga is tékozló volt, de a királyné még inkább, hanem csak a saját rokonságával szemben. Mihelyt II. Endre trónra lépett, híveinek nagy uradalmakat adományozott »hálából Isten iránt, ki annyi veszélyből kimentette, a börtönből a trónra emelte és neki csendes, nyugodt életet adott.«^{*}

Adományait a királyi kancellária nem is tudta számon tartani. Néha ugyanazt a birtokot egyszerre kettőnek is odaajándékozta. »Nem is csoda — jegyezte meg erre a király csodálatos naivsággal — hiszen az fölül mulja az emberi tehetséget, hogy mindenre, ami az országban történt, emlékezzenek.« A legtöbb adományt természetesen a királyné rokonsága és német kísérete kapta. Gertrúd királyné a maga és családja számára ugyancsak kihasználta a király adományozási szenvedélyét. Azt még senki sem vette tőle zokon, hogy a kis Erzsébetnek, a thüringiai Hermann gróf menyasszonyának oly gazdag hozományt adott, hogy »Thüringiában soha annyi szépet és ékeset nem láttak, mint aminőket a királyné küldött leányával«, de már Berthold testvéreinek szertelen pártolásával általános megbotránkozást keltett nemcsak nálunk, hanem külföldön is. Öccse még csak huszonhat éves ifjú volt s mégis a kalocsai érseki székre emelte. III. Ince pápa a fiatal főpapot tudományának elégtelensége miatt vonakodott megerősíteni, mire az új kalocsai érsek tanulmányainak folytatására a vicenzai egyetemre ment. A pápa keserűen jegyezte meg, hogy azért ment oda, hogy tudatlanságát gyalázatosan nyilvánossá tegye.

Gertrúd királyné még ezt a méltóságot is keveselte s öccsét a kalocsai érsekségen kívül kinevezte horvát bánná és erdélyi vajdává is. A királyné másik két testvére: Henrik őrgróf és Egbert bambergi püspök, Endre udvarába menekültek, mert a német közvélemény bűnrészeseknek tartotta őket Fülöp király meggyilkolásában. Endre neje befolyására nemcsak szeretettel fogadta sötét bűnnel gyanúsított sógorait, hanem a Tátra aljában nagy uradalmakat is ajándékozott nekik s neje unszolására mindent elkövetett, hogy sógorait a német közvélemény előtt tisztára mossa.

* Bátyja, Imre király, vetette börtönbe fellázadt öccsét. Imre király volt az, aki pálcával kezében ment át öccse táborába s így szólt: Meglátom, ki mer kezdet emelni fölként királya ellen.

Mikor aztán Egbert ismét elfoglalhatta püspöki székét, Gêrtrúd királyné a tátrai uradalmat egyik kísérőjének, Adolf prépostnak adományozta. A magyar urak keserűséggel és folytott gyűlölettel nézték ezt a hallatlan tékozlást és igaztalan asszonyuralmat, amely a dédelgetett német urakat föléjük emelte, amit pedig Berthold testvérével tett, az jóformán az egész nemzetet fellázította. Már 1210-ben sokan arra gondoltak, hogy Géza hercegnek, III. Béla öccsének ajánlják fel a trónt. Levelet is küldtek a görög földön élő királyi hercegnek, de a király környezete neszét vette a dolognak, a küldöncöt Spalatóban elfogták, mire az általános elkeseredés gyilkos merényletben tört ki. Bánk nádor, Simon szabolcsi, Péter nagyváradi ispánok és Mihály bán 1213 őszén, amikor Endre halicsi hadjáratára indult, a pilisi erdőben megrohanták a sátrak alatt tanyázó királynét s azt kíséretének egy részével együtt felkoncolták.

Gertrúd királyné védelmére karjába kapta Béla királyfit, de Bánk kiragadta a kezéből és felkiáltott:

— Eszemben sincs királyom vérént ontani!

S társait is visszatartotta attól, hogy a későbbi IV. Bélát meggyilkolják.

A nagy vérengzésből Lipót osztrák hercegnek és Berthold érseknek sikerült épp bőrrel megmenekülniök. Az összeesküvők a borzalmasan összevagdalt királyné testének egy darabját elküldték Endre királynak, ki ekkor Leleszen tartózkodott s azonnal Budára sietett. A néphit szerint Bánkot az bősztette fel, hogy feleségét Berthold érsek elcsábította. Katona József Bánk bán című legjobb magyar történeti drámájában szintén a népies hagyomány után indult.

A király elfogatta Péter ispánt s kivégeztette, Bánkot megfosztotta nádori méltóságától, a nagyravágyó királyné megcsonkított tetemét pedig a pilisi cisterciák kolostorában temettette el. Azontúl azonban nem tett semmit az összeesküvők üldözésére s a kis Erzsébet két év múlva mostohát kapott. Az özvegy király nőül vette Henrik latin császár rokonának: Courtenay Péternek a leányát, Jolánthát.

Ez ugyan az ő egyhangú életébe nem hozott semmi változást, de anyja halála, amelynek megrázó részleteit gondosan eltitkolták előtte, mély nyomot hagyott borongó lelkében.

Három év múlva azonban újabb csapás érte. Vőlegénye, Hermann gróf, 1216-ban meghalt. Mivel a thüringiai gróf nem szerette volna visszaadni a dús hozományt, a másodszülött Lajos gróffal jegyezték el, aki bátyja halála után a fejedelem örököse lett. A kis Erzsébet nagyon megszerette a csendes, vallásos, szelíd természetű grófit s ez is őszinte, mély vonzalmat érzett a magas növésű, gyönyörű termetű és rendkívül bájos hercegnő iránt. Nemcsak ritka szépség volt, hanem páratlanul nemes és hótiszta lélek is, aki soha senkit meg nem bántott, mindenkihez nyájas és barátságos volt s még a ruháját is odaadta a szegény gyermekeknek.

Bármily magas születésű volt ez a fiatal hercegnő, írja P. Archange »La vie de saint Elisabeth« című francia művében, mégis nagyobb volt érdemeinél fogva s a természet bőkezűbb volt iránta, mint a szerencse. A leggazdagabb és a legszebb termetű volt a világon, s valami oly nemes, oly fönséges volt magatartásában, hogy lehetetlen volt rá nézni tisztelet és csodálkozás nélkül.

A vőlegény daliás, szép férfi volt, telve egy igazi keresztény fejedelem minden erényével. Szilárdan ellenállott a hatalom és fényűzés csábításának, az álnok tanácsosok kétszínű hízeltetésének, egyszerű és puritán férfiú maradt önmagával és egész népével szemben. Gyengéd szeretettel vette pártfogásába az árva és védtelen királyi hercegnőt s idővel a legtisztább szerelem fejlődött ki köztük. Zsófia hercegnő nem szívesen látta ezt a lelki ölelkezést, ő jobban szerette volna, ha Lajos gróf egy külföldi dúsgazdag fejedelmi családból nősül s a királyleány hozománya is ott marad és Erzsébet kolostorba vonul. Thüringiai Lajos azonban az özvegy cselszövéseivel szemben határozottan kijelentette, hogy Erzsébetet nőül veszi. Az esküvőt 1221-ben tartották meg s Thüringia összes főúrai jelen voltak Eisenachban a fiatal fejedelmi pár menyegzőjén. Néhány főúr is eljött Magyarországból. De Mühlberg Meinhard gróf és Varilla főúr vezették Erzsébetet oltár elé. Ők hozták el a királyleányt hazájából s az esküvővel ért véget az ő küldetésük. Erzsébet mellőzni akart minden pompát s oly szerény volt, hogy Wartburg várából gyalog ment az Eisenachi Szent György templomba. Az esküvő után lovagi tornát és multságokat rendeztek Eisenachban, amelyek három napig tartottak. A fiatalok házas-

élete mintaszerű volt. Úgy egészítették ki egymást, mint a szív két kamarája az életet. Erzsébet épp olyan áldásos befolyást gyakorolt férjére, mint nővére Jolánta, aki Hódító Jakab felesége volt s a mórok legyőzése után kétezer templomot emelt királysága területén. Lajos fejedelem jelszava ez volt: Jámborság, tisztaság, igazság s ezekhez hű maradt tragikus haláláig.

Magyar zarándokok gyakran fordultak meg Aachenben, hogy megnézzék Nagy Károly császár sírját. Ezek mindig útba ejtették Eisenachot, hogy meglátogassák Endre király leányát. Egyszer megtörtént, hogy a szegényeknek ajándékozta legszebb ruháit s nem akart megjelenni a magyar urak előtt, mert nem volt fogadtatásukhoz méltó ruhája. Férje pedig éppen azt kívánta, hogy legszebb ruháját öltse fel. Erzsébet szobájába vonult és imádkozott, aztán magyarországi vendégeihez ment. Az imádság oly széppé tette, hogy a küldöttség tagjai nem a ruháit, hanem egyedül őt csodálták s a lényéből kisugárzó varázslatos szépség egyszerű ruháját is gyönyörűvé és csillogóvá tette a magyarok szemében. Meg is hívták a fiatal fejedelmi párt Endre király udvarába. 1221. év tavaszán indultak el lóháton s Erzsébet végtelenül boldog volt, hogy viszontláthatta azt a szép vidéket, ahol született s ahol az első magyar szavakat gügyögte.

De gyermeki szívének édes örömét komor árnyékba vonták azok a fájdalmas és megdöbbentő részletek, amiket édesanyja szörnyű haláláról hallott. Csak ekkor tudta meg, hogy földi javak után való mohó kapkodásnak esett áldozatul. Ez még inkább arra készítette őt, hogy a szegények közt ossza ki mindazt, amit az Istentől fölöslegül kapott. A király mesés értékű kincsekkel ajándékozta meg őket, amikor búcsút vettek tőle. Arany és ezüst edények, drágakövek, arannyal átszőtt kelmék ismét szekérszámra vándoroltak Thüringiába s még a német szolgaszemélyzetet is fényesen megjutalmazta Endre király. Ez az utazás megint megtöltötte Lajos gróf kincstárát, akinek magyarországi útjára kölcsönt kellett fölvennie.

A következő évben, 1222 március 28-án fia született Erzsébetnek, akit Hermannak kereszteltek. Két év múlva, 1224 március 20-án egy leány-

gyermeknek adott életet, aki Zsófia nevet nyert. Egy évre rá ismét leánygyermeke született, akit később ifjabb Zsófiának neveztek. Erzsébet ekkor gyermekeinek emlékére menedékhelyet alapított az árva kisdedek részére. Sok kis árva nyert itt meleg otthont s mikor megjelent közöttük Erzsébet, a gyermekek mama! kiáltással boldogan futottak hozzá s nem adták volna a világ minden kincséért, ha az angyali lélek áldott kezét megcsókolhatták.

Majd kórházat alapított a szegény betegek részére, akiket maga ápolt és gondozott, a ferencrendi szerzeteseknek kolostort építtetett, díszes misemondó ruhákat hímezett, udvarhölgyeivel a ferenciek tanításairól beszélgetett, akik lemondanak mindenről, hogy önkéntes szegénységben egyedül az istennek szolgáljanak.

Egy napon kopott köpönyeget vetett bársonyos vállára, sálkendőt borított fejére s így szólt udvarhölgyeihez:

— Így öltözve fogok koldulni, mikor szegény leszek, az isten iránti szeretetből.

Ételt maga hordott szegény betegeinek. Egyszer csikorgó téli hidegben kenyeret, húst, bort és tojást vitt a palástja alatt. A hegyről lejövet, találkozott a férjével, aki megkérdezte, hogy mit visz?

— Rózsákat! — felelte Erzsébet.

— Hadd látom! — szólt a gróf kíváncsian. Aztán félrevonta hermelin palástját és most megisméltődött vele a gyermekkori csoda. Férje a legszébb, a legfrissebb piros és fehér rózsákat pillantotta meg, mintha csak most szakította volna Erzsébet valami tündérbertől. És ugyanekkor tündöklő kereszt jelent meg a királyi hercegnő feje mögött, amelynek égi fénye mint ragyogó sugárkorona, fonta körül a halántékát.

Amikor Thüringiában gyilkos járvány tört ki, amely a tartomány lakosságát megtizedelte, a Waltberg oldalában menedékhelyeket állított föl, ahol a betegek gyöngéd ápolásra találtak. Napjában többször maga is meglátogatta és vigasztalta őket. A járvány megszűntével ínség fenyegette a lakosságot s Erzsébet kilencszáz szegénynek osztott ki eleséget. A nyomorba jutott nép egész nap a vár körül tolongott s a magyar királyleány a wartburgi magtárat egészen kiürítette, hogy a szenvedők nyomorán enyhítsen. A fejedelmi pénztár is teljesen kiürült s Erzsébet ekkor eladatta

ékszereit, drága gyöngyeit, sőt hazájából hozott remek ezüst bölcsőjét is, csakhogy segíthessen az éhínségtől sújtott lakosságon. Emiatt sokan tékozlónak, esztelen pazarlónak tartották, pedig a tékozló csak magával törődik s nem hatja meg szívét mások nyomora és szenvedése.

A vallásosság és emberbaráti szeretet volt életének alapja, de azért sohasem hanyagolta el hitvesi és anyai kötelességét sem s mint francia életrajzírója Horn Emil mondja: »házaséletének az volt a bája, hogy magát odaadta az Istennek és a szegényeknek, de azért megmaradt családjának is, mely egész vonzalommal csüggött rajta.«

Maguk a protestáns írók is elismerik, hogy Erzsébet házasságának tartama alatt példás hitves volt. Egy este Erzsébet a férje tárcáját nézgetve, egy vörös posztókeresztet pillantott meg benne. A keresztesháború jelvénye volt ez és Németországban akkor Krisztus virágának nevezték.

Erzsébet nem szólt, csak elsápadt, az urára tekintett, aztán eszméletlenül hanyatlott le a feje.

Mikor magához tért, Lajos gróf szeretettel simogatta és vigasztalta.

— Keresztes hadjáratba megyek — mondotta — a mi urunk Jézus Krisztus iránt való szeretetből. Nem fogod ellenezni, hogy megtegyem az istenért azt, amit kénytelen volnék megtenni egy fejedelemért, vagy császárért, ha kívánná tőlem.

Erzsébet zokogva mondta:

— Kedves testvér, ha nem ellenkezik az Isten akaratával, maradj melletttem.

Lajos gróf megcsókolta a kezét, szeretettel vonta magához és esengve viszonzta:

— Kedves nővér, bocsáss el, megigértem az Istennek.

A királyi hercegnő sokáig küzdött a szívével, aztán szelíd megnyugvással felelte:

— Ha Isten úgy akarja, nem tartalak vissza. Adjon az Ég neked kegyelmet, hogy mindig az ő akarata szerint cselekedjél. Mindennap imádkozni fogok, hogy a Mindenható jósága és irgalmassága mindenütt és mindig veled legyen. Menj az Isten nevében.

Az ételek rózsákká változtak.

Erzsébet ekkor áldott állapotban volt s elhatározták, hogy születendő gyermeküket az Istennek szentelik. Ugyanígy fogadalmat tett később Erzsébet öccse, IV. Béla király és felesége Lascaris Mária, akik Margit leányukat annak emlékére, hogy a tatárdúlás iszonyaitól megmenekedtek, a nyulak szigetén levő kolostorba küldték s a kegyes életű királyleányból Jézus arája, vagyis apáca lett.

Lajos gróf, miközben a keresztes hadjárat előkészületeivel foglalkozott, a papsággal Eisenachban előadatta »A mi Urunk szenvedését és halálát.« Aki látta az oberammergaui passziójátékokat, az tudhatja, milyen lelketrázó és hiterősítő hatása lehetett az ilyen vallásos tárgyú előadásnak.

Lajos gróf aztán egész családjával Smalkaldenbe ment, hogy egyesüljön a keresztes vitézekkel. Ő rá bízta a központi németországi csapatok vezetését s táborkarát a legvitézebb német harcosok alkották. Lajos gróf lelkére kötötte Raspon Henriknek, akit távollétére kormányzónak nevezett ki és Konrád testvérének, hogy vigyázzanak nejére és gyermekeire. Aztán ölébe vette három gyermekét s könnyezve szorította őket szívére. Majd sokáig tartotta átölelve kedves Erzsébetjét s anyját, Zsófia hercegnét s esengve kérte őket, hogy értsék meg egymást és igaz testvéri szeretet kapcsolja össze szívüket.

A keresztes vitézek és családtagjaik közt mindenütt ilyen érzékenyen folyt a búcsúzás, a nők és gyermekek hangosan zokogtak, mert a Szentföldre menni csaknem annyi volt, mint a biztos pusztulás hullámaiba ugrani.

Az erősebb lelkűek aztán, hogy elnyomják a gyöngébb szívűek zokogását, a nők és gyermekek sikoltozását, rázendítettek egy vallásos himnuszra s áhítatba merült szívvel zengték a gyönyörű egyházi zsolozsmát, amelynek lágyan ömlő hulláma, mint a balzsamos nyári est a tengerparton, úgy szállt keresztül a városon és a hívők ezreinek a lelkén.

Erzsébet lóháton kísérte el az urát a határszélig. Itt még egyszer egymás keblére borultak s a válás nehéz percében a hitves mindenről megfeledkezve, csupán messze, ismeretlen tájakra vonuló férjét látva, pihegő, vonagló testtel tapadt hozzá s míg arcát forró csókok zápora verdeste, szinte magán kívül kiáltotta: — Veled megyek szivem, a világ végéig!

— Angyalom — szólt komoran Lajos gróf, — gondolj arra, akit szived alatt hordassz. Gondolj az ő sorsára, jövőjére és gyermekeinkre. Te anya vagy. Ez szentebb, százszorta fenségesebb hivatás, mint a hitvesi.

Erzsébet karja erőtlenül foszlott le a gróf nyakáról. Jóságos szemét földre sütötte és halkán rebegte.

— Édes uram, igazad van, én haza megyek.

A fejedelem most lehúzta az ujjáról zafírköves gyűrűjét, amellyel titkos üzeneteit szokta lepecsételni és így szólt:

— Nézd kedves testvér, e kőbe isten báránya van vésve a zászlóval. Aki ezt a gyűrűt hozza neked, annak elhiheted, bármilyen hirt hoz is. Kedves Erzsébetem, édes kincsem isten veled! Ne felejts el imádkozni értem.

A fejedelem aztán sarkantyúba kapta lovát és elvágatott. Erzsébet krétafehér arccal nézett utána, majd aléltan dőlt legkedvesebb udvarhölgye, Isentrud karjába. Mintha a nap szakadt volna le az égről, a fájdalom koromsötétté tette szeme előtt a világot. De kedves udvarhölgyének vigasztaló szava lágyan simogatta búba merült lelkét s gyöngéd szeretetével kiemelte a hitvesi fájdalom hullámaiból.

Vissza ment Wartburgba, megcsókolta gyermekeit s mint a Grachusok anyja, ő is így szólt környezetéhez:

— Ezek az én ékességeim!

És a hivalkodó élet páváskodó cifraságait, a drága gyöngyöket és ékszereket leszedte magáról, suhogó selyem helyett egyszerű fekete ruhát öltött, teljesen visszavonult s csupán gyermekeinek és az emberszeretet erényének élt. Szent Mihály napján megszületett negyedik gyermeke is, kit anyja emlékére Gertrúdnak kereszteltetett.

Thüringiai Lajos ezalatt fárasztó utakon haladt előre a kereszteshadakkal. II. Frigyes császár a haditerv megbeszélése végett magával vitte őt Szent András szigetére. Tikkasztó forróság perzselte a vidéket. Ő nem volt e hőséghez szokva s nagyon sokat szenvedett a nap olvasztó látatüztől. Dél-Olaszországban ekkor pusztító járvány uralkodott, mely számtalan áldozatot szedett s a kereszties hadat sokáig késleltette a tengerre szállásban.

A hajóhad Brindisiből indult el. Thüringiai Lajos ugyan azon a hajón volt, amelyen Frigyes császár. Alig tettek néhány tengeri mérföldet, a császár is, Lajos gróf is súlyosan megbetegedtek. Otrantóban partra szálltak, hogy a szárazföldi levegőn gyógyulást keressenek. Itt volt akkor Jolánta császárné is, akit Lajos hódolattal üdvözölt. A tikasztó hőségben égető szomjúságot érzett, mohón felhajtott egy pohár jégbe hűtött bort, amitől meghült és állapota válságosra fordult.

Azonnal írásba foglaltatta a végrendeletét, a jeruzsálemi patriárka feladta rá az utolsó kenetet s olasz orvosa és hűséges káplánja, Berthold karjai közt 1227 szeptember 11-én meghalt.

Csak huszonhét évet élt, de igazságos és jólelkű, népét igazán szerető fejedelem volt s igazi példaképe a jó és hűséges férjeknek. Holttestét a reinhardsbrunni apátság templomában temették el. A gyász hírt csakhamar megkapta Zsófia hercegnő s menyéhez sietett.

— Leányom, — mondotta zokogva — légy erős és ne essél kétségbe. Urad, az én fiam meghalt.

— Meghalt?! — sikoltott fel összerendülve Erzsébet és görcsös zokogásban tört ki. — Ah istenem, istenem, mindent elvesztettem. Oh kedves testvérem, oh édes férjem! Meghaltál s engem egyedül hagytál e nyomoruságban.

Aztán szobájába vánszorgott és földre rogyott. Udvarhölgyei fölémelték és ágyba fektették. Nyolc napig folyton sírt s alig evett. A fájdalom összetörte, arcáról leszaggatta az ifjúság üde, vérpiros rózsáit.

Most már csak a jótékonytságban és az emberszeretet kultuszában keresett megnyugvást és lelki szórakozást. Környezete ráfogta, hogy esztelen és tékozló, Henrik és Konrád sógorai álnok szívű tanácsosaik sziszegésére üldözni kezdték, pedig esküvel fogadták Lajos grófnak, hogy védelmezni fogják. A magyar királyleány hívei mind távol voltak a keresztes haddal, nem volt az udvarnál senki sem, aki a sógorok határtalan kapzsiságával szemben védelmére kelt volna.

Ezek aztán minden vagyonától megfosztották ama hamis ürügy alatt, hogy pazarlásával elforgácsolja a fejedelmi vagyont.

Napról napra kínosabb lett a helyzete. Idegen földön, elhagyatva, a jótekonyság gyakorlásától megfosztva, a cselszövők maró gúnyjának és sértő megjegyzéseinek kitéve pokollá változott az a hely, amely férje életében lelki összhang és tiszta boldogság csöndes, nyugalmas fészke volt. Lehellétszerűen finom lelkével alig tudta volna elviselni az ellenséges környezet folytonos cselvetéseit és törszúrásait, ha egy fönséges érzés, az anyai szeretet legyőzhetetlen erőt nem ad neki, hogy fiának és leányainak a jogait és érdekeit megvédelmezze.

Távozott tehát Wartburgból, hogy ellenségeivel szemben fölvegye a harcot. Életírói közül többen azt állítják, hogy a cselszövő udvari környezet egy komor októberi napon elűzte őt a várból s Erzsébet sírva bolyongott Eisenach utcáin. Mások meg azt írják, hogy önként hagyta el a várat, mert nem tűrhette tovább azt a megaláztatást, amelyben része volt. Bármint történt, Erzsébet magyar királyleány sokkal szomorúbb lehetett, mikor a Wartberg göröngyös útját róttá, mint azok a szegények, akik azelőtt százával vánszorogtak hozzá, hogy segítsen rajtuk. De a hatalmasok keze messzire nyúlik, Raspon Henrik megtiltotta Eisenach lakosságának, hogy a bolyongó királyleányt befogadják.

Erzsébet e hírre kezét tördelve zokogta:

— Mindent elvettek tőlem, csak az maradt meg, hogy az Istenhez imádkozhatom...

Végre egy vendéglőbe nyitott be. Hiszen oda mindenki beléphet. A vendéglős azonban félve a kormányzó bosszújától, csak egy rozoga istállóban engedte éjjelre meghúzódni. Erzsébet az éjszaka nagy részét imádkozva töltötte, s akkor is össze volt kulcsolva a keze, amikor elgyötört teste végre álomba merült.

Másnap Isentrud elhozta négy gyermekét. Erzsébet keblére ölelte és csókjaival árasztotta el a didergő apróságokat. Ezek nem tudták elképzelni, hogy miképp jutottak a fényes fejedelmi kastélyból a bűzös istállóba.

Erzsébet vérző szívvel sóhajtotta:

— Megérdemeltem, hogy szenvedni lássam gyermekeimet. Ők született hercegek és hercegnők s most éhséget szenvednek s csak szalmán feküdhhetnek. Szivem tele van aggodalommal.

Néhány ékszert hozott magával a várból s ezeket zálogba tette, hogy enni adhasson siránkozó gyermekeinek. Ezután újabb menedékhelyet keresett. Egy öreg pap befogadta, de a várból ráizentek, hogy távozzék onnan. Egy eisenachi lovaghoz utasították, aki azonban fületlen szobába tette őt és gyermekeit s oly nyers és durva volt hozzá, hogy a dideregve átvirrasztott éj után elhagyta ezt a barátságtalan házat.

— Óh falak, — sóhajtott fel az utcán, — köszönöm, hogy megvédtetek az éj hidege ellen. Szeretnék köszönetet mondani gazdátoknak is, de igazán nem tudom miért?

Vissza akart menni az öreg paphoz, de az fájdalmas részvétellel hivatkozott a kormányzó szigorú tilalmára s így kénytelen volt megint a vendéglő istállójába húzódni.

A nemeslelkű emberek felajánlották neki, hogy magukhoz veszik gyermekeit, de az anyai szív nem akart megválni az ártatlan apróságoktól, akik oly korán megismerkedtek a világ álnokságával és gonoszságával. De mikor pénze elfogyott és egész nap fonnia kellett, hogy életét tengethesse, mégis csak belenyugodott, hogy jó szívű emberekhez adja gyermekeit. Legalább nem kellett éhezniök és szenvedniök. Megnyugvással és méltósággal viselte szomorú sorsát. Több életírója említi, hogy ekkor csodálatos jelenései voltak.

Egyszer, amint buzgón fohászzkodott a templomban, megjelent neki a Boldogságos Szűz s ezt mondta:

— Ha növendékem akarsz lenni, mestered leszek; ha szolgálóm akarsz lenni, asszonyod leszek.

— De ki vagy te? — kérdezte Erzsébet, — aki azt kívánod, hogy növendéked és szolgálód legyek.

Mária tüstént így felelt:

— Az élő Isten anyja vagyok s azt mondom, hogy nincs szerzetes, aki jobb oktatást tudna adni neked, mint én.

Lehet, hogy az a mélységes áhítat, amely lelkét szárnyaira vette, olyan képzelőerőt adott neki, hogy maga előtt látta magyarország védő szentjét és nagyasszonyát, akinek a képe megelevenedett és kilépett rá májából, hogy őt a szelídet, a jót, a női erények tökéletes mintaképét kétség-

beejtő helyzetében megvigasztalja. És Erzsébet csodálatos megnyugvást érzett szívében az égi kinyilatkoztatás után. Tudta, hogy minden csak füst és por ezen a világon s lelkével már itt a földön az égben járt, keresve az örök boldogságot. Tudta, hogy sógorai hitvány önzésből bánnak így vele; bitorolják fiának jogát, akit egyedül illet meg törvényesen a tartományi grófság.

Maga Zsófia hercegnő is megsokalta menyének szenvedéseit és üldöztetését. Írt Gertrúd királyné testvérének, Matildnak, a kitzingeni bencés apácák apátnőjének, aki Erzsébet nagynénje volt, hogy vegye őt magához a gyermekeivel együtt.

Az apátnő azonnal két megbízottját küldte Eisenachba, hogy a fejedelemszont és gyermekeit két kocsin a kolostorba hozzák. Erzsébet örömmel fogadta nagynénje küldötteit s két udvarhölgyével, Isentruddal és Gutával nemsokára megérkezett a Majna melletti Kitzingenbe, ahol nagynénje anyai szeretettel fogadta. Merániai Egbert bambergi püspök, Matild nővérétől értesülvén a magyar királyleány szomorú helyzetéről, szintén közbelépett s felkérte Erzsébetet, hogy költözzék át a pottensteini várba. A tartományi gróf özvegye meghajolt a püspök kívánsága előtt és gyermekeivel a várba költözött. Második leányát, ifjabb Zsófiát, azonban a kolostorban hagyta s nagynénje nevelésére bízta. A gyermek, aki ekkor csak két éves volt, később felvette az apáca fátyolt.

Erzsébet a megpróbáltatásoktól és nyomasztó gondoktól megszabadulva, a lelki nyugalommal együtt egészségét is visszanyerte és szépsége mindenkit bámulatra ragadott. Egbert püspök megírta neki, hogy kész őt királyi atyja udvarába vitetni, ahol rangjának megfelelő környezetben élhet, Erzsébet azonban azt felelte, hogy nem hagyhatja el férje hazáját, mert akkor azzal vádolhatnák, hogy önként lemondott fiának a thüringiai fejedelemséghez való jogáról.

Erre a püspök azt ajánlotta neki, hogy menjen férjhez, Erzsébet azonban férje halála után örök tisztaságot fogadott s ezért ezt az ajánlatot is visszautasította. A püspök figyelmeztette őt, hogy még sokkal fiatalabb, hogysen végképp lemondhatna a világ örömeiről. Ha egyedül marad a világban, sok üldözésnek lehet kitéve, ha ő lehunyja a szemét.

— Uram, — felelte Erzsébet — az én boldogult férjem gyengéden szeretett engem s mindig hűséges barátom és pártfogóm volt; osztoztam méltóságában és hatalmában; voltak kincseim és drágaköveim, élveztem a világnak minden örömét. Mindig azt gondoltam amit önmaga is tud, hogy e világ minden öröme csak hiúság s ezért akarok lemondani azokról és megfizetni az Istennek lelkem adóját. Tudja ön, hogy minden földi élvezet csak fájdalmat és csalódást szerez s lelki halálra vezet. Csak egy óhajtásom van: egyesülni Üdvözítőmmel. Boldogult férjem gyermekei közül kettőnek a sorsa biztosítva van a kolostor békéjében. A másik kettő gazdag és hatalmas lesz, én pedig boldog s az Isten iránt hálás leszek, ha megadja a kegyet, hogy őket az ő utain járni láthassam.

Egbert püspök mitsem tudva arról, hogy Erzsébet tisztasági fogadalmat tett, tovább unszolta őt, hogy tegye le az özvegyi fátyolt, mert hatalmas kérője akadt: II. Frigyes német császár, akinek a felesége Jolánta meghalt. A császár maga is puhatolózott, hogy Erzsébet hajlandó lenne-e nőül menni hozzá, de őt még a császári korona hatalmának fénye sem tudta elkápráztatni s fogadalmában megingatni. A kísértések ismét felzaklatták nyugalmát s nagy kirándulásokat tett, hogy lelki egyensúlyát visszanyerje. Elment az erfurti kolostorba, majd Andechsbe, édesanyjának szülőföldjére, megtekintette az ősi családi várat, s az ottani kápolnának ajándékozta menyasszonyi ruháját és azt a drága ezüst keresztet, amelyet Gergely pápától kapott emlékül s amelyet az igazi kereszt néhány szilánkjára tett megbecsülhetetlen értékűvé.

Erfurtban még ma is mutogatják azt a szobát, ahol Erzsébet lakott. Egyik ablaka a kápolnára nyílik s a szent asszony életéből megható jelene-
teket mutató festményekkel díszítették. A szerzetesnők mutogatnak egy vörös bársony misemondó ruhát is, amelyen állítólag Szent Erzsébet dolgozott. A pohár azonban, amelyből ivott és századokon át megőrizték a valási háborúk zivatarában eltűnt.

Andechsben pedig a hagyomány neki tulajdonítja a hegy tövében fakadó forrást, amely még a legnagyobb szárazság idején sem apad ki s vizét a nép csodás hatásúnak tartja. A forrás ma is Szent Erzsébet nevét viseli.

Alig érkezett meg az özvegy fejedelemasszony a pottensteini várba, amikor híre jött, hogy a Szentföldről visszatért lovagok Otrantóban felbontották thüringiai Lajos gróf ideiglenes sírját, vörös bársonnyal bevont koporsóba tették a hamvait és ünnepélyes gyászmenetben hozzák Thüringiába.

A bambergi székesegyházban tették ravatalra a tartományi gróf tetemét. Erzsébet Egbert püspök meghívására odasietett, felnyitatta a koporsót és szívszagató fájdalommal borult édes urának sárga hamvaira. A püspök féltette unokahúgát a nagy lelki rázkódtatástól és bezáratta a koporsót. Erzsébet pedig minden izében reszketve, összetett kézzel s égre emelt szemmel zokogva rebegte:

»Istenem! köszönöm az irgalmat és kegyelmet, hogy megengedted látnom testvérem és kedvesem maradványait. Tudod jól, oh istenem, hogy az ő jelenléte drágább volna nekem a föld minden öröménél s azért, hogy mellettem legyen, kész volnék egész életemet szegénységben tölteni, sőt bejárva az egész világot, vele kenyeret koldulni, de nem lázadok fel a te isteni akaratod ellen, hanem belenyugszom.«

Ezután maga köré gyűjtötte a lovagokat és elmondta nekik, milyen megaláztatás és méltatlan üldözés érte őt. Nyugodtan, de szívre hatóan beszélt s a kemény, lovagok megrendülve hallgatták. Felháborította őket a gyáva önzés és gonosz kapzsiság. Elhatározták, hogy azonnal követelni fogják jogaiba való visszahelyezését, mihelyt a reinhardsbrunni bencések apátságában eltemetik a tartományi grófot. Aztán a legelőkelőbb és legtekintélyesebb thüringiai főurak a fejedelmi családhoz siettek és szónokuk: Varilla Gautier fia, rendkívül kemény szavakkal ítélte el a kis Hermann gróf két nagybátyjának becstelen eljárását.

»Oh fiatal hercegek — kiáltott fel — mit cselekedtetek? Ki tanácsolta nektek, hogy tévedt asszonyként számúzzétek testvéretek feleségét, a lesujtott özvegyet, egy nemes király leányát, akit vigasztalnotok, akit tisztelnetek kellett volna. Mindenütt kiváló hírnek örvend s ti gyalázatosan elüztétek őt, megtiltottátok neki, hogy Eisenachban tartózkodjék s koldulni kényszerítettétek. Lovagok vagytok, pártfogolnotok kell és védelmeznetek kell az özvegyeket és az árvákat és üldözőbe veszitek testvéretek özvegyét és

árváit. Eljárástok bosszuért kiált az Istenhez... Mennyire kell magunkat szégyelnünk itt a nép előtt és messze a külföld előtt! Mily oktalan volt a ti eljárásotok. Megbecstelenítettétek neveteket és Thüringiát. Csorbát ejtettetek hercegi hirneveteken. Országunkra zuditjátok Isten haragját, ha csak ki nem engesztelitek a jámbor fejedelemasszonyt s helyre nem hozzátok a kárt, amit neki és testvéretek gyermekeinek okoztatok.«

A két testvér megsemmisülten hallgatta a heves szemrehányások zuhogó áradatát s bűnbánóan kijelentették, hogy készek jóvátenni vétkeiket. Amikor azután a lovagok erre nyájasabb arcot öltöttek, Henrik herceg ezt a gúnyos megjegyzést tette:

— Ha egész Németország Erzsébeté lenne, nemsokára semmije sem maradna neki, szétosztaná a szegények közt az Isten iránt való szeretetből.

Varilla értesítette Erzsébetet közbenjárásuk eredményéről. De Erzsébet kijelentette, hogy nem ragaszkodik a várakhoz és földjeihez, de követeli hozományát és jövedelmét.

A lovagok ezután hozzá vezették Zsófia hercegnét és két fiát. Kibékültek s Raspon Henrik továbbra is kormányzó és az árvák gyámja maradt. Az özvegy visszatért Wartburgba, ahol minden fa és fűszál régi boldogságának és szerelmének emlékéről suttogott. De a régi lelki harmónia és égi béke nem ölelhette át többé angyalszárnyaival. Férjét kereste mindenütt, az ő szelíd szavát, nyugodt tekintetét, meleg mosolyát.

Visszatért hozzá gyötrelmes kínzója, Konrád mester, akit a pápa inquisitorrá nevezett ki s a keserű megpróbáltatások komor napjaiban távol volt tőle. Ez a gyóntató atya vaserélyű, kőszívű s a kegyetlenségig szigorú volt, aki koplaltatta és ostromoztatta Erzsébetet. A királyleány alázatosan engedelmeskedett neki s ezért akadnak történetírók, akik viszonyukat gyanúsnak tartják.

Pedig Erzsébetben férjével együtt meghalt minden földi vágy s ő a lemondásban, a bűnbánatban, a megtisztulásban, az örök életre való buzgó előkészületben találta minden gyönyörűségét. Konrád mestert rettegték és utálták mindenütt. Németország ostorának nevezték s min-

denki irtózott tőle, amióta az eretnokség üldözésével megbízatván, drákói szigorral járt el. Marburgban huszonegy »eretneket« máglyán égettetett meg s hamvaikat a város alatt folyó patakba szóratta, amelyet azóta Ketzerbachnak neveznek.

Sógorai most már nem üldözték Erzsébetet, de örültnek, bolondnak tartották s alig érintkeztek vele. Nagy része volt ebben Konrád mesternek is, aki túlságba vitt szigorúsággal őrködött lelkiéletének tisztasága felett s nemcsak a jótekonyság gyakorlásában korlátozta, hanem még azt is megszabta, hogy hova menjen, mit egyék s milyen imákat mondjon. Mivel két udvarhölgye, Isentrud és Guta is tisztasági fogadalmat tett, ezek nagyon nehezen tudták megszokni az önsanyargatást, nem úgy mint Erzsébet, aki minél több testi szenvedést állott ki, annál boldogabb volt. Áhította a csendet, a nyugalmat s ezért elkíváncozott az udvar zajos légköréből. A sógorokkal megegyezett s ők újabb lakhelyéül Marburgot jelölték ki. Hermann fiát és Zsófia leányát kreuzburgba küldte, az ifjabb Zsófiát visszaküldte a kitzingeni, a kis Gertrudot pedig az aldenbergi kolostorba, amelyet még Lajos gróf jelölt ki a születendő gyermek részére.

Erzsébet tehát elhagyta Wartburg várát, ahol három századdal később Luther Márton, a merész hitújító talált menedéket. Az idők változását s az emberek lelki átalakulását mi sem példázhatja jobban, mint az, hogy ama kápolnában, ahol egykor Erzsébet imádkozott s a falak tele vannak az ő szent emlékét s irgalmas cselekedeteit megörökítő képekkel, ugyanott most a nagy hitújító mondásai vannak körülötte s ott áll a szószék is, amelyről híveinek hirdette az Isten igéit.

Marburgban már megelőzte őt jóságának és hitbuzgóságának, de egyes írók szerint különcködésének híre is, amit sógorai terjesztettek róla. Épp ezért nem mindenki részéről talált olyan szíves fogadtatásra, amelyet megérdemelt volna. Ez arra bírta őt, hogy ideiglenesen Wehrdőban telepedjék le. Itt adott életet II. Endre király harmadik felesége: estei Aldobrand Beatrix, férje halála után az utószülött Istvánnak, aki atyja volt az utolsó Árpád-házi királynak III. Endrének.

Később Marburgba költözött s itt élt haláláig. Itt is páratlan jótekonyságot gyakorolt a környék szegényeivel. Egy nap alatt kiosztotta azt

az ötszáz márkát, amelyet a berendezés költségeire kapott a sógorától. Mivel azonban sokan többször is jelentkeztek segélyért, Erzsébet kimondotta, hogy aki másodszor jelentkezik, annak haja levágassék. Nemsokára egy Hildegon nevű szép leányt vezettek elébe, aki megszegte ezt a tilalmat s emiatt aztán valóban levágták gyönyörű dús haját. A leány keserves sírásra fakadt Erzsébet előtt.

— Mondd gyermekem — kérdezte tőle Erzsébet, — nem jutott eszedbe soha más életet élni?

— De igen, sőt régóta szerettem volna fölvenni a szerzetes öltönyt és magamat az Istennek szentelni, de sajnáltam feláldozni szép hajamat.

Erzsébet e hiúság hallatára elégtelenen mondta:

— Boldogabb vagyok, hogy a hajadat levágták, mintha a fiam császár volna.

És Hildegond a magyar királyleány iránti rajongó tiszteletből most már felöltötte az apáca fátyolt s az Erzsébet által alapított kórházban ápolta a betegeket. A kórház kápolnája Assisi szent Ferenc nevét viselte, akit 1228-ban iktattak a szentek sorába. Itt gyakorolta ezután Erzsébet az irgalmasság szent kötelességét s a betegek, akiket ápolta és vigasztalt s az örök élet dicsőségét ragyogó színekkel festette eléjük, azt hitték, hogy egy angyal szállt le közéjük az égből.

Bármennyire vádolják is azzal, hogy tékozló volt s nem tudta felfogni a pénz értékét, mégis bámulatos érzéke volt aziránt, hogy nem a fényűzésben, hanem az alamizna osztásban és a szegények segítésében van helye a bőkezűségnek. Egyszer látogatást tett az alamizsnából élő szerzetesek kolostorában, akik büszkén mutatták meg neki aranyozott faragványokkal és szobrokkal díszített templomukat. Erzsébet azonban csodálkozás helyett szokott egyszerűségével így szólt a szerzetesekhez:

— Jobban tettétek volna, ha ezt a pénzt illő ruházatra és táplálékra fordítjátok, mint hogy a falakat képekkel díszítettétek, amiket a szivetekben kellene hordanotok.

Máskor meg, mikor egy drága szentképet ajánlottak fel neki, a fejedelmasszony ezzel utasította vissza:

— E képre nincs szükségem, mert a szivemben hordom.

Erzsébet nem irtózott a legborzasztóbb betegségektől sem s egyszer egy bélpoklos legényt ápolt a saját szobájában. Az erőszakos természetű Konrád emiatt oly kegyetlenül büntette, hogy durvasága a pápa füléhez is eljutott és kénytelen volt előtte mentegezni magát. Egyszer két udvarhölgyével együtt meg akarta látogatni Gertrúd leánykáját az aldenbergi kolostorban. De alig lépett be, Konrád útját állta s az egyház villámaival fenyegette, amiért a kolostori zárlatot megsértette. Két udvarhölgyének, akik csak az ajtót nyitották ki, le kellett borulniok, harminc korbácsütést elszenvedniök és ugyanilyen büntetést kapott Erzsébet is, miközben Konrád, mint Horn Emil említi, a Misererét recitálta.

A megkorbácsolt királyleány így szólt udvarhölgyeihez:

— Ha ennyire félek egy embertől, mennyivel inkább kell félnem az Istentől, aki a mi urunk, aki minden ember fölött itél.

Gyakran ellátogatott Schroeck községbe, ahol a Lahnberg oldalán fakadó forrás vizében mosta meg a betegek sebeit. E falu lakossága Erzsébet iránti kegyeletből katolikus maradt s a nép ajkán ma is számtalan legenda él róla.

Az egyik szájhagyomány szerint Erzsébet megjövendölte nekik, hogy a tűzvész megkíméli községüket és valóban ember emlékezet óta nem is volt tűz a fából épült házak között. Ezt a lakosság védőasszonyuknak tulajdonítja, akinek a szobra a templom főkapuja fölött áll. A forrás fölött pedig egy nagy követ mutogatnak, amelyben egy kis üreg van mindig tiszta vízzel. Ez üregről azt mondják, hogy ez a thüringiai fejedelemasszony lábanyoma. Akkor állt e kőre, hogy onnan egy fára feljusson, amikor egy éhes farkas vette űzőbe s Erzsébet a fára menekült előle. Az üregben levő víznek csodás erőt tulajdonít a nép a szembajoknál. A forrás ma is Szent Erzsébet nevét viseli.

Nagysokára a hazatért magyar keresztes lovagoktól megtudta Endre király, hogy milyen nyomorba döntötték a leányát. Bánffyt azonnal nagy kísérettel küldte Eisenachba s a magyar főúr erélyesen kérdőre vonta Raspon Henriket, aki cinikusan felelte, hogy a bolond Erzsébet azért hagyta el Wartburgot, hogy önkéntes szegénységben a bélpoklosok közt éljen, s ha

meg akar erről győződni, csak menjen el Marburgba. Bánffy nem akart hinni a fülének. A magyar király leánya a bélpoklosok között!? De mégis elment Marburgba s egy fogadóba szállt, ahol faggatni kezdte a vendéglőst, hogy ki az az Erzsébet? A Fogadós örült, hogy az idegennel a város jövőjéről beszélhet és elmondta, hogy Erzsébet nagyon gazdag, nagyon jámbor és erényes nő, akinek uralkodók kérték meg a kezét, de ő szerényen akar élni, ápolja a kórház betegeit s a föld javainak előtte semmi becse nincsen. Szelíd, tiszta, könnyөрületes, de különösen az alázatossága páratlan s ebben egyetlen asszony se tudná utánozni.

Bánffy álmélkodva hallgatta e csodálatos dicséretet s azonnal Erzsébethez vezettette magát. Rokka mellett találta a fejedelemasszonyt.

— Mit látok — kiáltott fel Bánffy, — királyom lánya fon?

Aztán meglepetéséből magához térve elmondta, hogy királyi atyja tárt karokkal várja, hogy udvarában elfoglalja a rangját megillető helyet. Atyja izenete könnyekig meghatotta Erzsébetet, de kijelentette, hogy jól érzi magát, nincs semmi kívánsága s itt akar maradni. Bánffy megkérdezte tőle, hogy ki juttatta ilyen szegénységre?

— Senki más — felelte Erzsébet, — mint az Isten fia, aki saját példájával tanított engem a gazdagság megvetésére és arra, hogy jobban szeressem a szegénységet a világ minden királyságánál.

Majd elmondta Bánffynak, hogy mennyit kellett szenvednie férje halála után. A magyar főúr ismét hívta, hogy térjen vissza hazájába, ahol atyja és testvérei várják s vegye át örökségét.

— Erősen hiszem, — válaszolt Erzsébet, — hogy már birom atyám örökségét a mi urunk Jézus Krisztus irgalmában.

És hiába ostromolta Bánffy, Erzsébet megmaradt elhatározása mellett, hogy ott akar meghalni, ahol férjével boldog órákat élt s ahol gyermekei születtek. De elfogadta a magyar főúr ajánlatát, hogy Dávid és Farkas nevű szolgálit ott hagyja neki, hogy el ne felejtse az édes magyar szót.

Marburgban élt tehát tovább, gyógyította a bénákat, a sántákat, a vakokat és szent életének olyan varázshatása volt a hozzá zarándokló szerencsétlenekre, hogy sokan teljesen meggyógyultak. Egy nyomorult gyermeket, aki csak a földön csúszott, fölemelt és a gyermek járni tudott.

Egyszer a templomban egy vak embert pillantott meg, aki kezét kinyújtva tapogatózott a falak mentén. Erzsébet megkérdezte tőle, hogy szeretné-e látni a templomot.

— Ha Istennek tetszenék, nagyon szeretném látni, de még sohasem láttam a nap világát.

Gyóntatója, Konrád, megkorbácsoltatja Erzsébetet.

— Imádkozzál, hogy az Isten meggyógyítson s én is imádkozni fogok veled.

A vak most már tudta, hogy e szavakat csak a szentéletű fejedlemasszony mondhatta, eléje térdelt és könyörgött, hogy szánja meg őt.

Erzsébet szintén letérdelt, mélységes áhítattal imádkozott s az ég meghallgatta könyörgését. A vak visszanyerte látását. Ötvennyolc ilyen csodát jegyeztek fel róla, amit egy író szellemesen »a jó Isten államcsinyeinek« nevez.

Egy őszi napon nagyon fárasztó kirándulásról tért haza, meghűlt, lázba esett, álmában megjelent neki a Jézus és hívta az örök mennyei életbe. Tizenkét napig volt beteg s egy reggel virrasztó társa édes dalt hallott, mint a haldokló hattyúé. Erzsébet a fal felé volt fordulva és szendergéséből felébredve, magához szólította társát.

— Mily édesen énekelt, asszonyom.

— Te is hallottad? — kérdezte halkán Erzsébet.

— Igen, asszonyom.

— A fal mellett egy szép madár volt s oly bájosan énekelt, hogy nekem is véle kellett énekelnem. Tudtomra adta, hogy három nap múlva meghalok.

Boldog megnyugvással készült a halálra. Isentrudnak, aki leghívebb volt hozzá, azt a köpenyeget ajándékozta, amelyet Assisisi Ferenc küldött neki. Gyakran használta ezt a köpenyeget s ezért így szólt hűséges barát-nőjéhez:

— Ne bántson az, hogy viseltes, ez az én legkedvesebb ereklyetárgyam. Mondhatom, valahányszor magamra vettem s valami különös kegyelmet kértem az édes Jézustól, mindig megadta nekem.

Csak őt és Guta testvért tűrte meg szobájában, akik éjjel-nappal mellette virrasztottak. Konrád mester felszólította, hogy mondja tollba végrendeletét. Erzsébet nyugodtan felelte:

— Ön tudja, hogy azon a napon, mikor önnek engedelmességet fogadtam, lemondtam akaratomról, gyermekeimről, a világ örömeiről s az ön parancsára csak annyit tartottam meg javaimból, amennyire szükség volt, hogy az adósságokat kifizessem és alamizsnát osztogassak. Szerettem volna szegényen, de cellában élni s mindaz, amim van, a szegényeké. Ossa el közöttük javimat, az én egyetlen örökösöm a Krisztus.

Vonakodott tehát végrendeletet csinálni, de meghagyta, hogy két ol-tárt emeljenek emlékére a kórház kápolnájában s azt az óhajtását fejezte ki, hogy e kápolna sírboltjában temessék el. Utolsó óráiban nagyon beszédes lett. A halotti szentséget környezete jelenlétében adták föl neki s lázban égő arcáról mennyei boldogság sugárzott. Oly világosan és olyan bölcsen beszélt, szavai olyan okosak és meggyőzőek voltak, hogy a körülötte állók nem tudták visszafojtani könnyeiket, hogy ez a nagy lélek immár útra készül az égi hazába. Éjfél felé arcát ragyogó fény öntötte el.

— Közeleg az óra — mondotta — melyben Jézus született és a jászolban pihent s melyben mindenhatósága új csillagot teremtett, amelyet előbb nem látott senki. Azért jött, hogy megváltsa a világot; el fog jönni a feltámadás órája és megszabadítja a lelkeket.

Környezete megkérdezte, hogy érez-e valami fájdalmat?

— Gyöngé vagyok — válaszolta Erzsébet, — de nem szenvedek.

Aztán hangosan imádkozott mindazokért, akiket életében szeretett.

— Ó Mária, jöjj segítségemre; elérkezett az idő, mikor a Mindenható magához hívja barátait, mikor a vőlegény hívja a menyasszonyt. Csitt, csitt! Ezek voltak utolsó szavai. Aztán lehajtotta fejét nemes szíve utolsó dobant.

Így halt meg thüringiai Erzsébet huszonnégy éves korában 1231 november 19-én. Utolsó óhajtása szerint abba az egyszerű szőrruhába öltöztették, amelyet különösen kedvelt. A papok eljöttek jótevőjükhöz, hogy átvigyék a kórház kápolnájába. Négy napig feküdt itt ravatalon s a környék népe buzgó imával ajkán zarándokolt a szent életű asszony koporsójához, hogy megcsókolja azt a kihűlt kezét, amely annyi áldást osztott életében.

Arca nem változott. A koporsóban is olyan fönségesen szelíd maradt, mint rövid életében volt. Zokogó harangzúgás mellett ezrek kísérték utolsó útjára. És alig tették sírba, egy cistercita szerzetes letérdelt a kőre, mely Erzsébet koporsóját földte, hosszan imádkozott s midőn fölkelt onnan, negyven éves szívbajából egyszerre kigyógyult. Elment Konrádhoz és esküvel erősítette csodálatos gyógyulását. Messze földön híre ment ennek és szegények, gazdagok ezrével zarándokoltak a »boldog« Erzsébet sírkápol-

nájához. Különösen a bénák, siketek, bélpoklosok özönlöttek Marburgba, hogy a magyar királyleány sírjánál gyógyulást és enyhülést találjanak.

Oly nagy lett Erzsébet sírjának csodatevő híre, hogy amikor Hermann fia meghalt, nem temették őt anyja, hanem apja mellé, mert attól féltek, hogy Erzsébet feltámasztja. Amidőn a kápolna két oltára elkészült s azt Siegfried mainzi érsek fölszentelte, rengeteg néptömeg gyűlt Marburgba s Konrad mester felszólította őket, hogy akik a fejedelemasszony közbenjárására enyhülést, gyógyulást, vagy valami kegyelmet nyertek, másnap jelentkezzenek vallomástételre az érseknél. Igen sokan jelentek meg s ötvennyolc csodát jegyeztek föl abban a munkában, amely »Relatio authentica miraculorum« néven ismeretes s ezt benyújtották IX. Gergely pápának. A szent atya újabb és újabb és alaposabb vizsgálatot rendelt el. De közben a félelmetes hírű és rettentő szigorúsága miatt gyűlöletessé vált Konrád mestert nem messze Marburgtól, Kappel közelében fegyveres emberek támadták meg s bár sírva könyörgött életéért, Gellért nevű ferences paptársával együtt felkoncolták.

— Öljétek meg, — mondták esdeklésére a gyilkosok, — ő nem kimélt senkit, most vesszen el!

Jellemző a közhangulatra, hogy a mainzi zsinat nem ítélte el a gyilkosokat s a pápa szigorú vezeklést szabva rájuk, feloldozta őket.

IX. Gergely pápa ezután a hildesheimi püspököt és Rajmund herfordi apátot bízta meg, hogy öt hónap alatt küldjék el neki a Siegfried mainzi érsek és Konrád mester által előkészített jelentést. Ha pedig ez már elveszett volna, kérdezzék ki még egyszer a tanúkat s tegyenek neki újabb jelentést a csodatevételekről. Marburgból küldöttség vitte el a püspökhöz az újabb jelentést, mire a bíborosok, a püspökök, az antiochiai és jeruzsálemi patriarkák jelenlétében a dömések konventjének konsistoriuma 1235 május 26-án kihirdette, hogy Erzsébetet, II. jeruzsálemi Endre király leányát föl vették a szentek sorába.

A szentté avatás szertartását az összes harangok zúgása mellett hálaadó istentisztelet követte, amelyen a Te Deumot maga Gergely pápa mondta. Hivatalosan pedig július 1-én Gloriosus in majestate kezdetű bullában

adta tudtára a püspöki karnak Erzsébet szentté avatását. Erfurtban nyilvánosan a szószékről hirdették ki ezt a pápai bullát s tíz napig tartó ünnepélyeket rendeztek. A kis kápolna nagyon szűk lett a zarándokok befogadására s Konrád tartományi gróf gyönyörű góth stílusú templomot építtetett a szent sírja fölé. Erzsébetnek forró vágya volt, hogy olyan magas tornyú templomot építhessen, amelynek harangjait Magyarországon is hallhassák. A vidéket környező hegyek közt sétálva, egyszer felkapott egy követ s azt mondta, hogy oda fogja építtetni a templomot, ahová az a kő esik. Ez nem messze a Lahntól mocsaras helyre zuhant s később éppen oda építették a tiszteletére emelt templomot. Olyan szilárdan áll ez isten dicsőségét hirdető templom, hogy a fölötte elsuhant hat század minden vihara se tudta kikezdeni.

1236 május elsején kétszázezer ember gyűlt össze Marburgban szent Erzsébet felmagasztaltatásának a napján. Ott volt a pápával kibékült II. Frigyes császár is feleségével: Izabella angol hercegnővel. Ott voltak a mainzi, a kölni, a trieri, a brémai érsekek s csaknem az egész püspöki kar. A császár egyszerű szörköntösben, fején a koronával, segített vinni a szerzeteseknek a szent asszony hamvait rejtő koporsót. Mikor Erzsébet csontjait új, bíbor szöveggel bevont koporsóba helyezték, a császár gyönyörű arany koronát tett szent Erzsébet fejére.

— Nem koronázhattam meg őt — úgymond — mint császárnét, megkoronázom őt, mint az Isten országának halhatatlan királynőjét.

Felajánlott még egy drága arany kupát is, melybe később a szent királyleány koponyáját tették. Majd nagymise volt a szent tiszteletére s offertoriumkor a császár kézen fogva az oltárhoz vezette a fiatal Hermann tartományi grófot, a császárné pedig a szent asszony három leányát. Két magyar apródja Dávid és Farkas, Erzsébet halála után visszatért hazájába s a szent királyleány testvérétől, IV. Bélától engedélyt nyertek, hogy Esztergomban Erzsébet emlékére templomot építhessenek. De a legszebb székes-egyházat emelték állítólagos szülőhelyén, Kassa városában, amely a góth építészetnek egyik legremekebb alkotása Magyarországon. Mátyás király

számtalan ajándékot adott Szent Erzsébet templomának, köztük egy nagyértékű szentségtartót.

Árpádházi szent Erzsébeten beteljesültek Krisztus szavai: »Aki magát megalázza, fölmagasztaltatik«. Az ő istenes, jámbor élete lebegtetett szalézi szent Ferenc előtt, mikor »Bevezetés az istenes életbe« című munkájában kedves Philotheájának ad tanácsokat. Hívebben és tömörebben nem is lehetne jellemezni szent Erzsébetet, mint ő teszi eme művében: A szent özvegynek sajátos erényei a tökéletes szerénység, a kitüntetésekről, a rangról, a társaságokról, a címekről s hasonló hiúságokról való lemondás; a szegényeknek és betegeknek való szolgálat, a szomorúak vigasztalása, a leányoknak az istenes életre vezetése s az, hogy minden erénynek példányképe legyen a fiatal asszonyok előtt. A szükség és az egyszerűség két disze ruhájának, az alázatosság és a felebaráti szeretet két disze cselekedeteinek, az igazlelkűség és jámborság két disze nyelvének, a szerénység és szemérmesség disze szemének s a megfeszített Jézus Krisztus egyetlen szerelme szívének«.

Nem alapított szerzetes rendet, de az ő szelleme és bámulatos önmegtagadásban eltöltött élete örök példaképe marad mindazon gyöngéd, vallásos női lelkeknek, akik életüket az emberszeretet oltárán áldozzák föl. A vallásháborúk perzselőn izgalmas éveiben, amikor Fülöp tartományi gróf zabos tarisznyába dobatta a nagyasszony drága csontjait, eltűnt ama díszes aranykorona, amelyet Frigyes császár a szent életű asszony hideg homlokára tett. De míg az arany is szétomlik idővel, az a kegyelet és dicsőség, mely égi koronaként ragyogja be Szent Erzsébet emlékét, nem fog szétfoszlani soha! Az ő neve összeforrott a magasztos önfeláldozás és felebaráti szeretet fogalmával és Szent Erzsébet kultusza sohasem fog elhalványulni, amíg csak önzetlen szeretet, igaz vallásosság, szerénység és alázatosság lesz a világon. Születésének hétszázadik évfordulóját nagy kegyelettel ünnepelte meg az egész katolikus világ, főleg pedig szülővárosa Pozsony és második hazája Bajorország. Izabella királyi hercegasszony gyönyörű fogadalmi templomot építtetett tiszteletére Pozsonyban. Zarándokhellyé lesz e templom, ahol a magyar nők lelke megtisztul és fölemelkedik,

mint záport követő napfényben a virág. Nagy idők emlékének fényes hím-
pora permetez lelkükre s a hit és hazaszeretet mint kettős lángkereszt fonja
itt át a szívüket

Hedvig lengyel királyné.

Nagy Lajos királyunk leánya volt. Ekkor állott Magyarország a tekintély és hatalom tetőpontján. Hozzá hasonló még csak Mátyás király uralkodása alatt volt. Az Anjou-ház rövid, de annál dicsőségesebb uralkodása egybeesik a királyi hatalom megszilárdításával, a nemzet erejének teljes kifejtésével, az ország határainak kiterjesztésével, a körülötte fekvő kisebb országoknak a magyar korona jogarához való kapcsolásával.

Róbert Károly diadalmas hadjárataival, az ország jólétének fokozásával, igazságos törvényeivel s a nemzeti szellem és öntudat fölfrissítésével igyekezett fátyolt vetni ama szörnyű tetteire, amellyel Zách Felicián ártatlan családját harmadiziglen kiirtotta. A megtorlás rettenetes volt, de ha Zách Felicián merénylete sikerül, az Anjou-ház kihal, mielőtt Nagy Lajost adhatta volna a nemzetnek.

Pedig Nagy Lajos uralkodása nem romokkal, hanem alkotásokkal teljes. Senki annyit nem tett a magyar nemzet tekintélyének emelésére, európai hatalommá fejlesztésére, mint Róbert Károly dicsőséges emlékű fia.

Egész politikája a nemzet nagyságának fenséges gondolatán épült föl. Zászlóit diadalmasan hordozta végig a fél Európán, megtörte Velence hatalmát, győzelmesen harcolt IV. Károly német császár ellen és családi politikájával is arra törekedett, hogy az országot erőssé, egységessé s az európai nemzetek előtt félelmissé tegye.

Erősítette a nemességet, javított a jobbágyság helyzetén, egyetértést teremtett a nemzet és a király között s az ország közállapotait összhangzásba hozta ama fénnel és dicsősséggel, mely a magyar korona viselőjét övezte a világ előtt. Szövetséget kötött Kázmér lengyel királlyal, segítette őt országa védelmében s amidőn a Piastok királyi házának eme utolsó sarja 1370. november 5-én meghalt, a lengyel nemzet hálából nemcsak elismerte őt királyának, hanem örökösödési jogát is elfogadta. Döntő szerepet vitt Európa sorsának intézésében s a visegrádi királyi palotában olyan fényes udvart tartott, hogy amidőn itt a külföldi fejedelmek tanácskozássra gyűltek össze, a keleti regékbe illő pompa egészen elkápráztatta és bámulatba ejtette őket.

A pápa közbenjárása helyreállította a békét közte és a német császár között s 1372-ben olyan egyezséget kötöttek, hogy Nagy Lajos másodsüzlött leányát, Máriát, Károly császár ifjabb fia, Zsigmond fogja nőül venni. Ez a megállapodás aztán véget vetett az Anjou és Luxenburg-ház közti versengésnek.

Nyugat felé országát biztosítva, dél és kelet felé fordult s az Északi tengertől a Fekete tengerig terjesztette ki az ország határait. Róla énekelte a szabadságharc lánglelkű dalnoka, Petőfi:

Ó nagy volt hajdan a magyar!
Nagy volt hatalma birtoka.
Magyar tenger vizében hunyt el
Észak, kelet s dél hulló csillaga.

E nagy nemzeti királyunk, akiről e képp írt a német császárnak az alexandriai patriarka: »Sohasem láttam fejedelmet, kivált ilyen hatalmasat és nagyot, ki annyi alázatossággal és szerénységgel, minden zavar nélkül

beszél, aki a békét és nyugalmat, becsülete megóvása mellett annyira óhajtja«, nyugodt öntudattal tekinthetett vissza uralkodására, mert ez a nemzet fénykora volt, s ha valami fájdalommal tölthette el a lelkét, ez csak az a keserű érzés lehetett, hogy fiúörököse nem marad. Kétszer nősült. Első neje Margit, IV. Károly császár leánya, 1349-ben magtalanul hunyt el, második feleségétől Erzsébettől, Kotromanics Iván bosnyák fejedelem leányától pedig csak három leánygyermek született: Katalin, Mária és Hedvig.

Jellemző a nagy király gyöngédségére, hogy az ország érdekében el akart válni Erzsébet királynétól s harmadszor is meg akart nősülni, hogy az Anjou-ház férfi ága ki ne haljon. El is vitte nejét Zarába, hogy ott kolostorba vonuljon, de az utolsó pillanatban, mikor meg kellett volna válniok egymástól, győzött a szerelem és feleségével együtt tért vissza Visegrádra.

Csoda-e ha az alexandriai patriarka, aki jelen volt a visegrádi kongresszuson, a német császárhoz intézett újabb levelében így kiáltott fel: »Valóban, uram, én ebben a királyban egyebet, mint jót, nem tudtam felismerni.«

Nagy Lajos belenyugodott a sors végzésébe, hogy koronája Mária leányára száll. Az erélyes és gyöngédlelkű hitves oly nevelésben részesítette leányait, hogy erősek és férfias szívűek legyenek s bátran megálljanak abban a viharban, amely a nagy király halála után ostromolni találja őket. A királynak az volt az óhajtása, hogy a magyar és lengyel korona egy főn legyen. Katalin leánya ekkor már nem élt s így Máriának szánta a magyar és lengyel trónt. 1374-ben Kassán egyezsége lépett a lengyel rendekkel s azok elismerték a leányág örökösödési jogát.

1379 végén a tizenegy éves Zsigmond, a német császár fia és a nyolc éves Mária királyleány ünnepélyes eljegyzése megtörtént Nagyszombatban és Zsigmond a magyar királyi udvarban maradt, hogy megtanulja a nemzet nyelvét és szokásait. Erzsébet királyné azonban nem szívelte az eszes, de könnyelmű és hiú Zsigmondot, amiből Nagy Lajos halála után súlyos belső zavarok származtak. Mária nem akart nőül menni Zsigmondhoz s ez fegyverrel tört be az országba és úgy kényszerítette Erzsébet királynét, hogy Mária leánya megesküdjék vele.

A lengyelek azonban nem akarták elismerni Zsigmondot s 1383-ban a sieradzi gyűlésen Hedvig trónjelöltsége mellett foglaltak állást. Hedvig ekkor már menyasszony volt, vőlegénye Vilmos osztrák herceg, akit a magyar királyleány szíve mélyéből szeretett. A lengyelek azt is kimondták, hogy királynőjük férjének állandóan Krakkóban kell laknia. Erzsébet özvegy királyné hosszas habozás és halogatás után a következő évben megígérte, hogy Hedviget Krakkóba küldi.

A lengyelek azonban maguk választottak neki férjet, mert az osztrákoktól már ekkor is idegenkedtek. És itt kezdődik az a megható küzdelem, amelyben Hedvig királyleány olyan nagy lelki fenséget tanúsított s amely őt minden idők egyik legnagyobb tragikai hőségé avatja. Lengyelország politikai érdekeivel szemben egy királyleány szerelmes szíve szállott síkra s mennyi könny, mennyi keserű sóhajtás, mennyi titkolt fájdalom jelölte ezt a nehéz küzdelmet, amely éveken át tartott s az ő boldogtalan önfeláldozásával végződött.

Hedvig legjobban hasonlított atyjához. Szelídség, jóság, szívós kitarítás, erély, bátorság, nemeslelkűség, az érzelmek állhatatossága és a szív hűsége tekintetében épp olyan nagy volt, mint királyi atyja.

Erzsébet nem igen sietett a lengyeleknek tett ígérete beváltásával. Része volt ebben ama belháborúnak is, amely ekkor pusztító lánggal csapott fel az egész országban. Nápoly trónján ekkor III. Kis károly ült, aki leányágon ugyanolyan rokona volt az Árpádháznak, mint az Anjou-dinasztia. Horváti Pál püspök 1385-ben magyar és horvát urakból álló küldöttséget vezetett Nápolyba és behívta őt az országba, hogy az asszonyuralom okozta belzavaroknak véget vessen. Károly királyt a felesége nem akarta engedni, magát a királyt is visszariasztotta a Nagy Lajosnak tett eskü. A püspök és a vele volt főurak ismételt unszolására azonban mégis engedett, bejött hazánkba, ahol roppant lelkesedéssel fogadták. Károlyt ez a mámoros ünneplés elkábította, megkoronáztatta magát, de Erzsébet anyakirálynő nem nyugodott bele bukásába, Forgách Balázst felbérelte s az szekercével halálosan megsebesítette Károly királyt, aki három hét múlva meg is halt.

Ugyanakkor, amidőn az országot belső forradalom tüze emésztette, sürgető küldöttség érkezett Krakkóból, amely kijelentette, hogy ha Hedvig

pünkösdig az országba nem jó, Lengyelország mást fog királlyá választani. Erre aztán a megriadt Erzsébet a legnagyobb zavarok idején Hedvigét Dömötör érsek, János családi püspök és számos világi főúr kíséretében Krakóba küldötte.

Jöttének hírére ünneplő tömegek siettek elébe s diadalmenetben kísérték a fővárosba.

Hedvig még alig múlt tizennégy éves. Sugár volt és karcsú, mint a pálma, arca rózsás, mint a hajnali fény, szerény, kedves, nyájas és leereszkedő. Semmi gőg, semmi elbizakodottság, semmi fitogtatása királyi hatalmának.

Szelíd mosollyal üdvözölte a hintója körül tolongó, sok ezer főnyi éljenző és ujjongó sokaságot s a tiszteletére rendezett ünnepélyeken olyan szende ártatlansággal fogadta a hódolók seregét, mintha nem is királyleány, hanem a világ örömeiről lemondott jámbor zárdaszűz lett volna. Mindenki részére volt egy nyájas szava, kedves mosolya és megható, édes tekintete.

A lengyelek néhány hét alatt annyira megszerették, hogy maguk sietették királlyá koronáztatását s ezt Hedvig napjára, október 15-ére ki is tűzték. Bodzanta gnezeni érsek kente föl a lengyel koronával s Krakkó városa olyan ünnepi díszet öltött, hogy még hetek múlva is koronázási ünnepély fényéről beszéltek. A lengyelek valósággal bálványozták a magyar királyleányt s addig is, míg férjet választanak számára, teljhatalommal ruházták föl. Lengyel életírója a legnagyobb elragadtatással emlékezik meg róla. Elmondja, hogy rajongtak érte, ami nem is csoda, mert őt olyannak látták, hogy alakját önérzete, bájait szemérmessége, szépségét erényei, dicsőségét, gazdagságát mérséklete és szerénysége, hatalmát szelídsége messze túlszárnyalta. Látták, hogy őt a természet ritka szépséggel ékesítette, ezenfelül a tudományokban jártas, fellépésében művelt, a küldísz nemcsak származásának fénye, hanem a női méltóság által még inkább fenntartani tudó, melyet a szende ártatlanság bájai különösen emeltek.

Az ég ehhez még egy kiválóbb, a kor változásától is ment szépségül a nők legfőbb ékességét: a szemérmes oly feltűnő vonásokban lehelte homlokára, hogy az minden erények tárházának látszék. Alig haladta meg gyer-

meksége éveit s már is oly érettnak találták, hogy minden tette, minden szava komoly méltósággal párosult.

Így írt róla a lengyel krónikás, aki csöppet se túlzott, mert Hedvig apjának nagy szellemét és szerénységét örökölte. Szépségének híre elhatott a lithvánok hatalmas fejedelméhez, Jagellóhoz is, aki a magyar korona fényétől csábítva, gazdag ajándékokkal követeket küldött Hedvighez, s ezeknek a szónoka így szólott az ifjú lengyel királynéhoz:

— Jagellót, hatalmas fejedelmét Lithvániának, régtől fogva sürgetik már a nagy uralkodók, hogy hagyja el ősei vallását és legyen keresztényé. A mire őt eddigelé sem rábeszélés, sem a porosz keresztések fegyverei rá nem birhatták, az isten neked tartá fenn dicsőségedül, felséges királynő. Ha felséged a mi nagy fejedelmünket, Jagellót, jegyesül elfogadni hajlandó, ő kijelenti, hogy kész nemcsak a keresztiséget fölvenni, hanem ennél még nagyobb dolgokat is végrehajtani. Azon fölül ugyanis, hogy kész egész népével a róm. katolikus vallásra térni, hajlandó valamennyi keresztény fogját szabadon bocsátani, kész öröklött és szerzett birodalmát Lengyelországgal örökre egyesíteni, Pomerániát, Kulmát, Dobrezinát, Sleziát, Vielunát és minden egyéb Lengyelországtól elszakított földet ezen országhoz visszacsatolni, kész ősei kincseit ezen országba hozni s ennek javára fordítani s végül még Vilmos herczegnek is lefizetni a kétszázezer frtot, melyet neki veled való eljegyzésekor lekötöttek«.

A fiatal királyné nyugodtan hallgatta végig a lithván küldöttek szónokát. Egyetlen izma sem árulta el, hogy e fényes ígéretek milyen viharos hullámokat vertek föl szívében. Körülnézett a lengyel főpapokon és főurakon s látta, hogy azoknak az arca örömtől sugárzik.

A lithvánokkal folytonos viszálykodásban voltak s az ifjú, bátor és vitéz Jagelló egész országrészeket hódított el tőlük. És most a királynőnek csupán egy szavába kerül, hogy mindezt kardcsapás nélkül visszakaphassák.

— Nagyszerű ajánlat — szóltak egymáshoz hajolva.

— A hatalmas és félelmes ellenségből nemcsak legjobb barátunk, hanem egy új királyi nemzetségünk lesz.

Aztán minden szem a királynőre tapadt. Hedvig némán, méltósággal állott a küldöttség előtt. Arca nem árult el semmit, de aki a lelkébe

tudott volna látni, az megdöbbsent volna. Olyan sötét és komor volt ez, mint a fürgeteges éjszaka, mikor villámok szántják keresztül a vihar fekete fátyolát és halálos sápadtság önti el a természetet.

A szíve remegett és vonaglott, mintha tigrisfogak tépték, marcangolták volna. Szeme előtt nem a küldöttség, hanem Vilmos herceg állott, aki halálos szomorúsággal nézett rá.

Egy nemzet érdekéről, egy ország jövődjő nagyságáról volt szó és ezzel szemben milyen parányi kis porszem egy szerelmes női szív.

De valamint porszemekből lesznek az orkánok romboló erejét megtörő sziklaóriások, úgy az a kis égő, lángoló húsdarab is világokat rázhat meg mindennél hatalmasabb érzésével: a szerelemmel.

Akik szeretnek, édes és örökös mámorban élnek, az egész világ ködbe vész előttük és senkit, semmit sem látnak, csak az ideált, akinek a tekintete forróbb a napsugárnál, a szava édesebb az angyalok énekénél és csókja, ölelése a menyországnál.

A szerelmesekről énekli Schiller, hogy szemük nyitva látja az eget és szívük boldogságban dőzsöl. Hedvig is nyitva látta eddig, de most hirtelen óriási csattanással bezárult előtte s éji sötétség borult rá. Egy pillanat elég volt neki, hogy a lengyel főnemesek lelkébe lássson. Ők ujjongó örömmel fogadták Jagelló ajánlatát. Egy ország nagyságának talpköve lenne ez a frigy. A szíve meghalna, mint a földből kitépott virág, de a lengyel nemzet egy országot nyerne és oly sok millió hívet a kereszténység.

— Anyámtól, Nagy Lajos özvegyétől fogok tanácsot kérni, — felelte végre. A hangja nem remegett, szépen és szelíden csengett az, mint pusztán az esti harangszó.

A küldöttség tagjait gazdagon megajándékozta s ezek abban a biztos tudatban mentek haza, hogy Erzsébet özvegy királyné habozás nélkül ráadja Jagellóra anyai áldását. A lengyel főurak napokig vendégelték a lithván küldöttséget s már előre megkötötték velök a baráti szövetséget.

Amíg ők tüzes bort ittak s nehéz vert ezüst bilikomokat ürtettek a lengyel-lithván testvériségre, addig Hedvig hófehér párnái közé rejtette rózsás arcát és keservesen zokogott.

A lengyel nép megszerette s a tenyerén hordja és ő azzal fizessen most, hogy a lithván fejedelmet az ország ellen bősztse... A sértett hiúság a legnagyobb bosszúálló. Hátha még olyan erő és hatalom áll mögötte, mint a lithván nemzet.

Alig vette kezébe a királyi jogart, máris összeütközésbe jusson saját népével. Ez a gondolat, mint dermesztő szélroham zúgott végig a lelkén. A szerelem és érdek, a méltányosság és a szív joga szállott harcba egymással. Mert lemondhat-e Vilmos hercegről? Hiszen az első szerelem arany szálai az éggel kötik össze a tiszta női szívet s ha durva erőszak elszakítja attól, akit páratlan gyöngédséggel szívébe foglalt, olyan sötét lesz élete, mint a világé volna, ha az isten keze letépné egeről a napot.

Aztán meg már vőlegénye is; gyermekkoruk óta ismerik és szeretik egymást. Akkor érte ajkukat az első csók rózsás lehellete, mikor még sejtelmük sem volt arról, amit egy angol költő így fejez ki, hogy: »A szerelem a menny s a menny a szerelem«.

Inkább lemondana a koronáról, mint szerelméről. Igaz, hogy ehhez szent esküvés köti, Vilmoshoz pedig csak a szíve, de mit ér a trón fénye és hatalma, ha lelkét örök gyászba vonja a fájdalom és a lemondás.

A lengyel főurak észrevették, hogy Hedviget csaknem búskomorrá tette a lithvánok fejedelmének ajánlata. Azóta nem látták mosolyogni s arca fehér volt, mint a hóvirág. Nem akarták éltre állítani a dolgot. Tudták, hogy édesanyját mennyire szereti s az ő eszére és szívére fognak hatni.

Kijelentették, hogy Erzsébet özvegy királynéhoz követséget küldenek s az ő elhatározásától teszik függővé, hogy elfogadja-e Jagello ajánlatát.

Hedvig titokban levelet írt az édesanyjának s magyar gyóntatójával küldte el. A jámbor szerzetes hamarabb eljutott Visegrádra, mint a lengyel országnagyok.

Ki tudja mi lehetett abban a levélben. De hogy szíve vérével írta minden sorát és lelke omló könnyével öntötte le, az az egy bizonyos. A jó anya szíve elszorult és könnyek éghettek a szempilláján, mikor ezt a levelet végigfutotta.

Micsoda küzdelmet vívhatott az anyai szív, mikor másnap, vagy harmadnap megérkezett a küldöttség s úgy beszélt előtte a lithván fejedelem

házassági ajánlatáról, mint Magyarország elsőrendű politikai érdekéről. Hiszen akkor már a behívott Kis Károly nápolyi király keményen szorongatta Nagy Lajos özvegyének és Mária királynőnek trónját, az országot a polgárháború lángja borította el s az egységes és erős lengyel nemzetben olyan támaszt nyerhet az özvegy királyné, hogy Kis Károly pártja ellen sikerrel veheti föl a harcot.

Erzsébet királyné tudta, hogy Hedvig leányának boldogsága esik áldozatul, ha Jagellónak kell nyújtania a kezét, de az előnyöket mérlegelve mégis beleegyezését adta e tisztán érdekházasságba.

A trónok magasában a legtöbbször el kell némulnia a szív szavának az országos érdekek előtt. Erzsébet királyné válaszában feltárta Magyarország szomorú helyzetét, megírta leányának, hogy egy erős és vitéz nemzet megtérítéséért mondjon le Vilmos hercegről. A szerelem mulandó érzés, melynek idővel csak hamva marad a szívben, de az az érdeme, hogy szűzi pártájáért egy egész nemzetet nyer meg a szeretet vallásának, örökre fenn marad.

Hedvignek vallásos érzése szintén azt sugallta, hogy fogadja el Jagelló fényes ajánlatát. Ha visszautasítja, a lithván fejedelem betör Lengyelországba s trónja inogni fog, a lengyel nép elkeseredésében ellene fordulhat s Nagy Lajos gyönyörű álma, hogy utódai fognak uralkodni Lengyelországban, végképpen szétfoszlik.

A lengyel főurak is nap-nap után ostromolták, hogy gondolja meg, mily boldog lesz a lengyel nemzet, ha egyesül Lithvániával s Jagelló lesz a nagy és egységes birodalom királya. Hedvig sokáig habozott. Esze helyeselte, a szíve határozottan ellene mondott e házassági tervnek. De egy királyasszonynak a szívével kell gondolkoznia és az eszével szeretnie.

Komor töprengés s fájdalmas lelki harc után végre kijelentette, hogy elfogadja Jagelló ajánlatát. A lengyel főurak szerettek volna örömtüzeket gyújtani, oly boldoggá tette őket Hedvig döntése, amit könnyek közt átvirrasztott keserű éjszakák előztek meg.

Vallásos érzése győzött a szíve fölött. De ez a diadal csak látszólagos volt. A következő éjjel már szerelme került föléje, a rettenetes harcban

Vilmos herceg szemrehányó képe jelent meg előtte és szomorú sóhajtással mondta:

— Édes szerelmem, hát ezt érdemlem én tőled?

Hedvig görcsös zokogásban tört ki s a fantomot szenvedélyesen átölelve, megrendülten sikoltotta:

— Nem, nem! Én a tied vagyok s az leszek örökre!

Idegei a négy fal közt tett forró szerelmi vallomás után lecsillapodtak s édesen aludt el.

Másnap reggel korán kelt és levelet írt. Kinek szólhatott volna ez a levél, mint Vilmos hercegnek, aki ez ártatlan, hótiszta gyermeklélekbe az üdvösséges első szerelem szárnyain repült be.

A lúdtoll gyorsan sercegett a recés papiroson. A szíve diktálta, amit írt.

— Jöjj és ments meg! siess, mert meghalok! — ez volt a rövid foglalatja ennek a levélnek.

Gyóntatójára nem merte bízni ezt a levelet. Hiszen ő is Jagelló pártján volt. Egy másik meghitt magyar emberét küldte vele Vilmos herceghez.

Hedvig kedvező válaszával fényes küldöttség ment Jagellóhoz. De még fele úton sem volt, mikor a királynő hű embere a másik levéllel Vilmos hercegnél termett. És a herceg több zacskó aranyat véve magához, kevés kísérettel Krakkóba sietett. A magyar követet előre küldötte, hogy értesítse jöveteléről a királynőt. Hedvig boldog izgalommal s örömtől repeső szívvel várta szeretett vőlegényét.

Elfelejtette az országnak adott szavát, el azt, hogy a küldöttség már azóta megvitte válaszát Jagellónak. A boldogság kábító mámorában csak Vilmos herceg alakját látta, azt simogatta bársonyos tekintetével, ahhoz intézte a szerelem édes, becéző szavait, amik lágyan peregnek az ajkáról, mint a lenyugvó nap arany tüzeiben égő felhőkről a harmat.

Csak költők zenghetnék meg azt a bűbajos érzést, amellyel a királynő Vilmos herceget fogadta. Egész lelke, szíve a szemében égett, amint egymásra borultak. A nagy boldogság néma, mint maga a természet, istennek eme fölséges temploma. Az erdők imádsága: az andalító madárének hasonlítható csak két szerető szív dobogásához. Amikor kibontakoztak egy-

más ölelő karjából, még akkor is csak néma gyönyörűséggel tapadtak egymásra.

Panaszos sírás zokogott a magyar királyleány hangjában, mikor megszólalt.

— Ismered-e Hero és Leander regéjét — kérdezte Vilmos herceg, mikor Hedvig kisírta magát.

— Nem ismerem, talán az ő sorsuk is hasonló a mienkhez?

— Nagyon. Leander Abydosból való ifju, meglátta Sestosban Herót, Vénusz fiatal papnőjét s halálosan belészeretett. A leány viszonzta az ifju szerelmét. Pedig neki nem lett volna szabad szeretnie.

— És mégis szerették egymást, mint te és én, — szólt gyönyörtől égve Hedvig.

— A két szerelme a Hellespontus választotta el egymástól. Leander az ázsiai, Hero az európai parton lakott. És az ifju minden éjjel átuszta a tengert*, hogy keblére ölelhesse hűséges szerelmét. Hero a toronyba lámpát tett, hogy Leander el ne tévessze az utat. Én is átúszom érted az akadályok egész tengerét, ha szived szerelme fog nekem világítani — mondotta Vilmos herceg.

— Az örökre világítani fog.

— Örökre? szólt kételkedve a herceg és hosszan nézett a királynő mosolygó szemébe.

— Inkább a trónról mondok le, mint rólad.

— Nem, ezt én nem kívánom tőled, hanem, hogy magadhoz emelj a trónra.

— Vagy fölemellek vagy leszálok hozzád!

De tudod-e, hogy mi vége lett Herónak és Leandernek? Egy viharos éjjelen kialudt a toronyba tett lámpa, Leander eltévesztette az utat, s a hullámok másnap hajnalban holttestét vetették az európai partra. Mikor ezt meglátta Heró, a toronyból vetette le magát s csak a halálban egyesülhettek.

— Szegények, — sóhajtotta Hedvig, majd hirtelen hozzátette: — De az én szerelmemet nem oltja el semmiféle vihar.

* Ezt többször megtette lord Byron a sánta, de halhatatlan angol költő is.

Hedwig lengyel királyné a trónon.

Vilmos herceg büszkén simult hozzá s a szívüket átfogó nagy érzés egy csókban egyesült, mert csók a boldog szerelem himnusza.

Most már a Wawelbe, a királyi palotába akartak menni, ámde a lengyel főurak kémeiktől hamarosan értesültek róla, hogy itt van a királynő előbbi vőlegénye és résen álltak. Amint a palotához érkeztek, a kapuban fegyveres őrség állotta útjukat. A királynőt bebocsátották, de a herceget nem.

A királynő megütközött ezen, de a főurak udvariasan értésére adták, hogy Vilmos hercegnek nincs mit keresnie a királyi palotában. Ez a váratlan és nem remélt fordulat mély fájdalommal töltötte el a fiatal királynő szívét.

A herceg megcsókolta a kezét, aztán szomorúan visszafordult. Láta, hogy itt nagy küzdelmet kell vívnia Hedvignek, ha győzni akar. A szerelmes szív nagy hatalom, de egy ország érdeke is az. A herceg a külvárosba lovagolt s a ferencrendiek kolostorában rejtőzött el. Innen írt levelet Hedvignek, hogy látogassa meg.

A királynő egy-két udvarhölgyét beavatva szíve titkába, gyakran kikocsizott, a kolostor közelében kiszállott a hintóból s besietett a herceghez.

A lengyel főnemesek éber őrködését sikerült kijátszaniok. A csendes kolostori szoba komor, bolthajtásos mennyezete alatt találkoztak s míg a királynő könnyeit hullatva ölelgette szerelmes herceget, addig ennek a lelkében merész tervek érlelődtek s amidőn Hedvig kérve-kérte, hogy vigye el innen, ő kész követni a világ végéig, a herceg gyöngéden megsimogatta hajnalpiros arcát s hirtelen így szólt:

— Ha elvinnélek, visszahoznának, mert királlyá kentek s esküt tettél az alkotmányra, de ha szerelmed oly nagy és igaz, mint az enyém, akkor van egy mód rá, hogy sohase szakithassanak el többé egymástól.

— Mondd mi az? — kapott szaván a királynő.

— Itt a gvardián az én hívem, ő kész minket titokban megesküteni. Hedvig felkapta a fejét s könnyes szemével belemélyedt a herceg szemébe. Nem is abba, hanem a lelkébe. Az a szó, hogy titokban, idegenül csengett a fülében.

— Miért nem az egész világ előtt? — kérdezte a vőlegényétől. A herceg két tenyere közé fogta a királynő barna fürtös fejét s mosolyogva felelte:

— Mert a lengyel főurak nem egyeznének bele, de ha titokban egybekelnénk, talán megnyugodnának benne.

A királynő habozott. A szerelmes várkisasszonyok megtehetik, hogy lovagjukkal titokban házasságra lépnek, de egy királynő s hozzá Nagy Lajos leánya!...

Vilmos herceg látta, hogy nagy követ dobott Hedvig lelkének tükörfényes tengerszemébe. Roppant hullámgyűrűket vetett az. Hedvig amily fiatal, épp oly okos és éles elméjű. Átlátta, hogy ez a lépés nem méltó egy királynőhöz. Magyarázni kezdte előbbi szavait.

— Egy pár lengyel urat megvesztegetünk s azok jelenlétében lesz meg az esküvőnk.

Hedvignek ez az ajánlat sem tetszett. Mindenkinek joga van a boldogsághoz, hát csak egy királynőnek ne lehetne? És pénzen, hitvány aranyakon váltsa meg a boldogsághoz való jogát!?

— Istenem — sóhajtott föl, — mit szólna az édes anyám, ha engem lopva, titokban vinnél az oltár elé?

— Ha másképp nem lehet, mit tegyünk? Ha szeretsz, bele kell nyugodnod, ha nem, akkor még ma elhagyom Krakkót.

— Meg tudnád tenni? — kérdezte a királynő.

— Itt nekem az életem sincs biztonságban, de ha már a feleségem vagy, akkor elhozatom katonáimat és nyiltan léphetek föl a lengyel főurak ellen.

— Polgárháborút akarsz? Akkor inkább lemondok a trónról s veled együtt hagyom el az országot.

Vilmos herceg azonban éppen ezt nem akarta. Ő Hedvigben nem a nőt, hanem a királynőt szerette. A hatalom fénye, nem a szerelem tiszta lángja kellett neki.

És mit nem vihet ki a férfi, ha a nő oly szűzi szerelemmel lángol érte, mint Hedvig Vilmos hercegért. Minél kitartóbban ostromolták a lengyel

főurak, hogy barátságosan fogadja a Krakóba készülő Jagellót, annál inkább megerősödött Hedvig szívében a dac és az az elhatározás, hogy Vilmos hercege lesz.

Beleegyezett, hogy az esküvőt titokban megtartsák. A kitűzött napon hófehérbe öltözött, hajába mirtust tett s néhány udvarhölgyével a ferencrendiek kolostorához hajtatott.

Dobogó szívvel lépte át a kolostor küszöbét. Félve, riadozva tekintgetett hátra, amint a folyosó nagy kőkockái tompán döngtek a kíséző szerzetesek nehézkes léptei alatt. Azt hitte, hogy a lengyel főurak rohannak utána, hogy visszavigyék a királyi palotába. Arca tűzben égett, keble lázasan zihált. Simára fésült nehéz hajkoronáján rezgett a mirtus.

Halkan, vigyázva lépett, mintha attól kellene félnie, hogy virágokat tapos le. Amint vőlegénye szobájába ért, az izgalomtól kimerülten roskadt egy puha karosszékbe.

— Vilmos! — csak ennyit tudott mondani.

A torkában dobogott a szíve s elzárta a hangját. De mennyi minden volt ez egyetlen szóban! Többet mondott ez minden szerelmi vallomásnál. Ezerféleképpen ejthetjük ki kedvesünk nevét s mindegyik mást jelent.

Hedvigé ezt mondta:

— Lásd mennyire szeretlek! Még ezt is megtettem érted.

A herceg hozzálépett és homlokára tette a kezét. Mennyi gyönyör van egy érintésben! Hedvig szeme kitágult, s az ég azúrkéksége hajnali fénnel ragyogott benne.

A szerelem tündére szárnyakon jár s ezért nem ismer sem mélységet, sem magasságot. Hedviget ez a tündér vezette a karján s amint a szeretett férfiú keze hozzáért s bársonyos cirógatással végig siklott arcán, elfeledte hol van, mi történik körülötte, csak azt a bűvös zenét hallotta, mely két szív együttérző dobogásából száll az ég felé.

Kopogtattak. Hedvig fölrezzent. Selymes nagy pillája félig összerébent s keble gyors pihegéssel csuklott össze.

— Ha érte jöttek volna! — ez a gondolat futott végig az idegein, mint a téli szél a házfödelen.

A gvardián nyitott be s jelentette, hogy nyitva a kolostor temploma. Az udvarhölgyek a folyosón várakoztak. Vilmos karon fogta a királynőt s a templomba indultak. Hedvig szédült s vőlegénye karjára támaszkodott. Mintha erős hullám ragadná magával. Az a hullám a boldogság volt. De egy másik fekete hullám jött vele szembe. Ez a lelkiismeret volt. A két hullám összecsapott, mint két gladiátor. Mindkettő magával akarta ragadni. Az volt az erősebb, amely a templomba vitte; amazt a szerelem, emezt az adott szó szentsége hajtotta. És Hedvig belépett a templomba. A hűvös félhomályban a szent képek és egyházi zászlók mintha elébe jöttek volna.

— Térj vissza — súgta a zászló libegő selyme, amelyre a Boldogságos Szűz képe volt festve, ölében a gyermek Jézussal.

Hedvig megállott és könnyes szemmel nézett a Szűzanyára. Kezét összekulcsolta és fohászkodott:

— Jézusnak szent anyja könnyörögj érettem.

Az imádság megerősítette a lelkét. Az a szent zászló mintha lassan elfordult volna. Hedvig továbbment. De lábát sütötte a forróság, pedig a nagy, sima márványköveken csak az oltár előtt égő gyertyák halvány fénye derengett.

Tekintete most Jézus képére esett, aki tanítványaitól körülvéve szomorúan mondta:

— Tudjátok, hogy két nap múlva husvét leszén és az ember Fia elárultatik, hogy megfeszítessék.

A királynő fülében tisztán csengtek e szavak s mint éles törpengék hatoltak a szívébe. Őt is el fogják árulni s a szenvedés kálváriáján vérzik el a szíve. De Vilmos erős karral vitte az oltár elé. Hedvig szeme előtt homályos árnyak reszkettek s piros fodrú szürke fátylak zizegtek.

Amint az oltár előtt állott, letérdelt és buzgón imádkozott. Istent hívta fel tanuul, hogy nézzen a szívébe. Tiszta az, mint a lilium. A szerelem nem bűn, hiszen az ő szeretete tartja fönn az egész világot.

Aztán a vőlegény is melléje térdelt és a rendfőnök összekötötte a kezüket. Az esküvő megtörtént teljes csöndben néhány meghitt tanú előtt. Az ősz szerzetes rájuk adta az áldást s az új pár egymáshoz simulva jött ki a templomból.

Vilmos herceg most már isten, ember előtt a királynő férje volt. De a hercegnek még a kolostorban kellett maradnia. A királynő előbb tudtára adja a rendeknek, hogy nőül ment, de nem ahhoz, akit a nemzet szánt neki, hanem akit a végzet jelölt ki számára. A főurak bele fognak nyugodni a megmászhatatlanba. Akkor aztán diadalmasan viheti az urát a lengyel királyi palotába.

Vilmos herceg futárokat küldött haza, hogy fényes lovagi sereg siesen Krakkóba s hozza magával a kincseit. Mert akik nem akarják elismerni őt, azokat kincseivel fogja elhallgattatni.

A királynő aznap még nem mert szólani. Az éjszakát ébren töltötte és szomorú sóhajtások között várta a hajnal pirkadását.

Másnap a lengyel urak örömmel jelentették, hogy Jagelló már csak párnapi járóföldre van Krakkótól.

— Én tőlem mégis messzebb van, mintha a világ végén volna — felelte a királynő.

A lengyel urak meglepetve néztek rá. Hedvig szíve lázasan vert. Mint a dobos, aki a csata tüzeiben rohamot ver, se lát, se hall, csak a keze jár, úgy neki is csak a szíve zakatolt, a vér hullámai dübörögve csapódtak füléhez s nem hallott mást, csak ezt a sebes zúgást.

— Hiszen a küldöttség felséged nevében hívta meg Krakkóba.

— Tudom, hibáztam és sajnálom — felelte a királynő.

A gnezeni érsek, aki őt megkoronázta, egy lépést tett feléje.

— Felséged köteles a fejedelmet jó szívvvel fogadni.

— Nem tehetem, — szólt halkán Hedvig.

— Az ország érdeke parancsolja! —

— Kötelességem megmondani önöknek, hogy én már Vilmos herceg hitvese vagyok.

A lengyel főurak közt az álmétkodás moraja zúgott végig.

— Lehetetlen! — mondták megdöbbenve.

— Törvényes urammá tettem őt, mert szeretem.

— És az adott szó, felség?

— Miért kívánják az én boldogtalanságomat?

— Felsőges királyné, miért kívánja tőlünk egy ország szerencsétlenségét?

— Nem ismernek, ha azt hiszik, hogy én e szép országnak romlását akarom.

— Akkor távolítsa el felséged Vilmos herceget, mert mi ugysem egyezünk bele soha, hogy ő bevonuljon a királyi palotába.

— De én akarom és parancsolom! — dobantott apró lábával Hedvig.

— Akkor sem! — szólt dacosan a gnezeni érsek. — Gondolja meg felséged, hogy Jagelló a lengyel nemzet Szent Istvánja lehet, aki naggyá, egységessé és hatalmassá teheti hazánkat.

— Azt én Jagelló nélkül is megtehetem.

— Soha, felség, mert Jagelló végigpusztítaná hazánkat.

— Visszaverjük őt; anyám erős és hatalmas, nővérem pedig a magyar nemzet királya...

— Csak volt, felség.

Hedvig mintha szíven sújtották volna, visszatántorodott.

— Ki mer kételkedni az én szavamban?! — kiáltotta aztán.

— Felsőged talán még nem tudja, hogy Kis Károlyt magyar királlyá koronázták s anyja és nővére fogoly.

— Nem igaz, ki terjeszti ezt a hazug mesét?! — szólt sápadtan és remegve a királyné.

— Ez fájdalom így van, felség, — mondták a lengyel urak.

— Lehetetlen — tördelte könnyekre fakadva a királynő. — Azonnal menjen követség Budára s tudja meg mi történt. Ha nővéremet a bitorló rokon megfosztotta a tróntól, akkor lengyel haddal megyünk ellene.

— Csak akkor segíthetünk rajtuk, felség, ha Jagellónak nyújtja a kezét.

— Az már szívemmel együtt az én Vilmosomé.

A lengyel főurak álmélkodva néztek össze. A királynő gyöngén meghajolt s ezzel elbocsátotta őket. A főurak nyomban tanácskozást tartottak s elhatározták, hogy Vilmos herceget semmi áron se bocsátják be a királyi palotába, hanem azt tanácsolják neki, hogy azonnal hagyja el az országot.

Ha ez sem használ, akkor elfogják s úgy küldik vissza hazájába. Jagelló elé pedig fényes lovagi kíséretet küldenek, hogy diadalmas örömjaj közt vonuljon be a fővárosba.

Vilmos herceg mit se tudva az ellene szőtt cselekről, néhány bizalmas emberével be akart menni a várba. A felügyelő kamarást megvesztegette s ez hajlandó is lett volna bebocsátani, de a lengyel urak őrszemeket állítottak a palota elé, akik felismerték és feltartóztatták. Hedvig nem is beszélhetett véle, mert a főurak őt is annyira körülvették, hogy tudtok nélkül egy lépést sem tehetett.

— Királynő vagyok-e, vagy rab? — pattant fel végre Hedvig.

— A mi szeretett drága királynénk — felelték az ellenőrzésével megbízott főurak.

— Akkor engedjék, hogy szabadon cselekedhessem s akaratomban ne korlátozzanak.

— Mindent tehet fölséged a haza érdekében, de semmit se ellene — válaszoltak udvarias meghajlással a főurak.

Amikor pedig látták, hogy Vilmos herceg egész kis sereggel lopózott be a városba, cseletől tartva, szintén sereget vontak össze Krakkóban amaz ürügy alatt, hogy Jagelló ünnepélyes fogadására kell a nagyszámú fegyveres csapat.

Vilmos hercegnek kitudták a rejtekhelyét s meg akarták lepni, hogy foglyul ejtsék. A ferencrendi kolostor azonban várszerű épület volt, amelybe nem olyan könnyű volt bejutni. Csellel próbáltak belopózni, de Vilmos herceg emberei is résen voltak s a terv nem sikerült. Azt azonban sikerült megakadályozniok, hogy a szerelmesek találkozhassanak.

Vilmos hercegnek a helyzete napról napra tűrhetetlenebbé vált. A lengyel főurak annyi cselet vetettek, hogy már csak erős fegyveres kísérettel mert kimozdulni a kolostorból. De még így sem volt biztos az élete.

Katonáit a lengyel vitézek többször megtámadták s véres összeütközésre került köztük a sor. Egy ízben pedig csaknem elfogták. A rá következő napon ismét üldözőbe vették s olyan válságos helyzetbe jutott, hogy csakis úgy tudott kimenekülni Krakkóból, hogy testőrei mindaddig feltar-

tóztatták a lengyel katonákat, amíg csak vérbe borulva le nem rogytak. Vilmos herceg csak pusztá életét menthette meg. Összes kincsei ott maradtak a kolostorban.

Most már vágtatva nyargalt hazafelé, mert átlátta, hogy a lengyelekkel nem boldogul. Végre tehát sikerült őt a fővárosból kiüldözni. Hedvig mit sem tudott erről. Udvarhölgyeit mindenféle álhírekkel áltatták, csak a valót nem mondták meg neki.

A királynő ha kikocsizott, mindig több lengyel főúr kísérté s így lehetetlen volt a férjével találkoznia. Azonkívül gondjuk volt rá, hogy ragyogó színekkel fessék le előtte Jagelló férfias szépségét, lovagias érzületét, nemes és fennkölt gondolkozását, megnyerő egyéniségét, bátorságát és dicső hírét.

A lengyel főrangú hölgyek pedig a jövő gyönyörű képét rajzolták eléje, ha Krisztus dicsőségéért szerelméről lemond, kezét Jagellónak nyújtja s ezzel a sokmilliónyi lithván nemzetet a lengyelekkel örökre egyesíti.

A bibliából vett idézetekkel és szentté avatott mártírnők glóriás alakjaival igyekeztek a szívére hatni. És ha nem is tudták kivetni belőle Vilmos herceg képét, annyit mégis elértek, hogy vékony, áttetsző fátyol borult rá abból a neheztelésből, amelyet férje iránt érzett.

Mert nem tartotta őt bátor és elszánt, szerelméért minden veszedelemmel dacolni kész férfiúnak. Az ő ifjú, ábrándos álmoktól zsongó lelkére egy leheletnyi árnyék suhant, amiért nem akart érette megküzdeni, mint egy sárkányölő Herkules. Ezt az árnyékot növesztették és tették szürke, homályos színfolttá a lengyel főrangú hölgyek, akik a lovagiasság és férfiúi tökéletesség mintaképeként festették előtte Jagellót. De Hedvig szíve sokkal mélyebb, érzése sokkal tisztább, a lángja sokkal erősebb volt, hogysen elfújhatták volna, mint a fellobbant papirost.

Amikor a kürtök riadása és száguldó lovak dübörgő dobaja jelezte a lithván fejedelem érkezését, szédülve fogózott meg karosszékeben, ajka holdsárga lett, a szíve pedig annyira dobolt a mellén, hogy majd szétszakadt.

— Felséges asszonyom, föl van nyergelve a paripa — jelentette az udvarhölgye.

Nyeregbe kellett volna szállnia, hogy a lithván fejedelmet fogadja. De a lába reszketett, mintha jeges vízbe lépett volna, a feje zúgott, zszibongott, a halántékát égő tövisek verdesték. A díszkíséret ott állt a palota előtt, csak a királynét várták. A harsonák zengése már betöltötte a várost. A nemes paripák türelmetlenül hányták fejüket, ropogtatták ezüst zabláikat s minden szem a királynő lakosztályán függött. Hedvig halkán, töredeзве sóhajtotta:

— Mondják, hogy gyöngélkedem...

— De felség, az udvariasság...

E szó úgy hatott a királynőre, mint a hidegzuhany. Fölütötte a fejét és méltóságos tartással nézett az udvarhölgyére. Aztán parancsolón mondta:

— Kövess!

Nem a gyöngé, búbánatos leányasszony volt többé, hanem a királynő, akinek ezren lesik a parancsát. A komor, aggódó arcok kiderültek s a lengyel főurak szíve örömtől dobbant össze. Senki sem tudhatta, milyen tusa folyik a lelkében. Az ilyen belső harcból nem csap ki a vér, ott ömlik az szét az ostromlott kebelben. Mint a rohanó ár, mely mindent magával ragad, úgy vágatott keresztül a szíven a fájdalom egész áradata.

De arcán csak ónszínű sápadtság látszott. A sípok és harsonák zúgásából viharos erővel tört ki a lengyel nép éljenrivalgása. A deli, szép levente, a lithvániai fejedelem alakja most bontakozott ki az utcákat ellepő embererdőből.

Nyusztprémes mentéje körül volt szegve drága gyöngyökkel, amik beragyogták bronz színű, kemény és határozott vonású arcát. Sötéten csillogó fekete szemével a királynőt kereste s amidőn megpillantotta, nagy tisztelettel emelte meg nyusztal bélelt, zöld gránátsüvegét, amelyen gyönyörű, fekete kócsagtollat lengetett a szél. A gnezeni érsek a királynő mellé lépett és meleg szavakkal üdvözölte a lithvánok hatalmas urát.

Amíg ő beszélt, Hedvig egy-két pillantást vetett a deli férfiúra. De a fejedelem tekintete is rajta függött, nem a reszkető hangon beszélő főpapon. És amíg Jagellót egészen elkábította a királynőnek varázsos lénye, búbájos szépsége, a szeméből kisugárzó szende ártatlanság, addig Hedvig

zordnak, nyersnek, ellenszenvesnek találta ezt a fejedelmi pogányt. Pedig mikor megszólalt, olyan megnyerő melegség áradt a szavából. Milyen von-

Hedvig és Jagelló találkozása.

zó puha, bársonyosan lágy és mégis erőteljesen csengő férfi hang! Némi-lyik, ha megszólal, mintha egy sírbolt szellemei nyögnének benne, míg másoknak a hangja maga az erő, a becsület, az őszinteség, a bátorság és férfiasság. Ilyen hangja volt Jagellónak.

Ez hatott Hedvigre is, mikor kezét nyújtotta feléje. Jagelló megcsókolta és a királynő úgy érezte, mintha a számum forró szele csapta volna meg. Néhány udvarias szót váltottak, de Hedvig annyira zavart és szomorú

meg. Néhány udvarias szót váltottak, de Hedvig annyira zavart és szomorú volt, hogy azt sem tudta, miképp jutott vissza a palotába, ahol Jagelló ünnepélyesen megkérte a kezét. A lithván fejedelem még nem tudta, hogy a királynőnek már keze, szíve másé. Ezt eltitkolták előtte. Hedvig édesanyjához, az özvegy magyar királynéhoz utasította Jagellót. A lengyel főurak megdöbbenése és zavara leírhatatlan volt. Hasztalan mondták Hedvignek, hogy a pápához fordulnak s az fel fogja oldani a házasságot. Hedvig halani se akart erről, Jagelló pedig ezalatt fényes küldöttséget indított Budára, hogy az özvegy királynétól is megkérje a leánya kezét. A küldöttség visszaérkezését Krakkóban akarta bevárni.

Hideg februári nap volt. Az égen ólomszínű fellegek, mint Hedvig királynő lelkén. A szél süvöltve nyargalt keresztül Krakkó utcáin. A hó nagy pelyhekben omlott és fehér halmokat hányt belőle a vihar. Az ifjú királyné dideregve hallgatta az orkán tombolását. 1386. február 13-ika volt. Végzetes nap Hedvig életében. Vastag ködoszlopok feküdtek az utcákon. Már reggel tíz óra volt, de még olyan sötét, mintha most virradna.

A királynő Vilmos hercegre gondolt. A szívébe valami kínos balsejtelem markolt. Hirtelen lódobogást hallott a lakosztálya előtt.

— Futár jött Budáról — jelentette az udvarhölgye. Hedvig felugrott. Sápadt arca még jobban elhalványodott.

— Bocsásd be — szólt ajkába harapva. — A futár tele van hóval.

— Rázza le magáról és vezesd be.

A futár két perc múlva vörösre fújtt arccal állott Hedvig előtt és levelet nyújtott át neki.

Az édesanyja, Erzsébet királyné írta. Hedvig reszketett a felindulástól, amikor átfutotta. Szomorú, lesújtó hír volt benne. Ha tüzes ostorral csapkodják a szívét, az se okozhatott volna nagyobb kínt neki. Azt írta az anyja, hogy múlt év december 31-én Kis Károlyt Székesfehérváron királlyá koronázták s neki és Mária nővérének jelen kellett lennie az ünnepélyen.

Zokogva borultak mind a ketten Nagy Lajos koporsójára s ez olyan hatással volt a rendekre, hogy amikor Demeter érsek harsányan háromszor kérdezte: Akarjátok-e Károlyt királytokul? a síri csöndben csak az ő keserves zokszavuk hallatszott.

Hedvig szeméből is könnyek buggyantak ki s végigsiklottak halovány arcán. Aztán ismét elolvasta a levelet. Kis Károlyt — folytatta az édesanyja — Szent István lobogója alatt kísérték a templomba. A zord téli szél, mely dermesztő leheletével vörösre paskolta az ünneplő sokaság arcát, az egyház ajtajához csapta a zászlót s a vihar darabokra tépte, mikor pedig Budára érkezett a király, olyan vihar és földrengés támadt, hogy a királyi palota falai is megrepedtek.

A „nép baljóslatu előjeleket lát ezekben; mivel mi most valóságos foglyok vagyunk a királyi palotában, mindennap remegve fekszünk le, mert nem tudjuk, lesz-e több ébredésünk. Attól rettegünk, hogy megéttetnek” — fejezte ki sötét aggodalmát az anyakirályné.

Hedvig két kezébe temette az arcát és sokáig zokogott. A futár a szomszéd szobában várta a választ. Sokáig kellett várnia. A fiatal királynő nem bírta a szívével. Majd megszakadt a fájdalomtól. Meg akarta vigasztalni az anyját és nővérét. De mivel? Hogyan? Hiszen az ő helyzete is olyan vigasztalan. A gnezeni érseket jelentették be. A főpapság és a főurak nevében jött. Magas, szikár, galambósz férfiú. Nyakában gyémántos kereszt, közepén a Jézus drágakövekből kirakva.

— Felséges Asszonyom — én feloldom esküje alól; hiszem, hogy a szent atya is jóváhagyja ezt. Esedezem az ország jövője és boldogsága érdekében — fogadja el Jagelló kezét.

Hedvig nyugodtan hallgatta meg az érseket. Egy gondolat villant keresztül a lelkén. Jagelló nagy és hatalmas, ha az ő felesége lesz: segíthet anyján és testvérén. Hanem a szíve erre fájdalmasan vonaglott össze.

— Megölsz! megölsz! hallatszott belőle tompán a vádló jajkiáltás.

— Szivem, inkább te halj meg, mint az édesanyám — felelte a lelke.

— Főméltóságod a haza boldogságát említette — szólalt meg Hedvig hosszú és kínos szünet múlva. — Ezért én is kész vagyok a legnagyobb áldozatra. Elfogadom Jagelló kezét.

Az ősz érsek meglepetésében és örömeiben majd leszédült a székről. Halkan, szaggatottan beszélt a királynő, de mégis egy ország öröme visszhangzott szavában.

— Köszönöm, felség, az egész lengyel nép nevében — hálálkodott az érsek.

— Jagelló előbb vegye föl a keresztséget.

— Kész még ma fölvenni egész udvarnépével együtt.

— Az esküvőt mielőbb tartsuk meg.

— Holnap, felséges asszonyom?

— Igen, holnap —, tagolta lassan a királynő.

Az érsek sugárzott a boldogságtól. Azonnal megvitte az örömhírt az izgatottan várakozó főuraknak. Majd Jagellóhoz sietett és áradozva beszélt el, hogy a királynő fülig szerelmes lett s nem is akarja bevárni a küldöttség visszaérkezését. A vitéz fejedelem örömeiben megölelte az érseket. Hedvig pedig ezalatt bezárkózott a szobájába. Zokogott, mint a gyermek, aztán asztalhoz ült és válaszolt az édesanyjának. Mintha folyton a szívébe mártotta volna azt a hegyes vesszőt, amivel a betűket róttá.

Azok az apró, gömbölyű vonások megannyi viperaként harapták a keblét. De a gyermeki szeretet győzött. A lelke erősebb volt, mint a szíve. Letörülte könnyeit és gyöngéd vigasztalást ontott minden sorába:

Holnap lesz az esküvője a lithván fejedelemmel. Rettegjenek otthon a pártosok! Lengyel sereg borítja el Budát. Szétvereti a pártütőket. A trónt visszaszerzi, apja koronáját leveri a bitorló fejéről. Aztán behívatta a futárt.

— Itt a válasz, ma pihensz, hajnalban indulsz! Hány napig jöttél?

— Tíz napig felség, a hó miatt roppant kerülőket tettem. Két paripa dőlt ki alattam...

— Ne kiméld a paripákat, váglass, ha tized nyargalsz is agyon!

Egy-két órára megnyugvás szállott a királynő szívébe. A tudat, hogy anyja és nővére megalázását és szenvedését megtorolhatja, lecsillapította benne a fájdalom viharos hullámverését. Hanem mikor leszállt az éj és fekete fátyolát össze-vissza tépdeste az orkán, folyton azt hitte, hogy Vilmos herceg vágat habos paripáján, sápadtan, lihegve, vérbe borult szemmel és marokra fogott gyilokkal ront be az ajtón, hogy számon kérje tőle eltiport szívét, összeomlott boldogságát.

Borzasztó éjszakája volt; ha elaludt, nyögést sóhajtozást hallott. Hideg borzongatta, szellemek suhantak el mellette és fehér fátyolukról zúz-

mara hullott rá. Fáradtan összetörve kelt föl. Kábultan, félálomban lépett a templomba. Az oszlopok, az oldaloltárok, a szentképek mögül sárgán meredt rá Vilmos herceg képe. És amíg a főoltárhoz jutott, mintha folyton csurgott volna szívéből a vér. Esküvője a boldogság temetése volt. A holtomiglan nála lemondást és sírig tartó szenvedést jelentett. De királyi méltósággal viselte a balsors nehéz keresztjét. A megkeresztelkedett Jagellóból Ulászló lett. Szerette Hedviget, de az ő szíve csak egyszer nyílt s többé soha! Hideg volt hozzá, mint az északi fény. Ulászló féltette s ezzel is növelte szenvedéseit. Még nem is volt Ulászló neje, mikor Kis Károlyt megölte Forgách Balázs szekercéje. A két futár útközben találkozott.

Végtelenül szomorú napja volt ez neki. Miért is sietette az esküvőt?! Anyja és nővére megalázását Ulászló nélkül is megbosszulták a magyarok. De belenyugodott a megmásíthatatlanba.

A pápa örömmel oldotta föl első házassága alól és ő megölt szerelme romjain a nemzet szeretetében keresett vigasztalást. A lithván népet megtérítette s anyai gyöngédséggel bánt a lengyel nemzettel. Templomokra és tudományos intézetekre áldozta minden jövedelmét. Tanintézeteket alapított, ahol a kiváló tehetségű, szegény ifjakat az ő költségén nevelték. Házassága második évében szörnyű hír érkezett hozzá édesanyja borzalmas tragédiájáról. Horváthy János püspök, testvérével, Miklós bánnal, Kis Károly híve volt. Erzsébet és Mária királynék 1386 július havában csekély kísérettel Horvátországba mentek. Július 25-én Diakovár alatt Horváthyék tekintélyes sereggel körülfogták őket, Forgách Balázst és Gara Miklóst a szemük láttára fejezték le, őket pedig Grobek várába zárták.

A kivégzett országnagyok fejét Horváthy püspök elküldte Nápolyba Kis Károly özvegyének, Margit királynénak, aki ezzel sem elégedett meg, hanem a királynék fejét is kívánta. Horváthy püspök erre a királynékat Novigrádba vitette, ahonnan Palisnay János vránai perjelnek Apuliába kellett volna szállítani őket. De ebben Velence megakadályozta. A hatalmas köztársaság csapatai ostrom alá fogták Novigrádot, hogy a királynékat kiszabadítsák.

A vránai perjel, aki Máriát és Erzsébetet őrizte, magához hívatta Nagy Lajos özvegyét s felszólította, hogy vessen véget az ostromnak.

— Ezt nem teszem! — szólt határozottan az erélyes királyné.

— Felséged előbb meg fog halni, hogysen a vár elessék, — fenyegetőzött a perjel.

— Inkább meghalok, de a gyilkosok is lakolni fognak!

Palisnay behívatta a hóhért. A nagy darab ember szeme sötéten vilámlott. Lába alatt döngött a padló.

— Irjon azonnal az ostromló sereg parancsnokának, hogy szüntesse meg a vár vivását.

— Nem és nem! — kiáltotta büszkén Erzsébet királyné.

Kintről behallatszott a mázsás ostromkövek tompa zuhanása, a falak omlása, a vívók lelkesült csatakiáltása.

Mária királyné könnyörgő pillantást vetett az édesanyjára.

— Inkább haljunk meg mindketten, édes gyermekem, hogysen a börtön fenekén elemésszenek —, szólt Erzsébet királyné.

— Egy órai gondolkozási időt adok, — mondta a perjel, véresre harapva az ajkát — s ha akkor is makacskodik, mindkettejüket megfojtatom, testüket pedig a vár árkába dobatom, hadd gyönyörködjenek benne az ostromlók.

A két királyné zokogva borult egymásra. Erzsébet hajthatatlan volt. Kész meghalni, de engedni nem. Az óra letelt, a perjel ismét bejött a bakóval. Erzsébet királyné elfúlva rebegte:

— Isten veled, édes gyermekem.

Palisnay perjel kérdően meredt rá.

— Nincs semmi szavam önhöz — legyintett a kezével a büszke és elszánt királyné.

A perjel intésére előlépett a hóhér. Két kezét kinyújtotta. Csontjai félelmetesen ropogtak. Megragadta Erzsébetet és egy székre nyomta.

— Anyám! — sikoltotta Mária.

— Légy erős, — tördelte Erzsébet.

A bakó megmarkolta a torkát. Az ősz királyné arca eltorzult; tompa hörgés szakadt föl melléből. Mária szoborrá kövülve fordította el a fejét. Egyszerre tompa zuhanást hallott. Anyja holtan esett a padlóra. Aztán síri

csönd lett. Csak a hóhér széles melle zihált. Palisnay egy pillanatig mereven állt a halott királyné előtt. Milyen hatalom volt! Osztogatta az életet és halált és most semmi! Egy darabka roncs, melyen varjak fognak lakomázni a vár sáncában. Arcán és szemében a kielégített bosszú kéjes érzése villogott.

— Dobjátok ki az ostromlók közé! — kiáltott rekedten az ajtóban őrt álló szolgálknak.

Ezek berohantak. Léptük mintha sírgöröngyök tompa dübörgése lett volna. Máriának elállot a szívverése. A maga torkán is érezte már a hideg, csontos hóhérujjakat. A lélegzete elállt, nem kapott levegőt. De mikor Palisnay nyers és kegyetlen szavát hallotta, fölugrott és anyjára tekintett. Iszonyú jajszóval sikoltott föl. A falak is megrendültek.

— Anyám, drága jó Anyám! — tört ki belőle a kétségbeesés megrázó sikongása. Aztán a holttestre zuhant. De a szolgák durván kirántották alóla, fölkapták Nagy Lajos özvegyének holttestét, az egyik kinyitotta az ablakot és a sáncárokba lökték.

— Gyilkosok! — hördült fel Mária királyné s ájultan terült el a földön. Mire magához tért, Barbadics, a velencések vezére, visszavonta seregét a vár alól.

Így menekült meg Mária királyné a szörnyű haláltól. De még négy hónapig volt fogva. Horváthy és Palisnay csak akkor bocsátották szabadon, mikor megesküdött, hogy sohasem áll bosszút rajtok. A királyné csak 1387. július elsején találkozhatott a férjével: Zsigmond királlyal. Ekkor írhatta meg Hedvignek is édesanyjok rettentő végét. Iszonyú hatással volt ez rá. Hetekig szótalán és búskomor volt. De az idő ezt a sebet is enyhítette, csak a másikra nem volt ír e földön.

Egy összetört szív romjait hordta a keblében. Az édes emlékek és keserű szenvedések mint az ég bársonykékje és jégfelhői úsztak fölötte. A boldogság sírján azonban gyönyörű virágok nyíltak: jóság, emberszeretet, nagylelkűség és áldozatkészség. Azt az épületet, amelyet a tudomány művelőinek emelt, „Királyné házának nevezték”. A szenvedők, az elhagyatottak a nyomorgók, a sorscsapástól sújtottak a gondviselés angyalát tisztelték benne. Nem volt a társadalomnak olyan sebe, amelyet ő ne gyógyított

volna. Mindenütt ott volt, ahol tenni, áldozni, vagy jótékonytságot kellett gyakorolni. A szíve meghalt, de a lelke élt s végtelen jóságát arra a nagy nemzetre árasztotta, amely Ulászló uralkodása alatt gazdaggá, Európa első hatalmává lett. Az ő élete volt a lengyel nemzet fénykora. De az a néma bánat, amely jóságos szemében zokogott, az a nagy szenvedés, amely nem tudott enyhülni a suhanó idővel, rohamosan sodorta őt a sír felé. A halál szárnya már huszonhét éves korában ott suhogott ágyasháza fölött. Fogyott, mint a hold, lassankint halvány árnyékká változott. 1399. tavaszán már alig tudott járni. Suttogva beszélt s Ulászló, aki végtelenül szerette, a világ minden csodadoktorát elhozatta volna, csakhogy új életet önthessen bele. De Hedvig életének tüze már kialvóban volt s utolsókat lobbant, mint a tövig égett gyertya. A szíve járt kísérteni hozzá, az húzta őt a halál völgye felé.

A hazajáró kísértet erősebb volt, mint a szervezete s elvitte őt oda, ahol nincs szenvedés, fájdalom, zokogás, hanem csak csend és némaság. Július 17-én huszonnyolcadik évében hunyt el. Lengyelország szíve mélyéből gyászolta s ezek siratták a magyar királyleányt, aki a szelídség, jóság, türelem és önmegtartózkodás példaképe volt. Ulászlót, hazája Szent Istvánját, annyira lesújtotta az áldott királyasszony halála, hogy fájdalmában le akart mondani a lengyel trónról s csak a főurak többszöri kérésére változtatta meg elhatározását.

Gyönyörűbben nem tölthette volna el szomorú életét, amelybe se a milliók szeretete, se a trón fénye nem tudott egy meleg sugárt lopni. IX. Bonifác pápa ama buzgalmáért, amit az áldozatok, a tudomány ápolása és a térítés terén kifejtett, olyan levelet írt hozzá, amellyel korának egyetlen fejedelmi asszonyát se tisztelte meg. A női erények tökéletességének monddta őt, aki lelkének nemességével, szívének páratlan jóságával, milliókat, egy egész nagy nemzetet tőn boldoggá.

Ő, aki boldogtalanabb volt országa legszerencsétlenebb asszonyánál, rövid életében csak megelégedést és boldogságot árasztott maga körül. A pápa »boldoggá« avatta őt, akinek életében csak halvány sejtései voltak az igazi boldogságról. Századok múlva is dicsőítve emlegette őt a hálás len-

gyel nemzet s amidőn Padarewszki zongoraművész áldozatkészségéből a grunewaldi győzelem négyszázados emlékére szobrot állítottak Ulászlónak, emléke ismét felújult e dicsőséges királyasszonynak a boldogtalan, elnyomott és szabadsága véres romjait sirató lengyel nemzet szívében. Ami egy nőnek eltiport szerelme, az egy nemzetnek eltiport szabadsága. Most egy nemzet éli azt a szomorú életet, amit egykor Hedvig királyasszony élt. Neki nem volt feltámadása, de ő ott a felhőkárpiton túl buzgón imádkozik azért, hogy támadjon fel az önkény sírjából szerencsétlen nemzete.

Szent Margit.

Nevét viseli a Duna gyöngye: a Margitsziget. A fejedelmi folyam szöke hullámai úgy ringatják hófehér habjaikon ezt a tündérszigetet, mint bölcsőt az édes anyai karok.

Nemzeti múltunk sok fényes és borús emléke szövi át e százados tölgyek susogó lombjától körülölelt sziget minden részét s ha a régi hagyományok iránti tisztelet és kegyelet érzése jobban buzogna az utókor lelkében, ma sem mulatni és szórakozni járna oda, hanem emlékezni, könnyezni és sóhajtozni, régi nemzeti dicsőségünk letűnése és történelmi szent emlékeink gyászos pusztulása fölött. Attila és Buda Árpád-házi királyok és királynék, hercegek és hercegnők jártak egykor e tölgyek alatt. Magyarország hatalmas főurai, nádorai és zászlósurai, Esztergom érsekei, püspökei, országbírái és kincstartói merengtek itt egykor a hun világbirodalom összeomlásán. Akkor még nagy volt a magyar! És nem álmodták dicső eleink, hogy néhány század múlva elvész nemzeti önállósága s idegen uralom vámpír szárnyai alá kerül az ország.

A Margitsziget nemzeti királyaink üdülő helye volt, számos okmányt állítottak ki itt, külföldi fejedelmeket fogadtak, templomok és kolostorok, királyi és érseki várakok emelkedtek e vadregényes és balzsamos levegőjű

helyen. Talán hosszabb és szélesebb volt, mint ma, de midőn a török hódítás idején lakatlanná, majd mozlím tüzerek telepévé lett s elhagyott várai düledezni és romladozni kezdtek, a Duna hullámai is belemarkoltak és tépték, szaggatták, marcangolták az oldalait és északi csúcsát. Ki törődött volna ekkor vele! Pedig a törökben sokkal több kegyelet volt a történelmi emlékeink iránt, mint a németben. Templomainkat török mecsetekké alakították, de le nem rombolták.

A Margitsziget, fővárosunknak eme szemefénye, egykor római vezérek nyaraló- és temetkezési helye volt. Ekkor urak szigetének (Insula dominorum) nevezték. Attila királyi székhelye a sziget mellett a mai Ó-Budán (akkor Sicambria, majd Aquincum) volt s a Duna gyöngyét valószínűleg kőoszlopokon nyugvó híd kötötte össze a világverő hős rendes székhelyével.

Úgy ő, mint Árpád fejedelem vadaskertül használta az ős vadonszigetet, amely a Duna vizétől körülmosva, rendkívül gazdag volt nyulakban s ezért nevezték el később Nyulak szigetének. Némely okmány ugyan budai szigetnek is említi, de Árpád fejedelem óta rendszeresen csak az előbbi néven ismerték. Mivel gyönyörű ligetei és pompás lombsátorú fáik között fölséges levegő és mélységes csönd volt, nemzeti királyaink várszerű kastélyt építettek oda s ha pihenni akartak, itt rejtőztek el a világ elől. Akkoriban még a király első tanácsadói az érsekek és püspökök voltak s az esztergomi érsek palotát építtetvén a szigeten, hogy a rablók ellen megvédelmezhesse, váracsokkal és erődítésekkel látta el.

IV. Béla király, akinek hosszú uralkodása annyi gonddal, szomorúsággal és fájdalmas gyásszal van tele, nagyon szerette a Nyulak szigetét s gyakran töltött hosszabb időt itteni kastélyában.

Uralkodása idején a tatárok betörése Batu, Szubutai és Kadán khánok vezérlete alatt rettentő katasztrófára vezetett. A tatárok nagy félkör alakban nyomultak be az országba s útjukat vér, láng és pusztulás jelölte. Március 12-én (1241) törtek be a vereckei szoroson s oly hihetetlen gyorsasággal nyomultak elő, hogy március 17-én már Vácot rohanták meg. A várost bevették, felégették s lakosságát egy szálíg kardra hányták. Béla király a veszedelem első hírére a főurakat, püspököket, a nemesi dandárokat és vár-

jobbágyokat Pest alá rendelte. Családját Ausztriába küldötte, Frigyes herceget pedig segélyadásra szólította fel. Lassankint tekintélyes haderő gyűlt össze, de a sereg minden baj forrásának a kunokat tartotta s lelkiismeretlen izgatóktól bujtogatva, megrohanta a fogva tartott Kuthen fejedelmet s azt családjával és főembereivel együtt felkoncolta. A kunok erre felbőszülve a Duna-Tisza közét felégették és elpusztították, aztán kivonultak az országból. A vitézkedő Frigyes herceg is elillant s a kunok távozása negyvenezer könnyű lovastól fosztotta meg az országot. Ugrin érsek ösztönzésére Béla király a Sajó jobb partjára húzódott, a Mohi pusztán ütött tábort s azt szekérvárral vétette körül, hogy a rendkívül fürge tatárok meg ne lephessék. Rogerius kanonok szerint, aki megrázó hűséggel írja le a tatárjárást, a magyarok még itt is háborogtak a király ellen. »Azt akarták — úgymond — hogy csatát veszítsen, hogy aztán kedvesebbek legyenek a király előtt, hogy jobban megbecsülje őket s kinevették a királyt, mikor ez a Sajón átvezető hid védelmére felváltva ezer főnyi csapatot rendelt«.

A tatárok vezérei április 11-én támadták meg a magyarokat s a megáradt folyón gázlót találva, körül akarták keríteni a magyar táborf. Egy orosz szökevény elárulta a tatárok tervét s Béla király öccse, Kálmán herceg és Ugrin érsek a hidat megszállva, a tatárokat visszaűzték, de a gázlón átkelt mongolok már minden oldalról körülfogták a szekérvárat és irtózatossággal árasztották el. A szekerekre tüzes nyílvesszőkkel lőttek, hogy azokat felgyújthassák.

A szűk szekértcák közt a magyar vitézek megtorpantak és rettenetes zavar támadt, amely az ütközet sorsát már hajnalban eldöntötte. Csak kisebb csapatok rohanhattak ki a keskeny sikátorok közül s ezeket a tatárok nagyjából mind egy szálig lenyilagták. Kálmán herceg és Ugrin érsek kétségbeesett harc után súlyosan megsebesülve kénytelenek voltak visszavonulni s a tatárok ekkor a szekérvárat lángba borították. A tűz sisteregve csapott egyik szekérről a másikra, az élelmiszerek hús, szalonna, kenyér, füstölt hal fullasztó büzt és maró füstöt terjesztett. Csakhamar süvöltő lángtengerré vált az óriási szekérvár s csak azon az egy utcán át volt me-

nekülés, amelyet a tatárok szándékosan nyitottak, hogy a végsőkig ne ingeljék az éj leple alatt megrohanó magyarokat.

Akik ezt a Pest felé vezető utat választották, csaknem mind elhullottak a szélvészékként röpülő tatárok nyílveszőitől. Béla királyt hívei körülfogták s az utolsó csepp vérig védelmezték. Aztán a tömeg útjával ellenkező irányban, északnyugat felé fordultak s megmenekültek a vérfürdőből. A király előbb Znió várába, majd Hainburgba menekült. Frigyes herceg kegyetlenül megsarcolta, kincseit elszedte, aztán tovább engedte. A király családjával, néhány főúrral és főpappal Spalatóba menekült. A szomorú bolyongás közben két kiskorú leánya, Katalin és Margit Klissza várában elhunytak, felesége Lascaris Mária, a görög császár leánya, azonban várandós volt s a gyászbaborult szülők fogadalmat tettek, hogyha az ég országukat megmenti a szörnyű ínségtől és születendő gyermekük leány lesz, azt az istennek fogják szentelni. Kadán khán ide is követte a királyi családot s Traun várában ostrom alá fogta, de nem boldogult és felhagyva az ostrommal, Bosznián át Bolgárországba vonult. A tatár vezérek itt értesültek Ogetáj mongol nagy khán haláláról, a kitört belháborúról és hazatakarodtak.

Az elpusztított ország tehát felszabadult, Béla király visszatérhetett és hozzá foghatott az ország újjáépítéséhez. Amily gyöngye volt a veszedelem elhárításában, oly erősnek bizonyult a véres romok felépítésében, a nemzet föléléstésében. És nagy munkája közben nem feledkezett meg fogadalmáról sem.

Mária királyné a klisszai várban 1242-ben leány gyermeknek adott életet, akit elhalt kiskorú Margit leányuk és annak emlékére, hogy Béla király atyja: Jeruzsálemi Endre, szentföldi hadjáratából szent Margit vértanúnak fejét hozta el, Margitnak kereszteltek. A gyermeket három éves korában egy főnemes özvegyének, Bodomér Tamásnének gondjaira bízták, aki anyai gyöngédséggel nevelte. Negyedfél éves volt, mikor a királyné az özvegy kíséretében a veszprémi domokos-rendű apácák kolostorába vitte s a Boldogságos Szűznek ajánlotta föl. A nevelőnő nemcsak ott maradt a királyi gyermek mellett, hanem Olympia néven az apáca ruhát is fölvette. A kis hercegnőt minden apáca becézte, szerette és dédelgette. Bájos, gesztenyeszín hajú, fekete szemű, szelíd, rózsás arcú gyermek volt, csendes, szófo-

gadó és engedelmes. Hamar megtanulta az imádságokat és a templomi szent énekeket s gyöngé, de édesen csilingelő hangon kísérte az apácák énekét.

Ilyenkor csodálatosan megszépült s ha hirtelen szárnyai nőnek, mindenki földre szállott angyalnak tartotta volna. Négy éves korában már fölvette a rend öltönyét s ha baba arcával ott tipegett a komoly, imádkozó apácák között, maga is összekulcsolta kis kacsóit, égre emelte a szemét s homlokáról csodálatos fény sugárzott. Hét éves korában már oly szigorúan megtartotta a rend szabályait, hogy ciliciumot is kért. Kecskeszörből, vagy más testet maró anyagból készült öv volt ez, amelyet a régi szerzetesnők csupasz derekukon viseltek. Hiúság, vagy büszkeség egy szemernyi se volt benne. Szerénységében és egyszerűségében annyira ment, hogy mindig a legsilányabb ruhában járt s könnyezve kérte a kedves testvéreket, hogy ne szólítsák őt királyi hercegnőnek.

Minél nagyobb lett, minél inkább fejlődött testben és lélekben, annál jobban meggyőződtek róla a királyi szülők, hogy leánykájuk kész lemondani a világi életről s a zárda csöndes, panasz és fájdalom, szenvedélyek és kísértések nélküli magányába temetkezni. De Veszprém messze volt székhelyüktől, ritkábban láthatták szeretett gyermeküket s ezért, hogy közelebb legyen hozzájuk, Béla király elhatározta, hogy kedvelt nyaralóhelyén: a Nyulak szigetén, a Boldogságos Szűz tiszteletére nagyszerű templomot és melléje apáca kolostort építtet s ide telepítteti a domokos rendű apácákat.

A gyönyörű templom és kolostor el is készült s Béla király 1255-ben oklevelet adott ki, amelyben mély vallásosságra és istenfélelemre valló sorokban tudatja a nemzettel, hogy szent fogadalmát teljesítette.

»Szívünkön feküdt, amint hisszük, isteni sugallatból, — hogy a vár mellett a Duna szigetén (Nyulak szigetén) a szerzetes életre igen alkalmas helyen, a dicsőséges Szűz istenasszonynak tiszteletére zárdát építsünk, melyben az áhitatos szüzek a királyok királyának, a Szűz fiának szolgáljanak s amelyben leányunkat, Margit asszonyt is elhelyeztük, hogy ott, míg él, istennek és a dicsőséges Szűznek szolgáljon.«

A veszprémi domokos apácák, köztük Margit királyleány és nevelőnője Olympia testvér azonban már 1252-ben a Nyulak szigetére jöttek,

amikor a kis hercegnő még csak tíz éves volt. Ekkor a szigetet Szűz Mária szigetének nevezték s rajta a várakon kívül több kolostor is volt, József nádor régi kastélyának helyén emelkedett a premontrei prépostság rendháza és temploma, amely valószínűleg a tizenkettedik század első felében épült. Azonkívül a domokos szerzeteseknek is volt itt templomuk és rendházuk, amely a mai fürdő helyén állhatott. Az előbbi kolostort Radványi szerint II. Vak Béla alapította, aki nagyon megbánta, hogy nejének, Uros szerb fejedelem leányának, a harcias szellemű Ilonának tüzes beszédére az aradi országgyűlésen ama hatvannyolc főurat felkoncolták, akiket az ő megvakításában bűnrészeseknek tartottak.

A premontrei rend kolostorát és prépostságát II. István alapította, s élete végnapjaiban maga is belépett a rendbe, hogy ott igaz bűnbánattal vezekeljen, atyja Kálmán király szörnyű vétkéért, aki testvérét, Álmost és fiát az ártatlan kis Bélát megvakíttatta.

Margit királyleánnyal sok főúri család apáca leánya jött Mária szigetére, köztük Moyzes nádor két leánya is. Amidőn a kegyes életű hercegnő szentté avatását szorgalmazták Rómában, negyven tanút hallgattak ki s köztük két királyi hercegnőn kívül az ország leggazdagabb és legtekintélyesebb családjainak apáca leányaival találkozunk. A főúri körök azt tartották a királyi családdal a legközvetlenebb érintkezési pontnak, ha leányaik közül legalább egyet beadhatnak a domokos zárdába. Mert Béla király Mária szigeten töltötte a nyarat s ott legkönnyebben lehetett hozzáférni.

Ez volt a legnépesebb zárdá az egész országban, mert az apácák száma csakhamar hetvenre emelkedett s lélekemelőbbet elképzelni sem lehet, mint mikor a gyönyörű templom kórusán a hetven apáca buzgó áhítattal és szerafi zene lágyságával énekelte a szent zsoltosmákat. Pest és Buda legelőkelőbb közönsége járt a templomukba s még a téli jégzajlás sem tartotta vissza a vallásos nőket, hogy gályáikon oda ne zarándokoljanak. A sziget senki előtt se volt elzárva s nyaratszakán messze földről ezrével keresték föl, hogy láthassák a vallásnak, a krisztusi lemondásnak ezt a föl-ségesen szép helyét, ahol isteni csend ölelte magához lelküket s a fák lombos koronái alatt királyleányok sétáltak elmerengve a világ mulandósága és az emberi hiúság szertelen gyarlósága fölött.

Itt láthatták szerény szőrruhában a királyi egyszerűséget, lemondva a fényről, születési rangról, földi boldogságról, az örök élet üdvéért. Itt megteltek tiszta áhítattal, bűnbánó alázattal; itt megtisztulhatott a lelkük és boldogan szállhatott az ég felé. A zárda felügyelője Marcellus barát volt, a domokos rend magyarországi főnöke s Margit gyóntatója és lelki vezére.

1254-ben nagy ünnepély volt Mária szigetén. Ekkor töltötte be Margit királyleány tizenkettedik évét s Umbert atyának, a domokos-rend kormányzójának kezébe letette az egyszerű szerzetesi fogadalmat. Umbertet ez évben a Budán tartott káptalani gyűlés választotta meg a rend főkormányzójává s azért hívták meg a királyi szülők, hogy a megható ünnepély annál fényesebb legyen. Béla király ez alkalommal kincset érő ajándékokban részesítette a kolostort. Két nagy jáspis gyertyatartót, drágagyönggyökkel díszített kelyhet és tányérkát küldött a zárdának; az előbbin a feszület igaz gyönggyökkel volt kirakva.

A zárda fejedelemasszonya Olympia lett, aki Margitot nevelte és zsege gyermekségétől fogva vele volt. A hercegnő oly szigorúan megtartotta a rend szabályait, hogy az apácáknak nemcsak ebben, de a szerénységben és alázatosságban is példaképük volt. Soha sem étkezett magányosan, hanem a többi apácával együtt s csak akkor ment az atyja kastélyába, ha édesanyja vagy nővérei érte jöttek. Ha finomabb ételekkel, hússal vagy borral kínálták, azt visszautasította s még betegségét is gyakran eltitkolta, csakhogy húst ne kelljen ennie. Ágya épp olyan silány fekhely volt, mint a többi apácáé: a szoba padlójára terített vastag bőr, vagy pokróc, párnául pedig kövek szolgáltak. Puha párna a tiszta lelki ismeret, — mondja Ovidius s Margit épp ezért, bár aranyos párnán alhatott volna és gyémántos paplannal takarózhatott volna, a legpuhább selymnél is jobbnak találta kemény fejealját.

Vászon ruhát nem viselt, felsőöltönyéül is mindig a legsilányabbat választotta. Derekán két ujnyi széles vasövet hordott, a lábán pedig olyan sarut, melybe szögek voltak verve s mihelyt állt vagy járt, hegyes végük talpába mélyedt s gyakran megvérezte. Halvány és gyöngye volt, de azért folyton sanyargatta magát. Alázatossága nem ismert határt. A cselédmün-

kát is kész örömmel végezte. A konyhában főzött, edényeket mosogatott, söpörgette a folyosót, maga hozta rendbe a celláját, felhordta az ételeket, nagycsütörtökön megmosta és megcsókolta az apácák lábát. Galambszelíd volt s ha valaki megbántotta, még ő kért bocsánatot. Ha atyja, a királyné, vagy István testvére újévi ajándéku bíborkelméket, vagy drága mívű dísz-

Margit kosarat ad kérőjének, a cseh királynak.

tárgyakat küldtek neki, rögtön kiosztotta a szegények között. A pesti Szent Antal templomában Szent Miklós püspök emlékére oltárt állíttatott, remek oltárterítőt és misemondó ruhákat hímzett.

A beteg apácákat testvéri szeretettel ápolta, ágyokat megvetette, szobájukat befűtötte, napokon át virrasztott mellettök s ő adta be nekik az orvosságot.

II. Otokár cseh király 1261-ben meglátogatta IV. Bélát; megtekintette a domokos zárdát és bemutatták Margitnak. A királyi hercegnő álmodozó, méla tekintete, végtelen szerénysége, a szeméből kisugárzó angyali jóság és okosság annyira megtetszett neki, hogy nőül kérte a szüleitől. A királyi pár nehéz szívvvel ugyan, de beleegyezett volna e szerencsés házasságba s IV. Sándor pápa fel is oldozta Margitot egyszerű szerzetesi fogadalmá alól, de ő Jézus arája akart maradni és nem használt se szüleinek kérése, se a tartományi főnök és Marcell atya könyörgése. Még Olympia is hiába unszolta, pedig őt legjobban szerette a zárdában. Margit annyira megrettent a gondolattól, hogy kitalálják szakítani az ő csöndes magánya köréből, hogy arcának eltorzításával, testének megcsonkításával fenyegetőzött, ha a zaklatással föl nem hagynak.

II. Ottokár látva, hogy nem boldogul, Béla királynak Kunigunda nevű unokáját vette nőül. A hercegnő anyja Anna, atyja Ratiszlav Macsói bán volt.

Margit ekkor elhatározta, hogy leteszi a szent fogadalmat s ezzel véget vet jövőre minden kísértésnek. Huszadik évében volt ekkor s 1261 pünkösöd harmadnapján felvette az apácafátyolt, letette az esküt s ezzel végleg Krisztus arájává avatták. Az ünnepi szertartáson ott voltak a királyi szülök, Dienes nádor, Moyses somogyi várispán s a kunok bírása, számos országnagy és főúri nő. Ferrárius barát megírja, hogy ekkor Margiton kívül még három vérokona vette föl az apácafátyolt. A szertartás az Erzsébetoltár előtt folyt le, amelyet Béla király boldogult nővérenek emlékére állítottatott.

A következő év nagy szomorúsággal töltötte el a világ minden örömről lemondott királyleány szívét. Bátyja V. István fegyvert fogott az édesatyja ellen, a király hadait megverte s győzelmes seregével Pest felé húzódtott. A polgárháború lángja Mária szigetéig csapkodott s Margit zokogva siratta az atyját, akit élete alkonyán ismét ilyen csapás sújtott.

De nemcsak ez fájt neki, hanem a sok hiába kiontott vér is, amely a szerencsétlen ország feltépett sebeiből csorgott. Gyöngéd szíve összeszo-

rult s kétségbeeséstől vonaglott, ha képzelete odaragadta a csatatérre, ahol annyi sok ifjú dalia feküdt holtan, kopjától átütve, nyílvezzőtől keresztül-fúrva, kardtól vagy buzogánytól összetörve. Testvérek voltak, egy nemzet fiai, szeretniök kellett volna egymást s íme sértett hiúságból, féltékenységből és hatalomvágyból egymás ellen vezette őket a tulajdon testvére. Az ő csöndes, szemlélődő s a világ ostoba hiúságain felülemelkedő lelke elborzadt a rémes pusztulás hallatára, amit e véres polgárháború okozott. Apáca volt már ekkor az ő bátyjának V. Istvánnak Erzsébet leánya is, valamint IV. Bélának még két leányunokája. Őket is remegésbe ejtette ez a szerencsétlen háború, de egyikre sem hatott olyan mérhetetlen fájdalommal, mint a király leányára. A Margit-legenda, amelyet valószínűleg ama dömés szerzetesbeli András barát írhatott, akivel Róbert Károly V. Kelemen pápánál Margit asszony szentté avatását szorgalmazta, megindító közvetlenséggel emlékezik meg a királyleány feldúlt lelki állapotáról. Sírva kérte a testvéreket, a szerzeteseket, a papokat, hogy könyörögjenek az istenhez, hogy vessen véget e belháborúnak és szüntesse meg az ország nyomorúságát.

„Mikoron az ő nagy keserőséget látnájok (látnák) az sororok, olyha (olyankor) ő rajta könyörölvén, ugy mondnak vala ő neki:

Mi teneköd benne, mit gondolsz vele, mire, hogy minden történetért te tennen magadat gyötred?

Tahát ez szentséges szüz szent Margit asszon az ő szüvének mélységéből vonván nagy fászkodást (fohászkodást) ezenképpen felele:

Anyaszentegyház minden hiv keresztények anyja az ő drágalátos tagiban metéltetik, es ő igen keményen gyötretik: es ti azt mondjátok én neköm: Mi te néked benne? Nemde nem ő szült-e keresztviznek miatta ujonnan engemet ti veletök összeve? (Tiveletek együtt) Nemde az ő leányi közül való vagyok-e én? Bizonnyal az vagyok.

Ezenképpen a szent szüz az ő neki szólóknak boszontásit (ellenvetéseit) meggyőzvéen őket es mind ereje szerént ugyanazonféle könyörületre hozza vala...«

De nemcsak az egyházért, mint a jámbor szerzetes írja, hanem hazájáért és családjáért is hullatta könnyeit a királyleány. Bátyját már 1248-ban

királlyá koronáztatta az atyjuk, de Margit más nevelésben részesült a kolostor csöndjében, mint István s nem tudta megérteni, miképp foghat fegyvert a fiú az apja ellen. Ő megvetette a fényt, a bíbort, hiú ékszernek tartotta a koronát, lelki betegségnek a nagyravágyást, az örök élet rövid és keskeny folyosójának az egész földi létet, légiessé tisztult felfogásával tehát nem tudta megérteni, hogy micsoda bösz szellem kergetheti a bátyját, hogy üldözi és halomra gyilkoltatja népét.

Aggodalma és remegése annyira ment, hogy folyton imádkozott, vagy könnyeit öntve és sóhajtozva járt-kelt a folyosón. Nem tudott aludni, szobája falán hallotta a lovak dübörgését, a kardok csattogását, a nyílzápor süvöltését. Ha elszenderült, nyögés, sóhajtás, panaszos sírás ütötte meg fülét, riadtan nézett szét s égő falvak tüztengere világított feléje, kezöket tördelő nők és gyermekek menekültek kétségbeesett jajgatással a pusztulás gyehegnájából. Ily nagy lelki rázkódtatás még sohasem érte őt.

Akkor is súlyos megpróbáltatást mért rá a végzet, amikor egy király szerelme akarta kiragadni a magány szent nyugalmaiból, de most ennél is súlyosabb próbára tette és szeretett volna meghalni, hogy ne tudjon semmit a királyi család viszályáról. De nemcsak őt aggasztotta ez a véres bonyodalom, hanem az édesanyját, Mária királynét is. Az erélyes, számító, hidegvérű görög császárléány igen vallásos asszony volt. Amikor ősz felé a két király: apa és fiú serege Pozsony táján szemben állott egymással s minden pillanatban megtörténhetett a döntő üzközet, a királyné szobájában imádkozva térdelt és hangos zokogással a szent hírében álló János volt boszniai püspökhöz fordult. Ez a főpap lemondott díszes állásáról s mint jámbor remete halt meg.

— Könyörgök hozzád, add vissza nekem István fiamat — esdekelt nagy sírás közt a királyné.

Sokáig imádkozott hozzá s nagy megkönnyebbülést érzett. Aztán lefeküdt és boldog álomba merült. Napsütött vidéken járt, az őszi lombok megéledtek, kipirosodtak a napsugarak tüzes csókjától. Egyszerre csak az útszéli kereszt mellől csodálatos illat áradt és kilépett onnan az elhalt János püspök alakja.

A királyné boldogan futott hozzá. A szent életű főpap szelíden mosolygott reá, aztán a legenda szerint keresztet vetett a királynére és így szólt:

— Visszaadjuk fiadat.

A királyné meg akarta fogni a szent kezét, hogy ajkához vonja, de az eltűnt. A görög császárléány annyira izgatott lett, hogy felébredt. Már derengett a hajnal s piros fátyolát végig fodorította az ég alján. Mária királyné szíve lázasan vert. Arca égett, a szoba mintha tele lett volna balzsamos illattal. Nyugtalanul meredt maga elé; távoli, elhaló zsolozsmát hallott, majd lebegő szárnyak zizzenését. De nem látott semmit s a csodás jelenet az izgalmas lelki állapot balga képzelődésének tartotta.

Fölkelt és sétálni akart az esztergomi királyi lak kertjében. De alig vette magára gyöngyökkel gazdagon kivarrt hálóköntösét, amikor erős lódobogást hallott. Szíve összeszorult; kitérte az ablakot és letekintett. Béla király alkancellárja vágatott a vár alatt néhányad magával. A királyné intett neki a kezével. Az alkancellár észrevette s komor arca felderült. Ez többet mondott minden jelentésnél. István király meglágyult és engedett. Atyjával Pozsonyban kiegyezett. A királyné szíve roppant örömben úszott.

A jó hírről rögtön tudósította hat leánya közül a legfiatalabbat, Margitot is. A királyleány éppen délutáni imáját végezte, amikor a futár megérkezett. Öröme határtalan volt.

Ismét leborult imazsámolyára és hálát adott a Boldogságos Szűznek, hogy imáit meghallgatta. Az apácák évek óta most látták először mosolyogni. Boldogan közölte velük is a jó hírt s azon este oly gyönyörűen, annyi érzéssel énekelte az Ave Máriát, hogy összes társnői csodálkozva hallgatták. Lágyan és mégis az egész templomot betöltve zengett a hangja, mintha csak egy mennyei hárfa szólott volna.

Apa és fiú kibékültek. István megesküdött: »Isten és szent evangéliuma úgy segítse,« hogy a békét megtartja; ha ez ellen vét, sújtsák egyházi átokkal, de ugyanez érje IV. Bélát és főbb embereit is.

Hanem a konkolyhíntők, a mások vagyonára éhes főurak miatt nem sokáig tartott ez a béke. Apa és fiú között újult erővel tört ki a viszály. Béla

sereget küldött fia ellen, aki híveivel a feketehegyi várba zárkózott. Kemény fia, Lőrincz országbíró, vette ostrom alá. István kétségbeesett helyzetben volt. És ekkor Margit gyöngéd, szerető testvéri szíve a bátyjáért remegett. Levelet írt atyjának, hogy kegyelmezzen fiának és ne kívánja végső romlását. »Siralom volt éji és napi kenyere« — mondja a régi krónika, — »mert meggondolta, hogy efféle háboruskodás nem lehet sok léleknek veszedelme nélkül és aggódott István életéért, kinek halálára igyekeznek s kit igen keményen üldöznek vala.«

Előbb az apja, most a bátyja sorsa aggasztotta, meg az a szomorú, siralmas állapot, amelyet a két részre tépett és testvér-vérrel öntözött ország mutatott. És amíg bátyja végső veszedelemre jutott a »nyomor és halál helyén«, addig Margit másik bátyja, a fiatalabb Béla herceg ekkor tartotta a lakodalmát mesébe illő pompával. A brandenburgi örgróf leányát vezette oltárhoz, akit neki a pozsonyi és bécsi béke jegyzett el. A fejedelmi arát szülei fényes kísérettel hozták az ország nyugati határára, Pottenburgba, ahol a Duna északi partjára oly széles hajóhidat építettek, hogy azon tíz lovas egymás mellet átnyargalhatott. Főurak és hölgyek apródjaikkal, csatlósaiikkal, szolgálóikkal oly nagy számban jöttek, hogy az út mentében a füvet egy mértföldnyire letaposták s a pompa oly nagy volt, hogy az osztrákok szerint »se király, se császár esküvőjén még ilyet nem láttak.« A németek álmélgodva nézték Béla királyt és a magyar főurakat, gyönyörű paripáik, drágaköves lószerszámaik, ékkövektől ragyogó díszruháik, mentéik, dolmányuk, kardjuk és nyeregszerszámuk káprázatos látványt nyújtott. Kucsmáikon ezüst forgóban nagy pávatoll fénylett. Hosszú szakállukba tatár módra drágagyöngyöt és ékköveket fontak. A király halántékán arany láncocskák csüngtek. Mise után megeskették a fejedelmi párt. A vőlegény ekkor arany koronát tett menyasszonya fejére, de kíséretének egyik tagja ősi szokás szerint kardot rántott s leütötte róla. Ezt a mennyegzői szertartást nevezték később Pauler szerint »leánykapásnak«.

Hanem a lakodalmi ünnepélyek közben István király sorsa váratlanul meglepő fordulatot vett. Hívei megverték Béla király seregét, felmentették az ostrom alól s az öreg uralkodó pártján nagy rémület támadt.

Leánya Kinga, Boleszlo lengyel fejedelem felesége, fájdalommal hallotta, hogy »kedves uraatyja oly korban, mikor már pihennie kellene, megfosztatik öregsége támaszától, elüzetik trónjáról, hivei közül némelyek megcsalják, másokat megölnék« s írt unokahúgának, Kunigundának, II. Ottokár cseh király feleségének, hogy teljes erejükkel segítsék az atyját.

Margit királyleány eddig István bátyjáért, most meg már az atyjáért remegett. Őt szerette legjobban Béla király nemcsak azért, mert legfiatalabb volt, hanem, mert ő volt a legszelídebb gyermeke. Margit pedig egyformán szerette szüleit és testvéreit. A ő szíve különben se ismerte a gyűlöletet, az irigységet, az önzést, fogalma sem volt az érdekek apagyilkos harcáról, a vagyon, a kincs, a méltóság határtalan vonzó erejéről, a gyarló és nyomorult emberi szenvedélyekről, amik ezeket és ezeket sodornak iszapba, bűnbe, pusztulásba és kárhozatba. Ha fölkelt és körülvette a lélekzet nélküli csend, a fönséges magányban szeráfok énekét hallotta s hófehér lelke gyönyörűséggel szürcsölte a hajnal illatos levegőjében rezgő édes dallamokat. Mily magasan volt ő a földtől, annak salakjától s a hatalmasok lábait nyaló féргеitől.

Ő az isten országában járt itt, nem az emberekében. De a szíve neki is föld porából volt alkotva, s emberi érzések hullámozottak benne. Az ősz apát, ki térdén ringatta egykor, haját simogatta s felajánlotta őt az istennek, hulló könnyekkel siratta, amiért búsul, gondok redői szántják vágig jóságos arcát és fia gyöngéd szeretetében keserűen csalódott. Szíve mindig afelé fordult mélységes szeretetével, akit búsulni, szenvedni látott.

A seregek ott vonultak el az újpesti parton. Tudta, hogy ismét omlani fog a vér, aratni a halál. A lengő zászlókon a pusztulás szárnyai suhognak. Istent káromolják minden kardcsapással, amely vért ont. Nem azért teremtette őket, hogy egymást irtsák, hanem, hogy békés munkájukkal dicsérjék őt. Margit, ámbár életírója nem említi, bizonyosan megint elküldött valakit a bátyjához, hogy dugja hüvelyébe kardját. Hanem a bátyja, aki szintén nagyon szerette őt, most az elkeseredés ádáz dühével készült a végső leszámolásra. Isaszeghnél (1265. március elején) Pesttől három mértföldnyire csapott össze a két sereg. István hadának élén, mint »első lándzsa, Iván fia:

András lovagolt«. Három ifjú levante rohanta meg, de ő ezeket István király szemeláttára földre terítette. Általános lovascsata támadt, egy ismeretlen vitéz, kinek lándzsáján zászló lobogott, egyenesen Istvánra rohant, de dőfését elhibázta s a másik pillanatban István lándzsája kidobta nyergéből. Többen rohantak a királyra, de Sándor szabolcsi ispán visszaverte őket. Renold megrohanta Henrik nádort, balszemén megsebesítette, kilökte nyergéből és foglyul vitte István király elé. A csata sokáig tartott, de István győzelmével végződött. Béla király serege futva menekült. Estére nagy tömegek lepték el Pestet. Fülöp esztergomi és a kalocsai érsek azonban megállította a győzöt és kibékítették apjával. A békepontokat kicserélték s elküldték IV. Kelemen pápához.

És annyi remegés, virrasztás, könyhullatás, könnyörgés után ismét visszatért az égi derű Margit asszony halvány arcára. Apa és fiú Mária szigeten találkoztak, megcsókolták egymást és Fülöp érsek előtt esküvel és egyházi átok terhe alatt erősítették meg a békét. Csaknem az egész királyi család összegyűlt itt ekkor s e szép nap után Margit boldogan hajtotta álmokra a fejét. Csupa rózsa és liliom között szálldosott a lelke s angyalok éneke szűrődött át a százados fák koronái között.

A pápa a következő évben megerősítette a békepontokat s István apja seregétől segítve őt csatában győzte le a bolgárokat. Majd I. Urost, az egész szerb föld királyát győzték le. Uros kibékült velök s legidősebb fia: Dragutin István eljegyezte István király Katalin leányát. Csák Mihály és Domokos testvérek a csatában elfogták Uros fejedelem vejét és kincstartójának fiát s ezek váltságdíjul gyönyörű, gyönggyel és drágakővel kirakott és Krisztus keresztfájából készült keresztet adtak Csák Mihálynak. Béla király több faluból álló uradalmon vette meg tőle e drága ereklyéket. Most már jóideig zavartalanul élvezhette Margit asszony a sziget ünnepi csöndjét, senki és semmi nem zavarta őt napi ájtatosságában. De az uralkodók családi politikája, amely már annyi női szívet zúzott össze s láncolt oda a magasabb állami érdekek nevében a boldogtalanság keresztfájához, 1268-ban ismét kegyetlen próbára tette szűzi fogadalmát. IX. Károly francia király öccse Anjou Károly a Hohenstaufokat legyőzve, egész Olaszország

Margit a templomban.

ura lett s egy keleti frank birodalom megalapításáról álmódott. Első neje provençei Beatrix meghalt s ekkor rokoni összeköttetést keresett Magyarorszáig királyával.

Fényes küldöttséget indított Esztergomba s megkérte tőle Margit leánya kezét. Béla király Mária szigetére sietett, hogy rábeszélje őt az előnyös házasságra. Margit megdöbbsent és halálsápadt lett.

— Atyám — szólt sírásra fakadva, — hát elfeledted, hogy engemet az istennek ajánlottál?

— Gyermekeim, királyi családunk fénye és hatalma érdekében, hozd meg ezt az áldozatot.

— Atyám vagy — felelte Margit — és hatalmas király. Börtönbe vethetsz, fölnégyletethetsz, de lelkem az istené marad.

— Édes leányom — szólt ellágyulva az ősz király, — nem kényszeritelek.

Margit boldogan borult elébe és átölelte térdét.

— Atyám, imádkozni fogok érte, hogy hosszú élettel áldjon meg az ég — zokogott fel örömeiben.

A követség ezután Istvánhoz ment, akinél sikerrel jártak. Anjőu Károly fiát eljegyezték Mária leányával, elsőszülött fiát, László herceget pedig Károly leányával Erzsébettel. Egyúttal Károly király követe: Bernát montecassinoi apát, ura nevében szövetséget is kötött István királlyal s örömmel írta haza, hogy »a magyar királyi háznak hihetetlen a hatalma. Meg sem lehet mondani, mennyi a fegyvere. Keleten, északon mozdulni se mer senki, ahová a diadalmas vezér, vagyis a dicsőséges király seregét megindítja. Észak és kelet legtöbb országa és fejedelme rokonság, vagy meghódolás címén birodalmához tartozik.«

A »jó« Béla herceg korai halála (1269) érzékeny csapást mért Margit leányasszony szívére. Megnyugodott az isten akaratában, de sokáig siratta őt mindennap, mikor imázsámolyára borulva imádkozott érte. Apját pedig »örökös keserűséggel sebezte meg.« Ez a csapás megtörte sok gondtól, bútól marcangolt lelkét. Halála előtt bőven gondoskodott az egyházakról, hogy senki se kárhoztassa őt, ha lehunyja a szemét. Hivatta Pál veszprémi

püspököt s elismerte, hogy helytelenül cselekedett, mikor a budavári Szűz Mária egyházat kedves leánya Margit iránt való szeretetből önhatalmúlag a nyulak szigeti apácáknak adta. Ezt most visszaengedte a veszprémi püspökségnek.

Béla király ott akart meghalni legjobb, legkedvesebb leánya közelében, aki soha életében meg nem szomorította. Mária szigetén lévő kastélyába vitette magát s ott felesége, Anna és Margit leányai ápolták. A legbuzgóbban és önfeláldozóbban az angyali szelídségű Margit virrasztott mellette. Gyakran törölgette királyi atyjának verejtékes homlokát, simogatta ráncos, beesett arcát, kiálló erezetű kezét, amelyre a belső láz kövér vízcsöppeket sajtolt. Ott ült mellette, ha elszenderült és ott találta atyja, ha nyugtalan álmaiból felriadt. Jó szívét aggasztotta családja sorsa s levelet írt Ottokár királynak, hogy nejét, leányát és az urakat, kik hívek maradtak hozzá, halála után vegye oltalmába. Kastélyába hozatta kincseit is, de ezeket Anna leánya elcsalta tőle. Béla király, aki annyi vihart állott ki a trónon, 1270 május 3-án halt meg kedves Margit leányának karjai közt. »Emlékezete, mint az édes méz, oly jóízű maradt nála«, mert hibáit beismerte s mindig igyekezett azokat jóvá tenni. Csak az osztrákokkal szemben nem ismert kíméletet s azok csupán a vér emberét látták benne, ki »a pokolban elveszi méltó jutalmát.«

Margit királyleányt mélyen megrendítette atyja halála. A sziget hét templomának harangjai rögtön megkondultak. A néphit szerint ezüstharang is volt az apácák zárdájában, amelynek gyönyörű csengésű hangját egész Pest-Budán hallották. Csakhamar valamennyi harang megszólalt a testvér városokban. Siratták a királyt, ércesen lágy és öblösen kongó zokogással. Velök zokogott a szent életű, apja teteménél imádkozó királyleány. A szívére mintha megannyi ütést mértek volna azok a tompán bűgő ércnyelvek. Sokáig térdelt a nemzet nagy halottja előtt. Aztán felállott és kinyitotta az ablakot. Virágok illatos lehelete szállott be. A fák közt az alkonyat tépett bíborpalástja ringott. Mint szomjtól tikkadt vándor a hús forrás vizét, oly mohón szívta be a tavaszi fuvallom balzsamos sóhaját.

Már alig állt a lábán a sok virrasztástól; elgyöngült és árnyékként vánszorgott a halottas szobában. A királyasszony felébredt a harangzúgásra

s mikor elsírta könnyeit, karonfogta Margitot és levitte a kastély kertjébe. A természet pompája, élő, virágos ifjúsága, a megéledt fák buja lombruhája, a zengő madárénekek a feltámadást, az örök megújulást hirdette. Ott bent egy hatalmas ország koronás ura feküdt semmivé omolva, itt kint az erő, az ifjúság bíborába öltözve pezsgett, ujjongott ez élet. De mi ez a folytonos változás isten országának örök szépsége mellett, gondolta Margit, amint egy-egy nehéz könnycsepp siklott le pillájáról. És mennyire másképp gondolkozott Anna nővére! Míg Margit húga az égre nézett, hogy imáival megnyissa apja elszálló lelkének, addig Anna csak a kincsekre gondolt, lázasan pakolta össze azokat, hogy mielőtt István megérkezik, ő Prágába menekülhessen velök. Mily különbség testvér és testvér között! Egy vér s mégis az egyik merő önzés, a másik a legtisztább, a legeszményibb önzetlenség. Az egyik a pompa, a kincs imádója, a másik a megvetője.

Béla királyt a szigeten tették ravatalra s onnan vitték az összes harangok zúgása s az apácák és barátok gyászéneke mellett a tiszta feketébe vont gályára. Megszámlálhatatlan csónak úszott a Dunán. Valamennyi gyászpompával bevonva. A sajkák orrán fekete zászlók. A fejedelmi folyam olyan volt, mintha a legsötétebb éjszaka borult volna rá. Béla király tetemével lassan úszott a gálya Esztergom felé s a kisebb gályák, sajkák, csónakok egész raja követte. Oda temették szeretett fia, Béla herceg mellé.

Margit atyja halála után mág jobban sanyargatta magát, hogy érdemessé legyen az örök boldogságra. Gyöngye teste nem bírta sokáig a folytonos gyötrést, szenvedést. Ősszel már fehér volt, mint a hó és vékony, mint az árnyék. Késő ősszel meghalt egyik kedves társnője s mikor az égő gyertyákkal körülvevett ravatal mellett az apácák csöndesen zokogtak, Margit halkán megszólalt.

— Kedves testvér, nemsokára követni foglak.

Az apácák döbbenve néztek rá. A királyleány szemében valami sajátosság, túlvilági fény csillogott.

Hetek múltak el az apáca temetése óta. Odakint fehér, téli világ volt. Az egész sziget betakarózott vastag hódunnával. A csupasz fák tele zúmarával és hócsuklyával. Az ágakon vihar orgonázott. Az apácák a refek-

toriumban hallgatták a tomboló szél zúgását. Margit asszony csöndesen felsóhajtott aztán intett, hogy jöjjenek köréje.

— Kedves testvérek — mondta megnyugvással — én tiz nap múlva meghalok. Kérlek titeket, hogy a karban, a szent kereszt oltára alá temesetek. Ha pedig borzadnátok testemtől, temesetek el az én kápolnámban.

Az apácák könnyekre fakadtak.

— Ne sirjatok, alig várom már, hogy az én édes Üdvözítőmnél lehessenek.

Harmad napon azután lefeküdt az ágya előtti gyékényre. Nagy láza volt s angyali arcán piros foltok ütöttek ki. Elhívták Marcellus atyát, a rend volt tartományi főnökét s Mihály atyát, a rend akkori főnökét. Feladták rá az utolsó kenetet. Volt egy szekrénye, amelyről gyakran mondotta, hogy ott tartja legdrágább kincseit. A szekrény kulcsát unokahúgának, Erzsébet hercegnőnek adta át, aki a zárda perjelnője volt. 1271 január 17-én este valamennyi testvért megcsókolta és kérte őket, hogy imádkozzanak érte. Másnap, vasárnap hajnalban aztán csöndesen, fájdalom nélkül elköltözött belőle az angyali lélek. Még nem volt huszonkilenc éves s mégis egy negyed századot töltött apáca ruhában és tizennyolc évig élt a szigeten, melyet róla neveztek el Margitszigetnek. A kedves testvérek fájdalmas zokogással állották körül. A halotti imák elvégzése után fehér apácaruhába öltöztették s délután vállukon vitték a templomba, ahol a szent kereszt oltára előtt tették ravatalra. Négy napig feküdt itt s a budai és pesti nép napestig zarándolkolt hozzá. A boltíves templom komor gyásszal volt bevonva. A ravatalt tele hintették virággal. A tetem nem változott. Márványfehér arcán nem látszott meg az enyészet sárga lehelete. A mulandóság dohos szagát sem lehetett érezni rajta.

A temetési szertartást Fülöp esztergomi érsek végezte számos püspök, prépost és apát segédletével. Ott volt a királyi család, az ország zászlós urai és tömérdek nép. Koporsóját, mely kemény fából készült s vaspántokkal volt körülfogva, a templomon kívül saját kápolnájában ama sírba tették, amelyet az oltár előtt ástak. A koporsó fedelét azonban nem tették rá. Két héten át nyitva volt s csak fátyollal volt leterítve. Állandóan apácák imádkoztak és gyászszzolozsmákat énekeltek mellette.

Amikor Erzsébet perjelnő az apácák jelenlétében felnyitotta szent Margit szekrényét, abban roppant meglepetésükre csak két kínzó övet, korbácsot és sarukat találtak, amelyek belül hegyes vasszögekkel voltak kirakva. Ezeket nevezte Margit az ő kincseinek.

Albert és Péter nevű lombardiai szobrászok tizennégy nap múlva csi-szolatlan kőlappal fedték be a sírt s azt mondták, hogy annak belsejéből kábítóan édes illat száll fel. Három hónap múlva elkészültek a vörösmárványkoporsó véseteivel s mikor a szent holttestét abba helyezték, csodálatos illatot lehelt a királyleány teteme. Erről írásban tettek vallomást a kőfaragók. A monda szerint Margit halála napján sajátságos fény lepi el a szigetet, amely legragyogóbb ama helyen, ahol élt és szenvedett. Ilyenkor bűvös illat terjeng a levegőben, magasztos énekek hallatszanak az égből, halk harangszó rezdül, majd kék lángok lobognak fel a földből s ezek jelölik az elásott királyi kincsek helyét. Kutattak is sokat utána, de eredménytelenül.

Margitnak számos csodát tulajdonítanak. De mi csak a legcsodálatosabbat említjük, amit az összes történetírók följegyeztek róla. 1275-ben a gyermek Kun László halálos betegen feküdt a margitszigeti királyi kastélyban. Az orvosok már lemondtak róla. Nagynénjei IV. Béla király leányai: Anna, Ratiszláv macsói bán felesége, Szabina, Moyses nádor neje, tanítója Mátyás és dajkája Menné már halottként siratták, mert semmi életjelt sem adott. Mozdulatlanul, megmeredt tagokkal feküdt ágyában. Homloka hideg volt, de a szíve még lassan, akadozva vert. Már meg akarták húzni a harangokat, hogy hirdessék a királyfi halálát.

Erzsébet királyi hercegnő, Kun László apáca nővére, ekkor egy utolsó kísérletet tett. Két apácával elküldte a kastélyba azt a fekete fátyolt, amelylyel szent Margit ideiglenes sírjában le volt takarva. Megízente nagynénjének, hogy ezzel a fátyollal takarják be a haldokló fejét. Majd ő is átjött az apácák hosszú sorával, mindnyájan letérdeltek a királyfi ágya előtt és buzgón könyörögtek szent Margithoz, hogy szabadítsa meg kis unokaöccsét a haláltól. Anna és Szabina a királyfi kezét fogták, amely már jéghideg volt. De egyszerre csak érezték, hogy a vér ismét lüktetni kezd benne, a fátyol pedig átnedvesedik. Kissé föllebbentették s látták, hogy a gyermek homloka

tele van vízcsöppekkel. Szívükben a remény éledezni kezdett. Egy óra múlva a királyfi felnyitotta szemét.

— László, édes kis öcsém — kiáltott fel örömeiben Erzsébet perjelnő.

Aztán kis testvéreére borult és boldogan csókolgatta.

A királyfi halkán megszólalt:

— Minek van itt ez a sok apáca?

— Hogy imádkozzanak a te fegyógyulásodért.

— Hiszen én nem vagyok olyan nagy beteg — szólt suttogva a királyfi.

Az aggódó királyi család tagjai összetett kézzel áldották Szent Margitot, hogy meghallgatta imájukat. A királyfi nemsokára ezután felgyógyult »és el mene alázatosan iffiu Lázló kyal myképpen zarandok zent Margyt azzonnak koporsoyat meglátogatny, járván gyalog eunen (önön) lábayn. Az eu (ő) meg gyógyulásáról nagy hála adásokat teun (tőn) Zent Margyt azzonnak, az eu zerelmes nyenyének (nénjének) és elmene nagy eurömmel (örömmel) mynd eu tellyes udvarával« mondja Margit életírója.

Királyaink a pápáknál hat ízben sürgették Margit királyleány szentté avatását, de mindig újabb akadály jött közbe s végre III. Ferdinánd király is csak annyit érhetett el, hogy 1641-ben a boldogok sorába iktatták. Érdekes, hogy a ma uralkodó Pius pápa őse, Sartori Antal vizsgálata alapján történt meg a boldoggá avatás. De nekünk magyaroknak, szent e királyleány, ha hivatalosan soha nem is avatják azzá. Az országos híű kolostor Kun László halálával hanyatlani kezdett, de még fennállott a török hódítás korában is. Buda elfoglalása után az apácák Margit holttestével és ereklyéivel együtt örökre elhagyták a szigetet. Előbb Nagyváradra, onnan Nagyszombatba, aztán Pozsonyba vonultak. Ferrarius 1638-ban még látta Szent Margit koporsóját s azt a gazdag hímzésű posztót, amellyel Esterházy Miklósné díszítette föl. A posztó latin felirata ez volt: Negyedik Béla király leányának Boldogságos szűz Margitnak a koporsója.

Látta a szent királyleány láb-, kar- és gerinccsontjait, míg testének többi részét már ereklyék gyanánt elajándékozták. A csontváz maradvá-

nyán még rajta volt a fehér apácaöltöny, az előkötő, a scapulare, a derék-tartó tunika, a két ujjni széles szeges cilicium. Megvoltak még a hálószővetű fátyol s a fegyostor vessződarabkái is. A pozsonyi klarisszák később Budára költöztek s Reil szerint még most is legdrágább kincsként őrzik Szent Erzsébet koponyáját és Margit oltárát, amely tele van a boldog szűzre emlékeztető ereklyékkel.

Nemzeti kincsünk ez az oltár, ahonnan annyi buzgó ima szállott egykor az istenhez a magyar nép békés összetartásáért, nyugalmáért és boldogságáért.

Ma már régóta romokban hever a zárda és a templom, ahol egykor Margit királyleány imádkozott a magyar nemzetért. A szürke, mohos, romladozó köveket repkény övezi s védő karokul fák ágai ölelik. Szobrok talapzatai hevernek a falak tövében, zöld mohával és sárréteggel belepve. A Duna hullámai altató zsongással iramlanak tova s futásuk közben megcsokolják a földet, ahol egykor Árpádházi királyaink jártak, szívükön viselve az ország minden gondját. De ha jó az alkony és sejtelmes, halk moraj kél a fák között, az égen pedig barna felhők suhannak, mint tovasurranó gondolák, árnyak jelennek meg a romok között, lassan lépő női alakok árnyai, durva fehér szőrruhában s égő viaszgyertyát tartva kezükben, mennyei zsolozsmát zengedezve járják be a szentelt romokat.

Ilyen romoknak látják ők nemzeti nagyságunkat is, amelyet nem a idő vasfoga döntött le, hanem az a sok testvérviszály, mely századokon át tépte, marcangolta a hatalmas, független országot. És azok csillogó gyöngyök, melyek az est fátyoláról peregnek a romokat betakaró vad virágokra talán Árpádházi királyi hercegnők szeméből hullanak, akik éjjelenként zokogva siratják a nemzetnek letört hatalmát és dicsőségét.

Aki ismeri a sziget gazdag történelmi múltját, aki tudja, hogy nagy nemzeti királyok kastélyai álltak itt s erkélyükről Árpád hősi véréből származó uralkodók nézték a sziget szépségét s hallgatták Duna hullámainak morajló zsongását, aki tudja, hogy itt halt meg és temették el Árpád testvérét, V. István királyt, annak a lelkét itt gyászfátyollal vonja be a méla és fájdalmas visszaemlékezés. Molière mondja, hogy Róma nem adhat dispen-

satiót a halál ellen. Kempis Tamás ugyanezt fejezi ki, midőn így szól: Senki sem kaphat olyan bullát a pápától, hogy sohasem fog meghalni.

De ami az egyénre vonatkozik, nem alkalmazható egy nemzetre s annak legszentebb emlékeire. A mi nemzetünknek örökös zarándokhelye marad a fölséges Margitsziget. A kegyeletnek gyönyörű templomot kellene itt állítani, hogy ott őrizték örök időken át dicső nemzeti királyaink ereklyéit.

Az irigyek meghalnak — szól Moliére Tartuffje, — de az irigység soha.

Mi pedig azt mondjuk, hogy a kegyeletesen gondolkozók meghalnak, de maga a kegyelet soha. E magasztos nemzeti érzésünk védje, oltalmazza, a Margitszigetet és rajta nemzeti dicsőségünk némán búsuló romjait.

Rozgonyi Cecilia.

Ott, ahol a nagy fejedelmi folyam szűk sziklaágyban hánykolódik s harsogva fújja a hullámos tajtékot, magános hegy ormán mohlepte városon sötétlik. Évszázadok emlékei zsongnak fölötté a szélben s néma, holdsugaras éjszakákon fejetlen lovagok jelennek meg a magános szirten, fehér paripáik vörös szügyéből vér csorog le a barna, esővert, likacsos kövekre s a piros cseppek lassan leszivárognak a Duna sebesen iramló hullámaiba.

Az omladékok zsongó habokban fűrösztik zúzmós lábukat, míg fejükön a hold pihen és ezüst fátyolt szövöget, hogy beterítse vele a folyam arcát, a távoli szirteket és a fák ringó lombsátorát. Ha meg fölkel a nap, a hajnal, rózsás fürtjeit szétbontja a tájon, olyan az a várrom a Duna fölött, mint egy viharvert, csonka sziklatorony, amelyet a képzelet föst be hősök árnyaival, csatabárdokkal, íjjal, kelevésszel, sürgő hadi néppel. Ez az idő füstjétől megfakult várrom Galambóc vára. Őrt állt egykor a magyar határon, de már régóta csak pusztuló emlék, amelyről hősregéket zeng a düledékei közt végigsuhanó szél.

A rómaiak építették ezt a sziklaerődöt s Columbaria volt a neve. Mikor őseink bejöttek, kilenctornyú hatalmas vár volt, s Keve vezér szállotta meg. Nagy fontosságú akkor lett, mikor a törökök elfoglalták Konstantinápolyt és rohamos hódításukkal rémületbe ejtették a keresztény nyugatot.

A két rokonfajnak, töröknek és magyarnak, az volt a végzete, hogy egymás erejét fogyassza s a kölcsönös küzdelemben megtörjék egymás hatalmát. A mozlím megásta függetlenségünk, mi meg nagyhatalmának sírját. Együtt a világot meghódíthattuk volna, egymás ellen fordulva csak bámulatba ejtettük a világot folytonos csatazajunkkal. Szerbia utolsókat vonaglott a félhold csapásai alatt. Várai egymás után kerültek török kézre és innen terjedt a tűr hazánk felé.

Galambóc magános bércezen állott, magas, párkányos tornyokkal, amelyek hármass csoportra oszlottak. Az egyik a szikla tetején, a másik a közepén, a harmadik a szikla alján s mindegyik csoport erős bástyafallal volt összekötve.

A mozlímok azt tartották róla, hogy kilenc ördög remekbe építette a magyaroknak. Már egy ízben, 1391-ben, török kézre került, de a pogány be se fészkelhette magát, mert Perényi Péter nemsokára visszafoglalta. Később szerb határerőd lett és kapitánya a törökök kezére játszotta. A magyarok ekkor a Duna jobb partján László várát építették, hogy a török becsapása ellen megvédhessék az országot.

Zsigmond király tudta, hogy mily fontos végvár lenne a magyarok kezén Galambóc s 1428-ban Rozgonyi István vezérlete alatt nagy sereggel indult a vár visszafoglalására. Rozgonyi felesége, Szentgyörgyi Cecília, bazini Szentgyörgyi Péter pozsonyi gróf leánya volt. Magas, délceg, fejedelmi termetű amazon, acélos izmokkal, büszke sастekintettel, ércesen zengő hanggal. A gerelyt, a kardot, a buzogányt csak olyan könnyedséggel forgatta, mint bármely harcedzett dalia. A legszilajabb paripát is megülte s vágatott rajta, mint pusztán a szélvész. Még le is hajolt, hogy vadvirágot tépjen, de sohasem fordult le róla. Mintha csak ráöntötték volna, úgy ült a tüzes harci ménen, amely az urát a csatákba vitte. Mint egészen fiatal leány, Hedvig királyasszony udvarhölgye volt. A délceg amazonba halálo-

san belészeretett egy fiatal lengyel nemes: Cserni Száva és mindenhova követte, mint az árnyék. Cecília szívében is fellobogott az első szerelem szűzies lángja, de a sors elszakította őket. Cserni Száva háborúba kísérte királyát s ott eltűnt. Holt hírért költötték, pedig csak megsebesült és fogságba esett. Mire kiszabadult, Szentgyörgyi Cecília már négy fiúnak boldog anyja és Rozgonyi István főispán felesége volt.

Az ország éppen hadi készülődés zajával volt tele. Zsigmond király Rozgonyi Istvánt nevezte ki fővezérré. Maga is a táborral ment. És elkísérte az urát a hadjáratba Rozgonyi Cecília is.

A nemesi bandériumok egymásután érkeztek Lászlóvár alá. Hadigályák is nagyszámmal feketéllettek a Dunán. A nagyobb hajókra ostromágyúkat, hajítógépeket, szélüstöket, több mázsás köveket raktak, aztán megkezdték az átkelést a Duna jobb partjára.

Galambóc várából a törökök tüzes nyílvesszőket röpítettek ki, amiket égő szurokkoszorú vett körül. Ezeknek a világánál figyelték a magyar csapatok átkelését. A Duna sötét tükrén csak úgy nyüzsgött a hadi nép; a sisakok, páncélok, drágaköves szablyák, ezüstös szerszámú paripák tarka színpompája káprázatos látványt nyújtott a vakító fényű tűznyilak világánál. A nagy, lomha testű hajók között apró csónakok, karcsú lélekvesztők siklottak keresztül, ezeken ültek a kapitányok, a vajdák, a hadnagyok és vezényelték halkán, csöndben a sereget. Reggelre már a magyar sereg a jobb parton volt s elhelyezkedett a vár körül, amelyet még aznap ostrom alá akartak fogni. Mindenfelé büszkén lobogtak a Szűz Máriás zászlók s a magyar leventék harci vágytól égve várták a sípok, kürtök és tárogatók rohamjelét. A mezőn fütenger hullámozott, itt álltak a lovagok lecövekelte paripái s riadtan kapdosták a fejüket, mikor a tüzes nyílvesszők sivítva repültek el fölöttük.

A király sátora a Duna parton lejtős dombon volt kifeszítve. Körülte főurak, apródok, fegyverhordozók tarka öltözetben. Mihelyt megzendültek a sípok és harci kürtök, azonnal megkezdődött az ostrom. Repültek a többmázsás kövek a vár alsó tornyaira, meg a bástyafalakra. A törökök suhogó nyílzáporral feleltek s a háromszögű, éleshegyű vesszők borzasztó zúgással

csaptak az ostromlók közé. Rozgonyi István réceket töretett a várfalakon, hogy a rohamcsapatok azokon hatoljanak a várba. A kövek nagy részét mind egy helyre szórták, hogy a védőket elriasszák onnan s a leomlott falon át behatolhassanak a várba.

Napokig törték a falakat, míg végre akkora rés tátongott rajtuk, hogy általános rohamra készülhettek. Rozgonyi szilaj paripán robogott mindenfelé, hogy a csapatokat föllelkesítse. A rohamnak egyszerre s minden oldalról roppant erővel kellett végbe mennie, hogy a törökök sehol se tudjanak nagy erőt kifejteni. Már előreléptek a zászlótartók, tömegbe álltak a legvitézebb csapatok, az üstdobok bömbölve peregtek s fölzengett ezrek ajakán a Jézus! kiáltás, mikor néhány főnyi lovas csapat vágatott Rozgonyihoz és jelentette, hogy három török hadtest jó a vár felmentésére.

Rozgonyi fellovagolt a király sátora elé, aki épp akkor lépett ki az ajtón ezüst sisakkal a fején, amelynek a közepén rubint kövekbe foglalt nagy fekete kócsagtoll lengett.

— Felséges uram, nagy sereg közeledik a vár felmentésére, visszarendelem a rohamoszlopokat.

— Helyes, de a faltörő ágyuk tovább is ontsák a köveket a várra.

Rozgonyi elvágatott; az üstdobok és trombiták egy pillanatra elhallgattak, a fővezér újabb csatarendet alakított. Elöl állott fel a lovasság, oldalt a gyalogság, szélről a pattantyúsok tömege. Hatalmas porfelhő terült el a láthatár fölött. A nap aranszegélyű sugárkévéi barnás rozsdaszínt kaptak a föl kavart portól, amelyet a robogva közeledő spáhik lovai vertek föl. A sok ezer zabla és kengyelvas csörgését százszorosan túlharsogta a török sípos zenekarok csatariadója. A két hatalmas lovastömeg egymásnak robogott. A spáhik hosszú lándzsájukat döfésre feszítve, a magyar lovagok villogó kardjukat combjukhoz szorítva, földet dübörgető robajjal közeledtek.

Amint aztán a fúvó paripák csak néhány lépésnyire voltak egymástól, a magyar vitézek föl kapták kardjukat s a másik pillanatban, mintha ezer és ezer villám csattanása zengett, dörgött, szikrázott volna egy ősvadonban, akkora csörömpölés, csattogás, villámló döngés hallatszott. A harc rövid és

véres volt. A spáhik kirepültek a nyeregből és összevagdálva zuhantak a letiport fűbe, amely vörös volt, mintha vérharmat hullott volna rá.

A magyarok visszavetették a rohamot, aztán megeresztett kantárszár-
ral, szemükben a harcivágy lobogó tüzével vágattak a menekülők után. A föld porzott és nyögve döngött a vágató paripák patái alatt. A rohanó spáhik magukkal rántották a gyalogságot is, amely szintén megfordult és futásnak eredt. Mázsás kövek omlottak rájuk s ahova lecsaptak, ott a halál menten szárnyára kapta egy csomó muzulmán lelkét.

Most a beglerbég sietett elő válogatott csapattal, hogy megállítsa és rendbe szedje a futókat. Rozgonyi azonban ezt is visszaverte, egy nagyhasú basát levágott, mire a beglerbég hátrálót fúvatott. A csata közben tovább bömböltek a faltörő ágyúk s a mázsányi kövek orkánzúgással omlottak a falakra.

A rés percről percre tágult s a sugárágyúkból tüzgolyók repültek a megriadt védők közé. Most ismét futár nyargalt Rozgonyihoz.

— Firuz bej, a szultán sógora közeledik, a szétvert hadtesteket is visszafordította, — jelentette a futár lihegve.

A várból szakállas tekék hullottak az ostromlók közé, amik közül néhány Rozgonyi előtt csapott le. Egyszerre mennydörgő Jézus és Allah kiáltás riadt a Dunaparton. Sokan odarohantak, hogy lássák, mi történik a fejedelmi folyamon. Hatalmas gályákon tömérdek török jött, de ugyanekkor felülről is egy csomó gálya úszott lefelé, megrakva magyar és lengyel vitéz-
ekkel. Az első gályán nemzeti lobogók lengtek s a hajó orrán tengerzöld ruhában egy karcsú, magas, délceg amazon állott. Fején sisak, rajta fehér kócsagtoll, keblén ezüstös páncél, jobbában kard, baljában könnyű kerek paizs.

— Előre Jézus nevében! — kiáltotta az amazon messze zengő hangon.

És vitézei, mintha csak a regekor titánjai éledtek volna meg, ellenállhatatlan erővel rohanták meg a török hadihajókat. Maga az amazon járt legelől, hatalmas csákját ragadott kezébe, a mozlimok gályáit oldalba vágta, felhasította és elsüllyesztette, majd a faltörő kosokhoz rohant, azokból kén-

Rozgonyiné

köves záport ontott a törökökre, aztán égő szurokkoszorúkat ragadott föl, azokat vetette a pogányok közé, akiknek bő ruhájuk egy szempillantás alatt tüzet fogott s rémületükben a Duna hullámaiba ugrottak.

A magyarok gályái azonban villámgyorsan siklottak oda, karddal kaszabolták, csákyákkal nyomták le a habokban küzdőket, hogy fel ne kaszzkodhassanak a másik gályára. Az amazon sólyomtekintete rögtön észrevette, hol van a legnagyobb veszély, fellobogózott gályáját tüstént oda fordította s olyan nyílzáporral árasztotta el a mozlimokat, hogy azok eszeveszetten igyekeztek menekülni. Néhány gályájuk égni kezdett s amint lehajoltak, hogy a Dunából vizet merítsenek és oltani próbálják, az amazon csodás gyorsasággal rántotta le őket csákyájával. Török süvegek, turbánok, nyilak, lándzsák és dárdák úsztak a vérrel föstött hullámokon, az elsüllyesztett gályákról menekülő kétségbeesetten kapkodtak egymáshoz s egyik a másikat rántotta magával a Duna fenekére.

A harc alig tartott másfél óra hosszat s a török gályák egyrésze átlyukasztva, vagy elsüllyesztve orrával állott ki a Dunából, a másik része pedig kétségbeesett evezőcsapásokkal sietett menekülni az amazon elől, kinek a költő szerint röpke szellő lebegtette tengerzöld ruháját. A törökök földöntúli lénynek, valami testet öltött égi szellemnek képzeltek, aki észrevétlenül a felhők közül szállt alá, hogy a gyaurokat segítse.

— Talán maga Iszá próféta (Jézus) női ruhában, — gondolták a hanyatthomlok menekülő basák, amikor látták, mint szökdel a hőislekű amazon a gálya egyik részéről a másikra, mint üti át egyik török gályát a másik után, mint szórja rájuk a tüzesőt és ontja a vést, a pusztulást.

Hajója mindenütt ott lebegett, ahol a legvéresebb volt a viadal. Mozdulataiból, hangjának riadószerű zengéséből valami fanatikus és megbűvölő láng sugárzott, amely oly gyorsan szította fel a harcosok szívében a lelkesedés tüzeit, mint a barna est az égen a fényes csillagokat. És az egész magyar sereg megigézve bámulta a magas, pálmaegyenes és Praxiteles véssőjére méltó fejedelmi alakot, mikor kissé fölemelte a sisakrostélyát és megtörülte márványfehér homlokát.

— Ki ez a csodálatos asszony? — szóltak ámulattal a magyar leventék, mikor a hullámokba néztek, amik égő hajóroncsokat, puzdrákat,

kelevészeket, bársony turbánokat, mozlim fejeket sodortak magukkal véres habjaik közt.

Az amazon most a parthoz kormányozta lobogókkal ékes gályáját, aztán könnyedén kiugrott a partra. Utána egy fekete páncélos lo-

Zsigmond király kezét csókol Rozgonyinének.

vag jött, aki mindig mellette volt és mintha a karjában ezer villám feszült volna meg, olyan rettenetes csapásokat mért vele a tar koponyákra.

A magyar sereg diadalmában úszott. Rozgonyi a titokzatos amazonhoz lépett. Tisztelgett előtte tollas vezéri botjával, aztán megbabonázva hajolt le, hogy kezét csókoljon a hős asszonynak.

— Ki vagy te, hősregék titánja s miért öltöttél asszonyruhát?

A fejedelmi alak fölemelte sisakrostélyát, mire Rozgonyi elbűvölten borult térdre.

— Te vagy, édes feleségem?

Most már a sereg is fölismerte Rozgonyi Cecílt és egetverő éljenrivalgással tódult köréje. A drága süvegek, sisakok, kalpagok mind a levegőbe emelkedtek s ezer és ezer érces torok harsogta sziklákat megrázó menydörgéssel:

— Éljen Rozgonyi Cecilia!

Ekkor odanyargalt büszke harci ménén Zsigmond király, ő is leemelte ezüst sisakját és az egész sereg szemeláttára kezét csókolt a hős amazonnak.

— Asszonyom, ön a magyar női vitézség és hősiesség csodás mintaképe, akit századok mulva is magasztalni fog a nemzet története.

Erre ismét riadó éljenzés harsant föl, amelyet ezerszeres visszhanggal vert vissza Galambóc várának valamennyi tornya.

— És ki vagy te hős lovag? — fordult most Rozgonyi a felesége mögött álló fekete páncélos férfiúhoz, aki némán, szoborszerű nyugalommal állott a diadalmámoros vitézek között.

— Cserni Száva, nőd egykori vőlegénye, aki eljött, hogy lengyel lovagcsapattal harcoljon köztetek és meghaljon értetek.

Aztán kikapcsolta arcvasát s lekapta fejéről az álarcot.

Rozgonyi Cecilia nem ismerte meg. Arcát torzonborz szakáll körítette, lágy és epedő hangja most mély zengésű volt, mint egy öblös ércharangé. Csak a mozdulatai voltak a régiek.

— Emlékszel-e Cecíl... — szólt megindultan a lengyel lovag. De hangja, mely most ismét lágyan és szerelmesen suttogott, mint szellő a virágnak, belefűlt a szívét elöntő boldog emlékek áradatába.

Rozgonyi karon kapta a lovagot.

— Hogyan, hát te nem estél el a csatában? Arcképed ott függ feleségem szobájának falán és minden évben virággal díszíti azon a szomorú napon, amelyen halálod hírért költötték.

— Megsebesültem és fogságba estem. Nemrég szabadultam. Megtudtam, hogy Cecíl boldog, az én szívem tehát meghalt.

Régi emlékek édes illata áradt szét az amazon szívében. A krakkói boldog napok, mint rózsaszirmokat hintő tündérleányok sora vonult el a lelke előtt.

— Szegény Száva! — rebegte halkan és fölrebbent szempilláján egy csöpp vizes pára csillogott.

E pillanatban felharsantak a kürtök, Galambóc várának összelőtt tornyain kipirult arccal jelentek meg a törökök és hosszú dárdáikat fenyegetően suhogtatták a diadalittas magyar sereg felé.

Futár száguldott elő és elfúlva jelentette, hogy Murad szultán közeledik óriási sereggel.

— Jöhet már a pokol minden ördöge is, azokat is legyőzzük, — mondta Rozgonyi büszke öntudattal.

De Zsigmond királyt megriasztotta a vészír és hiába hajtogatta Rozgonyi István, hogy ez a föllelkesült sereg a poklokat is megdöntené, kiadta a szigorú parancsot, hogy azonnal vonuljanak a Duna balpartjára. A csapatok nyomban a gályákra tódultak. Előbb a lovasság kelt át az innenső partra, aztán a gyalogság. Utoljára maradtak a lengyel csapat, Zsigmond király és testőrsége, meg Rozgonyi híres lándzsásai. Már éppen ők is hajóra akartak szállani, amikor a thessaloniai basa és Firuz bej serege bosszútól lihegve irtózatossá csataordítással rohanta meg a kis csapatot. A király testőreit egy pillanat alatt visszanyomták a Duna partjáról és rettenetes nyílzáporral árasztották el a kis csapatot. A király egyik apródja hirtelen sisakrostélyt csatolt Zsigmond arcára, paizsot adott a kezébe s erről, meg vastag páncél-ingéről erőtlenül pattogtak le a hegyes nyílvevesszők. Rozgonyi a király elé ugratott és éckardjával felfogta a fejére intézett halálos csapásokat. Retentő öldöklés támadt. Cserni Száva, a lengyel hősökkel a támadók elé vetette magát, hogy kardjával utcát hasítson közöttük a királynak. Rozgonyi Cecília már a hadigályán volt, és ezt odakormányozta, ahol az ura és Cserni Száva készült utat törni a királynak.

A bombárdákból ismét szórni kezdte a pogányokra a kénköves lángot, a szurokkoszorús izzó tekéket, hogy megkönnyítse a deli leventék emberfeletti küzdelmét. A lándzsás testőrök iszonyú döfésétől halomra hullottak a

mozlimok s bár mindig újabb csapatok igyekeztek betölteni a rést, Rozgonyi és Cserni Száva kardja jobbra-balra vágta, aprította őket s a királynak sikerült paripájával a partra ugratnia. Balján Rozgonyi szökellt ágaskodó paripáján, miközben egyre villámlótt és csattogott a kardja. Cserni Száva hátrább maradt, hogy az utánuk nyomulókat feltartóztassa. Zsigmond király az öles part széléről a folyamba ugratott, ahonnan egy szökéssel a gályán termett. A másik pillanatban Rozgonyi István is követte, de ugyanekkor egy égő szurokkoszorú röpült keresztül paripája fölött s a láng sístergésétől, a sörényére hullott szikrazáportól a paripa felágaskodott és lovasát a Dunába vetette. A habok összezsaptak a hős fölött és Cecília egy szempillantásra kővé dermedve bámult a hullámokba. De férje rögtön felbukott s ő hangos örömkialtással nyújtotta feléje az evezőlapátot.

A fővezér megragadta az evezőt, de ereje elhagyta és ismét elbocsátotta. Ekkor azonban már néhány jó úszó elszántan szelte a hullámokat, megragadták a fővezért és Cecília gályájához úsztak vele. Néhány török arnauta is a vízbe ugrott s handzsárt szorítva foguk közé, el akarták fogni a fővezért, míg mások a gályába kapaszkodva, fel akartak ugrani reá, hogy a királyt rántsák le onnan, de Rozgonyi Cecília csákját döfött a hátukba és nyomban elmerültek, míg a víz színére piros bugyborékok szálltak föl.

Eközben a túlparton rekedt maroknyi csapat folytatta a reménytelen harcot. A mozlimok mindjobban körülfogták őket. A lengyelek most már vezérüknek akartak utat biztosítani, de bárhogy erőlködtek, a százszoros túlerő annyira kimerítette őket, hogy nem tudtak rést törni. Ekkor föleszmélt Rozgonyi, kapta csatakardját, egy vezetékló kantárszárát, felszökött a paripára, aztán ki akart ugratni, hogy kimentse a véres gomolyagból a lengyel lovat. A kapitányok és hadnagyok azonban erővel vissztartották.

— Ott a halál tombol! — kiáltotta neki Zsigmond király.

— Nem hagyhatom a hőst — felelte Rozgonyi — és úgy belevágta sarkantyúját paripája oldalába, hogy az kínjában nyihogva nyerített.

A hadi gályákról sokan ugrottak a partra, hogy megmentsek a lengyel lovat, de a törökök magukkal sodorták az egész csapatot, Cserni Száva lezuhant a lóról, a lándzsák keresztül járták hősi mellét és ő odaro-

gyott a holttestekből rakott s vértől gőzölgő bástyára. Cecília szemében könnyek égtek.

— Isten veled szegény boldogtalan vitéz, álmodj a föld alatt édes boldogságról, amit a kegyetlen végzet megtagadott tőled, — sóhajtott a hős lelkű amazon, aztán fölfelé irányította a gályát, hogy kivigye a királyt és az urát az egyre omló kő- és nyílzáporból.

Nemsokára az innenső parton voltak és kiszállottak. A csatatér fölött hamuszínű felhő szállott, fekete csipkefátyollal beszegve, amit a füst és gőzpárák vertek. Az egész lengyel csapat ott feküdt a török halottakból vetett véres ágyon. A magyar tábor, míg csak szét nem oszlott, mindig Rozgonyi Cecília hőstettéről beszélt, magasztalva ezt a csodás, tüneményes asszonyt, aki megmentette a király életét.

Rozgonyi Cecília pedig férje sátorába vonult, ledőlt a medvebőr takaróra és nagy vízgyöngyök peregtek végig halovány arcán. Siratta az első szerelem szétfoszlott tündéralmát, gyászolta ifjúságának letűnt napvilágát. Csakhamar az egész ország tudta, milyen legendás hősnő Rozgonyi Cecília. Költők dalba fonták nevét, vándor dalnokok büszke várurak lakomáin lantot pengetve hőskölteményt zengtek dicsőségéről, mely örök és elenyészhetetlen, mint maga az idő. Zsigmond király 1434-ben olyan okmányt állított ki erről, amely valóságos himnusza a galambóci hőstettnek.

„Rozgonyi István neje Bazini Szentgyörgyi Cecília grófnő velünk együtt jelen levén a galambóci vár vivásánál, midőn Szent Lászlóvárnál, Galambóc átellenében volnánk, egyik hadi gályánkra ült és félretéve a női féltékenység, a Dunán fel és alá evezett s a dulakodó seregekkel, a törökök ellen harcolt. Bombárdákból, faltörő kosokból kénköves záport hajigált, a nyilvesszőket sűrűn bocsátgatta, a mi szemünk láttára vitézül és vezérhez illő módon viselte magát és a galambóczi várban levő törökökre ostromló szereket szórni nem rettegett.”

A magyar történelem sok hőslelkű amazon vitézségét örökítette meg, de Rozgonyi Cecília kivül egyről se szól királyi okirat. Az igaz, hogy egyedül való eset a nemzet vérrel írott históriájában, hogy egy vitéz asszony mentse meg a csata fürgetegében királya életét.

Rozgonyi Cecília, nemcsak mint oroszlan szívű amazon, hanem mint galambszívű anya is ragyogó példaként áll a családi élet tisztaságában. Négy jeles fiút nevelt hazájának. János V. László király alatt erdélyi vajda, országbíró és tárnokmester volt. Lőrinc Hunyadi János acélkarú csapatvezére, aki a szécsi vár vívásakor az erődöt megszállott csehek nyílve szőitől esett el, Rajnold nógrádi és hevesi főispán, Oswald pedig a székelyek főkapitánya volt.

Ha valaki ott jár a régi Nándorfehérvár körül és szemébe tünnek Galambóc vár romjai, emlékezzék a legvitézebb magyar asszonyról, Rozgonyi Cecíliáról. A nők nagyságában él a nemzet nagysága, azok puha törpeségében pedig csak korcs nemzet élőködik a haza romjain.

Néztem a sötétbe, sötét éjszakába,
Régi elhunyt idők homályos titkába.

Így énekel Arany János. De a sötét időkben a magyar nők erénye mindig tündöklő csillagként világított. Ebben tükröződött a nemzet ereje, vitézsége, hűsége és hazaszeretete. Hej ha olyan szellem élt volna mindig a magyar nők lelkében, mint Rozgonyi Cecíliában, mi lehetnénk ma a világ legelső nemzete!

Török Bálintné.

Akard és vitézi harcok kemény embere volt Török Bálint. Ott küzdött Mohácsnál Lajos király közvetlen környezetében. Néhányadmagával ő vigyázott az ifjú királyra, az ő kardja hasított neki utat a menekülésre, mikor a törökök keresztűzbe fogták a magyarokat s a véres csata elveszett: Szittyá vér, acél mell, gránit jellem, délceg és komor, mint a havas bércek ormán ülő sötét felleg. Tekintete szúrt, mint a kard hegye, a szeme perzselt, akár a futó tűz. Szélesvállú, középtermetű, de minden izma erős, mint az acél. Hős katona, jeles hadvezér, bátor, vakmerő és gyors a kivitelben.

Úgy csapott az ellenségre, akár a sas a maga prédájára. Félelmes híre volt neki a török táborban. Mint később a Zrínyiek nevével, úgy ijesztették vele is a török anyák síró gyermeküket. Ennek a nagy hősnek, aki II. Lajos alatt bukkant ki a ködből, hogy fényes dicsőséget árásson nevére, később pedig belevessen a gyászos emlékü Héttorony csillagoltó sötétségébe, magyarrá lett német leány volt a felesége. A neve Pemfflinger Katalin. A tizenhatodik század elején, a hitújítás kezdetén született. Apja Pemfflinger Márk, a szász nép főispánja és szebeni főkirálybíró. Anyja Istvánffy szerint Tabiássy Klára, Pulay János főkirálybíró özvegye volt. De-

ricius Károly szerint Pulay János főkirálybíró és kamaragróf 1521. április 12-én halt meg, Katalin pedig ekkor már Török Bálint menyasszonya volt. Hogy ki volt Pemfflinger Márk első neje, aki Katalin leányával ajándékozta meg, azt homály takarja, de bizonyos, hogy női erényekben gazdag, nemes magyar asszonymnak kellett lennie, mert abban az időben, mikor a női erények kultusza a családi szentélynek olyan becsületbeli kötelessége volt, mint ma az adott szó megtartása, a nemes magyar nők szíve valóságos liliomerdő volt. Az asszonyok közt nem a léha puhaság, hiú cifrázkodás és kacérkodás vágya uralkodott, hanem a lélek fenséges tisztasága, s alacsony szenvedélyek helyett nagy eszmék és gondolatok tüze hevítette az agyukat.

Pemfflinger Katalint az édesanyja úgy nevelte, hogy korának és nemzetének díszére váljék s nevét a késő századok bércei is visszazengjék. Ízig vérig magyar nővé s erőselkű honleánnyá tette, akit nem tudtak megtörni sem a szenvedések viharai, sem a kegyetlen sorscsapások, amik életének delén csóstitül hullottak rá.

Pemfflinger Katalin világos búzaszőke hajával, habfehér arcával, nagy, mandula metszésű égszínkék szemével, elefántcsont fogsorával igazi germán szépség volt. De ha ajka, ez a kihaladt vérpiros cseresznye, szóra nyílt, oly szépen, lágyan és annyi búbájjal ejtette a magyar szót, mintha nem is tudott volna más nyelven. Ám azért szépen beszélt ő németül is. Ennek tulajdonítható, hogy nagytekintélyű atyja közbenjárására Mária királyné palotahölgye lett.

Mária Károly német császárnak és Ferdinánd osztrák hercegnek a húga s II. Lajos királynak felesége volt. Az udvarnál nap-nap után egész raja jelent meg a deli, ifjú leventéknek és itt ismerte meg enyingi Török Bálintot, ezt a napsütött, bronzsínű hőst, akinek a szeme fekete volt, mint az éjfél s ragyogott mint a nap.

Nagy híre volt már ekkor, s mint Nándorfehérvár kapitánya, gyakran megfordult a király udvarában. Sokszor látta Pemfflinger Katalint és szeme ártatlansága, aranyszőke haja, édes hangja, csakhamar megfogta a szívét. Katalin szívében is kigyúlt az első szerelem tiszta, oltári lángja és Török Bálint 1521-ben nőül vette. De zavartalan családi boldogságuk csak egy

évig tartott. A nagy Szolimán szultán a stambuli palota kapuján Magyarország felé tüzette ki a lófarkot, ami azt jelentette, hogy hazánk ellen indít háborút és nagyvezére legelőször Belgrád várát vette ostrom alá.

A vár mozlím kézre jutott, amiért Török Bálintot és Hédervári Ferencet jószágvesztésre és száműzetésre ítélték.

Akkor még nem sejtette a nemzet, hogy Keletről már közeleg az a lándzsaerdő, mely a napot is elhomályosítja és a mohácsi sírba temeti az ország függetlenségét. Ha a vár elestén okulnak és felkészülnek az élet-halálharcra, nem Bécs ostrománál dőlt volna el az ozmán birodalom sorsa, hanem százötven évvel előbb Mohács síkján.

De Nándorfehérvár elestét nem vette intő jelül a nemzet s haragjában keserves bujdosásra kárhoytatta egyik vitéz fiát. Török Bálintné nem esett kétségbe. Csecsemő János fiacskájával hazament Szebenbe s ott gyermekének élve, lelke bánatában Luther Márton hitújító tanait kezdte tanulmányozni.

Apja már híve volt az új vallásnak s Katalin fogékony lelke is annyira magába szívta a nagy reformátor tanításait, hogy nemcsak követője, hanem buzgó terjesztője lett. Három év múlva férje ártatlansága kiderült, II. Lajos visszahívta s ismét kegyelmébe fogadta.

Török Bálintné ekkor nagy eréllyel fogott az új, krisztusi vallás terjesztéséhez. A mohácsi vész s az ezt követő roppant politikai zűrzavar sem gátolta őt a reformáció buzgó terjesztésében. Férje Ferdinánd király pártjára állt és Katalin atyjával férje örökös jószágán, a veszprémmegyei Enyingen húzva meg magát, Somogy és Veszprém vármegyékben hirdette a reformáció hitelveit.

Legelőször saját férjét térítette át s mikor az 1527-i csonka országgyűlés a János királytól elvett Pápa városát Török Bálintnak ajándékozta, e város népét is megnyerte az új vallásnak. Buzgó segítőtársa volt a hitújítás munkájában Bálint nevű udvari papja, aki a hadvezér összes birtokait bejárta és jobbágyait mind protestánsná tette. Ez időben született Ferenc nevű második fia, aki később János bátyjával együtt erős oszlopa lett hazánkban a reformációnak.

Török Bálint azonban később a nemzeti király híve lett. Szapolyai nagy örömmel fogadta a vitéz férfiú átpártolását s a Ferdinánd által elkobzott dunántúli birtokaiért Debrecennel és Erdélyben Hunyad várával kárpótolta. Katalin tehát 1536-ban Debrecenbe költözött, ahol Bálint pappal együtt fokozott buzgalommal terjesztette reformációt.

A lakosság a szép asszony ajkáról mohón szívta lelkébe az új vallás ígéit s csakhamar egészen protestánsná lett. Katalin gyönyörű kastélyt építtetett, amelynek kapuja mindig tárva volt a szegény nép előtt és az áldott lelkű, bőkezű nagyasszony nemcsak segítette, támogatta, hanem jótanácsokkal is ellátta őket.

Szerette is őt mindenki s messze vidékről is sokan látogatták, hogy bölcs tanításait meghallgassák. Olyan volt a lelke, mint egy virágos kert, akik közelében jártak, gyönyörűséggel élvezték illatát. Török Bálint nagy becsületben és tisztességben állott János királynál, sokat elnézett neki s ezért felesége térítő munkájára is szemet hunyt.

Nála csak a fehér barát, a lángeszű Fráter György befolyása volt nagyobb Zápolyára. Ferdinánd király többször mondta, hogy csak ezt a barátot irigyli János királytól, mert az egymaga fölér tízezer emberrel. Török Bálint volt János király kardja, Martinuzzi György pedig az esze. Szapolyai ragadta ki csöndes remeteségéből s tette első miniszterévé és választását sohasem volt oka megbánni, mert kincstartója, aki nagyváradi bíboros püspök lett, rendületlen hűséggel volt hozzá s azt akarta, hogy az ország benne új és erős családfájú nemzeti dinasztiát nyerjen.

Fráter György nem üldözte a protestánsokat. De Török Bálintra féltékeny volt, mert hatalmas versenytársat látott benne. Amikor Majláth István Erdélyben összesküvést szőtt János király ellen, Török Bálint vezérlete alatt indított hadat ellene. Párthívei egymás után hódoltak meg, mire Majláth néhány hívével Fogaras várába zárkózott. Török régi barátja és bajtársa volt Majláthnak s a várat vonakodott megszállni. Azt kívánta, hogy a király előbb az országtanácsa útján döntesse el, vajon emelhet-e Majláth ellen fegyvert becsületének sérelme nélkül.

János király erre Fráter Györggyel, Eszéki János pécsi püspökkel és Batthyány Orbánnal becsületszékert tartott. A barát és Batthyány úgy véle-

Török Bálintné

kedtek, hogy becsülete legkisebb csorbát se szenved, ha Majláthot megtámadja, mire a király így szólt:

»Török Bálint uram, tegye meg tehát kegyelmed, amit tehet, meg szolgálom kegyelmednek, amint tőlem csak kitelhetik.«

Ilyen kérő hangon beszélt jeles hadvezérével a király s ez, ha nem is mutatta, bántotta Fráter Györgyöt. De sokkal jobban becsülte benne a hőst, hogysen alacsony cselszövényekkel akarta volna bemártani a király előtt. Szapolyait nemsokára ezután baloldali szélütés érte s betegsége olyan aggasztóra fordult, hogy Fráter György, Verböczy István, Eszéky János és Török Bálint tanácsosaival több ízben értekezett az ország jövődjéről. Másokat nem bocsátott maga elé, mert a szélütés arcát eltorzította.

Amidőn éppen afölött határoztak, hogy Verböczy kancellár és Eszéky püspök a portára megy és két évi adót (ötvenezer frt) tíz arany, száz ezüstcsészét s bilikomot és negyven aranyszövetű ruhát visz ajándékképen a szultánnak, érkezett Budáról az örömhír, hogy Izabella királynénak fia született.

Rögtön ágyúdörgés jelentette a népnek a nagy eseményt s János király annyira felélénkült, hogy rövid időre életereje is visszatért. Ebédnél több bort ivott, aztán lovat kért, hogy az örömhírré rendezett hadi tornákat és lovagjátékokat megnézzé. A lovaglás azonban végképp kimerítette, másnap újabb szélütés érte, ágyba feküdt s halálát közeledni érezvén, tanácsosait ismét magához hívatta. Intette őket, hogy ne hagyják el nejét és fiát, hanem ha jónak látják, koronázzák meg, ne kérjenek királyt az osztrák házból, mert még nagyobb viszályokba bonyolítják az országot. A szultánnak mielőbb vigyék el az ajándékot, hadd lássa, hogy utolsó perceiben is hű maradt hozzá.

Maradjanak hívek a szultánhoz, mert csak így biztosíthatják az ország fennmaradását, ne jéne, és gyermekének jövőjét. Nem tanácsolná ezt, ha a keresztény fejedelmek közt keresztényi szeretet és egyetértés lenne és nem tapasztalta volna, hogy bennük több az önzés, nagyravágyás, közöny és megvetése a magyar ügynek, mint a kegyelet és méltányosság.

Majd Fráter Györgyhez fordult, akit csaknem testvérévé fogadott s kérte, legyen feleségének és kedves fiának gyámja, gondviselője. Többi

tanácsosát meg arra kérte, hogy legyenek segítségére Fráter Györgynek és támogassák őt. »Bölcsességtek, szerénységtek és egyeneslekűségtek szerint vegyétek elejét — úgymond — minden belviszálynak, mert ha azokba merültök, kis fiam örökösödését meggátoljátok s nőmet mélyebb bánatba és sulyosabb helyzetbe ejtitek.«

Nemsokára ezután újabb szélütés érte s a légyszívű, erélytelen, de becsületes és jószándékú utolsó nemzeti király szava elállott, mozdulatlanul, szederjes arccal feküdt; kilenc napig vívódott a halállal s július 22-én este még egyszer kinyitotta a szemét. Tanácsosai kérték, hogy szóljon, ha van még valami mondanivalója, de ez már a végső életjel volt nála s pár perc múlva kiszenedett.

Türelmes, békességszerető és felvilágosodott uralkodó volt, aki alatt nemcsak hogy nem üldözték a protestánsokat, hanem Perényi Péter és Török Bálint közbenjárására országos határozatot is hoztak, hogy »mindenki kényszerítés nélkül azt a vallást kövesse, amelyet jobban szeret s mindenki szabad legyen az ő szónokai táplálásában és a sakramentomokkal élésben.«

Mennyivel nemesebb, humánusabb és igazságosabb határozat volt ez, mint a rákosi országgyűlésé 1525-ben, amely úgy szólt, hogy „a lutheránusok irtassanak ki az országból, bárhol találtatnának, nemcsak egyházi, hanem világi személyek által is megégethessenek.” Ez a törvény ugyan királyi szentesítést nem nyert, de azért többen igyekeztek végrehajtani és Báthory István nádor is sietett megégetni három lutheránust.

Igen nagy érdeme volt e méltányos és igazságos határozatban Pemfflinger Katalinnak, aki Bálint papot küldözte a protestáns és Jánospárti főurakhoz, hogy a szabad vallásgyakorlat és a lelkiismeret szabadsága ügyében törvényt hozzanak.

Szapolyai nem hiába intette egyetértésre és együttműködésre tanácsosait. Batthyányi Orbán és Fráter György nem állhatta egymást, Petrovics Péter a rácok közt volt népszerű, ez tette büszkévé és sok bajt okozhatott volna, ha megsértik; Török Bálint pedig, a királyi hadak fővezére, hamar fellobbanó, változékony, hadi babéraitra és dicsőségére büszke nagy úr volt, aki szintén hatalomra törekedett. Fráter György finom tapintatát, élelátá-

sát, hatalmas szónoki erejét jellemzi, hogy a király holttesteme előtt olyan beszédet mondott, hogy azzal még a keményszívű, viharedzett Török Bálintot is megindította. Arra kérte a tanácsosokat, hogy a király utolsó akaratának teljesítése végett kössenek szövetséget és esküvel kötelezzék magukat a királyfi és anyja védelmére.

Török Bálint könnyes szemmel kiáltotta, hogy fejét üssék le, ha a királynét és fiát meg nem védelmezi, a vajdákat pedig ha szépszerével egyezsége nem bírhatja, erővel fogja kényszeríteni annak elfogadására.

Majd elhatározták, hogy amíg mindenre nézve meg nem állapodnak, a király halálát titokban tartják és szobájában, mintha most is élne, naponta tanácskozássra gyűlnek össze. Végzést hoztak, hogy a két tanácsos az ajándékokkal mielőbb induljon a portára, Török Bálint pedig haladéktalanul kezdje meg a vajdákkal az alkudozást.

János király holttestét Szászvárosról kincseivel együtt Dévára, onnan pedig Magyarországra szállították. E kincsnek sokaságáról mesés hírek terjedtek el a környéken s a mócok és rácok több ezeren lesbe állva a Marosmenti rengeteg erdőségben el akarták rabolni, de az ezernégyszáz főnyi kíséret szétverte a kincsszomjas martalóc hadat. Ferdinánd régi és új pártbívei János király kincseit szintén hatalmukba akarták keríteni s Buda alatt nagy sereget vontak össze, de Fráter György oly gyorsan haladt, hogy a cseleket kikerülve, János király holttestét szeptember 15-én Székesfehérvárott a nemzeti királyok sírboltjába letette, a kincsekkel pedig szerencsésen bevonult Budavárába.

János királytól mindössze öt főúr pártolt el, a többi megmaradt Iza-bella királyné és a gyermek János Zsigmond mellett és Rákos mezején végzést hoztak, hogyha a királyi gyermeket már bölcsőjében elhagyná a szerencse, inkább idegen fejedelmet hívnak be az országba, hogysem a megunt Ferdinándnak hódoljanak.

A csecsemőt királynak kiáltották ki s a nagykorúságáig az ország kormányát az özvegy királynéra s főtanácsosaira: Fráter Györgyre, Petrovics Péterre és Török Bálintra ruházták. Török a királyi sereg élén maradt s bár első akart lenni köztük Fráter György ügyesen ellensúlyozta fékezhetlen hatalomvágyát.

Ferdinánd ostrommal akarta elfoglalni Budavárát, amelyet Török Bálint védett. A nagyhírű hős huszáraival többször kiszágludott, a németeket szétverte, a zsákmányt pedig elvette tőlük. Fels Lénárt tábornok nem boldogulván, Ferdinánd megparancsolta neki, hogy hagyjon fel Budavár ostromával s foglalja el Tatát és Török Bálint egyéb dunántúli várait. Később az öreg Roggendorf tábornokra bízta Budavár vívását; serege oly gyorsan szállta meg Buda környékét, hogy Török Bálint kinn rekedt, de Fráter György páncélt öltött, kardot ragadott és minden ármány ellenére hősiesen védte a várat.

Augusztus 26-án Szolimán szultán is Pest alá érkezett. Török Bálint kétezer lovassal ment a szultán elé s ő kísérte föl Pestre. Roggendorf sietve visszavonult, de a költözködő tábornok a törökök minden oldalról megrohanták, Fráter György egy szénacsúrt a várhegy oldalán felgyújtatott, mire az est sötétségét nappali világosság váltotta fel és a törökök roppant mézszárlást vittek véghez a menekülő labancok között. Sok százan a Duna hullámaiba ugrottak s ott lelték halálukat.

Fráter György augusztus 28-án a főtanácsosokkal s negyven előkelő nemessel tisztelegni ment a szultánhoz. Másnap, vasárnap, a mohácsi vész évfordulóján Szolimán szultán követséget küldött Budavárába. Ali basa, a csauszok agája a királynénak drága ruhákat, gyűrűket, drágakövekkel kirakott karpereceket, a kis királyi hercegnek aranyos és drágaköves szerzámmal díszített nemes paripákat, Bajazid trónörökös nevében szintén fényes ajándékokat vitt a várba. A szultán azt izente, hogy a királynét barátságáról és pártfogásáról biztosítja, de mivel az izlám törvény tiltja, hogy idegen nő hajlékába lépjen, a kis herceget pedig látni s fiának megmutatni kívánja, küldje ki azt néhány percre a táborba.

Izabella megrémült, nyomban összehívta tanácsosait, egyik-másik kitérő választ javasolt, Fráter György azonban ellenkező véleményen volt és föltétlen engedelmisséget tanácsolt.

Izabella királyné könnyezve engedett és egyéves János fiát aranyos kocsiba ültetve két udvarhölgyének és dajkájának felügyelete s főtanácsosai Fráter György, Török Bálint, Petrovics Péter, Batthyány Orbán, Verböczi

István, Podmaniczky Endre és számos főnemes kíséretében a szultánhoz küldötte. A város végén díszbe öltözött basák várakoztak és az ünnepélyes menetet a padisah sátorába vezették.

A szultán megnézte a gyermeket, Bajazid és Szelim fiának is megmutatta s ezek apjuk intésére megölelték és megcsókolták a gyermekkirályt. A kíséretet ezután gazdagon megvendégelték. A janicsárok eközben a kíváncsi nép közé vegyülve, mintha látni óhajtanák Budavár belsejét, apróbb csoportokban mind többen tódultak be a vár utcáiba és bástyáira s mikor már háromezerre szaporodtak, Ali aga végiglovagolt a vár utcáin s nagy fennszóval kihirdette, hogy senkinek bántódása nem lesz, de az őrség és a polgárság fegyverét tegye le. Óriási zűrzavar és rémület támadt, a bámész-kodó őrség csak most kapott észhez, de későn, le kellett tennie a fegyvert, a szultán ravasz csele sikerült és a mohácsi csata tizenötödik évfordulóján kardcsapás nélkül török kézre került Budavára.

Izabella királyné kétségbeesetten zokogott. Azt hitte, hogy nemcsak a vártól, de egyetlen gyermekétől is megfosztják. A szultán azonban, mihelyt hírért vette, hogy a vár elfoglalása megtörtént, János Zsigmondot visszaküldte, de tanácsosait ott tartotta. A nagyvezér ezután meghívta a dívánba a magyar urakat is, akik közül Fráter György, Török Bálint, Verbőczy és Petrovics felszólaltak az ellen, hogy Budavarába török őrséget vessenek, mert azt maguk is megtudják védeni.

De a nagyvezér válasza az volt, hogy ilyen várost nem lehet női kézen hagyni, a nők változékonyak, mint a szél, majd egy, majd másfelé hajlanak.

— Ez álnokság! — csattant föl képéből kikelve Török Bálint és kardjára csapva, tigrisként hörögte: — Hamis a ti prófétátok, ha hitetek ellenére így tapodjátok meg a nemzet szivét s bizalmunkkal ily gyalázatosan visszaélték!

A dívánban halotti csönd lett. A magyar tanácsurak sápadtan meredtek a hirtelen haragú Török Bálintra.

A nagyvezér arcát halálos sápadtság öntötte el. Vékony, petyhüdt ajka remegett a belső felindulástól.

— Vigyázz, Török Bálint, — szólt fenyegetően fölemelve a kezét, — hogy a hatalmas padisah meg ne zsinóroztasson.

— A haláltól nem félek és a pãdisahnak is a szemébe vágom, hogy álnokság, amit tett!

A nagyvezér sípjába fújt, mire testőrök rohantak be kivont karddal.

— Vezessétek ki az urakat! — parancsolta nekik a nagyvezér.

A magyar urakat ezután kivezették a dívánból és őrizet alá tették. A basák most afelől tanácskoztak, hogy mit tegyenek a királynéval és tanácsosaival. Az egyik basa javasolta, hogy Izabellát küldjék vissza Krakkóba az apjához, Zsigmond lengyel királyhoz, a királyi herceget neveltessék Konstantinápolyban, a tanácsosait ölessék meg, váraikat foglalják el s az országot tegyék török tartománnyá.

A dívánt megelőzően azonban Izabella királyné értékes ajándékot küldött a szultán kedvenc vejének, Rusztán basának és feleségének Mirmah szultánnőnek s ez most megtette hatását.

— Hát a szultánt, ki a királynénak és a hercegnek védelmet, pártfogást ígért, szószegéssel vádolhassák-e a keresztények?

A díván erre Szolimán vejének tanácsát tette magáévá s kimondta, hogy Budavár s a Duna-Tisza közti rész török tartománnyá legyen, a királyné fiával és annak gyámjaival Lippára költözzék s a Tiszán túl és Erdélyben uralkodjék, Török Bálint pedig, ki előbb Ferdinánd-párti volt s annyi csapást mért a szultán seregére, fogságba vettessék, Verböczy meg maradjon Budán, mint az új török tartomány főbírája tíz aranyforint napidíjjal.

Harmadnap a tanácsurak a fogságból kiszabadultak az egy Török Bálint kivételével, akinek szomorú sorsa közrészvétet keltett az egész hazában. Akik irigyek voltak, most azok is szánakoztak rajta. Suttogni kezdték, hogy Fráter György cselszövénye juttatta török fogságba. A fehér barát titkon beszélt a szultánnal s elhitette vele, hogy Török Bálint vesztére tör. A szultán különben is módfölött ingerült volt rá, amiért annyi kárt tett seregében és oly vakmerő nyíltsággal lépett föl a dívánban is. Magával vitte Konstantinápolyba, ahol a gyászos emlékü Héttoronyba záratta.

Nejét, a hőislekű Pemfflinger Katalint ez a váratlan csapás megrendítette, de meg nem törte. Serdülő fiaiban, vallásos buzgalmában, a hitújító

tanok mind szélesebb körben való terjesztésében, elég vigaszt talált. De a hitves szerető szíve nem nyughatott bele férje megrázó sorsába. Ez a szív, amelynek minden dobbanása áldás volt ezerek életén, férje képén kívül egyedül két kis fiát foglalta magába s mihelyt híret vette, hogy az urát az ármányos török fogságba vetette és Nándorfehérvárba, onnan meg Stambulba hurcolja, remegve kiáltotta:

— Ha egész vagyunk rámege, mégis kiszabadítom az én lelkem uramat.

— De hogyan, édes anyám? — kérdezte két zokogó fia.

A szomorú nagyasszony keblére ölelte őket, gyöngéden simogatta fürtös fejüket és mély sóhajjal felelte:

— Pénzzel gyermekeim. Az ebhitű pogánynak csak pénz kell, ezért kitépné a próféta szakállát is!

Hanem a nagyasszonynak nem volt annyi tenger kincse, amiért a porta kiadta volna Török Bálintot. Bilincset vertek a hős karjára, hogy ne apríthassa többé a pogányt. Pemfflinger Katalin hasztalan küldözte az embe-reit arannyal terhelt zacskókkal Stambulba, a nagyvezér, meg a dívánba szóval bíró basák csak a vállukat vonogatták és némán hümmögtek. Néha, nagy könnyölgésre, amikor a követek lábuk elé borultak, némi kis halvány biztatással bocsátották el őket, hanem a Héttorony zára nem nyílt meg. Ott maradt a hős, a bánat és gyász jeléül nagy szakállt eresztve. A Héttorony udvarán apró kertés házacsok voltak; ilyenben búsult, morgott, kesergett és sóhajtozott a diadalmas csaták megláncolt oroszlánja. De itt is hűségesen követte az evangéliumi vallás tanításait. A tömlöcben minden vasárnap prédikációt hallgatott egy Joannes Transylvanus nevű erdélyi lutheránus paptól. Közben pedig fájdalmas hangú leveleket írogatott haza, amikben ezer csókot és forró ölelést küldött hitvesének és keservesen panaszkolta, hogy elepeszti a nagy búsulás.

A nagyasszony megcsókolta a kezevonását és sírt, mint a záporosó. Úgy hatott rá levelének minden sora, minden betűje, mintha megannyi tüzes fullánk szakadt volna gyászoló szívébe. A fájdalom hét tőrrel járta át a keblét, de a végtelen bánat se tudta elfeledtetni vele anyai és honleányi

kötelességeit. Az új vallás és a tudományok terjesztésében, pártolásában és anyagi támogatásában keresett és talált vigasztalást. Az ő áldozatkészségének köszönhető a híres debreceni főiskola megalapítása, amely annyi tudóst, költőt, író, nagy egyházi férfiút adott a hazának. Gyakorta utazgatott, hosszabb időt töltött dunántúli birtokain, Pápán, Szigetváron és Csurgón. Ez utóbbi miatt nagy pöre is támadt Zrínyi Miklós gróffal, a halhatatlan szigetvári vértanúval. A hős zálogjogon igényt tartott Csurgóra s 1542-ben Palicsányi György hadnagyával csapatot küldött a nagyasszony somogyi birtokaira. Katonái mindent prédára vetettek, amiért aztán Török Bálintné és két fia hatalmaskodási pert indított Zrínyi Miklós ellen. Az ilyen per akkor fej-és jószágvesztéssel járt, amit azonban pénzzel mindig meg lehetett váltani. De itt középúton volt az igazság és 1552-ben a felek szépen kibékültek. Csurgó, a hozzátartozó uradalmakkal, a várban levő összes hadiszerekkel Zrínyié lett. A per eldőlését azonban Török Bálint már nem érte meg. Keserves rabságának tizedik évében megtörte a bánat, a szenvedés s ami legjobban sorvasztotta: a honvágy. Amíg reménye volt Török Bálintnének, hogy kiválthatja nehéz rabságából, gyermekeivel a legnagyobb visszavonultságban élt, kincseket gyűjtött, egymásra halmozta az aranyakat és évente kétszer is megjáratta Stambult leghűbb embereivel. Ilyenkor aztán epekedve, lázas forrósággal várta az ő édes urát. Mellette két szép fiacskája leste, mikor bontakozik ki a porfelhőből édesapjuk daliás alakja. Abban az időben, amikor a követeknek már vissza kellett érkezniök, se éjjele, se nappala nem volt a nagyasszonynak. Minden neszre, lódobogásra, vagy kocsizörgésre a szívéhez kapott s ezer kétség és remény közt sóhajtott:

— Tán most jön atyátok!

A gyermekek hajadonfővel rohantak ki a várudvarra, hogy pár perc múlva vánszorogva, hangos zokogással térjenek vissza. És ekkor egymásra borulva mindhárman keserű könnyeket hullattak. Erről a fájdalmas időkről zengi Arany János:

Várja szegényt...
Odahaza a szép két kis árva,
Minden reggel kimegy az utcára.
Édes atyját, de mihaszna várja.

Várja szegényt szerelmes szép nője,
Ki-ki áll a magas könyöklőre:
Fehér képét ereszti karjára,
Ugy zokog, hogy még se jön a párja.

És hiába próbálta aranykulccsal nyitogatni a hatalmas basák szívét, nem nyílt az ki soha. Tinódi Sebestyén, aki annyiszor forgolódott Török Bálint udvarában s annyi szép éneket zengett a régi dicsőségről, a nemzet leomlott nagyságáról, a pártokra szakadt ország siralmas sorsáról, így festi a nagyasszony mérhetetlen bűját:

Csudaképen töri, fárasztja ő magát,
Sirva ápolgatja futosó két fiát.
Oly igen kesergi urának fogságát,
És az két fiával az nagy árvaságát.

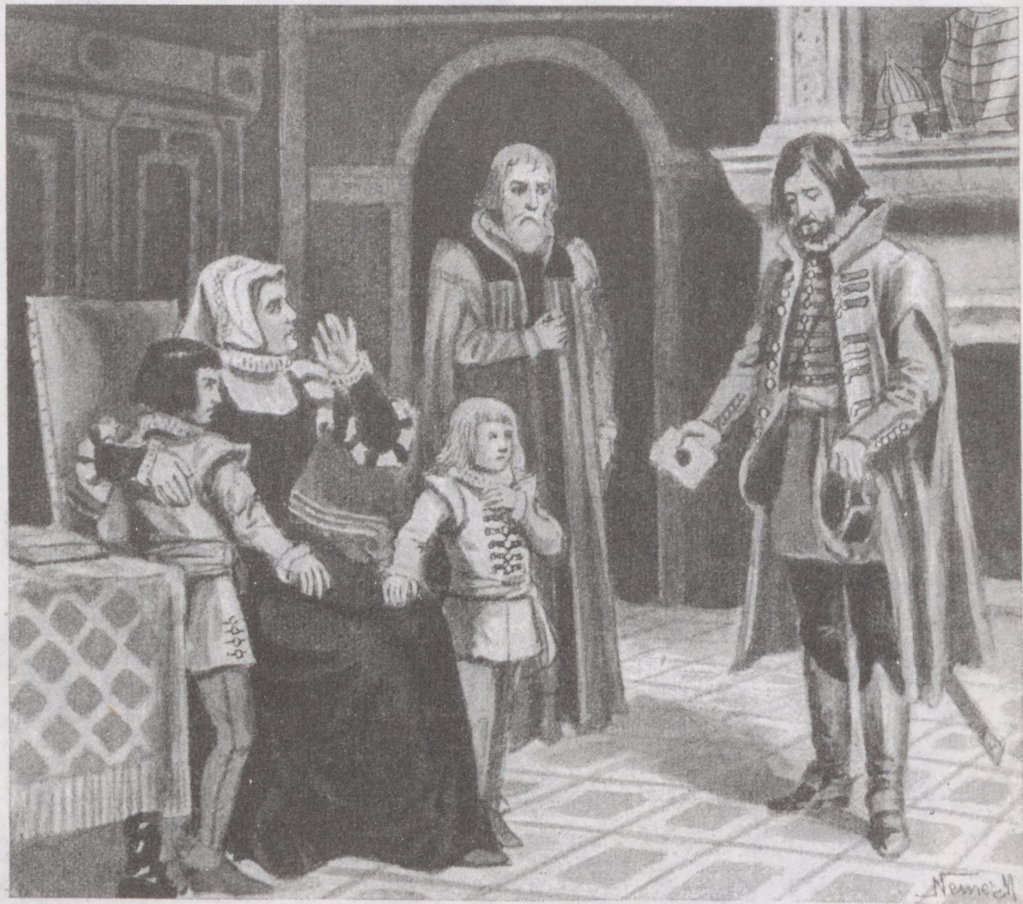
Igyen éjjel-nappal hallják kesergését,
Immár nem áhitja világban élését,
Hallja meg az Isten az ő könyörgését,
Hogy hamar láthassa ura megjövését.

De nagy lelke nem tört meg, fenntartotta a hit, az anyai szeretet és az édes reménykedés. Szigetvárt az ő ura tette igazi erőddé. A nagyasszony őrséget vetett bele, de mikor látta, hogy a törökök folytonos támadása ellen nem tudja megvédeni, átengedte Ferdinánd királynak. Így került oda később Zrínyi Miklós, hogy megmutassa az egész világnak, mi a magyar vitézség és hadi becsület. Pemfflinger Katalin, akit Szerémi György lutheránus oroszlánnak nevez (quae demum erat leonina lutheriana) 1550-ben Martinuzzi György leveléből tudta meg, hogy özvegygé lett.

Az ura ott halt meg a Héttoronyban, amelyet a tenger hullámai mostak s ha a vihar orgonázott rajtuk, gyászéneket harsogtak fülébe a pusztuló haza romlásáról. Egy feltétel alatt visszatérhetett volna hazájába és családjához. Szabadsággal és pasa ranggal kínálták, ha törökké lesz. A hős megírta ezt a feleségének. A vallásos nagyasszony jobban irtózott a hitszegő

pogánytól, mint a bélpoklostól. Telehintette az ura levelét fekete felhőkkel borított lelke harmatával, aztán csak ennyit válaszolt neki:

— Édes lelkem uram, bizzál a jó Istenben.

Török Bálint halálhíre.

Egy szóval sem írta, hogy ne térjen át és e levél után még se lett volna hitehagyottá, ha a szultán egész kincstárát nekiadja is.

Ő is röviden felelt rá, hanem az az egy sor hosszabb volt Pemfflinger Katalin szemében a világ végénél és feketébb a halál útjánál. Csak ennyit írt vissza:

— Bizom a jó istenben, édes hitestársam, hogy találkozni fogunk a — másvilágon.

Megnyugvás volt ez és keserű lemondás. A hős, ki annyit használhattott volna még hazájának a csatamezőn, nem marcangolta többé a fogaival ketrece vasrácsát. Nem sírt bömbölve a szabadság után, mint a verembe zuhant oroszlán. A hit liliomával fonta körül dicsszomjas lelkét, nem a harcmező vérrózsáival. Önmagával és a világgal kibékülve, nyugodtan várta a halált, amely úgy szállott rá, mint a galamb a lombja vesztett ágra.

Pemfflinger Katalin pedig fölnevelte két fiát a nemzetnek, hogy megtorolják a pogányon édesatyjuk tíz éves szenvedését. Egy hőslelkű anyának és dicső emlékű apának méltó utódai lettek, akik térdig gázoltak a kontyos had vérében. A lutherana oroszlán megérte, hogy fiai jelesül vitézkedtek a dunántúli főurak seregében s harci babérral koszorúzottan tértek haza büszke anyai keblére. Kivált Ferencz fia ütött az apjára. Lelke mélyéből gyűlölte a törököt s kemény gránit jellem volt. Amikor a töröktől ostromlott Kaposvárból a hajdúk éjnek idején kiszöktek s parancsnokuk Szél Péter is utánuk szökött, ez a gyáva hadnagy Pápán Török Ferenc kezébe esett, aki nyomban felakasztatta, mert törvényeink szerint országos bűn volt a magánvárok feladása is.

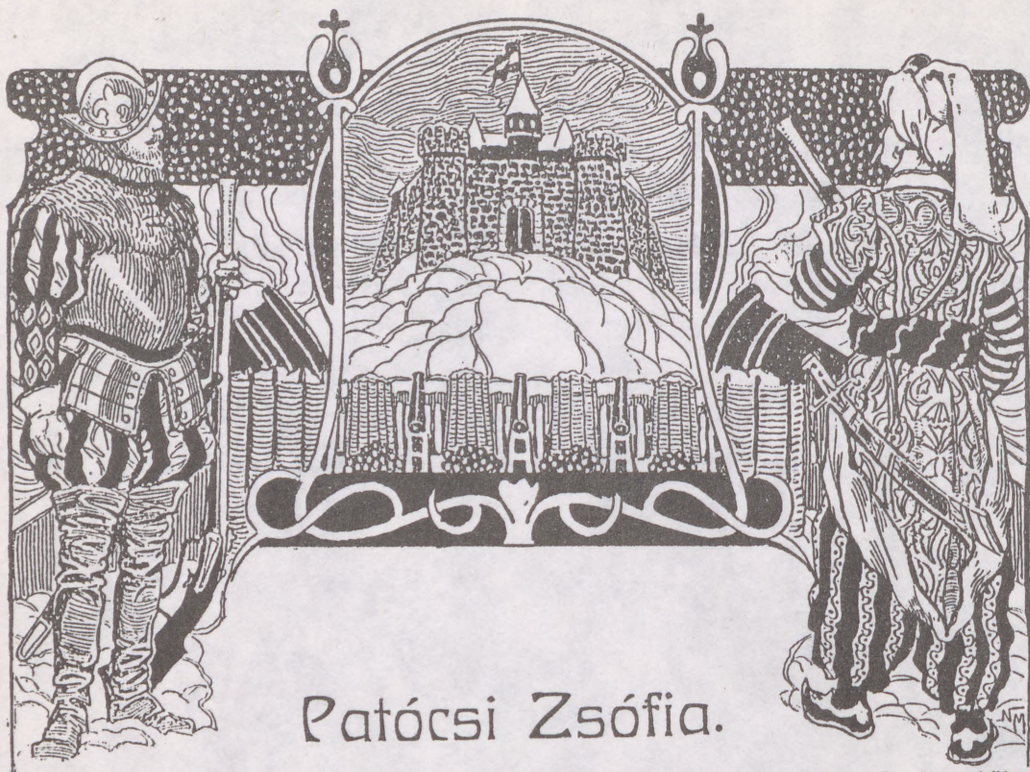
Mikor pedig a török Palotát vette ostrom alá, az ősz Batthyány Ferencsel, Nádasdy Kristóffal, Gyulaffy Lászlóval ő is hadat gyűjtött, nagy hirtelenséggel Palota alá szállottak s Arszlán budai basa tízezer emberét tönkre verték. A legdühösebben enyingi Török Ferenc gróf űzte, vágta a rémulten menekülő pogányt. Ott hagyta Arszlán basa cifra sátrait, poggyászát, lőszerét s a felbőszült szultán e szörnyű kudarc miatt a pálinka és ópium mértéktelen élvezetétől örökké kótyagos fejű basát kegyetlenül megfojtatta.

Milyen nagy elégtétel volt ez enyingi Török Bálint gyászos özvegyének. Férje már rég ott pihent a Boszporusz partján. Ő is utolsó napjait élte már e földön; haját megfehérítette az idő, szívét hóval lepte be a bánat, de azzal a tudattal hunyta le a szemét, hogy apjok hősi vére buzog fiaiban s a porta hiába láncolta meg az öreg oroszánt, itt vannak a fiatalok, akik

több mozlomot küldenek a paradicsomba, mint amennyi hajszála hullott ki az urának a Héttoronyban.

Mikor halt meg és hol porladoz a nagyasszony áldott szíve, szükségessé válik a krónikásaink nem jegyezték föl. De bárhol nyugszik hamva, nagy volt, mint hitves, mint anya, mint hitbuzgó magyar asszony, nagy volt hűségében, bánatában és szenvedésében. Shakespeare mondja VIII. Henrikben: Az emberek bűnei ércbe vésve élnek tovább, míg nemes tetteiket a vízbe írják.

Tegyünk mi fordítva: Írjuk vízbe a régi kor bűneit és véssük ércbe az olyan magyar nők erényeit és nemes tetteit, mint enyingi Török Bálintné volt.

Patócsi Zsófia.

A mohácsi vész után 1530 táján született. Magyarország legelőkelőbb főuraival volt rokonságban. Délceg, magas és egyenes, mint a bérci fenyő. Haja fekete, mint az ében, a szeme, mint tüzes parázs. Gömbölyű karja piros akár csak a rózsza és kemény, mint a fehér bükkfa. Ha fölemelte, ropogott, mint a kifeszített érchúr. Minden izma duzzadt az acélos erőtől. Ha nyugodtan ment, könnyedén lebbent, de ha lábával toppantott, regett bele a padló. Ha férfi ruhát, sisakot, páncélt ölt, senki sem mondta volna, hogy nem hadban járt vitéz dalia, aki legalább egy tucat tarfejet tűzött már kopjája hegyére.

Finom hajlású római orra, nagy, fehér fogsora, domború, félkör ívetben hátrasimuló homloka és olyan tekintete volt, amivel még a sast is le tudta volna szédíteni a felhők közül. A hangja mély, de nőies csengésű, ám ha összehúzta a szemöldökét s a harag tüze lobogott kemény vonású amazoni arcán, akkor még a saját leányai is reszkettek tőle. Apja, Patócsi Ferenc, híve Szapolyai János özvegyének, Izabella királynőnek. Soha meg nem tántorodott, hasztalan csalogatta, csábítgatta a császár vezére. Tiszta, egyenes lelkű, nemes jellemű s tántoríthatatlan híve a nemzeti királyságnak. Csatában hős és elszánt, sokszor tört kopját a német ritterekkel s úgy vágta ki őket a nyeregből, hogy palacsintává nyúltak. Gyönyörű leány volt,

parázs tekintetével sok főúrnak elperzselte a lelki nyugalját. Hanem ő válogató volt s csak ahhoz akart menni, aki szívébe tudja írni a nevét. Ilyen férfi volt pelsőci Bebek György.

Valamivel talán kisebb Patócsi Zsófiánál, de válla széles, a melle kemény, mint a malomkő, a karja vas, a járása oroszláni. Érces hangja búgott, mint a havasi kürt s ha a csatában vezényelt, döngött mint az égzengés. Hollófürtök simultak izmos nyakára, s leomló csigái vállát verték. Ha marokra fogta aranyos boglárokkal ékes ezüst hüvelyű szablyáját, csak úgy csillogott-villogott rajta a sok türkisz és rubin. És ha paripára pattant, az ember azt hihette volna, hogy az égről leszedte a legszebb csillagokat, hogy azokkal díszítse a lószerszámát. Csupa ezüst és aranyozott cafrang volt ez a szerszám, homlokán rojtos csillag, felette a hold kék bársonymezőben, aranyos bogláros fékkel, ezüst zablával és sügyelővel, amik gazdagon ki voltak rakva ragyogó drágakövekkel. Díszruhája meg egész kincset képviselt. A meggyszínű mente lánca színarany szemekből, közöttük vakító fényű diadémok, rubintok, kucsmája szegélye igazgyöngyökkel kivarrra, aranyforgós boglárján akkora gyémánt, hogy Szapolyainak se volt különb.

A Bebek-család dúsgazdag volt; várai, uradalmi arany és ezüst marháin révén olyan tekintély a Felvidéken, hogy úgy Ferdinánd, mint Izabella királyné vetélkedett a barátságáért. Patócsi Zsófia szívét annyira meghódította a vitéz és nagyhírű dalia, hogy csakhamar mátkapárrá lettek és 1546-ban nagy fénnel ülték meg a lakodalmat.

Az idő azonban nem kedvezett a családi élet csöndes boldogságának. Az országot két részre szakította a pártviszály. A nemzeti és a német párt elkeseredetten küzdött egymással s hol az egyik, hol a másik került felül. Ahol az egyik párt emelkedett túlsúlyra, ott a másik párt híveinek birtokait, várait lefoglalták, kiostromolták s a végsőkig üldözték, keserítették egymást. A nemzet vérzett, a jobbágy nép elnyomva, az 1514-i parasztlázadás óta kegyetlenül gúzsba kötve és megnyomorítva.

Bebek György a harcok embere volt. Nagyravágyó, fölfelé törtető, hiú és nyugtalan vérű, jószágszerző, aki apjával, Bebek Ferencsel együtt a család hatalmát és tekintélyét akarta növelni.

Sokáig volt Ferdinánd híve, hanem az az öt évi béke, amit a király és a szultán kötött (1547), általános elégtelenséget keltett az egész országban. Ehhez járult a lángeszű bíbornoknak, Fráter Györgynek Castaldo és Pallaviczini által történt meggyilkolása, rengeteg kincseinek elorzása, a gyermek János Zsigmond jogainak kijátszása, Izabella özvegy királynénak vagyonából való kiforgatása, amik roppant elkeseredéssel töltötték el a hazafiak lelkét s tömegesen pártoltak át Izabella királynéhoz, köztük Perényi Gábor, Tarczay György, Bebek György és mások.

Az egész Felső-Magyarország lángba borult. Ferdinánd 1556-ban Dietrich Marcellt és Puchain Farkast küldte ellenök. A német vezérek legdühösebbek voltak Bebek Györgyre, akit azzal gyanúsítottak, hogy ő gyújtatta föl a Ferdinánd pártján álló Kassa városát.

Forgách Simon is csatlakozott a németekhez; legelőször Bebek várait akarták elfoglalni. Tarkőt és Újvárt július közepén hatalmukba kerítették és lerombolták. Mihelyt azonban a vitéz Forgách Nagyváradra ment, a királyi hadakat Krasznahorkánál keményen megverték. Amikor a két sereg szemben állott egymással, a törökök magyarul kiabáltak át a király táborába:

— Nincs most itt Forgách Simon!

És a győzelem biztos reményével rohanták meg a két német tábornokot. A harcban Izabella hívei győztek és sok ágyút zsákmányoltak. Ferdinánd ekkor szelídséggel, engedékenységgel és bőkezűséggel igyekezett visszahódítani a tőle elpártolt felvidéki főurakat. Így nyerte meg Bebek Györgyöt is Aszaló és Zsolca községek odaajándékozásával. De nem sokáig maradt Ferdinánd pártján. Verancsics Antal püspök bevádolta a királynál, hogy titokban most is a törökkel tart s a budai és füleki basával megegyezett, hogy a királyi sereget törbe csalja. Ez a vád azonban alaptalan volt, mert akkor még Bebek György nem praktikált a törökkel. Ellenkezőleg őt csalta kelepcébe a kontyos had. Hasszán bég, a füleki vár parancsnoka, nagyon áhítozott Bebek György váraira és uradalmaira. Rávette egyik ügyes és ravasz emberét, hogy játssza a szökevény szerepét, térjen át a keresztény vallásra, kémlelje ki Bebek viszonyait, terveit és körülményeit s a legelső alkalommal szökjék vissza.

Bebekné Patócsi Zsófia

A ravasz török tehát kiszökött Fülek várából, Bebekhez ment, kereszténnyé lett, aztán egy idő múlva visszaszökött Fülek várába. Innen pár nap múlva Hasszán bég tanácsára levelet írt Bebeknek, hogy már nagyon megbánta elpártolását s ha Bebek őt kegyes lenne visszafogadni, hálából ezért kezére játszaná Hasszán béget.

Bebek két kézzel kapott ez ígéreten. Előre látta a dús zsákmányt, amely a markát üti s tüstént válaszolt az ármányos embernek, hogy a béget lesni fogja Balog vára mellett az erdőben, ott a kezére játszhatja.

A ravasz kém kitűzte a napot, amelyen a bég arra veszi útját és Bebek György vitézeivel lesbe állott. De keserves csalódás érte, mert nem Hasszán bég, hanem ő esett kelepcébe. A mondott napon egyszerre csak néhány ezer kontyos vitéz fogta körül, embereit megrohanták, kit levágtak, kit megszalasztottak, őt pedig foglyul vitték Hasszán bég elé, aki gúnyos kárörömmel fogadta és kaján mosollyal mondta neki:

— Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

Csak ekkor látta Bebek György, hogy mily rútul rászedték.

Hasszán Fülek várába vitte őt s el akarta foglalni árván maradt várait és birtokait. Hanem Patócsi Zsófia nem ijedt meg a bégtől. Ereiben a Czi-bakok, a Bethlenek és Patócsiak hősi vére lobogott s ha asszonyember volt is, megmutatta, hogy mire képes egy bátor lelkű, erélyes és harcias természetű amazon. Várait lázas gyorsasággal védelmi állapotba helyezte, meg- rakta őrséggel, a katonákat pedig feleskette, hogy utolsó csepp vérükig fogják védelmezni. A bégnek legjobban fájt a foga Bebek várára, de ezt maga Patócsi Zsófia védte. A daliás nagyasszony gyönyörűen festett veres- bársony mentéjében, narancs színű sima bársony szoknyájában, amelyet hét sor csipke borított. Oldalán drágaköves kard, lábain karmazsin csizma. Selymes haja tömött kontyba fonva, kétfelől aranytúvel föltűzve. Mind- egyikben saphirok, rubintok és gyöngyök csillogtak. Patikaládájából illatos olajjal kente meg fürtjeit, amik ettől még jobban ragyogtak a napsugárban. Arca nem volt behintve se szarvas szarvának a porával, se márciusi nyúl- szem porral s még is olyan üde volt, mint a frissen esett hó, ha tövéről letépett rózsaszirmok hullanak rá.

Pedig már serdülő leánykái voltak, közülök Zsuzsánna véle csaknem egynövésű, Zsófia valamivel kisebb, Judith és Anna apróbbak. Akkor hamarabb fejlődtek a leányok, mert otthon tanultak, nem a szűk iskolapadokban, de a várkisasszonyok különben se erőltették meg magukat a tanulással.

Zsuzsánna és Zsófia már az édes anyjukkal mentek mindenhova. Ott járkáltak a bástyafalon, mikor repültek a szakállas golyóbisok, amiknek a lánca úgy zörgött, mintha egy temető valamennyi csontváza táncot lejtett volna. Két golyó volt összekötve láncsal és amint kirepültek az ágyúcsőből, kerengve szállottak és akit utolértek, azt a tüzes láncszemek lekaszálták, vagy ketté szakították. De Patócsi Zsófiának is voltak bombavető mozsarai, meg öreg ágyúi és azokból ontotta a halált.

Hasszán bég hadi követet küldött be hozzá kopjára tűzött levéllel, amelyben felszólította, hogy ne keserítse meg a fogoly életét, hanem adja fel a várat. Patócsi Zsófia azonban visszaizent, hogy üres nyelvelés nála nem használ, ha olyan vitéz a bég, hát foglalja el a várat.

Fülek vár parancsnoka roppant dühös lett és rohamot rendelt a vár ellen. A törökök létrákat támasztottak a falakhoz és azokon próbáltak felkúszni, de föntről mázsás kövek hullottak rájuk, amik összetörték a lajtorjákat s azok recsegve-ropogva dőltek le, a rajta levők meg a vár sáncába hullottak.

De sokan voltak! Némelyiknek mégis sikerült felkúszni. Hanem akkor ott termett Patócsi Zsófia és forró szurokkal öntötte le a vakmerőt. A tar fejű vitéz aztán borzasztó halálordítással zuhant alá. Egy óriás töröknek mégis sikerült felvinni a zászlót a vár fokára s amikor ki akarta tűzni, a török tábor mennydörgő Allah segíts! kiáltásban tört ki.

Patócsi Zsófia a védőkkel menten ott termett és kardjával akkorát sújtott a török Herkules kezére, hogy a lófarkas zászló rögtön kiesett belőle. A védők aztán összekaszabolták s a pogány óriás élettelenül kalimpázott le.

A törökök néhány órai elkeseredett harc után visszavonultak, mire a várban levő síposok víg nótákat fújtak s a fáradt vitézek boldogan járták a tüzes hadi táncot. Hasszán bég azt hitte, hogy a győzelem öröme a védők lakmározni fognak és utána mély álomba merülnek. Pitymallatkor tehát újult erővel fogott a vár vívásához, de a védők talpon voltak, Patócsi Zsófia

tüstént köztük termett és lóhátról vezényelte a csapatokat. Az őrség egy órai harc után megint visszaverte a törököket. Hasszán bég ajkát harapdálta dühében, majd a szakállát ráncigálta s a táborában lévő tatároknak parancsot adott, hogy tüzes nyílvezzőkkel gyújtsák fel a várat.

Csakhamar sisteregve repültek az épületek fedelére az áttüzesített nyílvezzők. A tatárok nagy mesterek voltak ebben. De Patócsi figyelme mindenre kiterjedt. Az épületek előtt nagy vizes dézsák állottak, bennök nyers állati bőrök. Minden épülethez lajtok voltak támasztva, azonkívül a padlásokon őrök vigyáztak és mihelyt egy tüzes nyílvezző esett a tetőre, rögtön vízbe áztatott bivalybőrt dobtak rá. Eképp akadályozták meg, hogy a várat felgyújthassák. A tatárok órákon keresztül eregették a tüzes nyílvezzőket. Olyan szép látvány volt ez, mint az augusztusi csillaghullás. De eredménye nem volt, mert Patócsi Zsófia sasteintetével azonnal észrevette, ha valahol sercegni kezdett a tető s tízével-huszával szalasztotta oda a katonákat, hogy vízbe mártott bőroket terítsenek a pirosuló foltokra.

Hasszán bég látva, hogy semmire se mehet, fölszedte a sátorfáját és elillant a vár alól. Patócsi Zsófia a bástyafalról integetett neki, mire Hasszán felkiáltott:

— A vár a tied, de az urad az enyém s a jediculában hal meg!

A Héttorony említésére hideg futott végig a hős asszony testén. De aztán megvigasztalódva sóhajtott:

— Előbb megszabadítom én, hogysem oda jutna.

A konstantinápolyi Héttorony rettegett hírű volt minden magyar vitéz előtt. Nem azért, mintha tán ott befalazták volna a szegény rabokat, hanem mert nagyon messze esett az édes hazától és akik oda jutottak, csak igen nagy váltságdíjon szabadulhattak. A legtöbb magyar úr ott halt meg a jediculában, ahogy a Héttornyot nevezték. Levelezhettek, vendégeket fogadhattak, a bástyák között házacskákat építhettek maguknak és kertjüket maguk művelhették. Ha pénzt kaptak hazulról, abból élmezhettek magukat, de a nagy világra és hazájukra nézve el voltak veszve. Igen kevésnek jutott az a szerencse, hogy családja éveken át tartó keserves kuporgatással kiválthatta őket.

De csakis az értékeőbb rabokat hozták ide. Majláth Istvánért ötezer aranyat akartak fizetni, hogy visszatérhessen Erdélybe és Fráter György ötezret fizetett, hogy ne bocsássák szabadon. Ott is halt meg ez a nyugtalan vérű főúr a jediculában.

A honvágy tette elviselhetetlenné a Héttoronyban való rabságot, nem a kegyetlen bánásmód.

Hasszán bég fenyegetése nem ingatta meg a férfias jellemű Patócsi Zsófiát. Erős várait és birtokait nem tudta tőle elszedni a török. Bármelyik várára tört a bég, mindenütt készen várták és elűzték onnan. Ekkor óriási váltságdíjat követelt az uráért. Patócsi Zsófiának azonban nem volt pénze s terveket szőtt, hogy miképp ejthetné törbe a ravasz Hasszán béget. De azt a furfangos embert nem lehetett kicsalni Fülek várából. Patócsi Zsófia ekkor Bécsbe ment és Ferdinánd királyt kérte, hogy cserélje ki az urát valamely nagyállású török rabbal. Hivatkozott férje érdemeire, aki már annyit ártott a töröknek. Elmondta, hogy Forgách Simonnal Velicsán bég három ezer emberét verte szét, mikor a törökök zsákmánnyal megrakodva visszavonulóban voltak.

»Napenyészet előtt két órával kezdetett el szép tiszta időben az viadal — írja Forgách Simon erről a győzelemről, — de hogy egybeindulánk, akkor egy kis felhőből egy zápor esőcske indula ránk, ki ismég hertelenség-gel elmulék. Az előljáró csapatot, kiben Székely Antal volt és Szalay Ferenc fő, igen verék az törökök.«

Ennek pedig az volt az oka, hogy a magyar vitézek ereiben megfagyott a vér, mikor Kazánál megtámadták a tarfejűeket s ezek irtózatoss öldöklést vittek véghez a szegény magyar rabok közt, hogy a támadókat mindaddig visszatartsák, míg csatarendbe nem állanak.

»Le kezdte vala vágni az rabokat (t. i. Velicsán bég) — írja Forgách, — félesztendő gyermekeket is láttam kiket ketté vágtak, kinek kezét, vagy lábát vágták el, szép leányokat, gyerekeket. Kit mi látván, izenénk az első járóknak, hogy siessenek reájok mennie.«

A csapatok azonban még távolabb voltak egymástól, hogysem egyszerre vethették volna magukat a törökökre. A rabok kétségbeesett jajgatá-

sa, a nők és gyermekek velőbe hasító sikoltása pedig csaknem megdermesztette őket. Hanem aztán annál nagyobb dühvel rohanták meg a kontyos hadat, sokat levágtak belőlük, az előkelőbbeket foglyul ejtették és roppant zsákmányt szedtek el tőlük. A legfőbb nyereség Bebeknek jutott.

Mindezt hasztalan hozta föl Patócsi Zsófia. Ferdinánd ígérte uyan, hogy kicseréli Bebeket valamelyik török rabbal, de nem tett érte semmit. Gondolta: jó helyen van ő a Füleki várban, legalább veszteg marad s nem ad újabb dolgot az ő tábornokainak.

Bebek azonban nem akart megposhadni a tétlenségben. Sürgető leveleket írt Ferdinándnak, holtig való hűségét emlegetve, ha kiváltja keserves fogságából. De a király csak üres biztatásokkal válaszolt. A hetek, hónapok repültek és Bebek György még mindig Hasszán foglya volt. Patócsi Zsófia mindent megkísérelt, hogy kiválthassa, de Hasszán oly nagy váltságdíjat követelt, hogy azt évek múlva se tudta volna letenni érte.

Bebek megindító levelekben írta le nyomorúságát és szenvedéseit.

Az erős lelkű Patócsi Zsófia annyira elérzékenyült, hogy összefolytak előtte a betűk és zokogás rázta férfias keblét. A szívét égették, perzseltek azok a fekete betűk. De hiába, nem segíthetett az ő szerelmetes urán. Pedig utolsó levelében azt írta neki Bebek György, hogy Hasszán Stambulba akarja küldeni, s ott fog elsenyedni a Héttoronyban. Patócsi Zsófiának se éjjele, se nappala nem volt. Szüntelenül hallotta az ura lábára forrasztott rabláncnak csörgését, szomorú sóhajtozását.

És e nagy bánatában is folyton résen kellett lennie, mert az álnok Hasszán egyre hányt a lest, hogy elfoglalhassa valamelyik várát. Patócsi Zsófiának azonban helyén volt a szíve, akármilyen súlyos csapás szakadt is rá. Kémekeket fogadott és nagy jutalmat ígért nekik, ha azt a kapzsi béget kezére adják. E kémekek kötelessége volt az is, hogy megtudja, mikor viszik az urát Stambulba. Egy napon aztán jelentette az egyik nyelvfogó (így hívták akkoriban a kémekeket), hogy a jövő héten viszik Bebeket a Héttoronyba. Patócsi Zsófia egész testében összevonaglott és olyan sárga lett, mint a harmadnapos halott. De ez a lelki megrendülés csak pár percig tartott. Aztán visszanyerte önuralmát és erélyes intézkedéseket tett, hogy csapatot gyűjthessen, és megrohanja velök az ura kíséretét.

A Fülek várából vezető utakat a leselkedők egész raja lepte el, hogy idejében megtudhassák, merre viszik a rab urat. Meg is tudták, hanem Hasszán bégnek is volt annyi esze, hogy ezt a »drága« rabot ki ne engedje siklani a körmei közül. Vagy másfél ezer állig fegyverzett török csapattal fogatta körül, ennyivel pedig Patócsi Zsófia pár száz puskása nem vehette föl a harcot.

Leverten tértek vissza a nagyasszonyhoz. Patócsi Zsófia nem sírt, hanem toporzékolt. Maga szerette volna a csapatot vezetni férfiruhában, lebocsátott sisakrostéllyal, páncélingben, paripán és kivont karddal. De gyermekei kérésére elállott vakmerő tervétől.

— Ha elfognak, édes anyám, mi lesz velünk? Teljes árvaságra jutunk — mondta Zsuzsika leánya, aki épp ekkor töltötte be tizenhatodik évét.

Zsófiika húga pedig könnyes szemmel borult az anyjára, bársonyos kezével simogatta hófehér nyakát és halkán vigasztalta:

— Az isten majd csak hazasegíti atyánkat.

A két kisebb leányka, Judith és Annus meg gyöngyös rokolyájába fogóztak, buksi fejükkal szorosán hozzá simultak s nagy, dióbarna szemüket reá függesztve, szelíden kérlelték:

— Maradj itt, anyuska.

Gyermekeinek a sorsa aggasztotta, azért maradt otthon. Hanem most már keserű szemrehányást tett magának, hogy mért nem ment a puskás csapattal. Jó paripákat vihetett volna magával s észrevétlenül követhette volna a török hadat. Éjjel aztán, mikor lepihennek a kontyosok, rajtuk ütött volna s az ura gyors paripára kapva megmenekülhetett volna.

Szenvedélyes, izzó gyűlöletet érzett Hasszán bég iránt. Kész volt letenni az uráért a váltságdíj egy részét, de ő nem fogadta el. Pedig az volt a szokás, hogyha a váltságdíj egy részét a család lefizette, a rabot becsületszóra szabadon bocsátották, hogy annál hamarabb megfizethesse az egész váltságdíjat. Ha azonban a kitűzött időre nem tudta letenni, köteles volt visszatérni a fogságba.

Bebek Györgynek azonban sok volt a rováson, számtalan törököt küldött az ő kardja Allah paradicsomába, amiért kapva-kaptak rajta Konsztantinápolyban.

Bebek innen is küldözgette Ferdinándhoz az esdeklő leveleket. Tett is ő némi lépést az érdekében, de a lagymatag közbenjárásnak nem volt foganatja.

Bebek uram nem akart meghalni a Héttoronyban s látva, hogy Ferdinándtól nem várhatja szabadulását, a fiatal János Zsigmond fejedelemhez fordult. Ígérte, hogy holtig híve lesz, ha kiszabadítja. De Patócsi Zsófia sem pihent. Olyan volt nélküle, mint a letört ág, mely száradásnak indul. Maga is fölkereste leveleivel János Zsigmondot és kérte, hogy essék meg a szíve az ő szerelmes urának sanyarú sorsán.

Aztán fekete tafota szoknyában, fekete bársony subában, kontyra kötött gyászfátyollal járta végig a befolyásos nemzeti párti főurakat s azoknak az ígéretét is megnyerte, hogy közbenjárnak az uráért.

Közben hol a törökökkel, hol a német zsoldosokkal szemben kellett megmutatnia, hogy nem olyan síró-rívó lélek szorult belé, akit a búbánat lever a lábáról. Hol az egyik, hol a másik ellenséget kellett elriogatni a várai alól. Olyanok voltak ezek, mint az éhes kányák s azt hitték, hogy bárányszívű asszonnyal lesz dolguk, akinek a szemét is kivághatják. De roppantul csalódtak. Patócsi Zsófia megtanulta férje ura mellett a hadakozást, éles eszével, bátor szívével, hősi elszántság párosult és az őrség élére állva, mindig visszaverte a kapzsi támadókat.

De nemcsak elűzte, hanem még ki is tört a várból és rabokat fogott, akiket jó pénzért váltottak ki tőle. Eképp gyűjtögette, rakosgatta a ládafiába az ura váltságdíját. Serdülő lánykái is részt vettek minden küzdelmében. Úgy nevelte őket, hogy erényes, bátor, férfias szívű amazonokká legyenek, miként az édesanyjuk. Nem is ijedeztek ők az ágyúk bömbölésétől, a golyók süvöltésétől a bombák dörgésétől. Anyjuktól tanulták a félelmet megvetni s a haláltól nem félni.

Hanem ha arra gondoltak, hogy mikor gyűjtik össze a negyvenezer aranyat, amiért a porta kész lett volna Bebek Györgyöt hazabocsátani, akkor bizony a hajuk szála is az égnek meredt. Sokszor rajta kapták az édesanyjukat, hogy a nagy, vaspántos öreg ládán búsult, merően maga elé bámulva, szemében két megolvadt gyöngyszemmel. Ilyenkor szomorúan ölelték át s elfogódva kérdezték:

— Mennyi hiányzik még?

Patócsi Zsófia csak ekkor riadt föl bánatos merengéséből s nehéz sóhajtás szakadt föl szívéből. Aztán szelíden fejökre tette a kezét s keserűen mondta:

— Ne is kérdezzétek. Ti is megőszültök akkorára, mire az a tenger pénz együtt lesz.

Hasszán kevesebbet követelt, azt se bírta előteremteni, hát most honnan vegyen ő akkora summát? Minden bizodalma János Zsigmondban volt, aki megígérte, hogy kiváltja az urát. De még neki se volt annyi pénze egyrakáson a kincstárában. Sokat emésztett föl a háború. Ámde fogsága negyedik évében örömhír vidította fel Bebek György elbúsult szívét. János Zsigmond beváltotta a szavát. Patócsi Zsófia elküldte neki a maga összekuporgatott aranyait, Szapolyai János fia kiegészítette és lefizette Bebekért a rengeteg váltságdíjat.

Rózsaolajba mártott aranyos pennával sem lehetne leírni azt a végtelen örömet, amit Patócsi Zsófia érzett, mikor kiszabadult az ura. Négy hosszú esztendő után végre szabad volt a hős, aki sok nagy dolgot forgatott az elméjében, mialatt hazafelé nyargalt. A hála elválaszthatatlanul odafűzte most már János Zsigmond pártjához. Neki köszönhette az életét, neki egész családja boldogságát. A fogság szenvedése nem igen hagyott mély nyomokat rajta. Letörülte azokat a szabadulás öröme. János Zsigmond fővezérnek nevezte ki őt s hűséges szolgálataival annyira kinyerte bizalmát, hogy számtalanszor élt tanácsával az ifjú fejedelem. És amilyen hű volt Bebek György a jóltevőjéhez, annyira meggyűlölte a kétszínű osztrák pártot.

Biztatta János Zsigmondot, hogy rázza le nyakáról a németek uralmát. Olyan sereget gyűjt neki, hogy azzal sorra veri a német tábornokokat s országa határát Pozsonyig terjeszti. Miksa szerette volna pártjára téríteni a vitéz és nagytekintélyű férfiút, de Bebek György inkább kitepte volna s a kutyának dobja a szívét, hogysesem életének megmentőjét cserben hagyja. Bármennyire szerette is gyűjteni a vagyont, a kincseket, a hálátlanság nem tudott szívéhez férközni. Miksa király aztán egyik legderekabb tábornokát, Svendi Lázárt küldte ellene s ez elfoglalta legnagyobb várát, Szendrőt.

Bebek Györgyöt szörnyen bántotta eme szép várának eleste. Miksa dunántúli serege már felszabadult. Szigetvár dicsőséges védelem után elesett, Zrínyi Miklósnak, eme nagy nemzeti hőnöknek, a fejét a halott Szolimán szultán sátora előtt földbe vágott kopjára tűzték. A török sereg az országból kivonult, de a gyalázat, amit a nemzeti becsület szenvedett, hogy veszni engedték Zrínyi Miklóst, minden igaz hazafinak égette a szívét.

A németek ismét elárulták az országot. E gyászos időre esett Szendrő elfoglalása. Bebek György ezt a várat mindenképpen szeretne volna visszaszerezni s ezért megüzente Svendi Lázárnak, hogy visszatér Miksa hűségére, ha várából kivonja a német őrséget. Csel akart ez lenni. De nem sikerült. Svendi Lázár Tordai Geló Zsigmondot küldte hozzá s azt felelte, hogy a kassai kerület fékentartására szüksége van Szendrőre. Bebek haragra lobbant s a hadi követet letartóztatta. Később pedig szavát vette, hogy visszatér s újabb ajánlatokkal küldte Svendi táborába. A német generális most már nem akart tárgyalni Bebekkel s Gelót Forgách Simonnal őrizet alá tette, hogy adott szava ellenére se mehessen vissza Bebekhez.

János Zsigmond fővezére ugyanekkor a törökkel is alkudozott, hogy segítsék őt Szendrő vára visszafoglalásában. Ezt megtudták Svendi táborában, mire elhatározták, hogy most már nem csak Szendrőt nem adják vissza, hanem a többi várait is elfoglalják.

Forgách Simon vállalkozott rá, hogy Szádvárt ostrommal beveszi. Svendi ellenvetést tett.

— Tél van és térdig érő hó, hogy viszi fel kegyelmed az ágyukat?

— Előbb eltisztítatom a havat, rendbe hozatom az utakat, aztán hajrá! — mondta ujjával csettintve Forgách Simon.

— Nagy dicsőség lenne kegyelmedre, ha azt a várat elfoglalhatná, mert ha tavaszig várunk, Bebek uram annyi sereget gyűjt, hogy nem boldogulunk vele.

— Sokkal jobb, ha ugy csapok rájuk, mint a sas és ott, ahol éppen nem várnak.

Svendi Lázár beleegyezett a merész tervbe. Gondolta magában, ha nem sikerül a vár vívása, magyar vér omlik alatta, nem német. Forgách

uram már úgyis nagyon önhitt ember, ha egy kis vereség éri, talán nem beszél olyan magas lóhátról vele.

Forgách senkinek sem árulta el a tervét. Tudta, hogy Bebek tüstént erős őrséget vetne a várba s terve megghiúsulna. Késő este nagy csöndben indult el Kassáról s egész éjjel menve, reggelre a Szádvárral szomszédos Gergőbe ért, ahol Bornemissza Gergely volt a várkapitány. Varannóról sürgősen magához rendelte Rueber Jánost, a német lovasok parancsnokát, Szendrőről pedig Hardert kétszáz gyalog puskással. Bornemisszának meghagyta, hogy a szigligeti és jabloncai váracsokat lássa el őrséggel. Forgách Simon sok pénzt áldozott az ügyes nyelvfogókra. Háborúban a kémek ügyességétől és szemfülességétől függ a seregek sorsa. Egy álhír tönkre teheti a legkiválóbb hadvezért is.

Volt egy rendkívül eszes és gyors lábú kéme, akit azzal bízott meg, hogy nézzen utána, hol van és mit csinál Bebek György? A kém csakhamar kiszimatolta, hogy Bebek uram félti Szádvárt, háromszáz emberrel Füleknél van s azon mesterkedik, hogy e csapatot felesége várába vethesse.

Forgách megörült e hírnek, mert így megakadályozhatja, hogy az a háromszáz ember a várba juthasson. Azonnal erős csapatokat küldött a szorosok őrzésére, hogy azok feltartóztassák és visszaverjék Bebek Györgyöt.

Az egyik lesben álló csapat Bebek három emberét fogta el, akiket nyomban Forgáchhoz küldtek. A császári tábornok kivallatta őket. Megtudta, hogy Bebek közeledik. Azt az utat aztán szép számú sereggel szállta meg. De Bebeknek is voltak kémei. Mikor hírt vett róla, hogy embereit elfogták s Forgách tekintélyes sereggel résen áll, okosabbnak vélte visszatérni Fülek várába és feleségét sorsára hagyni.

Patócsi Zsófia mindennap várta a segítséget, amit az ura megígért. A több emeletnyi magas őrtoronyban állandóan vigyázott s az őrnek kürtszóval kellett jelt adnia, ha az urát megpillantja. Forgách ezalatt egészen körülkerítette a várat. Patócsi Zsófia minden nap tízszer is fölment az előre szökő kerek őrbástyára, hogy onnan nézze a vidéket. Nem a zúzmara féhéren csillogó, apró dárdahegyeit nézte ő, amik tűhegyekként álltak ki a

haragos zöld fenyvesek ágai közül, hanem azokat a csillogó vérteket és páncélokat, amelyek a fölmentő sereg vonulását jelentenék.

De ezt hiába leste. Leányai is követték az őrbástyára és sokáig kémlelték a vidéket; a szemük egészen belefáradt a sok nézésbe, de az édesatyjuk csak nem jött. Pedig milyen kitörő örömmel kiáltották volna ezt a maroknyi őrségnek, amely a lőrések kijavításával, az ágyúk és a lőporkamrák megtöltésével bíbelődött.

A várparancsnok, Saffarits Péter, nagyon csóválta a fejét, amikor Forgách Simon seregét meglátta. Ezzel szemben bajosan védheti meg a várat. Patócsi Zsófia nem gondolt arra, hogy ilyen hamar körülfogják.

Azt hitte, hogy tavaszig nem fogják háborgatni. Ha sejtette volna, hogy Forgách uramnak annyira fáj a foga Szádvárra, egy kicsit jobban felkészülve várja őt. De az éléstárakban alig volt másfél havi élelem, a lőszer se valami sok. Ezen különben lehet segíteni. Van lőpormalom, csak legyenek hozzáértő munkások. Az öreg golyóbis se nagyon hánytá egy mást. De volt víz és szurok, meg szalmakoszorú. Patócsi Zsófia csöppet sem aggódott, mikor észrevette, hogy milyen komolyan készül Forgách a vár vívására. Ostromtelepeket hányat s éjjel is dolgoztat égő szövétnekek fénye mellett. Nem akarta vesztegetni a golyót, nagyobb hatása lesz annak akkor, ha majd közelebb tolják a víárkokat.

Forgách sok száz munkással lapátoltatta a havat, amely néhol ölnyi magasan feküdt a vároldalon. Aztán forró vízzel locsoltatta a csonttá fagyott rögöket s mikor fölengedtek, széles lépcsőket vágatott a hegyoldalba, hogy a felfelé rohanók el ne csússzanak.

Már egy hét óta volt körülfogva a vár, de még egy lövés sem esett. Forgách azt hitte, hogy maga a nagy előkészület is annyira megijeszti az őrséget, hogy kapitulál. Ismerte Patócsi Zsófiát, tudta, hogy bátor és katonás asszony, de a maroknyi őrséggel semmire sem mehet.

A hősl elkü amazon biztos hírt akart tudni az uráról s ezért egy vakmerő és elszánt emberét a bűvőlyukon keresztül kilopta a várból. Ez a vitéz katona jobbágnak öltözve egy koromsötét éjjel hason csúszva átjutott az ellenséges zárvonalon és szerencsésen eljutott Fülekre. Levelet vitt a nagyasszonytól Bebek Györgynek.

János Zsigmond fővezére nagy sóhajtozás közt futotta át a levelet. Válaszolt is reá nyomban. Nem zárta le fekete pecséttel, mégis gyászos volt a tartalma.

Nincs serege, most kezdi gyűjteni. Tartson ki, ha lehet, egy-két hónap múlva biztosan megsegíti. A hírt vivő katona sietett vissza a levéllel. De az útszorosok közt cirkáló királyi katonák elfogták, megmotozták s a levél Forgách kezébe került. Patócsi Zsófia hasztalan várta a választ.

A helyett Forgách Simon uram írt neki dörgedelmes és követelőző hangon, hogy »édes húgomasszony adja fel a várat, mert ha megkezdem az ostromot, nem lesz gratia«. Más asszony az ilyen levél után tele sírta volna valamennyi keszkenőjét, aztán követet küldött volna az ellenség vezéréhez a vár kulcsaival. Patócsi Zsófia azonban nem volt nyúlszívű. Oroszlán és bárány vére folyt az ereiben. Nyomban hívatta az ura íródeákját, aztán megparancsolta neki, hogy jól megnyomja a tollat. Megmondta, hogy mit akar válaszolni, az íródeák aztán levélformába öntötte a nagyasszony akaratát. Több levelet tépett össze, mert nem találta elég keménynek s Patócsi Zsófiához méltónak.

Végre aztán elkészült a büszke és önérzetes válasz.

»Nem vagyok olyan lágy szívű, hogy levelekkel annyira meglehessen ijeszteni, hogy az ellenségnek megnyissam a kapukat« — mondta többek közt a nagyasszony. Aztán vörösbársony posztókat terítettett a várfalakra, annak jeléül, hogy itt vér fog ömleni. Majd ki is lövetett, hadd tudja meg Forgách, hogy asszonyemberben is lehet egy kis hadi virtus.

Forgách erre lázas gyorsasággal készült az ostromra. A várat annyira körülzárta, hogy nappal csak a madár repülhetett volna ki belőle.

Aztán levelet írt Svendi Lázárnak, hogy szálljon ő is a vár alá, mert kemény ostromra van kilátás. Svendi 1567. január 6-án érkezett meg.

Ekkor már készen voltak az ostromtelepek, a hágcsók, az utak a várfalhoz. De hiányoztak az ostromágyúk meg a petárdák, amikkel a kaput akarták belőni.

Mikor pedig megérkeztek a nehéz ostromütegek, a telepek szűknek bizonyultak. Svendi aztán újabb sáncokat hányatott. Ezeknek meg az volt a bajuk, hogy az őrbástyákat és tornyokat nem lehetett belőlük keresztűzbe venni.

Forgách figyelmeztette Svendit, hogy »az sáncokat különben kellene csinálni«. Svendi át is látta a hibát s Forgáchra bízta, hogy azokat a maga és Rueber tervei szerint újra hányassa. Forgách aztán megint több száz embert hajtatott a hegyoldalba s oly buzgón dolgoztatott, hogy még azon éjjel elkészültek a sáncok s másnap reggel bömbölni kezdtek az ostrom-ágyúk.

Patócsi Zsófia felhúzta apró karmazsin csizmáját, hat sor széles ezüstkötéses, bársony szoknyáját, nyusztal bélelt zöld bársony subáját, keblére gyémántos, smaragdos rózsát tűzött, dús haját gyöngyös pártába simította, kontyába aranyboglárkát tűzött, amelyben gyöngyök és rubintok ragyogtak, aztán oldalára kötötte aranyos kardját s elővezettette gyönyörű, hollófekete paripáját, amelynek a szőre fénylett, mint a gyémántpor.

Leányai ugyanilyen ruhában voltak és szintén lóháton. A várudvaron sorakozott az őrség, élén Saffarits kapitány, pompás almásszürke ménen. A nagyasszony arca nyugodt volt és piros, mint a barackfa virága.

A zászlótartó, aki a sor jobb szárnyán állott, leeresztette a lobogót, aztán kibontotta a zászlót s az, mint egy óriás madár kiterjesztett szárnya lebegett a szélben.

— Vitézek! — kiáltotta Patócsi Zsófia férfiasan zengő hangon.

E pillanatban egy nagy vasteke csapott a várfal tetejére, onnan az udvarra s bukdácsolva közeledett. Patócsi Zsófia paripája megriadt és hirtelen fölágaskodott. De a hős amazon megveregette a szilaj ló nyakát s az csöndesen ismét négy lábra ereszkedett. A katonák segítségére akartak sietni, Schaffarits Péter előre is szökkent, hogy mekapja a ló zabláját, de Patócsi Zsófia egy fölényes nyugodt kézmozdulattal intette le őket.

— Vitézek — ismételte aztán — halljátok lent az ágyudörgést? Ezt a várat el akarják foglalni tőlünk.

— Nem engedjük! — morogták a katonák és szilajul villámlott a szemük.

— Ne higyjétek, hogy mert asszonyember vagyok, titeket, magamat és gyermekeimet ezzel az erős várral együtt nem tudom védeni. Amerre kardommal suhintok, ott hullani fog az ellenség.

És finom damaszkuszi acélból való kardjával nagyot suhintott a feje fölött. Csak úgy fütyült a levegő, mikor a szablya pengéje keresztül hasí-

Patócsi Zsófia naponta többször is végigsétált leányaival a bástyalafon.

totta. Délceg leányai mögötte állottak. Arcukon elszántság, szemükben büszkeség.

— Nekem nincs szándékomban feladni a várat, esküdjetek meg, hogy hiven kitarttok mellett és csak ha én mondom, hogy elég, akkor szüntök meg harcolni.

A derék bajnokok égre emelték jobbjukat és szent esküvéssel fogadták, hogy a nagyasszonynak utolsó leheletükig hívei maradnak.

— És most előre a várfalakra — kiáltotta Patócsi Zsófia.

Saffarits Péter apróbb csapatokra osztotta az őrséget s mindegyiknek kijelölte a maga helyét. Csakhamar a vár ágyúi is megdördültek. A golyókat a sánctelepekre irányították, hogy azokat szétrombolják. De Forgách uram nagyon megerősítette az ágyútelepeket. Ölnyi magas sáncot hányatott eléjük s azokba vágatta a lőrészeket. A sánctetőt pedig kivágott fatörzsekkel rakta meg, hogy a várfalokról ne láthassák az ostromlókat.

Egész nap folyt az ágyúzás. A nehéz ostromágyúk mennydörgő zúgással ontották a hatvan-hetven fontos nagy vastekéket, amik roppant erővel csaptak a várfalakra s a mohos, kemény termésköveket málévá morzsolták. De a várban se vesztegeltek tétlenül. Onnan is repültek a tüzes golyóbisok s mikor a sánctetőre csaptak, mintha valami rettenetes orkán egy egész erdőt döntött volna le, akkora recsegés, ropogás, csattogás töltötte be a levegőt.

A golyók a fagyos göröngyöket az ostromlók fejére, nyakába szórták s volt kapkodás, tüszögés, káromkodás. Ilyenkor annak az ostromtelepnek szünetelnie kellett, míg a sok földet ismét ki nem hányták a sáncból.

Patócsi Zsófia naponta többször is végig sétált leányaival a bástyafalon. Ezzel mutatta meg Forgách Simonnak, hogy nem fél a golyóitól. Pedig azok borzasztó zúgással csapkodtak körülöttük s villámcsattanáshoz hasonló dörgéssel vágódtak a tömör falakhoz. Csak úgy porzott a kő, mikor a hatalmas golyók vasfogaikkal beleharaptak a nagy, szürke terméskövekbe.

A lövöldözést éjjel is folytatták. Szövétnekek lobogtak a hegyoldalon s vörös fényük mellett céloztak a várra, az őrtoronyra, a bástyafalakra. Patócsi Zsófia egész éjjel talpon volt. Hajnal felé elcsöndesült az ágyúdörgés. A nagyasszony ekkor ruhástól dőlt le pihenni. De alig aludt másfél órát, aztán megint fölkelte s a lovagtermen át a kápolnába ment és ott imádkozott.

Kérte az istent, hogy vezérelje hozzá az urát. Imádság után ismét lóra ült, bejárta a várat, kitartásra buzdította az őrséget, aztán fölment a bástyafalra s onnan nézte, mint omlanak rá a hatvan-hetven fontos golyók. A téli virradat félhomályában borzalmasan nagyszerű látvány volt az ágyúcsövek villanása, az ostromlövegek repülése s a szakadatlan dörgés.

Másnap már jókora rést törtek a falon a nehéz ütegek. Patócsi Zsófia homokzsákokkal és földdel igyekezett betölteni a tátongó rést.

Vele volt négy szép leánya és fiatal, deli apródja is, Balay Kálmán. Ez az ifjú fülig szerelmes volt Bebek Juditkába. Szerette volna párbajra hívni Forgách Simont, hogy a páros viadalban legyőzhesse. De hát egy pelyhes állú fiatal apród nem hívhatott lovagi mérkőzésre egy országos híró hőst. Mást gondolt tehát, hogy megmutassa, milyen áldozatokra kész egy szerelmes ifjú.

Amint észrevette Patócsi Zsófia arcán a komor aggodalom árnyát, a nagyasszonyhoz fordult.

— Kegyelmes asszonyom, én fölkeresem Bebek György uramat.

Patócsi Zsófia szeme fölcsillant.

— Fölkeresi?

— Igen! És ha száz poklon kell is keresztül vergődnöm, akkor is eljutok hozzá.

— De ugy találna járni, mint az előbbi küldöncöm.

Bebek Judith kissé elhalványodott s ajka széle alig észrevehetően remegett.

— Én vissza fogok térni, kegyelmes asszonyom.

— Ne engedd el őt, édes anyám, hiszen mindenfelől körül vagyunk kerítve, hogy szökhetnék ki Balay úr — szólalt meg Judith.

Testvérei szintén azt mondták, hogyha csak szárnyakat nem ölt Balay, akkor lehetetlen innen kijutnia.

— Meg fogom mutatni — felelte az apród büszkén és szívig ható pillantást vetett Judithra.

— No hiszen ha fogságba esik is, akkor se vágják le az orrát, vagy a fülét, — mondta a nagyasszony.

— Csak tessék megírni nagyságos Bebek uramnak a levelet s ha isten segít, három-négy nap mulva vissza jövök a válással.

— Csak aztán el ne fogják, — mondta érzékenyen Judith.

— Fogadásból még a Forgách uram süvegét is elhozom — válaszolta önhittén az apród.

A nagyasszony aztán megírta urának az újabb levelet. »Kevés az élelem, az őrség, siess édes uram, mert nem tudom mi lesz« — írta többek közt Patócsi Zsófia. Balay Kálmán süvege bélésébe varrta a levelet, megvárta az éjfélt s ekkor a buvályukon kisiklott a várból. Úgy csúszott a havon, mint a kígyó. Az egyik katona tizenöt-húsz lépésnyire állott a másiktól. Csöndesen szenderegtek a dermesztő hidegben.

Balay nesztelenül siklott át közöttük. A szomszéd faluban paripára vetette magát s vágatott Fülekre. Másnap már megérkezett. Bebek átolvas-ta a levelet.

»Édes lelkem uram, nagyon rontják az ostromlövegek a vár falait. Már akkora rés tátong rajta, hogy egy szekér is megfordulhatna benne.« Jöjj segítségemre! — szólt a levél vége.

— Édes öcsém — mondta Bebek az apródnak — siess haza s nyugtasd meg a feleségemet, hogy nemsokára felmentem az ostrom alól, csak egynehány napig tartsa magát.

— Tessék ezt írásba adni — kérte Balay — mert csak ezzel igazolhatom, hogy nagyságodnál jártam.

Bebek megírta a rövid levelet s átadta Balaynak. Ezalatt pedig Forgách Simon szüntelenül lövette Szádvár falait. Patócsi Zsófia másnap és harmadnap is folyton talpon volt, lelkesítő hangon bátorította a védőket, a leányait s különösen a várkapitányt Saffaritsot, aki maga volt a megtestesült csüggedés.

— Micsoda anyámasszony lélek szorult magába, hogy mindig olyan kegyelmed, mintha a hideg rázná, — korholta Patócsi Zsófia.

— Kegyelmes asszonyom — felelte a várkapitány — nem magamért, hanem a nagyságos kisasszonyokért aggódom.

— Csak nem hánynak kardra bennünket, ha el is foglalják a várat! — kiáltott föl Bebek Zsuzsanna.

— Vagy ki tudja, az ellenség nagyon dühös, hogy annyi dolgot adunk neki.

— Már pedig én inkább temetkezem a vár romjai alá, hogysem szégyent hozzak anyám emlékére — felelte büszkén Bebek Zsuzsanna.

— Mi is — mondta három leánya egyszerre s aranyveretű kardjukra csaptak, amely pompásan illett igazgyöngyökkel kivarrt rövid bársony szoknyájukhoz s magasszárú, karmazsin csizmájukhoz.

Patócsi Zsófia végtelen anyai büszkeséggel tekintett rájuk és mind a négyet megcsókolta. A meghatottság harmata csillogott szemében. Aztán ismét a bástyafalra ment, ahol a rés tátongett. A homokzsákok keveset használtak. A golyók átütötték a durva zsákvásznat s a homok kiömlött belőlük. A nagyasszony elrendelte, hogy földdel telt vesszőkosarakkal tömjék be a rést.

Forgách a harmadik napon rohamot intézett a vár ellen. Délben megszólaltak a kürtök, az üstdobok, harci riadót fújtak a sípok, a tároгатók s megindultak a hegyoldalon a rohamoszlopok. Mindegyik csatársor három-négy hágcst vitt magával, mások pedig homokzsákokat és rőzsekötegeket cipeltek, hogy a sáncárkot betömják s a rés közelében felhágjanak a falakra.

Patócsi Zsófia maga vette át a vezényletet. Szeme mint a sólyom, szikrázva járt mindenfelé. Bőviben volt forró víz és szurok. A várbeli asszonycselédek szalmakoszorúkat mártogattak a forró szurokba, minden tíz lépésre hasábfák lobogtak, amiknél meggyújtották. A falakon bömböltek az ágyúk, ropogtak a kerekés és serpenyős puskák.

Az ellenség félköralakban nyomult fölfele. Patócsi Zsófia a rés körül tartózkodott. Itt volt a legnagyobb a veszedelem. Két leánya volt mellette, akik lóháton vitték parancsait a távolabb állókhoz. Saffarits szintén a rés előtt állott s maga irányozta az ágyúkat. Az ostromlók mind feljebb hatoltak. Volt a várbeli cselédek közt egy magas, vállas, roppant erejű asszony. Az urát úgy forgatta, mint a pecsenyét a nyárson. Ez a hatalmas termetű asszony meggyújtotta a szurokkoszorút, meglóbálta a levegőben s az első rohamoszlopra dobta. Az egő koszorű éppen közéjük hullott s amint félre akartak ugrani előle, nagyobbbrészt megcsúsztak és elvágódtak a havas hegyoldalon. A koszorű lángoló szurokja darabokra hullva omlott rájuk s égni kezdett a ruhájuk.

A többiek segítségükre rohantak, de ekkor ágyúgolyó csapott közéjük és többen darabokra tépve repültek szerteszt. A havat csakhamar piros foltok és szétroncsolt emberi testrészek tarkázták. Az üstdobok azonban

tovább pörögtek, a kürtök és sípok harsogva fújták a harci dalt s az ostromlók előre rohantak.

Egy csapat éppen az őrtorony alatt állott meg, amely előreszökő falaival jól kinyúlt a várból. A hágcsókat akarták odatámasztani, hogy a hártypapírral bevont ikerablakokon jussanak a várba. De ott állt az őrtoronyban a két fiatalabb Bebek-leány néhány nőcseléddel és katonával. Az őrtoronyban is volt elég forró víz és szurok. A torony tölgyfa padmalyát föl lehetett szedni s akkor a nyíláson át forró vizet és szurkot önthettek le. A várkisasszonyok fölvetették a két középső tölgyfadeszékát, aztán mikor a hágcsók odatámasztásával vesződtek, hirtelen víz és forró szurok zuhant a nyakukba. A labanc katonák jajgatva rogytak össze.

A többiek fel akartak lőni a nyíláson, de ekkor a nehéz deszkák ismét elfödték azt s csupán rajtuk pattogtak a golyók. Leghevesebb volt a harc a rés körül, ahol több százan tolongtak és sikerült is csaknem a várfal tetejéig felnyomulniok. De Patócsai Zsófia olyan oroszlan batorságot öntött katonáiba, hogy azok csodás elszántsággal küzdöttek s karddal, puskaagglyal verték le a felfelé kúszókat. A sánc megtelt halottakkal és sebesültekkel.

Patócsi Zsófia is sok embert veszített, mert a résen át célba vehették őket. Az egyik tiszt magát a nagyasszonyt akarta lelőni, de golyója csak horzsolta gyönggyel kirakott övét. Egy pár drága gyöngyszemet ki is tört belőle. A tisztet aztán úgy keresztüllötte az egyik vitéze, hogy egészen az ostromtelepig hempergett le. Forgách és Svendi éppen onnan nézték az ostrom folyását.

A védők észrevették, hogy a rés fölött ki akarják tűzni a zászlót! Patócsi Zsófia a lobogóra mutatott.

— Fiaim! Vitézek! Öt perc alatt a sánc alján heverjen az a zászló!

Egy katonája nyomban ezután lelőtte a zászlótartót. A lobogót kiejtette a kezéből, de felkapták s feljebb hágtak vele. Most azonban egész golyózápor omlott rá, az ólomdarabok foszlányokká tépték a zászlót, nyelét összetörték s a lobogó csakugyan a sánc aljára hullott.

Viharos örömkialtás és éljenzugás tört ki a falakon. Az esti szürkület már ráterítette hamuszínű palástját a vézőkre és ostromlókra, s egyszerre

csak megszólaltak a kürtök és visszavonulót fújtak. A labancok hüvelybe dugták a kardjukat és megfordulva, sebesen loholtak lefelé.

— Kuruc asszony ez a Bebekné — ropogták fogaik között a visszakullogók.

Patócsi Zsófiának és négy leányának az arca majd kicsattant a pirosságtól. Az izgalom forrósága öntötte el őket, mintha nem is vér, hanem tűz keringett volna az ereikben.

Azonnal megparancsolta, hogy a falakat ki kell javítani. Saffarits Péter várkapitány azonban csüggedten mondta, hogy nincs elég anyag az erősen megrongált falak kijavítására.

— Kegyelmednek lett volna kötelessége gondoskodni arról, hogy bőven legyen mindenféle anyag.

— Tudom, kegyelmes asszonyom, de a támadás olyan váratlanul ért, hogy nem volt időnk rá.

— Csak már itt lenne az a Balay —, sóhajtott fel Patócsi Zsófia.

— Előre mondhatom, hogy nem hoz segítséget. Olyan sereg áll itt a vár alatt, hogy azon nem törhet át Bebek uram.

— Mit tegyünk hát? — Kérdezte Patócsi Zsófia.

Saffarits tudta, hogy ha azt mondaná: adják fel tisztességes feltételek mellett a várat, a tüzes lelkű nagyasszony felháborodva ajtót mutatna neki. Ehelyett tehát így szólt:

— Mi megfogadtuk, hogy kegyelmes asszonyomhoz hivek leszünk s azok is maradunk, de kár lenne rommá lövetni ezt a fölségesen szép várat.

Patócsi Zsófia lelkében erős visszhangot vert ez a kijelentés. Valóban kár volna, ha ez a gyönyörű vár értéktelen romhalmazzá lenne. A világ ugyan magasztalva emlegetné nevét, de ki tudja, mi sors várna négy szép leányára. Ő nemcsak hitves, hanem anya is.

Szomorúan vonult be ágyasházába és sokáig töprengett. Ha Balay az urával térne vissza, akkor minden megváltoznék. Csak jönne már! De hátha ő is fogságba esett. Órákig tűnődött magában. A vár körül halotti csönd volt. Az ostromlók a félnapi harctól kimerülve, pihenésre tértek.

Négy leánya is ledőlt, hogy pihenjen. Csak a falakon járó örök kopogása hallatszott. Hirtelen éles sípszó sivített. Patócsi Zsófia felriadt.

— Valaki jött — ezt jelentette a toronyőr sípja. De ki? Ez a kérdés perzselte a torkát. Pár percig hallgatózott. Aztán kettős lépteket hallott a várudvaron. Kinyitotta az ablakot és lenézett. Balay jött, megismerte. A kapitány kísérte.

— A vakmerő ifju csakugyan tuljárt Forgách uram eszén, — gondolta örömmel a nagyasszony.

Balay átnyújtotta neki az ura levelét. Saffarits izgatottan várta, hogy megtudja, mi van a levélben.

— Lásza kend, — mondta Patócsi Zsófia sugárzó arccal, — tudtam én, hogy az uram megsegít. Azt írja, hogy csak tartsuk a várat, mert rövid nap föl fog menteni az ostrom alól.

— De hogyan? ezt elfeledte megírni, — gondolta a várkapitány.

— Van-e már az uramnak szép serege? — kérdezte aztán Balaytól.

Az ifjú tétovázva mondta:

— Nem volt időm körülnézni.

A nagyasszony homlokán újabb aggodalom felhőzött.

— Kegyelmes asszonyom, attól függ, hogy mikor jön Bebek uram, mert a falak úgy meg vannak rongálva, hogy sokáig már nem bírják ki az ostromot.

— Fő, hogy időt nyerjünk, holnap kiküldöm Pető Péter uramat, aztán alkudozni fogunk. Addig pedig megjön az uram a fölmentő sereggel.

— Adja isten, hogy jó véget érjen a tractaé (tárgyalás) — mondta Saffarits.

Másnap aztán a nagyasszony csakugyan kiküldte Pető Pétert azzal az ajánlattal, hogy jöjjön be Forgách Simon egy kis atyafiságos beszélgetésre, ott majd megállapodhatnak a behódolás feltételeiben. Forgách Simon kész is lett volna bemenni, Svendi azonban nem engedte.

— Mit gondol! az a keménynyaku asszony még tömlöcbe vetné.

— No tán ezt nem tenné, — mosolygott Forgách Simon.

— Majd én más hurt pengetek s úgy ráijesztek Bebeknére, hogy hadéktalanul feladja a várat.

— Ezt már kötve hiszem, bátor amazon az; csöppet sem ijedős.

— Ráírok, hogy ha még föl nem adja a várat, elfoglalása után válogatás nélkül mindenkit kardra hányatok benne.

— Az ilyen fenyegetés csak annál makacsabbá tenné.

— Majd elvállik — pattogott Svendi Lázár, akinek sehogy se fért a német fejébe, hogy lehet ilyen vakmerő egy gyöngé asszony.

Svendi meg is írta a fenyegető levelet s azt Pető uram vitte fel a várba. A nagyasszonyt elfutotta a düh a cudar hangú levélre és rögtön ágyúlövésekkel adta meg a választ.

— Tudtam, hogy épp ez ellenkezőt érjük el vele—, morogta Forgách tábornok.

Ezen a napon érkezett meg Bécsből a császár futárja is, aki azt írta Svendinek, hogy szőrmentén bánjon Bebeknével, hátha átpártol az ura.

Megint egész nap dörögtek az ágyúk, de a labancoknak nem volt kedvük megismételni az általános rohamot. Bebek uram pedig, amíg felesége ilyen hősiezen védte Szádvárt, levelet írt Svendinek s közölte vele, hogy kész Miksa császárhoz pártolni, ha azt a negyvenezer aranyat, amit János Zsigmond fejedelem fizetett érte a szultánnak, megtéríti, Szendrőt vissza adja és Szokolczát is neki ajándékozza.

Tengernyi összeg volt az a negyvenezer arany s jól tudta Bebek, hogy a császár, ha tudna, se lenne hajlandó annyit fizetni érte. Bebek inkább csak azért tette ezt az ajánlatot, hogy időt nyerjen. Svendi nyomban válaszolt s kijelentette, hogy amíg Torday Geló Zsigmondot szabadon nem bocsátja, addig szó sem lehet az egyezkedésről. Úgy látszik tehát, hogy a lovagias Torday Geló Zsigmond megtartotta a szavát mihelyt Svendi Lázár feloldotta az őrizet alól, azonnal önként visszatért Bebek fogságába.

János Zsigmond fővezére most aztán szabadon bocsátotta őt s Lorántffy Lászlót küldte követül Svendihez, felszólítván ezt, hogy az alkudozások folytatása végett személyesen találkozzanak Kassán. Bebek azt hitte, hogy Svendi az ostromsereg nagy részét elvonja Szádvár alól, hogy neki parádés kíséretül szolgáljon, addig pedig ő egy hirtelen kanyarulattal a vár előtt terem és háromszáz emberét belopja Szádvárba. Terve azonban meg hiúsult, mert elővédjéből néhány embert elfogtak s ezektől megtudták, hogy Bebek uram csak színleg akar alkudozni s igazi célja a vár megsegí-

tése. Amíg az üzenetváltás folyt, a vár vívása szünetelt. Patócsi Zsófia már azt hitte, hogy az ura csakugyan sereggel közeledik, az ellenség Bebek uram fogadására készül s ezért nem löveti a várat. Hanem mihelyt kiderült, hogy Bebek rá akarta szedni a labanc vezéreket, az ostromot még dühösebben folytatták s a nehéz ostromlövegek iszonyúan törték a falakat.

Patócsi Zsófia erős lelke is csüggedten nézte ezt a kegyetlen rombolást. Öt-hat singnyi hosszúságban dőltek le a falak. A nagy terméskövek dübörögve gurultak le a vár sáncaiba. Mintha egy fekete sáskahad zúgott volna Szádvár körül, olyan sűrű tömegben omlottak a golyók. Saffarits Péter esengve kérte a nagyasszonyt, hogy gondoljon négy szép gyermekére és a saját sorsára.

Ha rommá lövik a várat, mi lesz velök? Patócsi Zsófia még egyszer körüljárta a bástyákat s mikor meggyőződött róla, hogy az óriási lövegek milyen pusztítást okoztak, elhatározta, hogy újabb kísérletet tesz az ostrom elhalasztására. Hátha mégis csak megjön az ura. Wesselényi Ferencet küldte ki Svendihez. Azt izente neki, hogyha az őrséget teljes fegyverzetben, ő pedig összes értékes holmijával vonulhat ki a várból, akkor kész feladni a várat. Ismerte a német vezér kapzsiságát, aki roppant kincseket halmozott össze és sejtette, hogy eme feltételekbe nem igen egyezik bele. De időnyeresre ez is jó. És nem is csalódott. Svendi Lázár hallani sem akart e feltételekről. Ámde a magyar vér mégsem tagadhatta meg magát. Forgách uram, aki az alkudozáson jelen volt, felszólalt a nagyasszony érdekében.

— Barátom, uram — mondotta Svendinek, — csinján kell bánni ez erélyes, hőslélkü asszonnyal.

— Most, amikor már félig romba dőlt a vára? — csattant föl a német tábornok.

— De ha el akarjuk foglalni, még nagyon sok áldozatba fog kerülni. A kétségbeesés oroszlánná tenné az őrség valamennyi tagját.

— Mit tegyünk tehát? — kiáltott hevesen Svendi Lázár.

— Tudod, hogy a császárnak is az az óhajta, hogy Bebeknek bántódása ne legyen, tehát fogadjuk el a feltételeit. Svendi számtalan ellenvetést tett, de Forgách erősen kötötte magát és nem tárgyalt. Svendinek

vége is engednie kellett és Wesselényi azzal a hírrel tért vissza, hogy a tábornokok elfogadták a feltételeket. A nagyasszonyt roppantul meglepte ez az engedékenység. Szerette volna húzni-halasztani az átadást, mert még mindig reménykedett, csakhogy Svendi ráírt, hogy huszonnégy óra alatt vonuljon ki a várból. Nehéz szívvel szánta rá magát, hogy ahol hetekig küzdött hősi elszántsággal, onnan gyermekeivel és minden hű emberével kivonuljon. De az vigasztalta, hogy a hadi becsületnek eleget tett és reménytelen helyzetében másképp nem is tehet.

Nem sírt a nagyasszony, de a szíve elszorult, a bánat vasmarokkal gyúrte, fojtogatta. Fiatalos tüztől lobogó szemében nedves borulat látszott s mint mikor vizet öntenek az izzó parázsra, ködös pára reszketett a szemhéjai körül.

Szolgáló leányaival előhozatta ruhatárából nyesttel bélelt hosszú fekete palástját. Ilyet öltött magára négy leánya is. Nagy útra készültek és dermesztő hideg volt. Arany, ezüst holmiját, értékes bútorát nagy társzekerekre rakatta s mikor az őrség is felrakta a maga vagyonkáját, négy leánnyal lóra ült, fehér zászlót tüzetett a vár falára, aztán kinyitatta a kaput és lebocsáttatta a dobogót. A síposok szomorú dalba kezdtek, Patócsi Zsófia kirántotta éles szablyáját, valamennyi katona kardot húzott, a zászlót magasra emelték és büszkén, emelt fővel vonultak ki a várból. Két oldalt a császári csapatok állottak és némán bámulták a daliás nagyasszonyt, aki délcegen ülte meg pompás fekete paripáját és szeméből dacos elszántság sugárzott.

A magyarokat meghatotta az öt amazon látása, akik mindnyájan fekete palástot viseltek a fájdalom és gyász jeléül. De milyen szépek voltak benne! Semmi ékszer, semmi ragyogó dísz rajtuk s mégis úgy káprázott a szemük, mintha csupa tündöklő karbunkulussal lett volna kirakva a palástjuk.

Amikor leértek a völgybe és megállottak egy pillanatra, a nagyasszony paripáját a vár felé fordította, aztán szomorúan nézett föl Szádvár omladozó bástyáira, ahol oly keményen dacolt az ostromló ellenséggel. Egy halk sóhajtást nyomott el magában, aztán elfordult és lova nyakára borult.

A szívét mintha nehéz pöröllyel verték és tüzes vasfogóval szaggatták volna. Arca kissé elsápadt, de tartása nyugodt és méltóságos maradt. Az ellenség víg zeneszó mellett, kibontott zászlóval vonult be a várba. Ez a zene úgy hatott rá, mint a gyászinduló. Január tizennegyedik volt. A szél szilaj erővel orgonázott. Az erdők zúgása olyan volt, mint a közeledő hullámmoraj. Iszonyatosan hatott a nagyasszonyra. Félig lezárta a szemét s tavaszt, verőfényt, virágokat látott, balzsamos illat szállt a tüdejébe. A remény kitárta előtte a maga tündérkertjét. Aranygerezdek és pompás virágfürtök mindenütt. Lába alatt zöld mohaszőnyeg, fölötte zengő madárének.

Lépésben haladt és nem nézett többé vissza az elvesztett boldog fészekre, amelyet a kőszívű ellenség olyan kegyetlenül feldúlt.

Patócsi Zsófiát és négy leányát a labanc kíséret Torna várába vitte, amelyet Bebek György lovagias barátja, Mágócsi Gáspár ajánlott föl neki. Bebek uramat szerfölött bántotta Szádvár eleste s török segítséggel akarta visszafoglalni, hanem a tarfejűeknek télvíz idején nem nagyon volt inyükre a vár vívása és Bebeket cserben hagyva, visszacsellengetek biztos fészükbe.

Mivel a labancok nagyon szerették volna rátenni a kezüket, Erdélybe ment János Zsigmondhoz és odahozatta tavasszal feleségét s négy leányát is. Patócsi Zsófia azonban előbb megrakatta élelemmel és őrséggel a még kezükön levő várakat s csak azután ment az édes urához, akit annyi év után csak most ölelhetett a szívére. Néhány boldog hetet töltöttek együtt. A régi szerelem varázsa újult föl szívökben s bár az idő vékony ezüst szálakkal szőtte át hajukat, a nyár hevének minden forrósága ott izzott még az ajkukon.

De a végzet, ez a nagy cselszövő, nem engedte, hogy az acélos keblű és hőslakú Patócsi Zsófia sokáig élvezze a családi boldogságot. Az ura még azon évben Kővár és Nagybánya ostromára indult. El is foglalta Miksa király hadaitól, de súlyos sebet kapott és nemsokára meghalt. Özvegye gyászt öltött, amit nem is vetett le többé. Tizenhat évig viselte a fekete palástot s mint ezüstös hajú, de rózsás arcú, szelíd öreg asszony hunyta le a szemét 1583. szeptember elsején.

Három leányának sorsáról alig tud valamit a történelem. Zsófia azonban somlyói Báthory István felesége lett, aki Kraszna megye főispánja s a magyar történelemben olyan nagy szerepet játszó Báthory család egyik őse volt. Szádvár mohos falai régen összeomlottak már. Repkény futotta be a vár barna dűledékeit, a hegyre vivő utakat benőtte a gyom. De éjfelenkint, amikor a természet fölséges csöndje összeölelkezik az éj csillagos kárpitjával, megjelenik fönt a hegytetőn a nagyasszony délceg alakja szénfekete paripán, a hold ezüst palástot terít rá és ő kardjával bátran suhint alá, mintha kiáltaná:

— Előre vitézek! Előre fiaim! Rajta kurucok, itt az ellenség!

Dobó Klára.

A nemzet függetlensége ott feküdt már a mohácsi vérmezőn, német és török marcangolta a hazát, de az ősi vitézség emléke még nem halt ki a magyar daliák szívéből. Mohácsnál önmagát buktatta meg a nemzet, de maradt még sok hű és önzetlen nagy fia, akik meg akarták mutatni a világnak, hogy ha régi dicsőségünket és harci vitézségünket meg is tépte az ozmán hatalom, azt a félhold megsemmisíteni és szelekbe fújni nem fogja soha! A nagy nemzeti csapás után látták csak az igaz hazafiak, hogy milyen örvény nyílt meg hazájuk alatt. Osztrák és török marakodó kapzsisága kavarta ezt a feneketlen örvényt s a gyöngye lelkek mind behullottak és összemorzsolódtak.

De voltak acéljellemekek, erős szívek, hazájuk sorsán és nemzetük szenvedésén búsuló hősi lelkek, akik nem tudtak és nem akartak belenyugodni a nemzet letörpülésébe s akiket sem maguk, sem családjuk romlása nem törhetett bele az idegen uralom jármába.

A hazaszeretet és önfeláldozás szelleme hatotta át őket s készek voltak meghalni, hogy bebizonyítsák az idegen hódítóknak, hogy nem az ő erejük és vitézségük, hanem a pártokra szakadt nemzet gyöngesége okozta bukásunkat. Ilyenek voltak: Zrínyi Miklós, Szondy György, Dobó Isván, Mecskey István, Losonczy István, Bornemissza Gergely, Jurisics Miklós és mindazon névtelen hősök, akik e csataoroszlánok zászlói alatt véreztek és elhullottak.

A nemzeti gyász sötét, komor évei tele vannak az egyéni önfeláldozás legnagyobb hőstetteivel. Koszorúk voltak már csak ezek a haza függetlenségének sírhalmán, de értékes babérkoszorúk, amiknek minden levelét, minden szálát egy-egy leroskadt hősnek elvérzett szívéből fonták. De nemcsak a férfiak, hanem a nők is átérezték, hogy mit vesztett a nemzet, sokan kardot, páncélt, sisakot öltöttek és egy sorban harcoltak a várfalakon az edzett, kemény vitézekkel.

Ilyenek voltak Dobó Klára, Patócsi Zsófia és négy leánya, Tarczay Anna, Perényi Péterné, Székely Klára s még igen sokan, akiknek a nevüket sem jegyezte föl a szűkszavú krónikás, mert a nagy katasztrófát követő nemzeti fellángolásban a magyar nők erénye és bátorsága tündöklött a legfényesebben s egészen megszokott dolog volt, hogy erélyes és elszánt magyar nők kardot kötve harcoltak az ellenséggel. De ami Eger várában történt, az nemcsak itt bent, hanem az egész világon csodálatot keltett. Költők megénekeltek, írók magasztalták az egri nőket, akikkel a magyar vitézség és harci bátorság közös fogalommal lett. Dobó Klára, Homonnay Margit, Homonnay Györgyné, Gyulafy Eufrosina s Krisztina és Klára leányai és a várba menekült nemesek feleségei és leányai örök dicsőséggel koszorúzták emléküket. A történelem ama lapjain ragyog az ő nevök, amiken a honleányi erények és érdemek vannak bevésve és századok múlva is ugyanaz a csodálat és tisztelet fogja körül halhatatlan nevüket, mint hőstettük évében és századokkal azután. Az ő hírök gránitoszlopként áll a mulandóság ködében és nem fogja ledönteni soha sem a fergeteges idő, sem a pusztulás villáma. Egy nemzet szívének kellene rommá omlania, hogy emléküket elenyésszen. De míg a magyar él, addig ők is élni fognak!...

A török és a német ötévi fegyverszünetet kötött, de Dobó István, az egri vár parancsnoka, azért ki-kicsapott a várból, sok törököt levágott, messze elportyázott, számos török leventét foglyul vitt a várba, amiért egymásután ment a panasz ellene Ferdinándhoz és a pozsonyi kormányshoz. Innen aztán ráírtak Dobóra és helyettesére, Zay Ferencre, hogy a fegyverszünet alatt ne háborgassák a törököket, mert Rustán basa konstantinápolyban máris felkoncoltatott tíz egri katonát s a szultán azt hirdeti, hogy mivel neki Ferdinánd király nem akar elégtételt adni, maga áll majd bosszút Eger várán.

Nemcsak a budai, hanem még a szegedi basa is panaszkodott az egri őrség ellen, amely nagy kicsapásokat tesz s folytonosan háborgatja a törököket. Maga Ferdinánd is két ízben írt az egri várnagyoknak, hogy vigyázzanak, mert magukra zúdítják a pogányok haragját. Egyben felszólította Dobót, hogy a török foglyokat cserélje ki azokkal az egri katonákkal, akik a budai basa fogságába estek. Valamennyi magyarországi basa és bég el volt keseredve a vakmerő Dobó ellen, aki valóságos ostora volt a törököknek. Széltében hirdették, hogy a szultán rettenetes bosszút áll ezért s kőkövön nem marad Eger várában. Dobó nem ijedt meg a fenyegetésektől. Számot vetett magával s el volt szánva arra, hogy a vár romjai alatt leli halálát. Pedig családja és gyermekei voltak. Krisztina még ölbeli apróság, Klára pedig gyönyörű hajadon. De lelke mélyéből gyűlölte a pogányt, aki feldúlta és megalázta hazáját. Ha tehette volna, valamennyit mozsárba töri és ágyúból lövi ki.

A pozsonyi kormányshoz felírt a királyhoz, hogy az egri kapitányok úgy hadi népben, mint élelemben és lőszerben hiányt szenvednek, jó lenne tehát előre készülni a védelemre, mert az egri várra nagyon feni a fogát a pogányság.

Ágyúkat, bombákat Bebek Ferenc uram szállíthatna a Felvidékről, a Pápa körül minden haszon nélkül lebzselő spanyol gyalogkatonákat is a várba lehetne rendelni. De semmi se történt a vár védelmére. Dobó kijavította a bástyákat, a falakat, de maga a vár belseje a pusztulás képét mutatta s Verancsics Antal kanonok azt írta új püspökének, Oláh Miklósnak, hogy „ha ide találsz jönni, püspök, méltóbban teheted föl az sisakot, mint az

püspöki süveget, inkább kezedbe foghatod az kardot, mint az főpásztori pálcádat, inkább öltözhetsz mellvasba, mint palástba, mert inkább leszel tábori ember, mint egri püspök.”

1552-ben híre futott, hogy Amhát basa nagy hadi néppel készül Eger ostromára. Ruszkai Dobó István és Mecskey István várnagyok erre elhatározták, hogy a felvidéki vármegyéktől kérnek segítséget. Mecskey személyesen ment el a szikszói gyűlésre s az ott összegyűlt rendeket felkérte, hogy köldjenek gyalog- és lovas katonákat Egerbe.

— Ha a püspök tisztjei és jószágkezelői a zsiros falatot a tálból előre kihalászták, már most a levét is megihatják! — mormolta erre néhány zsörtölődő nemes.

Mások meg azt emlegették, hogy futja az egri jószágok jövedelméből a védelemre, hát nyissa ki a püspök az erszényét. Akadtak, akik azt hánytorgatták, hogy minek vállalták el a vár őrzését, ha a veszedelem idején nem bíznak a maguk erejében. Mecskey e csípős megjegyzéseket mind lenyelte s nagy lelki nyugalommal festette le a rendek előtt a vár szomorú helyzetét. Ha a török elfoglalja Eger várát, az egész Felvidék nemessége meg fogja sínyleni, mert a török portyázók szerteszáguldoznak és mindent feldúlnak.

— Ha azt akarjátok, hogy a kontyos had elrabolja gyermekeiteket, elhurcolja feleségeiteket és felnőtt leányaitokat, ha van szivetek hozzá, hogy elhagyjatok bennünket, hát tegyétek meg! Mi megfogadtuk, hogy egy szálíg meghalunk, de a várat föl nem adjuk!

Hangjának nemes érce zengett, mint az ezüstös harangszó. Egyszerű, keresetlen őszintesége, a szavaiból kicsengő büszke öntudat a rendek szívébe markolt. Képzeletükben látták a leomlott, vértől ázott falakat, a törmeléktől belepett testroncsokat, a kardra hányt nőket és gyermekeket és az önvád kígyója kezdte mardosni lelküket. Végre is megigérték, hogy ki-ki annyi katonát küld be, amennyit hamarosan fölszerelhet. Így aztán majdnem kétezerre szaporodott az egri várőrség. » Tinódi Sebestyén, régi verselő és történetíró, — mondja Gattaji Gorove László »Eger város története« című művében, aki több városnak ostromait és a Martinuzzi haláláig viselt háborúkat írta le Ferdinánd alatt és a Kolozsvárott legelőbb nyomta-

tódott munkáját 1553-ban neki ajánlotta, az egri várba szállított erőt ily renddel írja le: A várban volt a jövedelmekből tartani szokott kétszáz lovas és kétszáz darabont, vagyis gyalog katona, akikhez még nyolcvan gyalogost fogadtak. A várnagyok a püspökség jószágaiból behívták a tisztartókat, akik száztíz gyalogpuskást szedtek össze. Ferdinánd király is küldött negyven lovas Gersei Pető Gáspár parancsnoksága alatt. Zoltai István is negyven lovas hozott be. Bornemissza Deák Gergely kétszázötven gyaloggal, Bolyki Tamás Borsod vármegyéből ötven puskással, Koron Farkas hadnagy Abaujból ötven gyaloggal jött be. Perényi Ferenc és Mihály huszonöt puskást küldött Nagy Barnabás alatt, Kendi Bálint Kassáról ötven, Fekete Bálint Regécről tizennégy gyalogost, Sáros vármegye hetvenhatot, élükön Bor Mihállyal, a szabad városok százat, Báthory György harminchat, a jászói prépostság negyvenet Jászai Márton parancsnoksága alatt, Szepes megye Szentzi Márton alatt szintén negyven puskást adott, Homonnay Gáborné huszonnégy gyalogost Somogyi Ferenc és Nagy Tamás hadnagyokkal. Gömörből Kiss Péter Antal ötven gyalogpuskással jött. Kassáról ezenkívül Blaskó Antal és Zádornak Ambrus kétszázharminc gyaloggal érkezett. Ezt a csapatot a szolnoki vár védelmére küldték, de a vár elesett, mielőtt odaérhettek volna s ezért Egernek fordultak. Nem így tett Serédy uram kétszáz puskása, akiknek a zsoldjukat előre megfizette, de ötven kivételével mind visszaszöktek Kassára. Ezeket azonban elfogták, vason vitték Eger várába, a legnehezebb munkára szorították őket és a vár felszabadulása után is csak fél év múlva nyerték vissza szabadságukat.«

A néma barátok is adtak négy gyalogot. A káptalan darabontjai drága pénzért se akartak bemenni a várba. A környékről még kétszáz nemes jött be, valószínűleg családostul, bár Tinódi csak negyvenöt asszonyt, leányt és gyermeket említ. A nők bizonyosan a gazdatisztek, hadnagyok és odamenekült környékbeli nemesek feleségei és leányai voltak. Az őrséget kiegészítette tizenhárom seborvos, Márton és Bálint nevű pap, hét kovács, öt ács, négy molnár, nyolc mészáros, tizennégy kenyérsütő asszony és a berendelt száznyolcvan földműves, akik a falakat javították, földdel telt kosarakat, homokzsákokat, töltényeket készítettek s a megrohanások alkalmával szalmakoszorúkat gyűjtöttek és szurkot olvasztottak.

Dobó István a környékről minden élelmiszert behordatott, a lőporos tornyot egészen megtöltötte, vermeket ásatott a gabona számára, nagy mennyiségű búzát, gabonát őröltetett, a lőpormalom is napestig működött, hogy lőszerben fogyatkozás ne legyen. Golyókat öntetett, gyutacsokat gyártatott, Eger városát felégette, hogy a törökök fedél alá ne juthassanak s a házak közt meg ne lapulhassanak. Szomorú szívvel nézték a várból a város pusztulását. A vérvörös lánguszály egyszerre egész utcasorokon sepert végig s a tüztenger zúgása olyan erős volt, mint az orkán bömbölése.

Mielőtt Dobó a várkapukat becsukatta, lelkesítő beszédet intézett a főtéren összegyűlt hadinéphez, aztán megeskette őket, hogy utolsó leheletükig helyt állanak. Majd ő is megesküdött, hogy velük él és velük hal. Aztán a nők felé fordult és felszólította őket, hogy ha rettegnek az ostrom borzalmaitól, most, a tizenkettedik órában számot vethetnek magukkal, inkább kibocsátja őket, hogysesm sírásukkal és kétségbeesésükkel megbénítsák a férfiak elszántságát. Hanem az egri nők valamennyien elszánt és bátor szívű amazonok voltak, akiket nem tudott megrémíteni a jövőnek borzalmas képe.

Dobó Klára, aki a köztudatban Dobó Katicaként él, atyjához lépett, megölelte őt, aztán lelkesedéstől lobogó arccal kiáltotta:

— Atyám, mi veled maradunk! Készek vagyunk harcolni, mint a férfiak, őrt állunk a bástyafalon s ha isten úgy akarja, mindnyájan veled halunk!

Ugy van, harcolni fogunk szivünk utolsó dobbanásáig! — zengték rá egy szívvel-lélekkal az egri amazonok.

Dobó István büszkén felelte rá:

— Ha ti is velünk lesztek, Eger vára el nem eshetik!

— Csak ha mindnyájan meghalunk, akkor teszi be ide szentségtelen lábát a pogány! — mondta a hősl elkü Klára.

Dobó ezután leverette a várbeli épületek tetejét, hogy a tüzes golyók ne gyújthassanak. Majd elosztotta a várőrséget és minden parancsnoknak kijelölte a maga helyét. A belvár bástyájára, amelyet Dobó-bástyának neveztek, mert a vitéz várnagy rakatta, Pöstyéni János hadnagyot állította

száz gyaloggal. A bástyán fölül, a földpalánk mögé Nagy Bálint, Nagy Antal és Filep Demeter hadnagyok mellé száznegyven hajdút rendelt.

A Sándor-bástyát Vitéz István, Filep András, Gyulay György és Liszkay György szállották meg százhusz emberrel.

A középkapunál Baksa Tamás, Horváth Mihály, Napoly Orbán és Szóláthy György foglalt állást száz puskással.

A két torony védelmére pedig husz-husz katonát rendelt.

A külső várban a Csabi-bástyától a szeglettoronyig Rédey Ferenc, Kis Dénes, Nagy János és Vitéz János őrködött száz gyaloggal. A Bebek-bástyát Gersey Benedek, Nagy Mihály, Kustos Balázs, Tegnyi Péter szállotta meg százharmincöt emberrel.

Az ókaputól a szegletbástyáig ötven ember vigyázott Szabolkay Mihály, Farkas János, Baranyay György és Gálházy Miklós alatt.

A keskeny kőfalra, mely a belvár szegletéig nyúlt, harmincöt hajdút rendelt, élükön Tardi Péter, Kóródy Máté és Tetétleny Pál. A belvár főterén kétszázhatvankilenc csatár állott Vajda János és Zápornik vezérlete alatt, míg a másik téren kétszázötven ember Istvány György, Blaskó Antal és Eperjessy János alatt. A két csoport főparancsnokává Mecskey Jánost tette. A külvár kapujához rendelte a legbátrabb és legvitézebb katonákat. Pethő Gáspár száz és Bornemissza Gergely kétszáznyolcvan katonával állt itt őrt.

Ez utóbbinak régi, kipróbált vitézségű hadnagyai, Nagy Albert, Fígédi János, Zoltay István, Siklósi és Nagy Antal voltak. Dobó István lovasportyázókat küldött ki a várból, akik hírül hozták, hogy Ali budai basa már tekintélyes sereggel közeledik s Amhát vezér is úton van. Dobó bezáratta a kapukat s minden csapatot végigjárt, emlékeztetve őket esküjökre. Dobó Klára pedig az amazonok segítségével kórházat rendezett be, ahol a sebesülteket fogják ápolni. A nők reggeltől késő estig dolgoztak, fehérneműt és sebkötöző-szereket készítettek, majd meg gyakorlatokat tartottak, hogy szükség esetén csak úgy forgathassák a kardot, puskát, mint a férfiak.

Szeptember 7-én hajnalban az őrtoronyban álló katona jelt adott, hogy nagyszámú török sereget lát. A várnagyok felsiettek a toronyba, a nők és a katonák a bástyafalakra s lófarkas lobogók alatt sok ezernyi törököt vettek észre, akik végtelen hosszú sorban kígyóztak a budai úton.

— Hányjunk lest a pogánynak, — ajánlotta Fekete János a vitéz Pethő Gáspárnak.

Dobó Klára végighordozza az elfoglalt török zászlót.

— Ismered-e jól az utakat? — kérdezte Pethő.

— Akár csak a tenyeremet.

Pethő erre Zoltay Istvánnal és Figedi Jánossal elhatározta, hogy kilopózik a várból, lesbe áll és megszalasztja a törököket. Pedig ekkor már Ali basa kontyos hada megérkezett a vár alá s tompa moraj hallatszott fel a nyüzsgő táborból. A magyar leventék tudták, hogy a poggyászszekerek csak ezután fognak érkezni s azokat akarták fölverni. Amint bealkonyult, nagy csendben kinyitották a külső várkaput s kevés lovassal és kilencven gyaloggal kiosontak a várból.

Fekete János mutatta nekik az utat. Hajnalra már az isaszeghi erdőbe értek, ahol lesbe állottak. Amhát vezér Eger vár vívására rendelte Arszlán székesfehérvári basát is, akinek a serege most közeledett. Pethő katonái a százados fák mögé bújva várták, míg a sereg elvonul, aztán dühös csatakiáltással rohanták meg az utóvédet. A törökök riadtan futottak szét, de a merész támadók számos előkelő törököt fogtak, sok lovat és temérdek drágaságot zsákmányoltak. Rengeteg sok bársony ruha, drága prém, cifra lófark, periai és frigiai sátor, arannyal és gyöngyökkel kirakott turbánok, övek, lószerszámok, páncélok, sisakok, gyöngyös tollak, drágaköves nyakbavetők és díszkardok kerültek a leshányók kezébe s a dús prédával szerencsésen visszalopóztak a várba.

Ali basa seregével körülvette a várat, míg a közeledő Amhát fővezér Tihamérnál pihent s onnan írt levelet Dobónak, amelyben felszólította, hogy ellenállás nélkül adja fel a várat. A levél magyarul volt írva s bizonyosan egy gyermekkorában török fogságba esett magyar íródeákja fogalmazta. Amhát basa figyelmeztette a makacs ellenállás gyászos következményeire, míg ha a várat önként feladja, a felséges török császár kegyébe jutnak s kiváltságaikat továbbra is háborítatlanul élvezhetik. Makacskodásuk esetén azonban feleségeik, gyermekeik és jószágaik elvesztésével fognak bűnhődni.

Dobó István a belső várpiacon sorba állította katonáit s előttük még egyszer felolvasta a levelet, aztán így szólt:

— Vitézek, bajtársak! Erre a hetyke levélre nincsen válaszunk. És ha megint találnának küldeni levelet, esküszöm nektek, hogy azt felbontatlanul megégetem, aki hozza, azt meg tömlöcbe vettetem.

— Vasat rá arra is, aki ezt a levelet hozta! — kiáltották a katonák.

Dobó le is tartóztatta a magyar küldöncöt s annak ott kellett maradnia a várban.

A törökök sátortáborral vették körül a várat. A közönséges ponyvától a legfinomabb szőnyegekig mindenféle szövet volt látható. Némelyeknek a tetején hatalmas lófarkas zászló lengett, ezek a basák és bégek dízsátorai voltak. Öt napig tartott, míg a vár körül elhelyezkedtek. Ekkor megérkezett

Amhát, mások szerint Achmet vezér is az elfoglalt Szolnok alól, amelyef Nyári Ferenc szeptember 2-án adott fel. Ez jóval-erősebb volt az egrí várnál, őrsége is nagyobb, mégis meghódolt, Amhát tehát elbizakodva hirdette, hogy Eger várát, ezt a rossz juhaklot szét fogja hányatni.

A janicsárok az almagyari kapu előtti halmokon, a felnémeti és királyszéki kapu körül foglaltak állást. Amhát, kinek főereje a lovasság volt, az Eger vize partjait, Ali pedig a kelet felől való hegyet szállotta meg.

Amint ezt Dobó észrevette, a levert tetejű épületekről még a pusztá favázat is leszedette. Ali basa szeptember 11-én kilenc lövéssel kezdte meg az ostromot. Dobó István az ágyúkat igazgatta. Csupán kilenc pattantyúsa volt s a berendelt népből válogatta ki az értelmesebbeket és azok hordták neki a lövegeket.

Az első ágyúdörgés hallatára Dobó Klára, Gyulaffy Eufrozina, Ung és Zemlénmegyék néhai főispánjának özvegye és Paksy Jóbné született Homonnai Margit, aki férjét, Báthory András kétszázfőnyi csapatának vezérét Egerbe követte, sisakot és páncélt öltöttek, kardot kötöttek, bejárták a külső és a belső várát, hogy megjelenésükkel lelkesítsék az őrséget.

Dobó Klára gyönyörűen festett az aranyos sisakban és ezüstös páncélban. A sisak egészen eltakarta sötétbarna hajkoronáját s olyan volt, mint egy deli apród. Gazdag szerszámú paripáján férfiasan ült s az egrí amazónok kivont karddal lóháton követték. Káprázatosan szép látvány volt ez a daliás amazon csapat. Mindnyáján arany és ezüst csipkével prémezett és rókamállal bélelt gránátosztóból való mente s arany csipkés zöld posztó szoknya, amely suhogva libegett utánuk. Apró lábaikon vörös, vagy sárga karmazsin bőrből készült csizma, bokáikon ezüst szállal hímzett, vékony szíjjal felkötött sarkantyú, kezükön fekete bársony és ezüst csipkés, nyesttel bélelt kesztyű.

Ahol ez a festői lovagcsapat megjelent, ott mintha a tavasz illata és verőfénye simogatta volna a várőrséget. Eger hősnőinek parázs tekintete gyújtott s a lelkesedés mámore tüzelt az arcukon. Hányathatta Ali basa a sáncokat, a vízárkokat, senki sem ijedt meg tőle. Ahol a nők ilyen bátorsággal járnak az ágyúgolyók között, ott még a puha szívben is lángra gyúl a harci vágy tüze. Hát még az olyan hőskében, aminők Egervár védői voltak.

Dobó kihirdette előttük, hogy senki a falakon kívül levőkhöz ne szóljon, mert az halállal lakol s a parancsnokok tudta nélkül semmit ne tegyen. De a védők szelleme olyan volt, hogy aki a törökkel szóba mert volna állani, azt menten ledöfik. Ali basa ötvenkét fontos golyókat lövetett a várba. A bűgő és pörgettyű módon forgó vastekék olyan döngéssel csaptak a várfalakra, mintha villámok csattogtak volna.

Amelyik a várba esett, a földet magasra vágta, üreget hasított benne, aztán fölugrott tovább forgott, majd barázdákat hasított a kövek között. A védők otthagyták, ahol erejét vesztve megállott.

Ali basa a hegyre is ágyúkat vonatott és onnan a két tornyot kezdte lövetni. De a védők olyan öldöklő golyózáppal árasztották el a török tüzéretket, hogy ágyúikat csakhamar leszerelték. Ali nem lankadt, hanem az összetört ágyúk helyett másokat vonatott fel s még dühösebben lövette a tornyokat. De az ölnyi vastag falak ellenállottak a golyók tüzének, a magyar vitézek pedig szakadatlanul ontották a tömör vasgolyókat, amelyek úgy döntötték meg a pogány hadsorokat, mint a jégeső a búzavetést.

Az ostrom második napján mindenfelől repültek a golyók és olyan tömegben hullottak a várfalakra, mintha sziklaomlás lett volna s mázsás kövek zuhantak volna a vár minden részébe. Egymást érte a velőtrázó csattanás, dübörgés, rettenetes moraj s az egri amazonok maguk is ott termettek a bástyafalakon, mert azt hitték, hogy a pokoli ágyúzást általános roham fogja követni.

Úgy néztek szembe a repülő golyókkal, mint sas a kerengő sólymokkal. A föld népével máglyákat rakattak, szurkot olvasztattak, hogy az égő szurokkoszorúk azonnal kéznél legyenek, ha a pogányok a falakra kúsznának. De Dobó is dolgozott, ő is szórta a nehéz golyóbisokat, amelyek utcákat törtek és sepertek az ostromseregben. Az ágyúkból kilobbanó kékes füstoszlopok vastag ködfelhővé sűrűsödve úsztak a védők felett. A széles vascsövekből kilobbanó lángnyelvek hosszú, vékony csigavonalban csavarodtak köréje, s hasonlítottak a fekete éjszakát keresztül hasító tüzes meteorokövekhez.

Egyszerre nagy zűrzavar támadt a belső várban, a tömlöc közelében fekvő erős földpalánk mögött. Dobó Klára néhány amazon társával lóra

pattant és odavágtatott. A paripa ijedt szökeléssel kerülgette a behulló lövegeket, amik csattogva bukdácsoltak, mint a meglőtt vadak.

A zűrzavaros zaj azonban már elcsitult és hordágyon Nagy Antal hadnagyot hozták a főépületbe, akit egy golyó összeroncsolt. Halálsápadt arca tele volt sötét vérfröccsekkel. Mindenki szíve mélyéből sajnálta e rettenthetetlen hőst, aki azelőtt huszadmagával Vác felé portyázott, kint rekedt, de képzelhetetlen vakmerőséggel áttörte az ostromvonalat és beszárgult a várba. Az elesett hadnagy helyét Oroszy Gábor foglalta el. Dobó Klára leugrott paripájáról és odament a haldokló hőshöz. Az ágyúk torkából a pokol dühös üvöltése áradt; a súlyos vastekék siketítő dongással csaptak bele az épület falába, amelyről lepattogva a földön forogtak s hányták maguk alól a port. Némelyik akkora lyukat vágott, hogy derékig ért.

Dobó Klára hüvelyébe dugta kardját és Paksy Jóbnéval ápolás alá vette az elesett hőst. Megmosták a vértől, húsító italt csepegtettek lihegő szájába, amit Nagy Antal egy végtelenül hálás tekintettel köszönt meg. De néhány perc múlva elröppent belőle az élet. Az amazon fekete fátyollal takarta be a kiszenvedett hőst s amint szünni kezdett a rémséges hangverseny, a védők kivont karddal, sípok tárogatók zokogó gyászéneke mellett kísérték a temetőbe. Koporsója után Egervár hősnői haladtak fátyolosan, rövid kis fekete subában.

Harmadnapra sötét éjjel Ali basa Kirélyszéknél kezdett sáncot hányatni s a templom-bástyát lövette. Dobó azonban a két toronyból olyan hatalmasan felelgetett, hogy majd minden török pattantyús elesett, a golyók pedig szilánkká forgácsolták az ágyúk kerekeit. Ámde a nagy lövegek sok lőport emésztettek fel s Dobó, hogy a puskaporból ki ne fogyjon, ezentúl a nagy tarackok helyett csak a kicsikből lövetett, de még azokból is ritkán válaszoltatott.

Egy-két napig feltűnő csend uralkodott a török táborban. Csak néha eresztettek egy-egy üres golyóbist a várfalakra. Gyanús volt ez a csend, hanem azért a várbeliek olyan bátorságban érezték magukat, hogy kinyitották a várkaput és az Eger-patakból nagy tömlőkkel és vödrökkel hordták be a vizet.

Hetedik napon a toronyban figyelő katona észrevette, hogy a törökök tizenegy ágyút vontatnak Héczey Mihály nagyprépost portájára. Rögtön jelentette Dobónak. A kapitány tüstént fölment a toronyba. A városnak ez a része felégetett üszkös romhalmaz volt. Dobó tudta, hogy ezen az oldalon a leggyengébb a vár fala. Az aggodalom futó felhője suhant át a lelkén. Azonnal megerősítette az ott álló csapatokat s öreg ágyúkat rendelt oda. Másnap hajnalban mind a tizenegy ágyú ontani kezdte a pusztulás magját. Ötvenöt fontos golyóbisok omlottak a falra és a várba. A kő széles rétegekben hulladozott. A védőknek itt nem volt fedezékük s ha egy ágyúgolyó közéljük esett, egyszerre öt-hat katonát szakított széjjel.

A halottakat és nehéz sebesülteket sűrűn vitték a piactéri főépületbe. Dobó Klára és hőslelkű barátnői alig győzték kötözni, Márton és Bálint papok pedig a vallás vigaszában részesíteni őket. Az épület egyik konyhájába, ahol éppen a sütőasszonyok dolgoztak, egy óriási taracklöveg esett, áttörte a padlást és az asszonyok közé zuhant. A pirospozsgás, tűzről pattant menyecskék a nagy robajra azt hitték, hogy az egész épület dűledezik és sápadtan futottak ki a konyhából. Egy párnak a keze még tele volt dagasztott tésztával s ezek a pokol fenekére kívánták a sok átkozott pogányt.

Dobó, mihelyt látta, hogy itt legtöbb katonája hull el, mély árkot huzatott és azokba rendelte katonáit. Ide aztán már nem olyan könnyen talált el a golyó. Ezen az oldalon ő is nagy tarackokból lövetett s az ostromlók több ágyúját leszerelte. Achmet vezér most már tüzes golyókkal lövetett a várba, hogy az épületeket, búzaasztagokat és szénakazlakat lángba borítsa és ember, állat végínségre jusson. Ravasz terve azonban megghiúsult, mert Dobó István vízbe áztatott nyers bőrökkel és ponyvával takarta le a kazlakat és asztagokat, az épületekről pedig a gerendavázakat is leszedte, a lőport meg a templom sekrestyéjébe hordatta.

Arszlán basa a Boldogságos Szűz templomából azokra a lőrészekre kezdett ágyúztatni, ahonnan Dobó vitézei eregették a golyókat. Többen megsebesültek, mire Pethő Gáspár, Zoltay István, Figedy János, Bay Ferenc, Ormándy János néhányad magukkal kirohantak, a török pattantyúso-

Dobó Klára

kat lekaszabolták, az ágyúk kerekeit összetörték, gyújtólyukait beszögezték. A janicsárok el akarták fogni őket, de csekély veszteséggel visszavonultak a várba. Amhát most kétfelől is keményen kezdte lövetni a várat s rések támadtak a falakon. Dobó azonban földdel telt hordókkal, kasokkal tömte be a réseket. Majd gerendákat és szálfákat hozatott elő, azokat fektette a réseken keresztül s a lyukakat földdel hányatta be.

Az ostromlók vezére újabb levelet küldött be Dobónak, aki a vár piacára egy fazék izzó szenet hozatott, a küldöncnek az orra alá tartotta, a levelet a parázson olvasatlanul elégette, a vár falára pedig nagy fekete koporsót szegeztetett ki annak jeléül, hogy az őrség meghal, de a várat föl nem adja. A levélhozót meg átadta a porkolábnak, aki tömlöcbe vetette.

A török basákat felbőszítette ez a nyakasság, s az éj leple alatt közelebb vontatták a falakhoz nehéz ostrom lövegeiket és hajnalban huszónhét zászlóaljjal rohamot intéztek a rések ellen. Dühös Allah! kiáltással törtettek fel a törökök, hogy a betömött réseket széthányják s a várba rohanjanak. Dobó minden nélkülözhető emberét a rések elé rendelte. Puskatűzzel és tüzes nyílzáporral árasztották el a sűrű tömegben álló rohamoszlopokat. Dobó Klára és amazon társai pedig égő szurokkoszorúkat és forró szurkot dobáltak rájuk. A törökök százával hullottak el a rések előtt. Azt a vakmerőt, aki zászlóval rohant fel, hogy azt a rés falára tüzze, maga Dobó Klára lőtte le és a zászló földre hullott. A véres lobogót felkapták, de azok is legurultak, mint a zászlótartó. A golyózápor fütyült, sivített, tombolt, mint a száguldó fergeg. Magyar és török vezényszavak, érces női hangok, ágyúdörgés, kardcsattogás, lobogó tűzkoszorúk sistergése vegyült össze és a küzdők fölött fekete füstfátyol úszott, amely félig eltakarta a védőket és ostromlókat. Nyögés, halálhörgés, zuhanás, kövek gurulása, jajkiáltás egészítette ki a szörnyű hangversenyt.

Dobó Klára hol a sebesülteket ápolta, hol meg a bástyára ugrott, hogyha sólyom tekintete valahol bajt vagy veszedelmet lát, tüstént segíthessen. A seborvosok aztán elvitték a meglőtt katonákat, hogy tátongó sebeiket bekötözthessék. Sokan hullottak el a védők közül is az öldöklő golyózáporban. Elestek Bolyky Tamás és Gyulay György hadnagyok is. Ezek a

szeglettornyot védelmezték s úgy omlott rájuk a golyó, mint rostából a pelyva. Katonáik feldühödve tódultak a falra és lőtték, vágták, szúrták a pogányokat, akik a betömött rést akarták széthányjni. Elkeseredett támadásuktól meghátráltak a törökök. De a hátulról fölfelé törtetőik ismét előre tolták őket s az ellankadt védők már nem bírtak velük. Kilőtt puskáikat nem volt idejük megtölteni, karddal, buzogánnyal és csákánnyal dolgoztak, de a törökök mégis felnyomultak és egetrázó diadalordítással tüzték fel az ókapu bástyatornyára a lófarkas lobogót. A védők sápadtan, megrendülve vívták tovább a kétségbeesett viadalt.

A háromszoros Allah! kiáltásra Dobó Klára kivont karddal vezette oda az amazon csapatot. A páncélos, sisakos ifjú lovag a női csapat élén bámulattal töltötte el a diadalittas török hadat s a meglepetéstől szinte gyökeret vert a lábuk.

— Jézus, segíts! — harsant föl pici, rózsás ajkán a lelkesítő kiáltás, amely újra felgyújtotta a védők szívében a harci vágy lohadó tüzét.

Sebzett oroszlánként rohanták meg a kontyos hadat, maga Dobó Klára is vágta, kaszabolta őket, de a zászló még ott lengett a bástyatornyon, az egész török tábor rengett a mámoros, a biztató, a tüzelő, a végső nagy harcra buzdító csatazajtól. Dobó István, Mecsey István, Bornemissza Gergey mind odarohantak. A viadal iszonyú öldökléssé fajult. A törökök nem hátráltak, ha egyet ledöftek, tíz rohant helyére, a résen már patakokban omlott a vér s holtak és hörgő sebesültek halomra hullva feküdtek egymáson.

— Atyám, az öreg ágyukat szegezd nekik — villant eszébe Dobó Klárának.

— Csak még pár percre tartásatok magatokat! — biztatta katonáit Dobó, aztán felrohant a keleti bástyára, néhány pattantyússal a résnek szegeztette a nagy tarackokat és elsütötte.

Rettentő hatása volt a kiröpült golyóknak. A résről valósággal lesepertek a turbános vitézeket. Akik mögöttük tódultak fel, rémülten rebbentek szét, mert a lelőtt holttestek százával gurultak le a lejtőn s leütötték volna őket a lábukról.

Ama törököket, akik már benn voltak a várban, rögtön körülfogták, lefegyverezték és tömlöcbe dobták.

Dobó Klárának a kardja csepegett a vértől. Páncélja felfogta a török szablyák csapásait, da a tompa ütésektől egy kicsit elkábult, a belehelt lőporfüst és a roppant izgalom elbágyasztotta. Hol itt, hol ott bukkant fel, egyszer a sebesülteket vitte hátra, máskor karddal viaskodott, aztán a védőket tüzelte, majd tűzkoszorúkat dobált a felrohanókra. Nem aludt, nem pihent, folyton talpon volt.

Mihelyt látta, hogy apja az ágyútűzzel visszaverte a turbános had rohamát, átváltozott betegápolóvá, vigasztalta a nehéz sebbe esett hősokeket és elborult arccal állott meg az újabb áldozatok eltorzult, véres holttesteinek előtt. A megújult kemény viadalban elesetek Nagy Imre és Pozsgay János hadnagyok is. Vagy százötvenre ment a holtak és sebesültek száma. De ott maradt a lófarkas lobogó, amelyet boldogan kapott kezébe Dobó Klára, paripára pattant, végignyargalta az egész várat, hadd lássák a vitézek, hogy győztek és zászlót zsákmányoltak. Az a nagy selyemlobogó, amikor csak egyet fodorított rajta a szél, mindig ezt zizegte:

— Cserbenhagytak, megfutottak alólam.

Talán a szégyentől lett olyan pirossá a selyme! Az éjszaka nyugodtan múlt el. Amhát vezér egész éjjel takarítottatta a halottakat. Ezernél is többen feküdtek szanaszét a vároldalon. Másnap reggel török sípos jött a vár alá egy magyar emberrel. Oroszlán basa levelet küldött. Sály András hozta, akit erővel hurcolt el Székesfehérvárról.

Dobó megint a piactéren fogadta köréje gyűlt katonái előtt. Amikor Sály András át akarta neki adni a levelet, Dobó mindkét kezét hátrakapta.

— Tépd ketté azt a levelet!? — parancsolt rá a remegő magyarra.

Sály sápadtan hebegte:

— De kapitány ur, fontos üzenet van benne.

Dobó kardot húzott. A szeme szikrázott.

— Téped szét azonnal azt a levelet!?

És vakítóan villámló kardjával olyat suhintott, hogy csak úgy sivitott a levegő. Sály reszkető kézzel szakította ketté a levelet.

Már ott állt a tüzes serpenyő és a felét Dobó rögtön elégette.

— Nyeld le a másik felét! — parancsolta most Dobó.

Sáryval forgott a világ. Az a recés hártypapiros éppenséggel nem volt cukros csemege. A várkapitány azonban olyan nézéssel meredt rá, hogyha kaviccsal van tele, akkor is lenyeli. Rákvörös lett s majd megfúlt, mire lenyomta.

— Árnyékra vele! — kiáltotta ekkor a kapitány Vitéz Ferenc viceporkolábnak.

Búsan baktatott előtte a szegény Sáry András. Útközben el akarta mondani, hogy mi volt a levélben, de Vitéz ráreccsent:

— Egy szót se, mert leváglak!

Hallgatott tehát s csak amikor a törökök eltakarodtak, mondhatta el, hogy mi volt a lenyelt levélben. Oroszlán basa azzal biztatta benne Dobót, hogy csak adja fel a várat, semmi csalárdságtól se tartson. Ha attól fél, hogy Losonczy István sorsára juthat, ő maga hajlandó Dobó foglya lenni, míg csak egész hadi népével ki nem vonul a várból. De ha bevárja, míg elfoglalják a várat, az egész őrséget kardra hányják.

Azt úgyis tudta mindenki a várban, hogy még a nőknek sem kegyelmeznének. Vagy győznek, vagy meghalnak, ettől a gondolattól voltak áthatva az egri nők s ez a tudat tette hőssé őket. Alighogy árnyékra tették Sáry Andrást, Paksy Jób hadnagy észrevette, hogy a lovakat legeltető törökök nagyon közel jöttek a várhoz s ha kiütne, valamennyit elfoghatná.

— Édes uram, — mondta Homonnay Margit — ne menj ki, nagyon gyanusak nekem ezek a törökök. Biztosan kelepcebe akarnak csalni.

— Póruháznak azzal a kelepccével, — felelte a nagyerejű és vakmerő dalia.

— Hátha lest hányunk és körülfognak, — tartóztatta Homonnay Margit.

— Majd mi hányunk lest nekik, — nyugtatta meg Paksy aggódó hitvesét.

De Homonnay Margitnak komor előérzete volt s mikor az ura maroknyi csapatával kitört a várból, szomorúan borult Dobó Klára vállára.

— Sohasem látom többé az én édes uramat! — szakadt föl szerelmes szívéből a szomorú sóhajtás.

— Nézd lelkem, — kiáltotta föllelkesülve Klára, hogy kaszabolja az urad a turbános hadat!

Paksyné fölemelte bánatos fejét. Látta, mint szikrázik az ura kardja, mint csepeg róla a vér, amikor végig hasítja vele a tar koponyákat. De egyszerre csak elborult előtte a világ, mintha leszakadt volna az őszi nap az égről és teljes sötétség omlott volna a földre. Spáhik robogtak elő sebesen, mint a villám.

— Tudtam, hogy kelepcébe esik, — tagolta elsárgult, remegő ajakkal.

— Kivágja ő magát, — vigasztalta Dobó Klára.

Most ágyúdörrenés hallatszott. Apja a spáhik közé tüzelt. Sokan fordultak le gyors paripáikról, de a többiek mégis körülfogták Paksy Jób csapatát. A nagyhírű vitéz kétségbeesett erővel védte magát, de megsebesült, lerántották a lóról, katonái pedig megadták magukat. A spáhik nagy diadal-lal vitték őket a török táborba. Homonnay Margit sárga lett, mint a lepergett falevél. A vér szívébe futott s keblét száraz zokogás rázta.

— Ki fogjuk váltani, van nekünk elég török rabunk, — vigasztalta Dobó Klára.

De Paksyt elvitték Konstantinápolyba a Héttoronyba. Vele küldték a csapatjától elvett zászlókat is. Homonnay Margit szomorú sejtése valóra vált, sohasem látta többé az ő édes urát. Amhát vezér elfogott katonáit mind egyszálig megölette. A dühös és vérszomjas ember ott húzatta őket karóba a vár előtt, hogy mindenki lássa.

— Titeket is mind karóba huzunk! — kiáltoztak fel a bugyogós katonák.

A szegény magyar foglyok borzasztó jajkiáltását elnyomták Dobó dörgő tarackjai. Folyton ágyúztatott, hogy ne hallják a karóba húzott szegény bajtársak szívet fagyasztó jajgatását.

Nagy csapás volt az őrsegre Paksy csapatának elvesztése. A törökök ott hagyták a vár előtt a kivégzett magyar katonákat, hogy a hollók és varjak csőreitől kivájt szörnyű emberarcokkal törjék meg a védők elszánt-

ságát. De ők nem lankadtak. Az egri nők lelkesedése, csodálatos nyugalma és kitartása oroszánokká tette őket. Hanem a Serédi csapatjában akadt egy sátán, aki összejátszott a törökkel és árulóvá akart lenni. Serédi csapata volt az, amely visszaszökött Kassára s ezért, mikor elfogták és vason hozták a várba, büntetésből a leghitványabb munkára szorította őket a várparancsnok. Ezeknek volt a hadnagyuk Hegedüs István. A csapat elégedetlen volt sorsával, zúgolódott a rabság miatt. Hegedüs aztán titokban felbujtatta őket, hogy játssák a török kezére a várat, mindjárt jobbra fordul sorsuk. Az őrség gyáváknak tartotta és lenézte őket. Ez is bántotta a rab magyarokat. Aztán meg nekik kellett a legnehezebb munkát végezniök. Földet talicskázniok, köveket hordaniok, gerendákat cipelniök, a várudvart söpreniök, ágyúkat tisztogatniok.

A nehéz robotmunka is elkésérítette a szökevényeket. Aztán meg tudták, hogy a vár felmentése után is tovább kell raboskodniok. Ezért hajlottak a sátán csábítására.

Dobó csak nappal aludt egy-két órát, éjjel mindig ébren volt, sorra járta a bástyákat, a falakat, a tornyokat, hogy nincs-e valami baj? Szeptember végén esős, borús hideg éj volt. A szél kísérteties zörgéssel dörömbölt a levert födelű épületeken. A kapitányt a szakadó eső sem riasztotta vissza. Kötelességét most is pontosan teljesítette. Bejárta a külső várat is. Katonái szurokfáklyák fénye mellett álltak őrt. Amikor a szögletbástya felé közeledett, észrevette, hogy az őr ide-oda forgatja a fáklyát, mintha jeleket adna vele. Kardját oldalához szorította, lábujjhegyen tartott az őr felé. Egészen a falhoz lapult, hogy észre ne vehesse. Amint a háta mögé surrant, észrevette, hogy a vár oldalán is áll valaki, mécseset tart baljában, jobbával pedig jeleket ad.

Eleget tudott, de várt. A török egyre közelebb jött s hol eltakarta, hol az őr felé fordította a mécseset. Az őr pedig levelet húzott ki a zsebéből és átdobta a bástyafalon. A török lehajolt érte, hogy fölemelje. Dobó ekkor előrántotta a pisztolyát, célba vette a törököt és lelőtte.

A dörrenésre az őr rémülten fordult meg. Dobó torkon ragadta.

— Ki vagy, te áruló kutya?! — hörögte Dobó dühtől rekedten.

Oly keményen szorította az őr torkát, hogy az kínjában a nyelvét is kiöltötte. A pisztolydurranásra felriadt az egész őrség. Dobó rögtön láncra verette az őrt, aki megvallotta, hogy Hegedüs István levelét dobta le a török katonának. Erre Hegedüst is azonnal vasra verték és kínpadra húzták. Itt aztán beismerte, hogy a török kezére akarta játszani a várat. Megnevezte bűntársait is. Dobó az árulót lenyakasztatta, cinkostársainak pedig gyalázatok örök bélyegéül, a fülét vágatta le.

Alig fojtotta el Dobó ezt a veszedelmes összeesküvést, mikor október 4-én még sokkal nagyobb s csaknem végzetes szerencsétlenség érte. Összes lőporát a sekrestyébe rejtette, hogy a tüzesgolyók föl ne lobbanthassák. De valószínű, hogy Hegedüs ezt a rejtekhelyet elárulta az ellenségnek, mert a törökök zápor módra eregették a templomra a tüzesgolyókat. Egyik a sekrestyébe hullott, a lőporra zuhant s a sok mázsa puszkapor rettentő dördüléssel felrobbant, összedöntötte a sekrestyét és az ott vigyázó Nagy Pált és Horváth Gergelyt nyolcadmagával a levegőbe röpítette. Alaktalan tömeggé zúzódva hullottak le. Két sütőházat és két malmot is rombadöntött, két sütőnőt megölt és a malomban dolgozó munkásokat is darabokra tépte. Mintha a pokol mélye nyílt volna meg és zúgó lángoszlopok verődtek volna belőle az ég felé, olyan tűzfelhőbe borult az összeomlott sekrestye környéke. Roppant zavar támadt. De ott volt Dobó, ott Mecsey és az egri hősnők. Tudták, hogy ezt a tűzvészt, amely rubintos színű uszályával betakarta az egész égboltot, a törökök újabb rohamtámadásra fogják használni. Dobó tehát csak a földműves népet rendelte a tűz oltására, a fegyveres védőknek pedig megparancsolta, hogy helyükön maradjanak.

— Ne aggódjatok, van még nekem elrejtve elég lőporom! — bátorította csüggedt katonáit, akik borzadva nézték a lánghullámok orkánszerű tombolását. Mintha a Vezuv ontotta volna magából a lávafolyamot, olyan forróság és vakító világosság támadt a várban.

A törökök iszonyú ordítással törtek fel. Hágcsókat, homokkal töltött zsákokat cipeltek a vállukon, hogy a rések alatt a sáncot betömjék s a falakra kússzanak. Ujjongó, kárörvendő arccal kiáltottak át a védőkhöz:

— Meg akartok sülni?! Adjátok meg magatokat!

Az egri nők puskát ragadtak és keresztül lőtték a csúfondáros törököket. A védőket, akik két tűz között álltak s egy pillanatra dermedt fásultsággal meredtek maguk elé, Dobó Klárának és hősi társainak bátorító példája észretérítette. Egymás után kapták fel puskaikat, hogy sortüzükkel visszaverjék a támadókat.

De Amhát vezér óriási tömegekben küldte az erősítéseket s csakhamar az egész vár körül egy fehér turbános embererdő nyüzsgött.

— Nyissatok kaput és meneküljetek, vagy mindnyájan megégték! — kiáltottak be szüntelen, hogy a védőket elcsüggyesszék.

Dobó erre megüttette a dobokat, megfúvatta a harci sípokat s parancsára az egész védősereg szüntelen Jézus nevét harsogta, hogy a törökök csüggyesztő kiáltását ne hallja. Aztán az öreg ágyúkból lövetett a rohamoszlopokra, pedig már csak tizenkét itce puskapora maradt. A földművesek eközben eloltották a malmokat, a sütőházakat, a sekrestyét s a törökök látva, hogy a védők haláltmegvető bátorsággal küzdenek, több órai gyilkos harc után visszavonultak. A trombitajelre lefelé rohanó ellenség közé Dobó Klára és amazon társai égő szurokkoszorúkat dobáltak, soknak a ruhájuk meggyulladt s ezek összeégtek, mert bajtársaik ott hagyták őket s egymást tiporva, futottak le a táborba. Dobó a két lőpormalom darabjaiból egyet csináltatott, salétroma, kénköve volt elég s éjjel-nappal készítette a puskaport.

A törökök most már a földalatti aknán akartak a várba jutni.

Héczey prépost házának pincéjében alagutat nyitottak s azt a vár felé fúrták, hogy a bástyát légberöpíthessék s az így támadt nyíláson betörhessenek a várba. A szemes Dobó azonban ezt is észrevette, ellenaknát fúratott s mikor a kettő összeért, egyik hadnagya az aknában levő török béget hasba lőtte, mire a bugyogós had eszeveszetten futott ki az aknából s azt Dobó betömette.

Amhát vezér ekkor más tervet eszelt ki, hogy a várba juthasson. A Bolyky és Bebek bástyák közt már jókora rés tátongott. Be volt ugyan tömve kövekkel, gerendákkal, és homokzsákokkal, de ezt könnyen szét lehetett hányni.

Megparancsolta néhány száz janicsárnak, hogy az éj védő leple alatt hasábfákkal tömjék be a sáncot, hajnalban aztán lábtókat támasszanak a falakhoz s úgy törjenek be a várba. Mecskey István jól hallotta, mikor a janicsárok nagy csöndben a sánchoz kúsztak s belecsúsztatták a fahasábokat. De nem lövetett rájuk. Virradatkor már jó magasan állott a fa a sáncban s a török rohamoszlopok sűrű rajokban törtek fel, vállukon hágcsókkal. Mecskey ekkor szurokkal bekent szalmacsóvákat, zsírral, hájjal megkent zsindelyeket s egyéb gyúlékony anyagokat, továbbá tonnákba zárt töltött mordályokat és pisztolyokat hányatott a sáncba s azokat meggyújtotta. Csakhamar láng csapott fel onnan s a törökök ledobva a lábtókat, most már a tűz oltására rohantak. De a töltött mordályok, pisztolyok épp akkor robantak fel, a golyók sokat megöltek, vagy megsebesítettek, akik pedig megfutottak, azokat Dobó ágyúí sodorták le a várhegy oldaláról.

Ezután a Bebek-bástyánál próbálkoztak. Egy nagy ágyút már oly közel vontattak a falhoz, hogy ha a védők kinyújtották lándzsáikat, a törökök elkaphatták. Egy pár lándzsát szándékosan odaengedtek nekik. A törökök vérszemet kapva, most már szüntelenül kapdostak a lándzsákhoz. A védők azonban ekkor már megtüzesített lándzsákat nyújtottak ki nekik s amint hozzákaptak, tenyerük bőre rajta maradt a forró vason. A pogányok erre dühös káromkodásban, a védők pedig harsogó nevetésben törtek ki.

E bohó kötődéssel is meg akarták mutatni nekik, hogy milyen elszánt szellem uralkodik a várban. Eközben pedig Bornemissza Gergely, egy pécsi kovácmester fia, okos, tanult ember, akit éppen ezért Deák Gergelynek neveztek, több hordót és kereket hordatott össze, a kerék küllőit bedeszáltatta, közéjük, valamint a feneketlen hordókba töltött puskákat rakatott, fölibük szalmát szórt, azt meggyújtotta, aztán legurította a bástya körül tolongó ellenségre. A hordókban szakállas golyók, (így hívták a láncos golyókat) is voltak, amelyek gurulás közben egymásután durrantak el, a törökök rettenetesen megrémültek és eszeveszetten futottak a hordóba bújt tüzes sárkányok elől. Ijedtükben az öreg ágyút is ott felejtették, amit a védők tüstént beszögeztek. Ezután az ókapunál lövetett rést Amhát vezér. Tátongó üreg támadt, amelyet be kellett rakatni, hogy be ne rohanhassanak rajta.

Mecskey téglát, ragacsot és agyagot hordatott oda. A munka olyan sürgős volt, hogy Dobó Klára, Homonnay Margit, Gyulafy Eufrozina s valamennyi egri nő rakta a téglákat. Maga Mecskey is leguggolt és tömte a rést. A golyók búgó sivítással csaptak a nyílásba, összetörték a téglákat, de a séreány egri hősnők ezeket nyomban újakkal cserélték ki. Órákig tartott ez a nehéz munka, minden pillanatban az életükkel játszottak s még sem akadt egyetlen nő se, aki meghátrált volna. Annyira megszokták már a golyók süvöltését, az ötvenkét fontosok pörgő sersistergését, hogy föl se vették, ha közelükben egy-egy lecsapott és üreget vájt a földben.

Október 12-én hideg, nedves idő volt. A köd ólomszürke fátyolt vetett a vár oldalára. A rést megint kimélyítették a törökök. Hiába rakták reá a téglákat, a golyók ismét lesodorták. Huszonnyolc zászlóalj török rohant a rés ellen. Hajító gépekből hatalmas köveket szórtak a réstre és az ágyúgolyók is szakadatlanul omlottak reá. Mecskey segítséget kért. Sok török már felnyomult a résen. Egy kő vállon csapta Mecskeyt és elkábult. De pár perc múlva magához tért. Egy kis csapat futva rohant segítségére. A törökök már a rés tetején állottak s nagy erővel készültek benyomulni. A friss csapat golyózaporától és lándzsadöféseitől azonban legurultak.

Amíg itt ilyen elkeseredéssel folyt a harc, a törökök a földbástyát is megrohanták. Sukori János és Pribék János védte ezt vagy ötvenedmagával. De már sokan elestek, vagy harcképtelenné lettek. A végső pillanatban, amikor már hátrálni akartak, megérkezett Dobó István néhány katonával és az amazon csapattal.

Az egri hősnők szurokkoszorúkat gyűjtöttek s ezt vetették a berohanókra. A rájuk hulló szurokcseppektől lángot fogott a turbán, a bugyogó s amíg az égő ruhát tépdesték magukról, addig a katonák lándzsái letaszították őket. Egyik a másikat rántotta magával. A hősnők ekkor forró vizet zúdítottak rájuk s tömegesen hullottak a sáncba. De újabb hadoszlopok kapaszkodtak fel a holttesteken. A harc szörnyű elkeseredéssel folyt.

Jézus nevét túlharsogta az Allah! kiáltás. Az egri amazonok épp olyan vakmerő elszántsággal harcoltak, mint a férfiak. Egyik tüzes lándzsával vagdosta az ellenséget, a másik suhogó szablyával. Dobó Klára majd kicsat-

tant az izgalomtól. Piros volt az arca, mint a láng, a szeme szikrázott, a keze egy pillanatra sem pihent.

Kardját hóna alá kapta, ha szurokkoszorút dobhatott az ellenségre, aztán kezébe markolta a pengéjét s vágta, aprította a törököt, akárcsak a szecskát. A mozlímok kardja gyakran csattogott a páncélján, sisakján, de ő e vágásokat föl se vette. A résen azonban egyre többen tódultak be. Dobó ércmelle és hatalmas szablyája se tudta visszaverni őket.

A törökök most már a védők sorain akartak rést ütni, hogy az utánuk nyomulók is betörhessenek. A pattantyúsok a rés elé céloztak, a golyók utcákat hasítottak a rohamoszlopok közt, de a mozlímok félrelökték bajtársaik holttestét s vad riogással nyomultak be. És letről még mindig ezren és ezren kígyóztak fölfelé. Dobó mellől egymásután hullottak el legjobb vitézei. Egy golyó Klára páncéljára csapódott s a tompa ütéstől annyira elszédült, hogy lebukik, hogyha Paksyné meg nem kapja. Dobó azt hitte, hogy leánya súlyosan megsebesült, mire tigrisdühvel vetette rá magát a pogányokra. A turbánok repültek, ahová suhintott. A vér vastag erekben folyt már a rés előtt s csaknem bokáig ért.

Egy óriás török párbajra kélt vele, de Dobó menten kersztüldöfte s a hatalmas ember három törököt rántott magával, amint lezuhant.

— Rajta vitézek, üssétek, vágjátok! — sistergett a hős kapitány hangja, mikor látta, hogy némelyik katonája hátrálni kezd.

Dobó Klára néhány perc múlva már ismét a küzdők közt termett, baljában zászlót lobogtatott s lelkesülten kiáltotta:

— Előre, katonák! Az isten velünk van!

Egész golyózapor hullott rá, de csak a lobogó selymét szaggatták össze. Az ellankadt védőkre varázshatással volt ez a fölséges jelenet. Fölfrissülve, új erőre kapva, megacélosodott izmokkal szökkentek előre s megint fellobogott bennük a harci láng.

A sütőnők hatalmas dézsákban forró vizet hoztak, az egri nők csöbrökkel, kupákkal merítették belőle és leöntötték velök a résen állókat. Ordítás, jajgatás, káromkodás, dühös szitkok és fenyegetések, ágyúk bömbölése, kardok suhogása, golyók pattogása és mindent ellepő füstfelhő jelezte az

élethalálharc helyét. A védők sorai egyre ritkultak, a támadók egyre szaporodtak.

— Hozzatok friss csapatot! — kiáltotta Dobó az egri amazonoknak.

E pillanatban dobpergés, trombitaharsogás és gyors léptek dobaja hallatszott. Pethő Gáspár jött a maga csapatával.

A dob rohamra pergett s Pethő katonái futólépésben közeledtek. A friss csapat roppant elszántsággal rohant a törökre. Karddal, lándzsával, buzogánnyal vágták, szúrták, aprították a mozlimokat s ezek tömegesen hullottak a sáncba. Az ágyúk nagy része a résnek volt szegezve. Mint apró csónakokat a hatalmas tengerhullám, úgy sodorták el a törököket a szakállas golyók.

Már sötétedni kezdett s Amhát visszavonulót fúvatott. A mozlimok fáradt lihegéssel húzódtak le a völgybe. Ugyanekkor Zoltay és Bornemissza is hevesen küzdött a Bolyky bástyánál. A véres harc hajnaltól egészen naplementéig tartott s a védők húsz mázsa löport lövöldöztek el. Az egész vár oldalát halottak és sebesültek borították. De a védők közül is sokan estek el.

Amhát még azon este haditanácsot tartott, amelyen keserű szemrehányást tett Ali basának, amiért rossz juhakolnak nevezte Eger várát. A basák elhatározták, hogy másnap megint általános rohamot intéznek a vár ellen s egyszerre támadnak minden oldalon, hogy az elosztott védők ne segíthessék egymást.

Dobó kémétől megtudta, hogy ez lesz az utolsó roham, ha ezt kiállják, a török elvonul a vár alól, mert Amhát hírt kapott, hogy felmentő sereg közeledik. Már éjfél után nagy mozgalom támadt a török táborban. Ágyúk dübörögtek, társzekerek és löporos kocsik nyikorogtak, csapatok vonultak ide-oda. Dobó is talpon volt az egész várőrséggel. A holtak, betegek és sebesültek folytán felére apadt a számuk. A könnyebb sebesültek azonban harcolni akartak. Dobó Klára és amazon társai éjjeli egy órától kezdve vizet forraltak, szalmakoszorúkat fontak s azokat olvasztott szurokba mártogatták. Aztán köveket hordtak a rések elé. Amiket a törökök belövöldöztek, azokat mind garmadába rakták. Pitymallatkor már lehet látni, hogy ez lesz a döntő roham. A mozlimok közt hosszú hágcsókat osztottak ki. Majd kijelölték ez első, második és harmadik rohamoszlopok helyét.

Dobó pedig a vár pincéjéből tüzes bikavérrel teli hordókat gurított ki, dézsákba, vödrökbe töltette a föld tüzes vérét, hogy a harcolók meg ne szomjazzanak. A törökök lassan készülődtek a rohamra. Dél lett, mire a csapatok elfoglalták helyeiket s Ali basa megfúvatta a trombitákat. Az ő serege a tömlöc melletti bástyát támadta meg. A védők háromszoros Jézus! kiáltással rohantak elő. Dobó vezette őket. Mellette állott az apródja. Deli szép ifjú. Kezében urának aranyos sisakja. Körülötte az amazonok. A törökök ropogó puskatúzzal üdvözlik őket. Egy golyó az apród mellébe fúrodik, felkiált, a sisakot földre ejti s maga is reá zuhan.

— Rossz jel! — gondolják a vitézek.

Az elesett ifjút hátra viszik, hogy össze ne tapossák.

Ali katonái sebesen kúsznak fel. Ott viszik a basa előtt kibontott nagy, vörös zászlóját, közepén aranyos félholddal. Minden csapatot basák és bégek vezetnek. Egyedül Amhát vezér áll a sáncban s onnan viszik szét parancsait.

Dobó a földműveseknek is puskat osztogat. Az amazonok ott állanak a kőgarmadák előtt. Mellettük lepedőkkel letakart forró vizes dézsák, közepükben egy halmaz szurokkoszorú, mögöttük ropogó máglya.

A pattantyúsok megszólaltatják az öreg tarackokat. A föld is reng a talpuk alatt, mikor a sok ezernyi török dübörögve felfelé törtet. Az izzó lövegek bömbölő bűgással csapnak közéjük. Sorok dőlnek el, de nyomban összezárkóznak s tovább rohannak. Aztán hirtelen megállanak s egész puskaerdő mered a bástyákra. Ott áll Dobó kifeszített mellel, arcán jéghideg nyugalommal, jobbában széles csatakarddal. A puskaerdőből most hosszú tűznyelvek lobbannak ki s utánuk egetrázó dördülés hallatszik. Mintha száz meg száz tüzes sárkány ontaná magából a kénköves lángot, olyan golyózapor hull a falakra. Dobó összerezzen és alig észrevehetően elsápad. Az egyik lábán mintha meleg futna végig. Érzi, hogy meglőtték, de nem mutatja. Kardját magasra villantja, a védők puskatúzzal felelnek, de Ali zászlója suhogva közeledik.

— Utánam! — zizegi a zászló bársonya a pogányoknak.

És a törökök, akiket a basák és bégek gazdag zsákmánnyal biztatnak, vakmerően kúsznak feljebb a nedves vároldalon. Némelyik elsiklik és lefelé

gurul, ezt agyontaposság a mögötte rohanók. Pattognak, omlanak a golyók, a kövek, bömbölő vastekék. A füst, a köd összeölelkezik s betakarja őket. A szürke fátyolon aztán réseket hasítanak a lobogó szurokkoszorúk, amelyek hasonlítanak a hulló csillagrajhoz.

Ali korbáccsal kergeti azokat, akik megriadnak égő bajtársaiktól. Senki sem oltja őket. Levetik magukat a földre, azon hentergőznek, de összetapossák a szerencsétleneket.

— Előre, előre! — ezt zúgják, harsogják a török sípok, pergetik a dobok, kiáltozzák a nagyhasú basák. Szuszogva, sziszegve, lihegve kúsznak feljebb. A zászlótartó már a résen áll a nagy, vörös bársony lobogóval. Azt kell körülvenni és kitűzni a bástyafokra. Dobó előrántja pisztolyát s lelövi a zászlótartót. A haldokló kezéből kikapják a zászlót s feljebb hágnak vele. Dobó Klára, Homonnay Margit és a többi egri hősnő most kupákból zúdítja rájuk a forró vizet, csöböréből az olvasztott szurkot, majd a köveket és égő szalmakoszorúkat dobálják a fejükre.

A zászló körül kétségbeesett harc folyik. Már az ötödik kézbe kerül a zászló. De ezt is leterítik a védők. A nagy bársonylobogó a törökök fejére dől, de ismét felkapják s még feljebb viszik.

Dobó biztatja katonáit, akikről már csorog a víz.

— Igyatok, fiaim!

És sorra járnak az asszonyok a boros kupákkal. Csak úgy döntenek magukba az egri szőlők híres aranyszínű borát, meg a skarlátszínű és lángot lehelő bikavért. A fölséges ital föltüzeli bennök a harci kedvet s fogáikkal tépik, marcangolják az ellenséget, mint a vértől megrészegült oroszlánok. Dobó újabb sebet kap a kezén, de ezzel sem törődik. Neki nem szabad csüggedést mutatnia. Pedig érzi, hogy a lábán csorog a vér, talán a golyó is benne van a lábikrájában. Mindegy, ha győznek, lesz ideje bekötöztetni a sebet, ha pedig elesik a vár, akkor úgyis mindnyájan elvérzenek.

De ni, már ott leng a nagy bársony zászló a várfalon! Katonái azonban körülveszik a vakmerő törököket s most élethalál harc folyik a zászlóért, Dobó Klára karddal vág közéjük, az asszonyok lándzsákat ragadnak s azzal szúrják, taszigálják le a mozlimokat. A védők mind a zászló körül

tolonganak, húsz-harminc kard csiholva, szikrázva, csattogva, hasogátja a turbános fejeket.

Lentről mennydörgő Allah! kiáltás lelkesíti a vár tetején állókat. Nincs az a rettentő égzengés, melyet százszorosan túl ne harsogna a mozlimok diadalordítása.

Veli, hatvani bég, áll legközelebb a bársony zászlóhoz. Biztatja, tüzei, lelkesíti katonáit, hogy rohanjanak be. Huszan-harmincan fogóznak össze a törökök s láncot alkotva tolják befelé a résen az előttük állókat. De egy szakállas golyó csap közéjük és véres út kígyózik nyomában. Veli béget az egyik amazon mellbe lövi s az lerogy. A törökök megriadnak. A várban dobpergés hallatszik. Katonák rohannak Dobó segítségére. Pethő Gáspár vezeti őket. A zászlót már megragadták a védők, de sok török fogja. Ki akarják csavarni a kezükből.

Pethő katonái lelövik a törököket, a zászlót elfoglalják. Átadják Dobónak, aki büszkén lengeti lefelé. A rohamoszlopok mintha hirtelen megdermednének. Megállanak és sápadtan néznek össze. Fentről pedig az örömtől mámoros magyar hősök diadalkiáltása harsog, mint az orkánzúgás. Az egri nők még egyre ontják lefelé a forró vizet, a szurokkoszorút. A törökök megbomlanak, hátat fordítanak és rohannak le a lejtőn. Némelyiknek ott ég a testén a szalmakoszorú, lángot vet a ruhája s ahogy eszeveszetten fut, hasonlít az égő szélmalom vitorláihoz.

Dobó még ekkor sem árulja el, hogy megsebesült. Figyelmeztetik, hogy a keze véres.

— Se baj, az ellenség véres! — üti el a dolgot.

Pethő Gáspárt most már a Bolyky-bástyához küldi. Ott nagyobb szükség van rá. Ezt a bástyát Oroszlán basa víja. Bornemissza, Zoltay és Figedy védik. Itt is öldöklő harc folyik. A török rohamoszlopok sortüzétől rakásra hullanak a védők. Dobó Klára is ideindul az amaton csapattal. Bornemissza apró fegyvergolyókat veret egy öreg tarackba, aztán odalövi, ahol legsűrűbben áll a török. A kartácstól százával hull el a pogány.

— Ne csüggedjeteK, ez az utolsó roham! — biztatja katonáit Bornemissza.

— Lássátok, Dobó győzött, amott már futnak a törökök! — mutatott le Figedy a vároldalra.

Most feltűnik Dobó Klára férfias alakja. Vállán a nagy török bársony zászló. Utána az amazonok tömött sorban. A katonák megpillantják a nagy, arany félholdas zászlót és a lelkesedés egetrázó kiáltása tör fel hős mellükből.

Ott állnak a letakart forró vizeskádak. Az amazonok kupákkal merítenek belőle és öntözni kezdik vele a felkúszó törököket. Majd szurokkozorúkat gyűjtanak meg és dobálnak le. A törökök itt is meghátrálnak. A vér patakokban rohan le a vároldalon. Holttestek lepik el minden rovátkáját.

Oroszlán basa mellől holtan gurul le a hadsegéde is. A hátrálókat karddal kaszabolják a védők s néhány zászlójukat is elveszik. Száznegyven magyar holtteste fekszik a győzelem színhelyén. A bástya körüli tér olyan, mintha vérvörös szőnyeggel volna leterítve. A törökök pedig ötezren feküdtek a sáncokban, a réseken és a vároldalon. Bornemisszának jobb kezén, Zoltaynak a vállán esett seb, Figedynek a fogát ütötték ki. A harmadik rohamoszlop az ókaput akarta betörni, ahol Mecsey állott ötszázad magával. E hadoszlopba voltak beosztva Amhát vezér híres janicsárjai, akik a temesvári őrséget felkoncolták. A magyar leventék itt is oroszlátként küzdöttek s oldalról gyilkos ágyú- és puskatüzzel sodorták le az ellenséget. Hiába biztatták, kergették őket a basák és a bégek, mikor tele volt az út bajtársaik holttesteivel, egy tapodtat se mentek tovább.

— A magyarok mellett Allah harcol! — mondták csüggedten és megfordultak.

A fővezér szakállát tépte dühében s ágyúkkal akarta előre kergetni őket, de mind hasztalan. Már szürkülni kezdett a láthatár s végre beszüntette a rohamot. Amikor az est lebocsátotta fekete fátyolát Eger várára, környékén síri csend volt. Dobó csak ekkor kötöztette be sebeit, amikből sok vér elfolyt. A hős azonban föl se vette. Örömeben sorra ölelgette vitéz bajnoksárait. Dobó Klára ekkor már az amazonokkal a több száz sebesültet ápolta. Másnap, harmadnap csönd volt a török táborban. Negyednap a toronyőr jelentette, hogy a vezérek sátrait egymásután szedik fel. Ujjongó örömmel fogadta e hírt a várórség. Hatodnapra az utolsó roham után az egész tábor fölkerekedett és eltakarodott a vár alól. Utócsapatait Dobó megrohanta s több zsák puskaport, cifra nyerget, lótararót és díszes sátort,

meg lófarkas lobogót zsákmányolt. Aztán örömeiben összes ágyúját és pus-
káját kisüttette, trombitát fúvatott, dobot veretett, a királyhoz pedig három
nagy aranyos, bársonyzászlót küldetett. Másnap a várpiacon egy halomba
hordatta a belőtt ágyúgolyókat. Tizenkétezeret számoltak meg, de ebbe
nem voltak benne a tarackok lövegei és a szakállas golyók. Ama királyi
okmányban, amellyel Ferdinánd Dobót az ország bárói sorába emelte, szá-
zötvenezerre van téve a török ostromsereg száma. Egyéb történeti kútfők
azonban csak hatvanezerre becsülik. Dobó az erdélyi vajdaságot, Dévát és
Szamosújvárt nyerte jutalmul.

Az egri nők dicsősége berepülte az egész világot. Hegedősök járták
be az országot és az ifjú, költői lelkű lantosok a várkastélyok termeiben,
dús lakomák mellett, hősköltevényeket zengtek Dobó Klára vitézi tettéről.
Századok múlva is hevesebben dobog minden magyar szíve, ha az egri
nőkre gondol, akik Dobó Klára lovagi bátorságán felbuzdulva, a regevilág
győzhetetlen amazonjaiként harcoltak.

Valóban isten küzdött itten a pogányok ellen, a magyar nők istene,
aki erényt, honszerelmet, bátorságot és a nemzeti becsületért halni kész
önfeláldozást lehelt az egri csillagok lelkébe. Példájok átragyog időn, enyé-
szeten, mert nagy nevek örök betűit mindnyájan török vérrel írták be a hír
könyvébe. Ott álltam, midőn Dobó István és Dobó Klára fenséges ércalak-
járól lehullott a lepel s az országos dalversenyen részt vett ezer énekes
ajkán zendült fel a Hymnus. A jövődő kegyelele állt itt levett kalappal a
múlt előtt. A nemzet hálája font érckoszorút a dicsők emlékére. Lelkem,
mintha lánghullám ragadta volna a múltba, látta a hős amazon csapatot,
hallotta az ágyúk dörgését, csatazaj moráját. És sóhajtvá gondoltam arra,
hová lett a magyar nőkből az a hősi szellem, férfias erő, bátorság és büszke
nemzeti öntudat, amely világhírré koszorúzta egykor Dobó Klárát és az
egri nőket. Hintsen virágot hamvaikra az emlékezet és tisztelje őket örökre
a hálás kegyelet.*

* A krónikák Dobó István lányának mondják Klárát, de ő 1550-ben vette nőül
Sulyok Sárát, Sulyok Balázs lányát, Balassa János feleségének testvérét. Ettől
született Ferenc fia és Krisztina leánya, Balassa Bálint későbbi felesége. Dobó
Klára tehát vagy huga, vagy első házasságából született lánya lehetett, de én itt a
krónikáshoz ragaszkotam.

Bornemissza Anna.

Férfias lelkű, erélyes, elszánt, hazáját lángoló hévvel szerető asszony volt. A sors olyan gyenge akarató, szeszélyes és a bor mámorító hatása alatt álló férjet adott neki, aki nemhogy egy országot, de még önmagát se tudta kormányozni. Ez a férfiú Apaffy Mihály, a véletlen csodás kedvezéséből Erdély fejedelme volt. Cifra báb tanácsosai kezében, akik úgy játszanak vele és Erdély sorsával, mint a gyermek a labdával, ha nincs mellette ez a szívós, határozott, mélyen gondolkozó, éles látású és bölcs ítéletű nagyasszony, aki a hitvesi szeretet gyöngéd szálaival kötötte meg, ha mámor tüzeiben égve korlátlan hatalmú imperátornak képzelte magát, akinek fejedelmi koronája akkor fénylik a legszebben, ha lenyakazott hazafiak fejei hevernek a lábai előtt.

Gyöngé volt és kegyetlen. Volt benne valami Neróból és Caligulából. Ez utóbbi vonást azonban csak a tanácsosai sugallották bele, mert ő alapjában véve szelíd, jámbor, sőt pipogya férfiú volt. De akik nem voltak beavatva az erdélyi

szelíd, jámbor, sőt pipogya férfiú volt. De akik nem voltak beavatva az erdélyi fejedelmi udvar titkaiba, azok csak a kegyetlen és hígvelejű, szeszélyes és zsarnok hajlamú országfőt láthatták benne.

Ilyen embert kormányozni, érte ezer veszedelemmel szembeszállani és megküzdeni, a törvény és igazság útjára vezetni, lelkének fattyúhajtásait gondosan nyesegetni, a gonosz tanácsosoktól sugallott esztelenségektől visszatartani, olyan roppant nehéz feladat, amire sikerrel csak akkora erély, tapintat, éberség és bölcs szelídség vállalkozhatott, minő Bornemissza Anna hősi lelkében lakozott.

A sors fejedelmi trónra emelte az urát, ő pedig magához emelte, hogy uralmát a bérces Erdély fölött állandóvá tehesse. És ha sikerei voltak s ellenfeleivel diadalmasan megküzdhetett, azt nem tanácsosainak, hanem egyedül a feleségének köszönhette. Ez a szép, dús fekete hajú, csillogó szemű, fehér homlokú, pálma termetű, bájos fiatal asszony maga volt a szívós kitartás és acélos akaraterő. Lelke tettvágytól égett s nemzeti szellem és hazafias érzés hatotta át. Hasonlított Martinuzzi Györgyhez, a nemzeti királyság eszméjének eme lángeszű diplomatájához, akinél nagyobb magyart és erősebb lelkű hazafit nem szültek még az elnyomatás gyászos századai.

Petrelini Bornemissza Pál jenői kapitánynak volt a leánya. Húga: Katalin, Bánffy Dénesnek, ő pedig Apaffy Mihálynak lett a felesége. Ez az előkelő főnemes Apaffy György országtanácsos és Petky Borbála fia volt. Ebesfalvai ősi kuriáján gazdálkodott. Sohasem álmodta, hogy Erdély trónjára kerül. De még azt sem hitte, hogy valaha kiváltják a tatár rabságból. Ezt is felesége önfeláldozásának és takarékos szellemének köszönhette.

1657-ben II. Rákóczi György, a dicsvágyó fejedelem, a lengyel korona után nyújtotta ki a kezét. Mint Cserei Mihály írja a maga históriájában, »bolond kevélységből az erdélyi dicsőséges fejedelemséggel meg nem elégedvén, holmi levis könnyelmű) lengyel urak biztatásából Lengyelországba feles hadakkal bémenvén (1657 jan. 1-én), királyságot akarván magának halászni, gyalázattal onnan kiszaladott (július 22-én)«.

Rákóczi a svédekkel szövetkezve akarta megszerezni a lengyel trónt, de hadjárata szomorúan végződött. Harmincezer főnyi hadsereggel lépte át a határt s csak néhány századmagával tudott hazamenekülni. Erdők rengetegeiben, hegyek szakadécai közt bújdosva, seregének romját a tatárok prédájául hagyva, a legnagyobb viszontagságok közt vergődött haza. Erdély egész nemessége, a fiatal leventék deli gárdája mind ott vérezett el a tatárok nyílzápora alatt.

Ilyen nagy és végzetes katasztrófa még egyetlen erdélyi fejedelmet se ért. A hátráló sereg útját elzárták a Visztula zúgó hullámai s a tatárok ezrével szorították bele a fáradt vitézeket. A csatatér is tele volt aranyveretű görbe kardokkal, drágagombos mentékkal és dolmányokkal, véres sisakokkal és mellvértekkel. Még a vastag páncélingek se mentették meg a deli ifjakat a rémes pusztulástól.

Annyi búbánatos, szép, fiatal özvegy soha sem volt még Erdélyországban, mint ekkor. Temérdeken estek tatár rabságba s ezekért is gyászruhát öltöttek a zokogó anyák és fiatal asszonyok. Háromszáz előkelő nemesasszony talpig feketében ment az országgyűlésre, hogy Rákóczitól visszakövetelje az urát. De ő nemcsak dicsvágyó, hanem fősvény is volt s aki a maga takarékoságából ki nem váltotta a férjét, azért ugyan a fejedelem egy szalmaszálat se tett keresztbe.

Apaffy Mihály szintén részt vett a végzetes lengyelországi hadjáratban Kemény János, a későbbi fejedelem vezérlete alatt. De ő is fogságba esett vezérével együtt. Amikor ezt Bornemissza Anna meghallotta, először szintén a fejedelemhez fordult, hogy nyissa meg kincstára lakatját s ha már belevitte Erdély nemességét e könnyelmű és kalandos hadjáratba, hozzon fejedelmi áldozatot is értük. A fukar Rákóczi hallani se akart erről, de Bornemissza Anna nem csüggedett. Rettentő pénzsűk világ volt akkor. Még a leggazdagabb főnemeseknél is ritka madár volt az éltre vert garas. Egész falvakat adtak zálogba a megszorult nemesek harminc-negyven magyar frtért, vagy tíz-húsz aranyért. De a mainál húszszorta is nagyobb értéke volt akkor a pénznek. Bornemissza Annának szép hozománya volt, az urának tekintélyes vagyona és uradalmi, kincsesházuk teli aranykupák-

kal, ezüst bilikomokkal, drága kőszötyűkkel, gyöngysorokkal, gyémántos forgókkal és boglárokkal, de pénz alig volt egypár tallér a háznál.

Ám, ha egy asszonyban olyan erős lélek és akaratérő van, mint Apaffynéban, akkor a föld alól is pénzt teremt, hogy az urát kiválthassa a nehéz rabságból. Évekig kellett megvonnia magától mindent, hogy élire verhesse a lassan gyűlő tallérokat. Milyen pontos számítás, takarékos beosztás, éjjel-nappal való gondoskodás kellett ahhoz, hogy azt a harmincezer tallért összegyűjthesse. És négy évi önmegtágadás, zsugorgatás után végre előteremtette ezt a roppant nagy összeget. Ha meggondoljuk, hogy Zrínyi Ilona hozománya százezer tallér volt, láthatjuk, hogy az a váltságdíj akkor mily óriási összegnek felelt meg.

Legszebb fiatalsága éveit szentelte a serény munkának, a napestig való vesződségnek, csakhogy kikerekíthesse teljes összegére a váltságdíjat, s 1661-ben együtt volt a sok ezer tallér. Felpakolt hát a nagy ekhós társzekerre, jó egynehány fegyveres szolgát vett magához, akik lóháton kísérték a tatár kánhoz. Még aznap szabad lett az ura, amelyen lefizette érte a váltságdíjat. Harmincötéves volt ekkor (szül. 1626-ban) Bornemissza Anna.

E nagy léleknek épp oly fenségesen nagyszerű lehetett a viszontlátás perce, mint amily fenséges önmegtágással készült az ura kiváltására. Mámoros örömmel kísérte a férjét ebesfalvai jószágára.

A csöndes családi élet boldogsága gazdagon kárpótolta őt a négy évi szenvedésért. De a szerencse még csak ezután vette igazán tenyerére. II. Rákóczi György fejedelem, a törököktől körülfogva, vitéz küzdelem után halálos sebekből borítva rogyott le a gyalui csatában. Tizenkét nap múlva meghalt.

Utódát: Barcsay Ákost, ellenfele, Kemény János, Görgény várából kicsalta s Torda megye Répa nevű községe mellett kegyetlenül megölette, darabokra vágott holttestét pedig a község pellengéréhez temettette.

Mivel Kemény János a császári párt embere volt, a szultán nem erősítette meg, hanem Erdélybe küldte Ali temesvári basát, aki seregével keresztül-kasul száguldozta Erdélyt, sok ezer foglyot rabszíjra fűzött s az ország nagy részét elpusztította. A basa teljhatalommal volt felruházva s 1661 szeptember 14-én Apaffy Mihályt táborába hozatta és az ország-

gyűléssel Erdély fejedelmévé választotta. Ekkor még nagyon kevés híve volt az új fejedelemnek s talán még azok is elpártolnak tőle, ha az erélyes, okos és körültekintő Bornemissza Anna finom diplomata ésszel sok főnemest pártjára nem hódít.

Mindössze osdolai Kun István, Daczó János, Nyaláczai István és Cserey János főasztalnok voltak fejedelmi udvarában. Az erdélyi főurak részint Magyarországra menekültek a török elől, részint pedig Kemény János pártján állottak. Ez német császári hadaktól támogatva üldözőbe vette Apaffyt, aki most már a fejedelemséget csak pünkösdi királyságnak tartotta. Csekély seregével Segesvárra vonult s itt akarta bevárni a török segítséget.

A vár alá szállott Kemény János is a maga nagyszámú hadával s már minden előkészületet megtett a másnapi ostromra, mikor Kucsuk basa kétezer főnyi válogatott török haddal késő este megérkezett Segesvárra. A német sereg tábornokai s a magyar csapatok parancsnokai azt tanácsolták Kemény Jánosnak, hogy menjenek Kucsuk basa elé, verjék meg s csak ezután fogjanak az ostromhoz.

Kemény azonban attól félt, hogy a török törbe csalja s másnapra halasztotta az ütközetet. Kucsuk basa igen nagy utat tett meg seregével, s Kemény János táborában azt hitték, hogy egy-két napig nem is mer támadni. Másnap korán reggel azonban nagy csodálkozásukra Kucsuk basa megfúvatta a trombitákat, kijött Segesvárból s megizente Apaffynak, hogy csak maradjon veszteg a várban, mert ő ma, ahol Kemény Jánost találja, fölkeresi s ha mind egy szálig el is esik a török had, mégis megütközik vele.

Apaffy uram, Cserey szerint, kétségbe volt esve, mert Kemény Jánosnak ötszörte nagyobb serege volt s így nem sok reménye lehetett a győzelemre.

Kemény azonban kerülni akarta a törökkel az ütközetet, seregével egy mértföldnyire hátrált Segesvártól s Nagy-Szóllósnél Medgyes előtt ütött táborn. Egy napig pihenni akart, aztán Magyarországra készült, hogy még több hadat gyűjtsön. Azt hitte, hogy Kucsuk basa fáradt hadával nem ered utána. Ez azonban sebes vágatással délben már a szász falu előtt termett s mikor az ellenséges táborn megpillantotta, leugrott lováról, a földet meg-

csókolta, majd ismét paripáján termett s két ezer emberét támadásra rendezte.

Volt egy daliás legényfia; ezt magához hívatta, aztán kihúzott a kontyában levő kerecsentollak közül egy szálat, fiának kontyába tűzte és így szólt:

— Eredj a sereg balszárnyára s úgy harcolj, hogy jobb, ha az ellenség fegyvere ment meg s halva látlak, mintsen gyalázatosan elszaladván, az én kardom öljön meg.

A basa nagyot csapott oldalán függő kardjára s az ifjú török levente fejét lehajtva, megcsókolta apja köntösét, aztán a balszárnyra vágatott.

A basa most végig nyargalt az arcél előtt s így kiáltott:

— Vitézek! Az ellenséget szemetekkel látjátok. Én nem mondom, sok-e vagy kevés, mert magatok nézhetitek. Sokkal többen vannak, mint mi, de bizzatok Allahban s vitézül harcoljatok! Jobb ha dicsőségesen harcolva estek el, mint gyalázatosan elszaladván, mind titeket, mind engem a hatalmas császár megfojtasson. Azt is gondoljátok meg, hogy Erdélynek a közepe táján vagyunk s ha a harcból meg is szaladhatnánk, a föld népe is agyonverhetne, míg az országból kimehetnénk.

Majd megparancsolta nekik, hogy abban a pillanatban, amint rohamra indulnak, ki-ki lova nyakára hajtsa le a fejét. Mikor pedig észrevette, hogy a szaracénok hosszú puskáikat kezdik töltögetni, rájuk szólt:

— Tegyétek le a puskát, mert több puska van amott, hanem mindenki a kardhoz nyúljon.

Erre mindnyájan nyakba vetették a puskáikat és kardot rántottak.

Kemény János éppen ebédnél ült, mikor Kucsuk basa hada megérkezett. Azonnal félbe hagyta az ebédét, megfúvatta a trombitákat és csatarendbe állította seregét. Mikor észrevették, hogy mily kevesen vannak a törökök, biztosra vették a győzelmet s jókedvűen kiáltoztak:

— Csak jertek kontyosok, ma Allah paradicsomában fogtok ebédelni.

Amint azonban Kemény János fejedelem a csapatokat rendezte, lova hirtelen megbotlott, a fejedelem ugyan felrántotta, de a szájában levő erő ezüst zabla ketté tört, amit sokan rossz jelnek vettek. Kucsuk basa rohamra

vezette lovasságát. A törökök, mihelyt lőtávolra értek, lovuk nyakára kapták le a fejüket s a németek csattogó golyózápóra fölöttük sivített el.

A kontyos vitézek nagy tűzzel csaptak Kemény János hadára, kardjukkal keményen vagdalkoztak, a hadsorokat csakhamar megbontották s nemsokára az egész tábor futásnak eredt. A törökök utánuk iramodtak, de a basa kelepcétől tartva, visszarendelte őket. A basa fia sértetlenül tért vissza, bár köntöse tele volt golyófúrta lyukakkal. A basa eléje futott és megcsókolta, de mikor egy aga holttestét hozták elébe, reá borult, hangos jajgatással siratta s a próféta szakállára esküdözött, hogy e kedves, vitéz emberének az életét egész Erdélyért nem adta volna.

A holttestet megmosatta és nagy hadi pompával temetteté el. Aztán futárt küldött Apaffyhoz a fényes győzelem hírével. A fejedelem már éppen menekülni készült, mert attól félt, hogy elfogják. Ez ütközetben Kemény János, a német párt fejedelme is elesett, köntösét és fegyverét Segesvárra hozták, de holttestét soha sem találták meg.

Apaffy fogarasi tárházába vitette az elesett fejedelem ereklyetárgyait s ott látta azokat Cserey Mihály is, mikor Teleki Mihálynál lakott.

Valószínű, hogy a törökök heves rohamukkal a felismerhetetlenségig összetaposták Kemény János holttestét s azért nem találták meg, vagy mert a törökök a halottaknak fejét vették s emiatt nem tudták felismerni.

Ezután fia, Simon lépett föl trónkövetelőül, de a szultán továbbra is kitartott Apaffy mellett s fővezérét nagy sereggel küldötte Érsekjúvár megvívására.

A fővezér Apaffyt is fölrendelte s ez hosszas készülődés után ki is jött Magyarországba. Érsekjúvár 1662. szeptember 25-én elesett s Apaffy hazafelé való útjában betért Budára, megtekintette Mátyás király híres fegyver- és könyvtárát, amelyet olyan nagy tiszteletben tartottak a törökök, hogy évente csak egyszer érintették, amikor a portól és rozsdától megtisztogatták a drága nemzeti ereklyéket.

Apaffy most már ura lett Erdélynek, de tanácsosai folyton vetélytársakról, összesküvésekről suttoztak fülébe. Szerette a bort, a dőzsölést, a zajos tivornyát s ha az ital gőze elkábította, akármit aláíráthattak vele.

Bánffy Dénes sógora volt s még se akart pártjára állani, sőt megizente neki, hogy a zöld bársonydolmányt rövid nap kirántja a nyakából.

A székely nép is Kemény Simont pártolta, ami a gyöngé lelkű Apaffyt állandó rettegésben tartotta. De ott állt mellette Bornemissza Anna személyében a szeretet, az erély, a jóság és sokszor megállította a kezét, amikor könnyelmű meggondolatlanságból, vagy féltékenységből egy-egy halálos ítéletet akart aláírni. Ez a külsejében, fellépésében és tetteiben is igazi fejedelemasszony kormányzott az ura helyett. Kolozsváron még Kemény János halála után is német őrség volt. Ali basa elhatározta a város bevételét. Bornemissza Anna aggódó hazafias lelke azonban megérezte, hogy ez a város szolgátságára vezetne, mert a török befészkelné magát oda, s ki tudja, hány száz esztendőn át lobogna falain a félholdas lobogó. Így szólt tehát az urához:

— Itt egy zacskó arany, ezt átadja kegyelmed Ali basának s megkéri, hogy vonuljon el a város alól, majd kifüstöli onnan Ke gyelmed is a németeket.

A lassú észjárású Apaffy nagyot nézett, mert feleségének a lelke mély volt, mint a tengerszem s nem tudott a fenekére látni. Különösen meglepte a felesége bőkezűsége, mert ő céltalanul sohasem osztogatott ajándékokat.

— De mit vesződjem én a németek kiűzésével, mikor szépen elvégzi azt nálam nélkül is Ali basa.

— Csak ezt ne kívánja, édes uram, mert nem lenne azon áldás, hanem átok.

S látva, hogy még mindig nem tudja megérteni a fejedelem, felvilágosította, hogy miért szeretné szép szóval és ajándékokkal rábírní a basát, hogy bízza Apaffyra a német őrség elűzését. A pasa nagyon szerette a szép muzsikaszót, az aranyak csengését s csakugyan elvonult a város alól. De Bornemissza Anna tudta, hogy a német őrség is jobban megérti a szép szót, mint a mordályok puffogását s azért jó egynéhány erszény tallért adott tanácsosainak, akik aztán megvesztegetvén a német gyalogságot, jó hópénzt ígértek nekik, ha a császártól a fejedelem pártjára állanak.

A gyalogság látván, hogy segítség sehonnan se jön, közeli felmentésükről pedig még csak álmodni sem lehet, rövid tanácskozás után elhatározta, hogy Apaffy mellé áll. A várparancsnok meghallván a dolgot, haditanácsot tartott, amelyen a tisztikar elhatározta, hogy előbb szép szerével igyekeznek lecsendesíteni a zendülőket és ha célt nem érnek, akkor lovassággal vétetik körül s az izgatókat rögtönítélő hadi törvényszék elé állítják.

Bornemissza Anna, aki kémei révén mindenről értesült, ismét megtömté a tanácsosok zsebeit s mosolyogva vágott napsugaras fényű szemével:

— Most üssék kegyelmetek a vasat! Mondják meg a főbb embereknek, hogy itt selyem dolguk lesz, nem úgy mint a császárnál, akitől soha sem tudták rendesen megkapni a zsoldjukat.

— Aztán a török felől is nyugton alhatnak, — jegyezte meg Béli Pál, a nagytekintélyű tanácsos.

— Hát csak ügyesen végezzék dolgukat, — biztatta Apaffyné őket. — Jobb ha szépszerével átjönnek a német rókák, mintha össze kellene rontatnunk miattuk kincses Kolozsvár városát.

— Jobb bizony, — bólintották rá a tanácsosok.

Aztán éjnek idején megint kicsaltak egy pár németet az őrségen levők közül, újra megkenték a markukat s a zordon emberek úgy kezdtek olvadni az ezüst tallérok csengésétől, mint a fenékgig befagyott patak a nap sugarától s végre egészen megolvadt a szívük és készek voltak letenni a hűségüket. A török már úgy is elverte a környékről a német sereget, hát mire támaszkodhatnának? Két tűz közé jutottak s vagy az egyik, vagy a másik füstölné ki őket. Ha meg Apaffy uramhoz állanak, csakugyan patyolat dolguk lesz s tovább sarcolhatják a magyar népet.

Másnap aztán, mikor a gyalog német hadat Kolozsvár piacára vezényelték ki s ezek észrevették, hogy a lovassággal körül akarják keríteni őket, töltött puskáikat lekapva, vezényszó nélkül sortüzet adtak a lovasságra s közülök sokan elestek. Erre a tiszték könyörgésre fogták a dolgot, de ez sem használt. Most már aztán csak arra kérték az elpártolt gyalogságot, hogy a tiszték visszamehessenek a császárhoz. A gyalogság azonban nagyon fel volt bősülve ellenök, a parancsnoknak és a többi tisztnek a hol-

miját prédára vetették és szemökre lobbantották, hogy zsoldjukat ők sikasztották el. A tiszteket azután kilökdösték a városból, a fejedelem pedig Magyarországra kísértette őket. A gyalogság nyomban felesküdt a fejedelem hűségére; hasonlóképpen zendült fel a székelyhidi német őrség is s az is letette a hűségesküt.

Bornemissza Anna lassacskán szép szóval és ajándékokkal csaknem az összes várakat kézre kerítette. Abban az évben történt ez (1664), mikor a Zrínyiek, a francia segélycsapatokkal Szent Gotthárdnál tönkrevették a törököket s Lipót császár mégis olyan békét kötött a portával, mintha az újabb döntő csapást mért volna a magyar nemzetre.

Végtelen harag és elkeseredés szállta meg a nemzet lelkét. Most tűnt ki, hogy Bécsben nem az ország megerősítése, nem a régi sebek gyógyítása a cél, hanem az ország tönkretétele. A békekötés a török kezén hagyta Érsekújvárt, meg a végvárakat s négyezernél kisebb csapatokban szerteszét portyázhatott, dúlhatott és égethetett az egész országban. A császár tanácsadói tehát azt akarták, hogy folyton vérezzen a nemzet minden sebe, mert a lassú vércsorgás foszthatja meg csak hatalmas erejétől és önérzetétől.

A béke húsz évre szólott s ezalatt végképp megnyomoríthatták a nemzetet. Wesselényi Ferenc nádor, Lippay György esztergomi érsek, Zrínyi Miklós és Péter, majd Nádasdy Ferenc, I. Rákóczi Ferenc és Frangepán Ferenc a felvidéki és dunántúli nemesség színe-javát titkos szövetségbe vonták s jelszavá lett, hogy török-szakad, de meg kell szabadítani az országot a Habsburg-ház nemzetrontó uralmától.

De Lippay érsek és Zrínyi Miklós tragikus halála legnagyobb erősgüktől fosztotta meg ezt a titkos szövetséget. A Zrínyiek Gremonville-lel, XIV. Lajos francia király bécsi követével tárgyaltak s francia segítséggel akarták fölszabadítani az országot. A felvidéki protestáns rendek pedig inkább a törökkel akartak szövetkezni. A haza megmentésének gondolata egyesítette őket s ezért együtt maradtak, ha kétfelé húztak is. Apaffy fejedelem is hírt vett a magyarországi elégtelenségről s hogy bővebbet tudhasson a titkos mozgalomról, Bethlen János kancellárjának fiát, a huszonégyéves Bethlen Miklóst és a harminckétéves Teleki Mihály kövári kapitányt és tanácsosát küldte Magyarországra.

Bornemissza Anna

Teleki unokatestvére volt Bornemissza Annának s lángeszén kívül főképp neki köszönhette gyors emelkedését. Fényes kísérettel jöttek Késmárkra gróf Thököly Istvánhoz, a lutheránusok leghatalmasabb támaszához, akinek a nagyapja még lókereskedő volt, de báróvá lett, apja már a dúsgazdag Thurzó György nádor leányát vette el, maga pedig már gróffá lett. Évi jövedelmét százezer tallérnál is többre becsülték. Felesége három gyermekkel hagyta özvegyen. Két lánya és egy fia volt: Imre, a későbbi kuruc király.

Thököly szerette a bort, a táncot, a dalt, a vadászatot s valamint Apaffy, úgy ő is meg tudott inni egy ültő helyében egy vödör bort, de azért helyén volt az esze és a szíve, szerette hazáját és csendesen búsult annak siralmas sorsán. Ő adott később az összeesküvőknek háromezer aranyat, hogy Baló Lászlót követül a portához küldhessék.

Késmárkról ment a két erdélyi főúr a nádorhoz. Ekkor már megvolt a stubnyai találkozó, a nádor átadta Bethlennek a titkos tervezetet s fájdalmasan mondta:

— Az egész keresztény világ csodálkozni fog, hogy koronás királyunktól elpártoltunk és legádázabb ellenségünket teszük urunkká, de nincs más mód benne. Be kell hódolnunk, jöjjön, aminek jönni kell.

A terv sikere attól függött, hogy a bécsi kormány a dolgot idő előtt meg ne tudja s az összesküvőket váraikban egyenként meg ne lepje és le ne verje, azért a nádor a legnagyobb titoktartást kötötte lelkükre s ezt Bethlen és Teleki nagy esküvessel meg is fogadták.

Wesselényi, mint Pauler írja, a portánál is úgy akarta kezdeni a dolgot, hogy eleinte csak Apaffy lépjen föl s a szövetséget saját eszméjé-
ként terjessze elő, mintha csak az a vágy vezérelné, hogy a török barátjává tegye a magyar nemzetet. Ha aztán a török hajlanék a szövetség támogatására s azt kérdezné, hogy Apaffy miként vélné kivihetni tervét, felelje, hogy vannak nagytekintélyű és befolyásos barátai az országban, de neveket ne említsen, mert a portai főtolmács, a görög Panajotti a bécsi kormány zsoldjában áll s ez könnyen elárulhatná a tervet Ausztriának. Teleki és Bethlen megállapodott a nádorral, hogy Thököly István emberei útján fog-

nak érintkezni egymással. Zrínyinek a tanácskozás eredményét Figedi Nagy András vitte meg, de a bánnak nem tetszett a török szövetség s azt üzenté, hogy »ez az orvosság rosszabb a halálnál«.

Apaffy ekkor még csak harmincnégyéves volt. Deli termetű, szép, de elpuhult ember, akit Bornemissza Anna szívből szeretett s Cserey Mihály szerint, minden asszonytól féltett. Ezt még el lehet hinni, de sokkal valószínűtlenebb állítás az, hogy emiatt sokszor meg is verte a feleségét Apaffy uram s egyszer, ha ki nem veszik a keze közül, talán meg is öli. Másutt viszont azt írja Cserey, hogy Bornemissza Anna a saját vérbeli atyafiait tolta előre, míg a fejedelem a saját rokonságát mellőzte. »De így jár az a ház — jegyzi meg Cserey — hol a konty parancsol a süvegnek.« Maga is elismeri az egykorú historikus, hogy a fejedelem jámbor és, együgyű ember volt és a felesége parancsolt neki, tehát csak gonosz pletyka lehetett, hogy Apaffy a feleségét többször meg is verte volna. Erre ő nem is adott okot soha. Mindig csak az ura fejedelmi tekintélyének emelésére, hatalmának megszilárdítására s az ország jólétének fokozására törekedett.

De nemcsak Erdélynek, hanem magyar hazájának sorsa is szívében feküdt s míg a kényelemszerető Apaffyt a Wesselényi-féle összeesküvés terve megdöbbsentette, ő minden befolyását latba vetette, hogy Apaffy élére álljon a titkos szövetségnek. Cserey szerint éjjel nappal ösztökélte őt a beavatkozásra. Szemére vetette, hogy csak otthon heverész, olvas, órákat igazít s nem törődik azzal, hogy mit tettek az előbbi fejedelmek házuk és hatalmuk megszilárdítására, mennyit hadakoztak s milyen dicső nevet szereztek maguknak, bújjék ki már azért az asszonyok mellől, kellene bizony, hogyha Magyarországon is szerezne jószágot, mert Erdélyben kevés az ős jószág s ha több fiók is lenne, az egyik bár fejedelem lenne is, mit csinál a többi jószág nélkül?

Az összeesküvés felfedezése után számos főúr menekült Erdélybe. Köztük a tizenhárom éves gróf Thököly Imre is, akit az ostrom alá fogott Thököly István parasztruhában szöktetett ki a várból s Apaffyhoz küldött. A menekült magyar urak is folyton biztatták a fejedelmet, hogy haddal jöjjön be Magyarországra. Telekinek megígérték, hogy nádorrá választják, mire őt is megnyerték háborús tervüknek. Apaffy ekkor összehívta az ál-

lamtanácsot, amely azonban úgy határozott, hogy a fejedelem üljön veszteg Erdélyben, mert könnyű a hadakozást elkezdni, de ha egyszer elkezdik, még a maradékaik sem érik végét. Különben is a francia sokat ígér, keveset ad, amíg ő ide dobol, elveri a német rajtuk a port. A magyaroknak jó menedékhely Erdély, de ha ők kiszorulnak onnan, melyik nemzet fogadja be őket?

Apaffy nem nyugodott bele a tanácsurak végzésébe s Gyulafehérvárra országgyűlést hirdetett, amely elé a menekültek emlékiratot nyújtottak be. Uzoni Béli Pál nagy beszédet mondott a fegyveres beavatkozás ellen s a vármegyék, a székely és szász székek a béke mellett szavaztak. Végzéssé lett, hogy Apaffy ne avatkozzék a magyarországi dolgokba.

A császár is neszét vette az erdélyi mozgolódásnak s követet küldött Apaffyhoz, aki nagy jószágokat ígért a fejedelemnek, ha nem pártolja a magyarokat. Bánffy Dénesnek, a fejedelem nagy befolyású kormánytanácsosának pedig, akit Bornemissza Anna hajlított Apaffyhoz, bárói rangot és uradalmakat ígért, ha a fejedelmet eltéríti szándékától.

Teleki abban a reményben, hogy Thököly Imre nőül veszi özvegy menyecske leányát s nádorrá lehet, rávette a fejedelmet, hogy küldjön követet a portára s kérjen engedélyt a háború megindítására. De onnan is azt izenték neki, hogy üljön veszteg, mikor senki se bántja. Ha kimegyen a szultán akarata ellen Magyarországra, többé be se jöjjön, talál a hatalmas úr más fejedelmet Erdélyben.

Teleki most már Erdélyben akarta szervezni a háborús pártot, de ennek két nagy akadálya volt: uzoni Béli Pál és Bánffy Dénes. Ez utóbbiról tudta, hogy a bécsi udvar híve. Nádasdy Ferenc gróf országbíró néhány bizalmas emberével megrohantatta az erdélyi fejedelemhez visszatérő Horváth Ferenc követet, akihez Rottal János gróf kísérelül a maga titkárát adta, hogy ez lebeszélje Apaffyt a magyarországi elégtelenség segítéséről s a titkárnál talált levelekből kiderült, hogy Bánffy a bécsi udvarral tart.

Mivel nagy befolyása volt a fejedelemre, a cselszövő és tág lelkiismeretű s hatalomvágyának mindent alárendelő Teleki Mihály elhatározta, hogy a két veszedelmes akadályt félreveti az útjából. Előbb egymás által akarta

elveszejtteni őket. Fölkereste Béldi Pált s megsúgta neki, hogy Bánffy Dénes uram feltűnően legyeskedik a felesége körül. Élesebb tört ennél nem is verhetett volna a tanácsos szívébe. Bánffy, ha ittas volt, meg-megölelgette az előkelő asszonyokat, sőt epret is lopott az ajkukról. Egyszer tánc közben megcsókolta Béldinét is amit Béldi uram inasa meglátott s rögtön elárulta urának. Volt tehát oka a féltékenységre. Ettől fogva került Bánffy s mikor egyszer Apaffynál együtt ittak, Bánffy nem tudván neheztelésének okát, nyers haraggak kérdezte:

— Mért nem becsülsz engem Béldi Pál? Én volnék az ország generálisa. De hitesd el magaddal, ha mind így foly a dolog, bizony átalesünk egymáson.

Béldi Pál felfortyanva kiáltotta:

— Hidd el, Dénes, nehéz székelly vagyok, ha felülelhetem rád, megnyomlak úgy, hogy többé föl nem emeled a fejedet.

A szóváltás egyre hevesebb lőn s tán egymásnak mennek, ha Apaffy közbe nem lép.

— Csodálkozom kegyelmeteken, mit bolondoskodtok, most igyatok — inter pocula non sunt seria. (Poharazás közben nem szokás komoly dolgokat tárgyalni.)

Bánffy Dénes fényes udvart, cifra apródokat, testőrző gyalogokat tartott s fény és pompaszeretben túltett a fejedelmi udvaron is. Ez sokaknak szemet szűrt, valamint az a hatalmaskodás is, amit nemes emberek lehuzatásával és özvegy Szentpály Ignácné udvarházának erőhatalommal való elfoglalásával okozott, ami ellen az egész ország protestált. De azt joggal senki sem foghatta rá, hogy Apaffy trónjára vágyik. Teleki mégis ezzel a váddal lépett föl ellene a fejedelem előtt. Apaffy pedig az életénél is jobban féltette a trónját. Bornemissza Anna háta mögött fonták a hurkot Bánffy megfojtására. A fejedelemasszony nagyon szerette a sógorát s nem is álmodta, hogy milyen végzetes hálót szőnek elvesztésére.

Teleki elment Béldi Pálhoz és nagy titokban elmondta neki, hogy Bánffy az életére tör. Béldiné a kulcslyukon hallgatózott s megtudván, hogy Bánffyt akarják elveszejtteni, a szobába rohant s kezét összekulcsolva rimánkodott:

— Uram, szerelmetes uram, szivem uram, ne adj hitelt a Teleki Mihály szavainak, mert bizony megcsal s elveszejt téged is.

— Eredj dolgodra, ha asszony vagy! — kiáltotta Béldi Pál felállva s az ajtóra mutatva.

— Szivem uram, — könyörgött Béldiné, — a hatalmas istenért ne higj ennek a gonosz embernek, ha Bánffy elteszi láb alól, bizony tégedet is megölet.

Teleki indulatosan kiáltotta, hogy ha neki a felesége ilyet mondana, kiverné a szemét az agyából, mire Béldi Pál kikergette az asszonyt s ez nagy sírás és átkozódás közt vonult vissza.

Teleki aztán rávette Béldit, hogy írja alá azt az írást, amelyben Bánffy elfogatására kéri a fejedelmet. A többi tanácsúr is gyűlölte Bánffy-t, s mikor a büszke főúr Koppádon, Vitéz Gábor fiának keresztelelőjén feleségéstől megjelent, a titokban összevont székely had rajta ütött. Bánffy elmenekült, feleségét Bornemissza Katalint, Apaffyné testvérhúgát azonban elfogták s a székelyek tán meg is ölik, ha Kornis Gáspár hosszú mentéjével be nem takarja s meg nem védelmezi.

Azután a székelyek Bánffy birtokaira mentek s ott mindent fölprédáltak. Az ezüst tálakat megolvasztották s golyókat öntöttek belőlük. Boncidán a szomorú jelenetek közt egy vidám is történt. Az egyik székely nagyon leszopta magát, a mézes hordók fenekét beverte, a méz kifolyt belőlük, ő elcsúszott s mézbe esett. Innen feltápáskodva a puska poros hordókhoz ment, azokat is beverte, onnan meg a fekete lőpor ragadt rá mézzel bevont ruhájára.

Mikor aztán az udvarházba támolygott, ahonnan a felvágott dunnákból és párnákból egész tollú felhő szállongott a levegőben, a könnyű pehely is reá tapadt. Amint aztán harcos társai megpillantották, szörnyű rémülettel kiáltották:

— Imhol jó Bánffy Dénes ördöge! és futásnak eredtek.

A góbé alig bírta elhíttetni velük, hogy ő nem ördög, hanem csak egy berúgott fegyvertárs.

Teleki ártatlannak akart látszani Apaffyné előtt s Kővárba vonult, de utasította Csáky Lászlót, hogy ha Bánffy elfogják, mindjárt öljk meg, ha pedig elmenekül, feleségét vigyék Bethlenbe, Béldi Pál várába.

Bánffy Kolozsvárra futott és hadat gyűjtött, de nem akarta, hogy lázadónak tartsák s magához hívatta Koncz Boldizsár unitárius püspököt, hogy mi tévő legyen? Koncz püspök most vissza adta neki a kölcsönt.

Mikor a város el akarta venni az ekléziától az unitárius templom körül épített árubódékat, Koncz panaszra ment Bánffy Dénes kapitányhoz.

— Édes püspök uram, — felelte Bánffy — én elhiszem, hogy kegyelmeteknek igazságuk van, de a mostani időben minden meglehet.

A tanácsot kérő Bánffynak pedig most a püspök szintén így felelt:

— Nagyságos uram, én elhiszem, hogy nagyságodnak igazsága van, de a mostani időben minden megeshetik.

Bánffy Dénes megértette a célzást nagy haraggal küldte el a püspököt. Apaffy megijedt, hogy Bánffy fölkelést szít ellene s a végbeli hadaknak megparancsolta, hogy hagyják el Bánffy Dénest. Neki pedig megüzente, hogy ha megadja magát, az országgyűlés ítél ügyében. A végbeli hadak erre cserben hagyták Bánffyot, őt magát Szamosújváron elfogták s Bethlen várába vitték.

Béldi csak ekkor kezdett belelátni Teleki kártyáiba. Parancsot küldött bethleni kapitányának, hogy be ne bocsássa oda Bánffy Dénest, mert leüteti a fejét. De a fejedelem ellenparancsot küldött s a kapitány Apaffynak engedelmeskedett. A fejedelem most országgyűlést hirdetett Gyulafehérvárra s azon maga Béldi Pál is rajta volt, hogy Bánffyot hozzák oda és személyesen védje magát. Teleki azonban megijesztette a fejedelmet, hogy Bánffyot párthívei útközben kiszabadíthatják s ebből nagy baj lehet, mire Sárpataki Márton ítélő mesterrel harminckét pontba foglalták a vádpontokat s postán küldték el Bethlenbe, hogy Bánffy válaszolhasson rájuk.

Mindez azonban már csak üres komédia volt, mert Bánffy pusztulása érdekében állott Telekinek. Ámde, most már Bornemissza Anna is tudomást szerzett sógora szerencsétlenségéről s mint jó rokon és nemes lelkű testvér, minden követ megmozgatott sógora megszabadítására. Unokabátyja, a ra-

vasz Teleki tudta, hogy ha Bornemissza Anna meglátja a sógora halálos ítéletét, azt menten összetépi, vagy a fejedelemmel szakíttatja össze. Hogy ez meg ne történhessék, vakmerően ravasz praktikával annyira fellovalta a fejedelmet a felesége ellen, hogy annak nem is volt szabad előtte mutatkoznia.

Ezt az időt használta fel Teleki, hogy a dőzsölő fejedelemmel aláírassa a halálos ítéletet.

Bornemissza Anna bízott rokonában, Telekiben, aki azzal biztatta, hogy Bánffy felmentésén fog munkálni. Maga segítette elő Teleki emelkedését, hiszen ő szegényen jött be Erdélybe s ott egyre nagyobb vagyona és tekintélyre tett szert.

Nem is hihette hát, hogy ez az ő édes testvérenek urát politikai hatalomvágyból ki akarja végeztetni. Pedig ha a lelkébe lát, menten megtagadta volna őt, mert Teleki minden összeköttetést csak saját emelkedése lépcsőjének tekintett. Mihelyt kezében volt a halálos ítélet, Csáky Lászlót küldte Bethlenbe, hogy fejeztesse le Bánffy Dénest.

A legnagyobb titoktartást és gyorsaságot kötötte lelkére. Csáky éjjel-nappal vágatott a gyorspostán. Papok és nemes emberek lovait is befogatta a postakocsiba, hogy minél előbb Bethlenbe érhessen.

Késő éjjel kopogtatott a várkapun. Amint bebocsátották a hidat felvonatta s a várnagyanak megparancsolta, hogy senkit az ő tudta nélkül be ne bocsásson. A rab főúr mellett volt Pataki István református lelkésztanár, akit nyomban beküldött hozzá, hogy költse fel és készítse elő az utolsó útra.

Pataki kérte Csákyt, hogy halassza másnap reggelre a kegyetlen ítélet végrehajtását.

— Nem lehet — pattant fel Csáky — siessen hozzá azonnal!

— De, nagyságos uram, most oly nyugodtan alszik egy szobában a feleségével.

— Hát aztán?... A nagyságos fejedelem megparancsolta, hogy még ma feje üttessék.

A prédikátor összekulcsolta a kezét s megindulástól remegő hangon tördelte:

— Mi atyánk ki, vagy a mennyekben...

Aztán lassan, vontatottan, tapogatózva s a falba fogódzva vánszorogott Bánffy szobájához. Az ajtó zárva volt. Zörgetnie kellett. Reszketve fogta meg a kilincset. De alig érintette meg, belülről nesz hallatszott. Bornemissza Katatalin az uráért rettegő asszony, felriadt.

— Ki az? kérdezte rekedt suttogással.

— Én vagyok, nagyságod — felelte a prédikátor.

Bánffyné megismerte a hangját. Bánffy is felébredt s kinyitotta az ajtót.

A hold bevilágított a szobába. Hosszú ezüstoffályolt terített az padmalyra. Bánffyné hálóköntöst kapott magára. Aztán átható pillantást vetett Patakira. Oly sárga volt ennek az arca, mint az agyag. És egész teste reszketett, mint a nyárfalevél.

— Mi történt? kérdezte riadtan Bánffyné.

A pap nem felelt. Néhány lépést tett az ágy felé s deákul mondta:

— Nagyságos uram... keljen fel... készüljön a halálra... Itt van Csáky László... meg kell halnia nagyságodnak.

Dadogva, mint a szélütött, tagolta ezt a borzasztó hírt.

Bánffy ágya szélén ült s halotthalványan rendült össze.

Bornemissza Katalint még jobban megriasztotta a deák beszéd s a pap hebegő szava.

— Tiszteletes uram mi történt, miért vert fel álmunkból?

— Semmi... semmi — tördelte a pap fejéhez kapva, majd a szemét törülve, amelyből vízcseppek buggyantak ki.

Bánffy is irtózott bevallani, hogy percei meg vannak számlálva. Feleségét már úgy is megtörte a keserves fogság szenvedése, férjének bizonytalan s kétségbe ejtő sorsa. Ha megtudja, hogy ez az utolsó éjszaka a földön, rögtön megölheti a szíve.

Bánffyné azonban férje lelkébe látott. Olyan volt ez, mint a ravatal égő gyetyák halvány fényétől körüllobogva. Nyakába borult az urának és zokogva kérte:

— Édes uram, mondd meg az igazat.

Bánffy görcsösen szorította keblére a feleségét. Csókokkal borította az arcát, a nyakát, hófehér vállát, aztán lassan, harapdálva tagolta:

— Édes lelkem, engem a halálra visznek.

Bornemissza Katalin felsikoltott, a keze lesiklott, a vér agyából a szívébe futott s ájultan dőlt végig az ágyon.

Az asszonycselédek berohantak, a várkapitány felesége fölemelte a hideg patyolat testet, aztán a másik szobába vitték és élesztgették vízzel, borecettel.

Bánffy Dénes pedig kezét összekulcsolva imádkozott. A pap úrvacsorát adott neki. A kenyeret alig tudta lenyelni, mintha izzó parázs lett volna, sütötte a torkát. A borból csak egy csöppet nyelt le. A felesége sikoltása viszhangzott lelkében. Szörnyű ereje volt a kétségbeesés eme borzalmas kitörésének. Egész testét rettenetes kínok marcangolták. Sasok csőrei, körmei vagdosták az agyát, a szívét.

De amint fennhangon imádkozni kezdtek, a fájdalom perzselő lángját lelohasztotta benne az isten akaratában való csöndes megnyugvás. Eszébe villant, hogy mily nyugalommal emelte ajkához Sokrates a méregpoharat.

Ez a lét csak átmenet az örök életbe. S mint a vágató üstökös az égbolton, úgy száguldott keresztül a lelkén rövid életének minden emléke. Apró, elvesző fényvillanások voltak ezek, — míg a síron túlról ragyogó fénykévék lobogtak feléje.

Most Csáky László rontott be. Arcán ijedtség, szemében aggódás.

Tekintetük egy pillanatra szikrázva csapott össze.

— Öcsém, hát téged bíztak meg ezzel a hóhérmunkával? — kérdezte Bánffy Dénes pillantása.

És Csáky László megértette, mert szégyenkezve sütötte le a szemét. Hanem aztán dacosan kapta föl s rekedt hörgéssel mondta:

— Ki csak — ki!

— Készen vagyok az utolsó útra — felelte tompán Bánffy Dénes.

Aztán felkapta hálóköntösét és a papucsát s a papra támaszkodva kiindult a vár udvarára.

Ez alatt pedig Teleky Mihály lázas izgalomban számlálta a percekét, az órákat s minden neszre riadtan futott az ablakhoz. A szélzúgást lódobogásnak képzelte s a fák mozgó árnyát Csákynek gondolta, aki kezébe Bánffy véres fejét tartja. Késő éj volt, de még sokáig kellett várnia az örömhírré.

Előző este egy apród jelentkezett Bornemissza Annánál. Olyan óvatosan lépkedett, mintha nyaktörő szakadékok között járna.

— Nagyságos asszonyuramnak ajánlom köteles szolgálatomat, — szólt zavartan hajlongva.

— Mit akarsz ilyen késő órában? — Kérdezte Bornemissza Anna karikára nyílt szemekkel.

— A nagy isten szerelmére kérem nagyságodat, el ne áruljon valakinek.

A fejedelem asszony gyanakvóan nézett rá. Talán bizony megbomlott az agya, hogy olyan zavartan beszél. Parancsolón nézett rá. Az apród minden ízében remegett és sárga volt, mint a sáfrány.

— Kegyelmes asszonyom, a nagyságos fejedelem úr aláírta a halálos ítéletet...

— Miféle halálos ítéletet? — riadt fel Bornemissza Anna.

— Bánffy Dénes uramét...

Bornemissza Anna hirtelen elhalványodott, sugár termete megingott, mint a pálmagfa, ha villámcsapás éri.

— Bánffy uramét? — kiáltotta sikoltva.

— A nagy istenre kérem, csendesedjék, kegyelmes asszonyom.

— Tüstént megyek az uramhoz.

— Siessen, siessen, Csáky uram tán már el is ment a halálos ítélettel...

Bornemissza Anna udvarhölgyéhez futott, aki segített felöltöztetni. Az apród eközben észrevétlenül kisurrant. Pár perc múlva a fejedelemasszony Apaffy előtt állott. Szemében könnyek, égő arcán iszonyú izgalom.

— Átkozott ember, mit tettél? — kiáltotta magából kikelve.

A fejedelem megzavarodva nézett rá.

— Hát ezért váltottalak én ki a keserves tatár rabságból, hogy életemnek minden percét megkésérsd? — zokogott fel Bornemissza Anna.

Apaffyt, aki hirtelen haragú, de gyorsan megbékülő ember volt, feleségének omló könnyei meglágyították.

— Hát mi baj, édes feleségem? — kérdezte szelíden.

Bornemissza Anna térde összecsucsklott, az ura elé borult és követ megindító hangon zokogta:

— Ne onts ártatlan vért.

— Ez egyszer még kegyelmet adok a sógorodnak, küldj hamar Csáky után, — felelte Apaffy.

Bornemissza Anna a fejedelem íródeákjával azonnal megíratta a gratiát. Apaffy alákanyarította a nevét s az étekfogónak fényes ajándékot ígért, ha Csáky uramat megelőzi, vagy legalább egyszerre ér vele Bethlen várába.

Az étekfogó nemes ifjú kitűnő lovas volt. A legjobb paripákat is kifárasztotta. Maga Bornemissza Anna válogatta ki számára a fejedelmi udvar legjobb háttas paripáit. Négy tüzes fajlovat adatott neki. Az étekfogó nyargalt, mint a szélvész.

Ha észrevette, hogy az egyik paripa lankad, a másiknak a hátára szökent. De így is két paripa dőlt ki a gyilkos iramban. Éjfélkor már feltűnt előtte a bethleni vár alacsony bástyatornya.

Sarkantyújával véresre sebezte a másik két paripát. Tüzes orrlyikaikból vér bugyogott habos tajtékkal fődött zabláikra.

Az étekfogó fölemelkedett a nyeregben s folyton előre vetette magát, hogy a paripa könnyebben repülhessen. Egy óra felé, amidőn Bánffy Dénes éppen a várudvarra indult, már ott állt a felvont híd előtt. Leugrott reszkető, egész testében gőzölgő paripájáról s kardjával verni kezdte a dobogó innenső oszlopát.

A kapuőr kinyitotta az ablakot s lekiáltott, hogy ki az és mit akar?

— Fuss Csáky uramhoz, a nagyságos fejedelem gratiát küldött, — szólt lihegve az étekfogó.

Tudta, hogy minden pillanat drága, a kapunyitással is idő telik el. Míg azt a felvonó hidat rozsdás láncán lebocsátják s kaput tárnak, az egy-negyedóra. Teljesen elég, hogy ezalatt fejét vegyék Bánffy Dénesnek.

A kapuőr lesietett a lépcsőkön. Nem szeretné, ha késedelme miatt az ő fejét ütnék le. Tudta, hogy a kegyelem csak Bánffy Dénesnek szólhat. A várudvaron épp most gyújtottak föl egy pár szövetnéket.

Sárgán előmlő fényük olyanná tette a belsővár udvarát, mint egy kivilágított sírbolt. A kapuőr látta Bánffy Dénest a lelkész karján, vele szemben a félszemű cigányt, akit megtettek hóhérnak. Ez most néhány katonával szőnyeget terített a földre, azon kellett kivégeznie a híres nagy urat, Bánffy Dénest.

A kapuőr odafutott Csákyhoz s jelentette, hogy a vár előtt a fejedelem futára áll, aki gratiát hozott.

— Mondd, hogy alszom, jöjjön reggel, — idegennek nem nyitsz éjjel kaput — súgta Csáky.

A kapuőr visszasietett és szóról-szóra ismételte, amit Csáky mondott.

Az étékfogó toporzékolt dühében.

— Menj vissza és jelentsd, hogy Bánffynak nem szabad meghalnia, mert akkor Csáky uram feje is lerepül.

A kapuőr vállat vont. Ez az ő dolga, — gondolta magában és becsukta az ablakot.

Bánffy eközben háromszor megkerülte a szőnyeget. Csáky felszólította, hogy térdeljen le.

— Főbenjáró bűnt nem követtem el, mások is hatalmaskodtak, — szólt komoran Bánffy és nem akart letérdelni.

Csáky fenyegetőzve mondta:

— Uram, ennek meg kell lenni!

Bánffy dacosan rázta meg sörényét s tiltakozó mozdulatot tett. Talán érezte, hogy már ott kopog az élet, a megváltás a várkapun s neki nem kell meghalnia. A remény az egyetlen, amely a sírig kíséri az embert. A fájdalom és csapások tengerében ez az a parányi kis sziget, amelybe sokan oly

görcsösen fogóznak meg, hogy a hullámok nem képesek elsodorni őket. Bánffy is ebbe kapaszkodott. Mert csak az tudja az élet értékét, akit frissen, erőtől és egészségtől duzzadón a vérpadra dob a kegyetlen végzet.

Pataki szelíden intette:

— Nagyságos uram — mit ér e hivságos élet, a tulvilág az igazi béke és szeretet országa.

— Igaz, tiszteletes uram, de nehéz egyik mezsgyéről a másikra ug-rani.

— A lelke tiszta, bűneitől feloldva szabadon szállhat, — térdeljen le bátran nagyságod.

— Nem meghalni nehéz, csak elválni e földtől.

— Nézzen az égre nagyságod, nem fogja érezni a válás gyötrelmét. Bánffy feltekintett a fölöttük végtelen magasban ringó kék tengerre, amely tele volt szórva az isten ragyogó gondolataival: csillagokkal.

És csak szétoszló ködnek, elfutó párának tetszett körülötte minden.

Most már nem várt kegyelmet. Nyugodtan lépett a szőnyeg közepére és letérdelt. A szövetnékek fénye arcára világított, de nem látszott azon a halálfélelem borzongása. A félszemű cigány előlépett. A kicsorbult pallos villámlott kezében. De egész teste reszketett, mint a hideglelés. Nem értette a dolgát, s hogy ezt a szörnyű mesterséget ilyen nagy úron kell megtanulnia, roppant zavarba hozta őt.

Csáky uram intésére aztán a nyakára csapott, de a pallos az elítélt vállába hasított. Bánffy felsziszszent. Vállából fehér párás piros vér buggyant ki. A cigány másodsor is hozzásújtott, de rézsút vágott a nyakába. Onnan is gőzölögve szökkent ki a vér s Bánffy arcra bukott.

— Végezz gyorsan! — morogták a katonák, akik iszonyodva nézték az elítélt vergődését.

A hóhért a vér látása megvadította s a főúr kínos hörgése fúvó vadkanná tette. A szőnyegre zuhant testet valósággal marcangolni majd fűrészelni kezdte, végre néhány borzalmas perc után lenyiszálta a németbarát főúr fejét. A test még egyet vonaglott, aztán elnyúlt, mint a szemén lőtt oroszlán. A véres fej pedig kimeredt, üveges szemgolyókkal, eltorzult, sze-

derjes ajakkal ott hevert a megaludt, fekete szegélyű vértócsában. Már pitymallott. A szőnyeget összegöngyölgették s a kettéválasztott testtel belökték egy sötét kamrába. Reggel aztán bebocsátották az étkefogót. Rohant Csákyhoz.

— Itt a grácia! — lihegte ezer kétség és remény között.

— Bánffy uramnak már csak a jó isten kegyelmére van szüksége — felelte közönnyel Csáky László.

Az étkefogó megsemmisülten meredt rá. Oda a szép uradalom s ha Apaffy megbánja tettét, még az ő fejét ütteti le.

— Én már éjjel itt voltam a kegyelem-levéllel, de nem bocsátottak be.

— Sajnálom, ha tudtam volna, hogy kegyelmet kapott, nem üttettem volna le a fejét. Kegyelmed későn érkezett.

Az étkefogó szomorúan sóhajtott, aztán a mentéje alól elővett egy vég finom bársonyt s felkérte Csákyt, hogy vezesse Bánffy uram holttestéhez, mert ő nagysága Apaffy Mihályné megparancsolta, hogyha már kivégezték volna a nagy urat, takarja a testét ebbe a bársonyba. Csáky aztán a várkapitányt szólította, hogy vezesse az étkefogót Bánffy báró teteméhez. Az étkefogó néma irtózáttal nézte a hatalmas úr borzalmas roncsát s belecsavarta a vég bársonyba, a bethleni vár templomába vitte, ahol a várkapitány s néhány katona jelenlétében eltemették. Pataki prédikátor mondta a fájdalmas búcsúztatót. Ilyen gyászos vége lett a fényes eszű államférfiúnak, aki az udvari cselszövésnek esett áldozatul.

Helyén lett volna ugyan megrántani a zabolát szájában --- jegyzi meg Cserey — egy kevéssé leültetni s megismertetni magával, de megöletni, mégpedig hóhér keze által, kereszténység ellen való dolog volt.

Nyolcvan ezer frt készpénzét a fejedelem fogarasi tárházába szállították, de később Bornemissza Anna közbenjárására egy poltura hiány nélkül visszaadták az özvegyének. Kisfiok, György, ekkor még ölbeli gyermek s később Erdély kormányzója lett. Teleki most még csak Béldi Pált akarta eltenni az útjából, hogy a gyöngye fejedelmet ujjára csavarhassa. Sikerült elhíttetnie Bornemissza Annával, hogy neki semmi része sem volt Bánffy lefejeztetésében.

Így aztán ismét visszajutott rokoni kegyébe. Ekkor serényen kezdte kaparni a vermet Béldi Pál megejtésére. Tudta, hogy a Bethlenek: Gergely, Farkas és Elek birtokpörbe keveredtek Béldi Pállal s elhitette velök, hogy mily nagy szolgálatot tehetnének a fejedelemnek, ha titokban felvilágosítanák, hogy Béldi csak azért nótáztatta meg Bánffy Dénest, hogy az ő holttestén keresztül mielőbb az erdélyi trónra juthasson. Alattomban Béldi uram követet járat a portára s Bethlen Miklóssal szövetkezve pártot üt a fejedelem ellen.

Teleki ármányának sikeréről annál biztosabb lehetett, mert Bornemissza Anna is meggyűlölte Béldit, amiért kedves sógorának vesztére tört. A megrettent Apaffy országgyűlést hívott össze. Ekkor már szárnyat öltött a hír, hogy összeesküvést fődöztek fel, amelynek »a feje Béldi, de esze, pennája, kardja, mindene Bethlen Miklós«. Apaffy Fogarasra hívatta s ott 1676 április 23-án elfogatta őket. A fejedelem tíz gyalog németje őrizte éjjel-nappal az előkelő foglyokat. A várkapitány Cserey Mihály édesatyja volt. A követek nemigen hittek az összeesküvésben s gyönyörű világot vet Bornemissza Anna nemes és fenkölt jellemére s igazságérzetére, hogy a haragtól nem engedte elvakíttatni magát, hanem mielőtt kiindult Fogarasból, szobájába hívatta Csereyt s így szólt:

»Nézze meg kegyelmed jól ezt a gyűrűt: akár mennyi commissiója jöjjön kegyelmedre uramnak ő kegyelmének, de valamig ezen gyűrűn levő cimert nem látja meg a levélre nyomtatva kegyelmed, a rabokat meg ne ölesse, mert tudom én uram ő kegyelme természetét, vagy ittas korában, vagy másképpen ráveszik az urak. De kegyelmed különben ne cselekedjék, amint én parancsolom; különben is ez a vár enyém s kegyelmed nem annyira uram ő kegyelme tisztje, mint enyém.«

Teleki valóban folyton unszolta a fejedelmet, hogy írja alá a két úr halálos ítéletét. Bornemissza Anna azonban már jó előre intette a fejedelmet, hogy olyan könnyelmű lépésre sohase ragadtassa többé magát, mint Bánffy Dénessel szemben. Kárhözatra jut a lelke, ha még egyszer ártatlan vért ont. Apaffy tehát következetesen ellenállott az ördögi csábításnak. Hanem egy ízben nagyon megittasodott s ekkor Teleki mégis aláíratta vele a

két halálos ítéletet. Bornemissza Anna azonban okult a múlton s állandóan egy hű inasa (apródja) volt Apaffy mellett, aki aztán rögtön megvitte neki a riasztó hírt. Az inas azt is jelentette, hogy kivel akarják elküldeni a két

Már megint ártatlan vért akart ontani kegyelmed?

halálos ítéletet. Bornemissza Anna tüstént fölkereste ezt az udvari embert, elvette tőle az ítéletet s megparancsolta neki, hogy másnap reggelig ne mozduljon.

Mikor aztán a fejedelem kialudta mámorát, Bornemissza Anna bement hozzá s nagy felindulással mondta:

— Már megint ártatlan vért akart ontani kegyelmed!?

Apaffy bámészan meresztette a szemét. Semmire sem emlékezett s csodálkozva kérdezte.

— Mit beszélsz, édes feleségem?

Bornemissza Anna elébe tartotta a két halálos ítéletet, mire Apaffy annyira elámult, hogy sokáig szólni sem tudott. Majd sugárzó arccal borult felesége nyakába s örvendezve kiáltotta.

— Az isten áldjon meg, édes feleségem, hogy nem engedted az ítéleteket elküldeni. Máskor is azt cselekedd, én bizony nem tudom ittas koromban mit cselekedtem, ezek az urak vettenek rája — s ezzel Telekivel egy húron pendülő tanácsosaira mutatott, akik lángba borult arccal, szegyenkezve kapták félre a fejüket Apaffyné lesújtó pillantása elől.

Jellemző, hogy a rendeletek, amik már le is voltak pecsételve, drákói szigorról tettek tanúságot. Az egyik rendelet Cserey kapitánynak szólt, hogy rögtön végeztesse ki a rab urakat, a másik Boer Zsigmond porkolábnak volt címezve. Ebben utasítja őt a fejedelem, hogyha Cserey nem akarná kivégeztetni az urakat, ölesse meg ő a kapitánnyal együtt. A harmadik rendelet a várbeli őrségnek szólt, hogyha se a kapitány, se a porkoláb nem engedelmeskednék, koncolják fel a két urat, a kapitányt és a porkolábot. A sátáni terv azonban kudarcot vallott s közel másfél évi raboskodás után a két ártatlan főúr kiszabadult.

Később Béli Pál, ez a kátói jellem, akinek élete, küzdelme és szenvedése gyönyörű és rendkívül megható tragédia-tárgy, a székelyeket felültette Apaffy ellen, majd a portára menekült előle, ahol a nagyvezér tudtára adta, hogy hetven erszény pénzért (egy erszényben ötszáz tallér volt) megteszi Erdély fejedelmévé. A szultán főlovászmestere megizente Bélinek, hogy csak ajánlja meg a pénzt, ő szívesen kölcsön adja neki, de Béli szabadulásakor reversalist adott Apaffynak, hogy soha sem törekszik a fejedelemségre és szavát becsületesen megtartotta. Apaffy aztán kétszáz erszény pénzzel megkente a nagyvezér és a basák markát s megerősítették őt a fejedelemségben, Béli pedig a Héttoronyba zárták. Székely László kétszáz aranyért felbérelt egy törököt, hogy étesse meg. Béli aztán a török fogságban hirtelen meg is halt, özvegye és gyermeke pedig itthon siratták.

Teleki most már korlátlanul vezethette a hajlékony Apaffyt, aki már régóta vágyott élére állani a magyarországi bujdosóknak. Az ifjú Thököly Imre harci sikerei, a porta biztató magatartása Telekit is nagyobb tevékenységre sarkalta. A bujdosók fővezére lett s Thökölyt alája rendelték. Mivel azonban Teleki nem volt hadvezéri tehetség, később Thökölyt választották meg helyébe s Teleki háttérbe szorult. 1681 június 10-én Apaffy országgyűlést hívott össze Gyulafehérvárra, amelyen Teleki ajánlatára Apaffy öt éves fiát II. Apaffy Mihály néven Erdély fejedelmévé választották. Ezután Teleki a fejedelmi dízsátorból kihozta a gyermeket, az asztalra tette és bemutatta a vendégeknek, akik háromszoros vivát-kiáltással üdvözölték a kis urat.

Bornemissza Anna tehát megérte azt az anyai örömet, hogy kisfiát, apja törvényesen megválasztott utódjaként szoríthatta büszke anyai szívére. Az 1682-i hadjárat diadalmas esztendeje volt a kuruc fegyvereknek. Apaffy is kint járt Magyarországon, de mindössze Fülek lerombolásában vett részt. A törökök tízezer tallért vontak rajta, kárpótlásul azonban nyusztal bélelt mentével kaftánozták fel. Hanem a fiát a szultán még mindig nem erősítette meg az erdélyi fejedelemségben. A török sereg roppant katasztrófája Bécs alatt, a párkányi, esztergomi és váci vereségek nagyot fordítottak Teleki Mihály politikáján. Most már Lipót császár híve lett és üldözte a törökpárti főnemeseket. De ezzel már nem akadályozhatta meg Erdély és az utolsó fejedelmi ház romlását. Bornemissza Anna búlátott arcán most már nem törbe csalt rokonainak, hanem saját családjának végső veszedelme miatt peregtek a könnyek. A nagyasszony, aki fényes álmokat szőtt arról, hogy erélyével, folytonos éberségével, finom női ösztönével, szeretetreméltó s lebilincselő figyelmességével és gyöngédségével egy új és hatalmas fejedelmi ház alapját rakja le, egyenkint látta szétfoszlani ezeket, mihelyt a porta szerencsecsillaga letűnt s Ausztria fegyveres hatalma győzelmesen nyomult Erdély felé.

A lotharingiai herceg azzal az ürüggyel vonult Erdélybe, hogy a török uralom alól szabadítja fel az országot, valójában pedig azért, hogy hétszázezer frtot vonjon rajta, a várakba német őrségeket vessen s Apaffyt

a bécsi udvar szálnalmas vazallusává tegye. Ali basa pusztítva, égetve, rabolva vonult végig Erdélyen, de megközelítően se fosztotta ki annyira a szerencsétlen, agyonsanyargatott országot, mint a lotharingiai herceg. Az 1687-ik év siralmas esztendeje volt Bornemissza Annának.

Minden összeomlott s a fejedelmi trónra dőlt ekkor, amiket évtizedes szorgalommal s nagy lelke erejével épített. Mihelyt Apaffy aláírta a némettel való kényszerű egyezséget, árnyék-fejedelemmé vált, aki bujdosó lett saját országában. Fogaras várát is át kellett adnia a németeknek és Bornemissza Anna a fejedelmi udvarral zokogva távozott boldog családi fészkeből, ahol ragyogó álmok ringatták a lelkét és annyi tervet szőtt a német befolyás végleges megtörésére. Betetőzte a fejedelmi család és Erdély bukását a hírhedt Carafa, akit katonai kormányzóul küldtek az ország nyakára. Jövetelének már a híre is rémülettel töltötte el a népet s iszonyodva gondolt a vascsizmákra, amikkel az eperjesi hóhér kínoztatni fogja.

Carafa egyenesen a szebeni fejedelmi palotába szállott, ahová még a lotharingiai herceg se tette be a lábát. Apaffynét ez a gyászos fordulat, urának és családjának megalázása s fényes reményeiben való keserű csalódása megtörte, ágyba döntötte s a római jellemű nagyasszony hatvankét éves korában, 1688-ban azzal a fájdalmas tudattal hunyta le a szemét, hogy hiába élt, küzdött, szenvedett és hasztalan törekedett az ország régi fényének és hatalmának visszaállítására, mert a porta bukása nem az ő álmainak megvalósulását, hanem az ország függetlenségének lassú haldoklását vonta maga után.

Igazságos és fehér lelkű nagy honleány volt, aki szívének minden dobbanásával magyar hazájának javán munkált s éjjel-nappal azon fáradozott, hogy higgadt, asszonyi bölcsességével és bámulatos önmérsékletével szabályozza a józan korában eszes, tudós, költői lelkű, de mámoros perceiben öntudatlan zsarnokká vált fejedelem viharos életét.

Az ég elszólította őt a földről, hogy ne kelljen megélnie fiának megrontását, akit Bécsbe hurcoltak, trónjától megfosztottak s az élvezetek árjába dobtak, hogy az összemorzsolja az agyát, a lelkét s fiatalon: harminhét éves korában, sírba vigye az Apaffy nevet. Bornemissza Anna szerencsétlen

fia volt az utolsó erdélyi fejedelem, az ő halála után már csak gubernatora volt annak az országnak, amelynek a hős és bölcs Bethlen Gábor alatt döntő szava volt Európában. Apaffyt búskomorrá tette a hűséges hitves halála s 1690-ben ő is követte a sírba.

Ő volt lelkének a lelke, szívének az ütőere, életének napja és világsága. Amidőn kidőlt mellőle, rideggé, sötétté, kietlenné lett neki a világ, mert a hitvesi szeretet végtelen gyöngédségét semmi se pótolhatja a földön. Helyzetének vigasztalanságában kétszeresen érezte a hű asszony és angyali lélek hiányát s bukása után talán csak abban a percben volt ismét boldog, mikor megállott életének óramutatója s ő hozzá szállhatott a lelke.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Sarolta fejedelemasszony	1
Szent Erzsébet	10
Hedvig lengyel királyné	42
Szent Margit	72
Rozgonyi Cecília	96
Török Bálintné	109
Patócsi Zsófia	126
Dobó Klára	156
Bornemissza Anna	187

Képek jegyzéke.

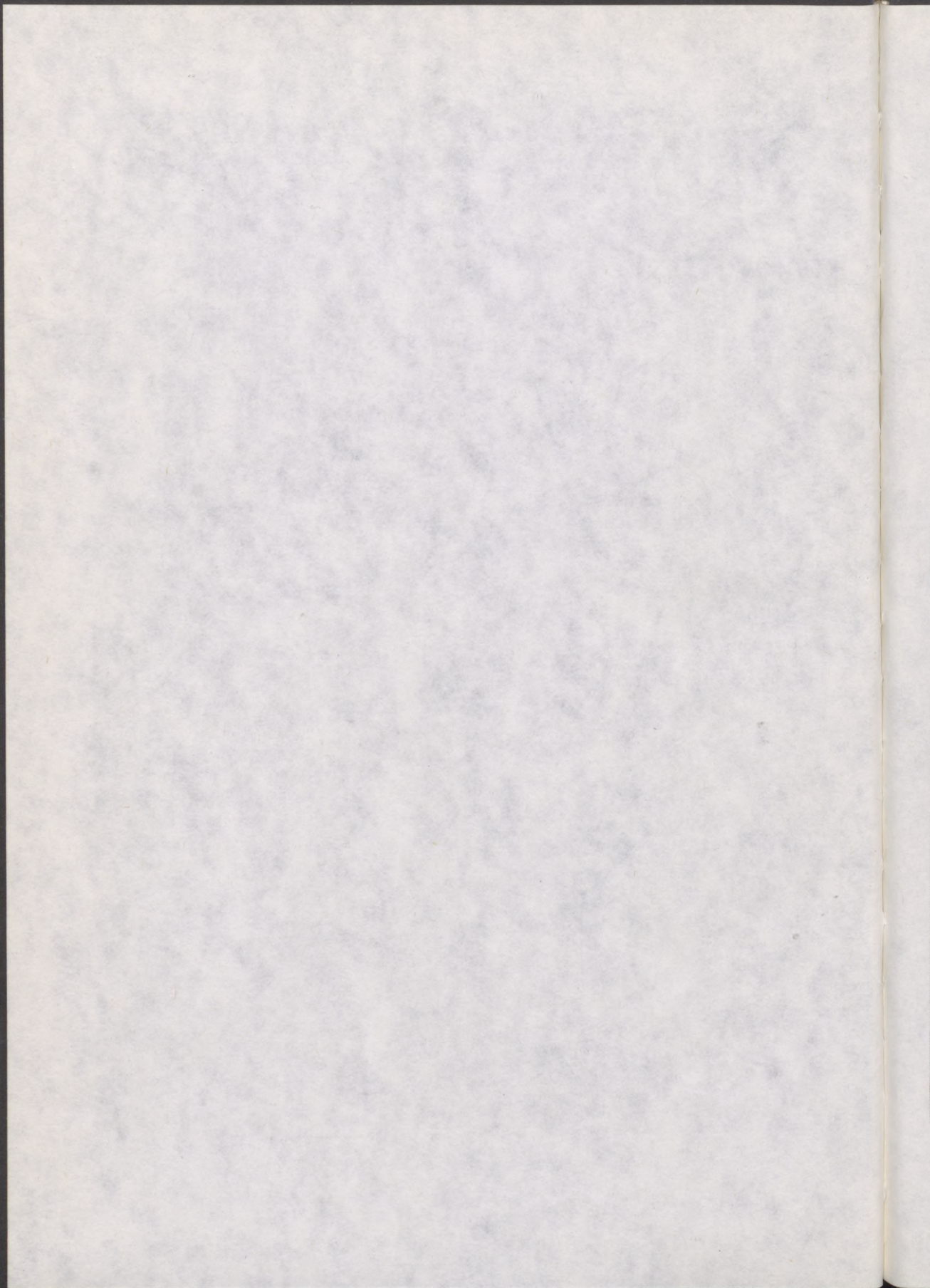
	Oldal
Sarolta fejedelemasszony	5
Az ételek rózsákká változtak	21
Gyóntatója, Konrád, megkorbácsoltatja Erzsébetet	35
Hedvig lengyel királyné a trónon	53
Hedvig és Jagelló találkozása	63
Margit kosarat ad kérőjének, a cseh királynak	79
Margit a templomban	87
Rozgonyiné	101
Zsigmond király kezét csókol Rozgonyinének	103
Török Bálintné	113
Török Bálint halálhíre	123
Bebekné Patócsi Zsófia	129
Patócsi Zsófia naponta többször is végigsétált leányaival a bástyafalon	143
Dobó Klára végighordozza az elfoglalt török zászlót	163
Dobó Klára	169
Bornemissza Anna	197
Már megint ártatlan vért akart ontani kegyelmed?	213

Műmellékletek.

Sarolta fejedelemasszony alapítványt tesz.
 Szent Erzsébet búcsúja férjétől.
 Rozgonyiné megmenti Zsigmond királyt.
 Dobó Klára és az egri nők a várfalon.

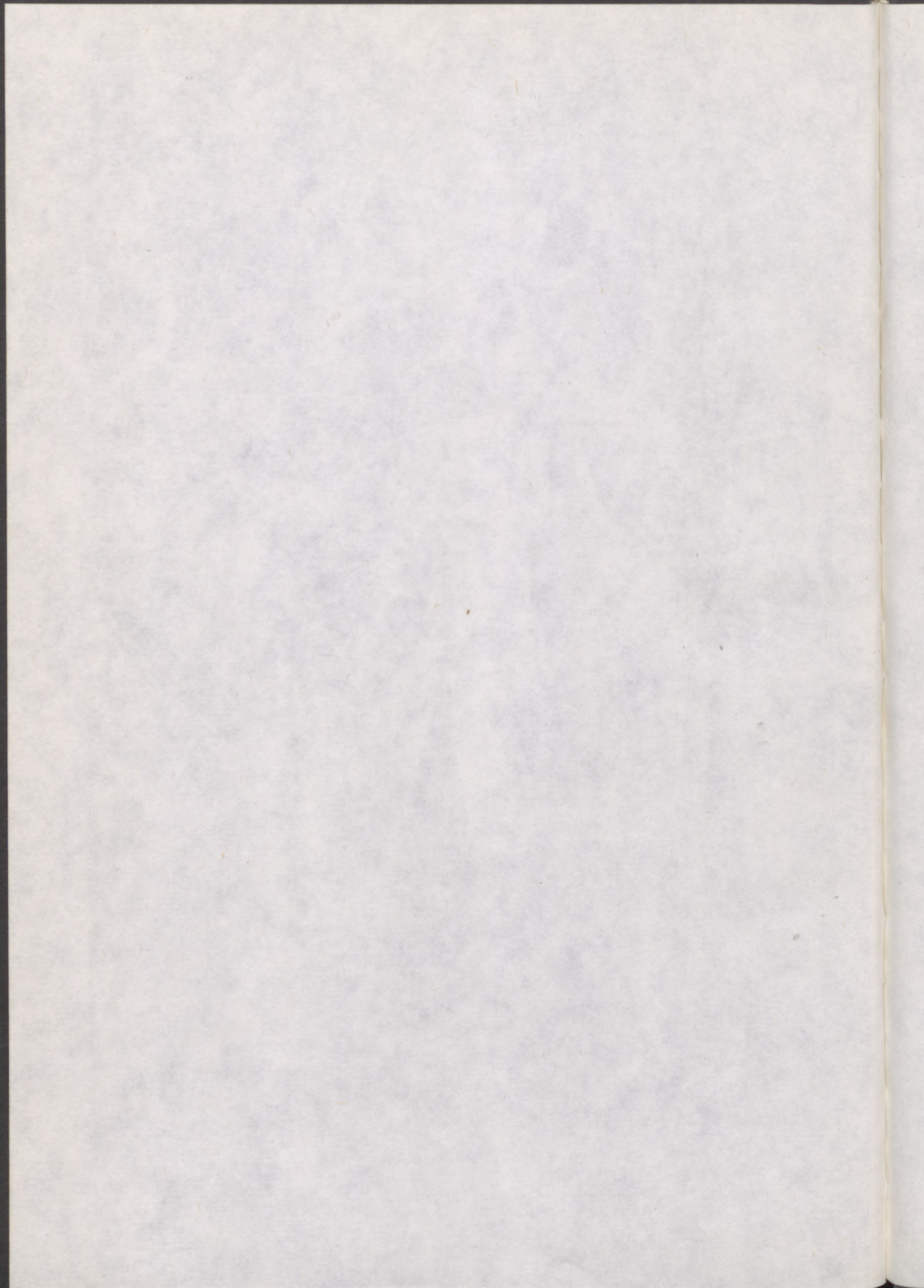

Sarolta fejedelemasszony alapítványt tesz.

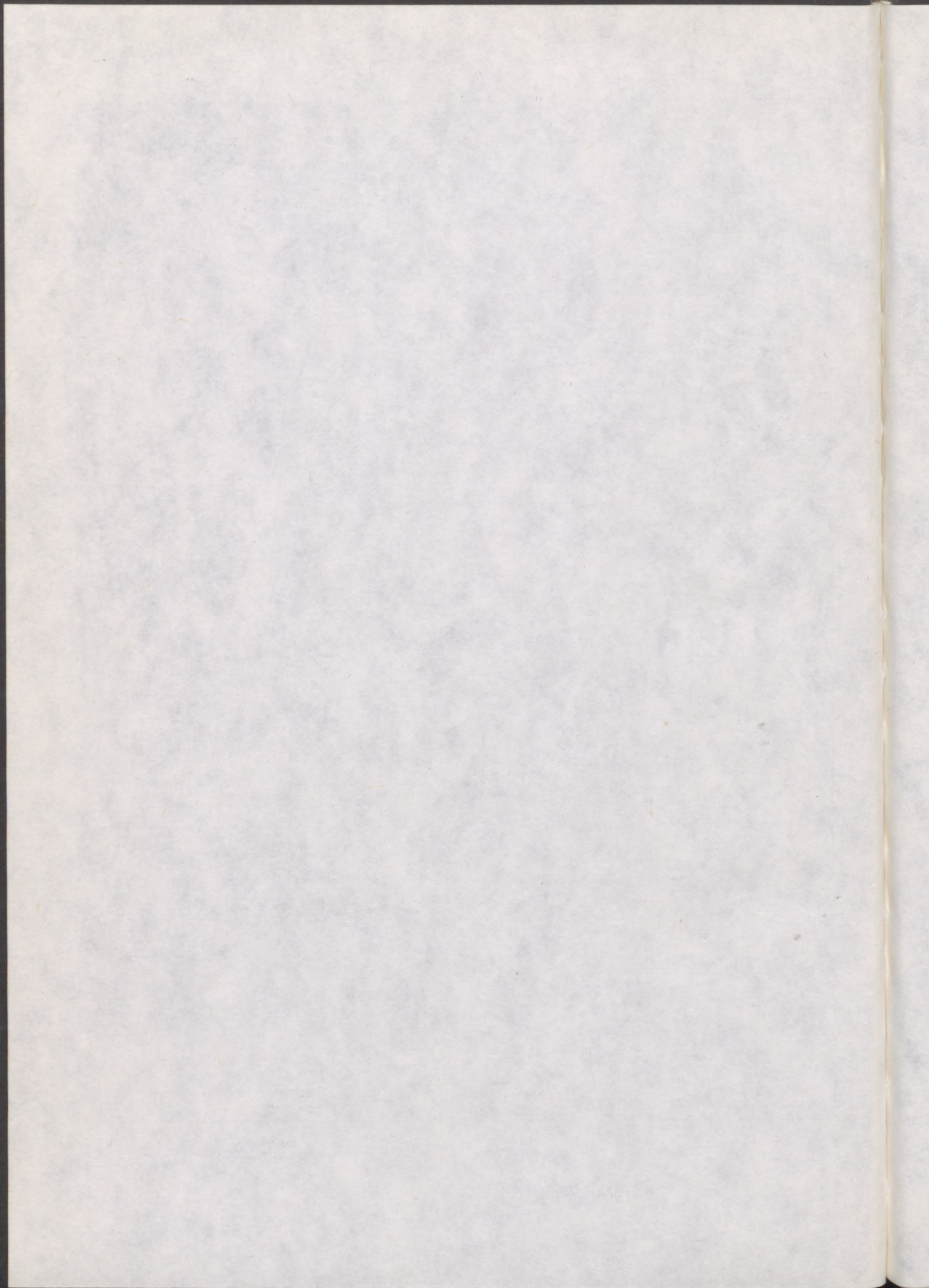

Szent Erzsébet búcsúja férjétől.

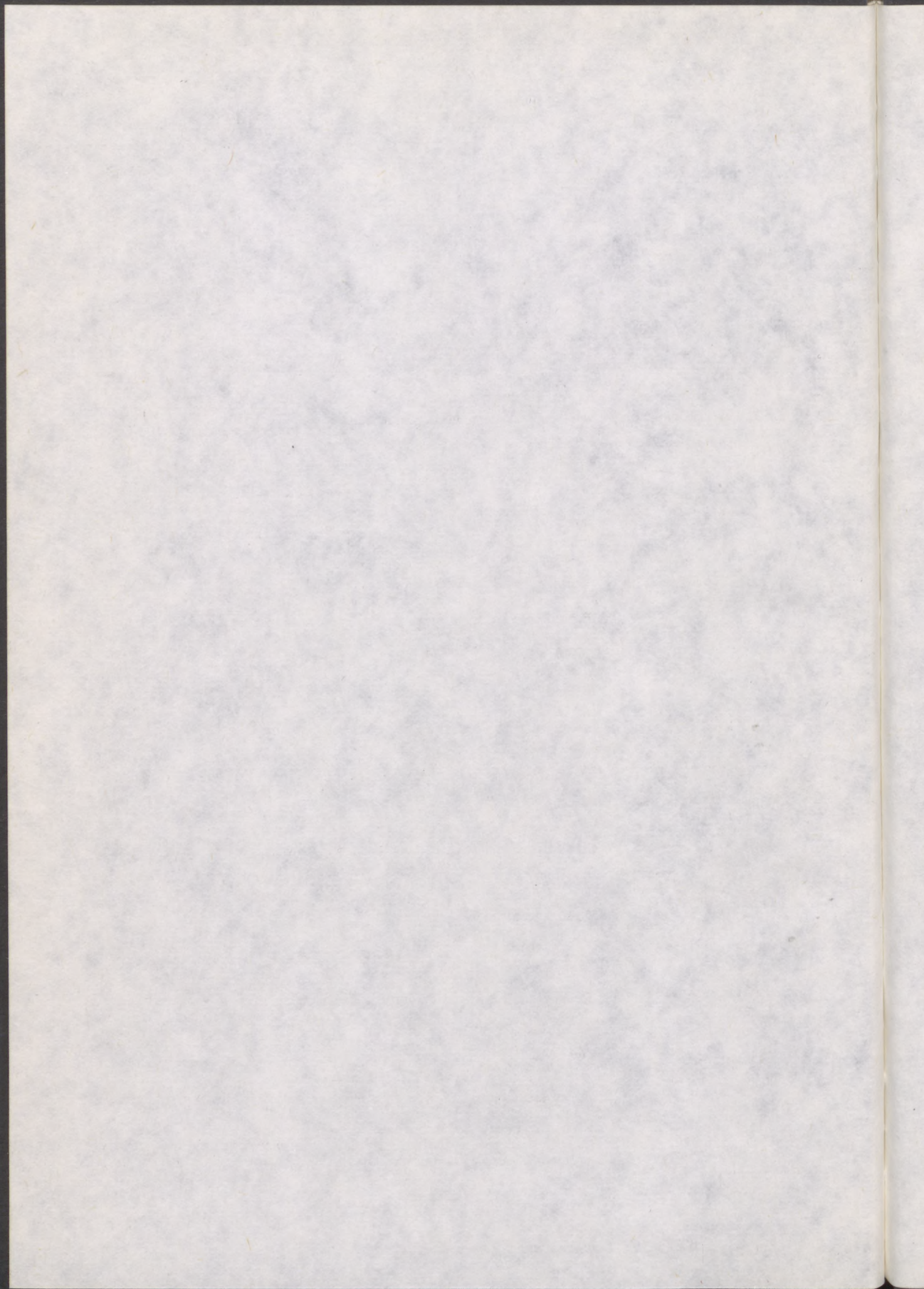

Rozgonyiné megmenti Zsigmond királyt.

Dobó Klára és az egi nők a várfalon.

Keresse a Junior Kontinens Kiadó kiadványait!

Ajánlatunk az 1990. évben megjelenő kiadványokból:

Megjelent:

zalai Szalay László dr.: Öreg Szuhay
Jacobus de Voragine: Arany Legenda
Alexandre Dumas: Akté, Nero rabnője
Magyar Béla: Budapest grafikai látkép
Mika Waltari: Mikael I-II.
Pintér Zoltán: Mesterséges élet

Előkészületben:

Bernáth Erik: Társasági italok (Bevezetés a koktélkészítésbe)
Zsirai László (szerkesztette): Hófehér birodalom (mesekönyv)
Veres Péter: A Nemzeti Parasztpárt könyve
Méhner Vilmos (szerkesztette): Költők lugasa
Mika Waltari: Mikael Hakim I-II.
zalai Szalay László dr.: Szuhay bölcsessége (novellák)
Veres Péter: Hús év
Alexandre Dumas: Pamphile kapitány
Veres Péter: Bölcs és balgataj óseink
Törő István: A segítőkész szöcske (mesekönyv)
Ernest Renan: Jézus élete

Egy biztos tipp: a megjelent könyvek, kiadványok megvásárolhatók:
1067 Budapest VI. Hunyadi tér 3. félemelet 1.
Tel: 121-04-25

Utánvétellel, postai úton megrendelhetők az alábbi címen:
1325 Budapest Pf. 129.
Preferencia Kft.

Viszonteladók részére, nagy tételben kedvezményes értékesítés:
1138 Budapest XIII., Váci út 177.
Tel.: 140-15-79, 149-05-75
Preferencia Kft.

Jacobus de Voragine
ARANY LEGENDA

Keresztény hitoktatásban részesülő fiatalok számára ajánlott irodalom. Megjelent a Junior Kontinens Kiadó gondozásában.

Az 1200-as években élt érsek, a megelőző évszázadok tudásanyagából merített, mely ma már a keresztény kultúra alapzatának tekinthető. A történetek morális értéke kétségbevonhatatlan, s éppen ezért különösképpen a tanulóifjúság számára példaértékű, mert a jó és a rossz küzdelméről így pozitív tanulsággal értesülhet.

Arany Legendának (Legenda Aurea) nevezték ezt a könyvet, mert három évszázadnak legkedvesebb olvasmánya volt. Miként az égből hullott manna kinek-kinek azt az ízt varázsolta ínyére, amelyre legjobban vágyakozott, aképpen szolgáltatott ez a könyv jámbor olvasmányt a hívőknek, példák kiapadhatatlan forrását a prédikáló papnak, eszményt a szerzetesnek és mesét a mesére éhes lelkeknek.

De évszázadokon át a Historia Lombardica néven is idézgették, mert szerzője, mielőtt végképp bezárta volna a mesék arany kapuját, utolsó legendájához, Pelagius pápa életéhez, a lombardok anekdotával és legendával tarkázott krónikáját csatolta.

Ennek a könyvnek, a Nyugat-Ezeregyéjszakájának, a szerzője Génua érseke volt, Jacobus de Voragine, a domonkosrendi szerzetes, kit az Egyház boldognak nevezett s a választottak sorába emelt.

A mű az Officina Nyomda és Kiadó Vállalat Kft. 1942. évi kiadásának változatlan szövegével jelent meg, az irodalomban jártas személyek részére a régi Officina közismerten magas színvonalára garanciát jelenthet.

zalai Szalay László dr.
ÖREG SZUHAY

Az író a régi alföldi puszták hiteles krónikása, szerelmes rajongója, fáradhatatlan vándora, a folklór avatott ismerője volt.

Alakjai elsősorban tanyasi emberek, pásztorok, diákok, de betyárok s pandúrok is. Főhőse „Szuhay”, a jókedélyű, furfangos, józan paraszti gondolkodású embert testesíti meg, aki bölcsességével sok problémát old meg.

Történetei 3-4 generációra kiterjedő időszakban játszódnak, az 1920-as évektől az 1820-as évekig visszamenőleg. Ez az író felnőtt korától, a nagyapai generáció ifjúságáig való viszonyulást jelenti.

Nyelvezete ízes-zengzetes, a népi realista történetek zamatos humora, az Arany-Mikszáth-Tömörkény-Móra nevével jelezhető vonulathoz közelíti az író, akinek hangja jellegzetesen egyéni volt.

Az író — zalai Szalay László dr. — művei több mint négy évtizeden keresztül letiltás alatt voltak, újbóli megjelenetésükre nem kerülhetett sor. Az 1930-1940-es években az első kiadások nagy sikert értek el, erre az idősebb korosztály még emlékezni fog.

A novellák zavartalanul tiszta és nemes ösztönösségű magyarsága a mai generációk számára is hűen mutatja be azt a világot, ahol a magyar nép gyökerei találhatók.

Zsirai László (szerkesztette)
HÓFEHÉR BIRODALOM

Négy mesét, nyolc verset tartalmaz a válogatás. Mindegyik mű más-más szerzőtől, ismert költőtől, írótól származik (Bárdosi Németh János... Gyárfás Endre... Szebeni Ilona... Törő István...)

A versek, mesék közös eleme, mint a címadó mese is mutatja: a *tél*. A tél különleges örömei, játéka, eseményei kerülnek bemutatásra, mind városi, mind falusi környezetben. A karácsonyi ajándékok között méltó és időszerű helyet foglalhat el. A könyv gazdagon illusztrált Bartos Ildikó grafikus rajzaival.

Elsősorban a 3-7 éves korosztályú gyermekeknek ajánljuk

- a versek (versszakok) alkalmasak megtanításra, memória gyakorlathoz is
- az egyes művek tartalmi erénye, az egyértelmű pozitív erkölcsi hatásukban rejlik.

Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a mesekönyv olyan nagy méretű betűkkel kerül kinyomtatásra

- amely hasznos lehet az általános iskola 1-2. osztályos tanulóinak olvasási gyakorlásában is
- az esti mese felolvasását ellátó nagyszülők, vagy fáradt szülők egyébként örömteli tevékenységét megkönnyíti.

Mika Waltari
MIKAEL I-II.

Mika Waltari azok közé az írók közé tartozik, akiket már életükben a világirodalom klasszikusai közé soroltak. Monumentális történelmi regényeit, amelyekben az emberiség egy-egy jelentős történelmi sorsfordulóját mutatja be páratlan mesemondói tehetséggel, eddig több mint 30 nyelvre fordították le.

A nálunk is több kiadást megért egyiptomi Színuhe története után a szerző hazájában és külföldön is legnépszerűbb regénye a finn világcsavargó, Mikael Karvajalka fordulatokban és izgalmakban gazdag története a 16. század első feléből. A tanult Mikael és a bivalyerejű Anti Finnhonból kel útra, hogy többnyire gyalogszerrel bejárja a korabeli keresztény Európa szinte valamennyi országát. A reformáció és az első vallásháborúk, az inkvizíció és a boszorkányperek, Róma ostroma és feldúlása szolgáltatja a monumentális freskókat a humorban és izgalmas kalandokban gazdag útleíráshoz, amelynek hősei az emberiség örök problémáit boncolgadják.

Mikael története azok közé a ritka könyvek közé tartozik, amelyeket az olvasó a legszívesebben egy ültében felfalna, de a könyv utolsó oldalára érve mélységesen fájjalja, hogy vége szakadt a lebilincselően szép mesének.

Nos ezúttal megígérhetjük olvasóinknak:

LESZ FOLYTATÁS!...

Kiadta a Junior Kontinens Kiadó, Budapest

Művészeti vezető: Heiser Attila

A borító Pálfi István munkája.

Szedés: Preferencia DTP Centrum, Budapest

Üzemvezető: Torzsa Zoltán

Készült 14 (A/4) ív terjedelemben,

Times 12 betűtípusból szedve.

Felelős kiadó: Vidó László Jenő ügyvezető igazgató

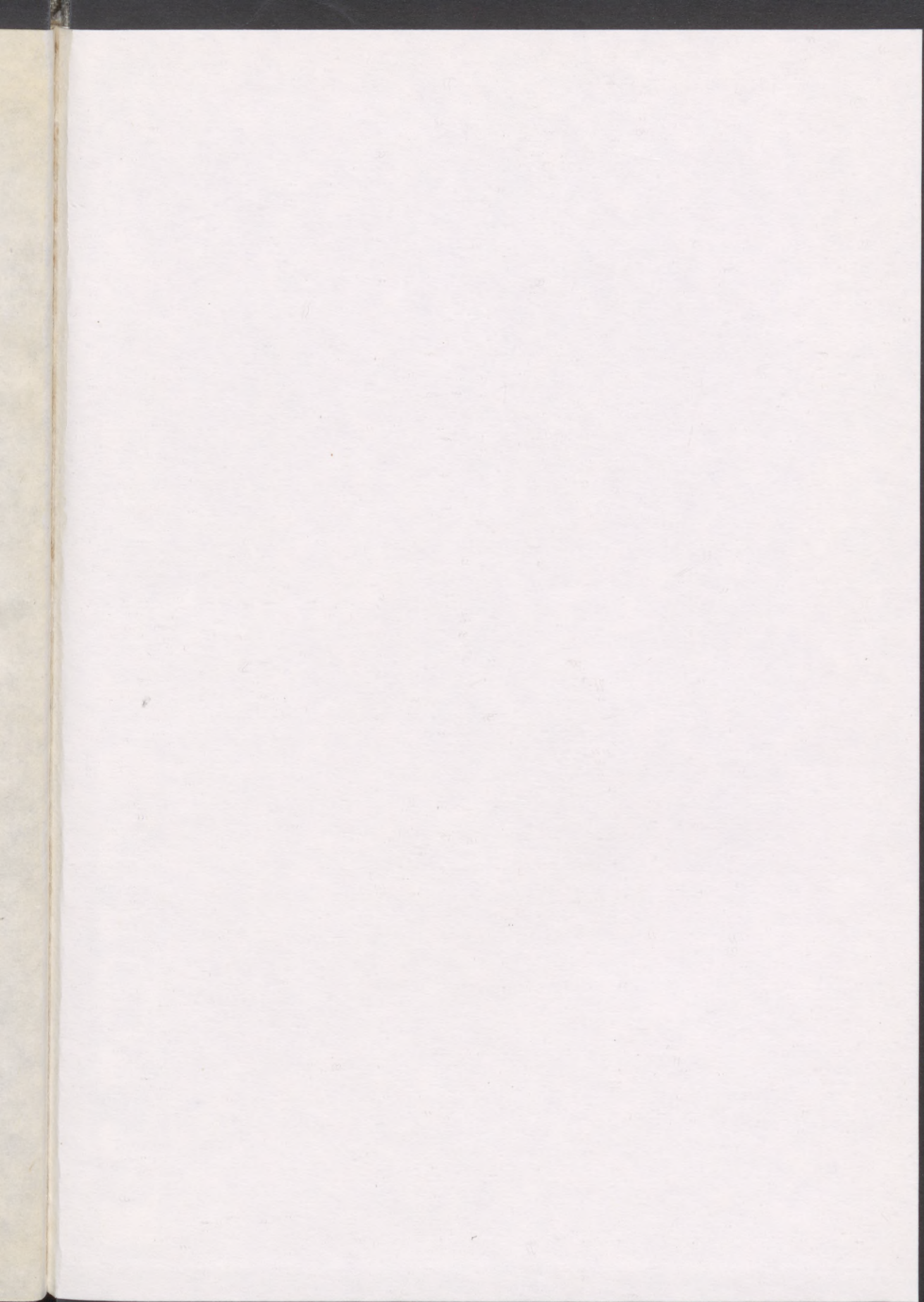
Nyomta a Zrínyi Nyomda, Budapest, 1990.

(90.1453/66-14)

Felelős vezető: Grasselly István vezérigazgató

ISBN 963 02 86793 ö

963 02 86807 I. kötet

6096/a-21

